

ZACHODNIOPOMORSKI UNIWERSYTET TECHNOLOGICZNY W SZCZECINIE

WYDZIAŁ BUDOWNICTWA I ARCHITEKTURY

KATARZYNA ELŻBIETA KRASOWSKA

ROZWÓJ ZRÓWNOWAŻONY MAŁYCH MIAST POMORZA ZACHODNIEGO
PO PRZYSTĄPIENIU POLSKI DO UNII EUROPEJSKIEJ

PRACA DOKTORSKA

WYKONANA POD KIERUNKIEM

PROF. DR. HAB. INŻ. ARCH. ZBIGNIEWA PASZKOWSKIEGO

SZCZECIN 2019

Spis treści

1.	WPROWADZENIE	1
1.1.	Geneza tematu	1
1.2.	Identyfikacja problemu badawczego.....	3
1.3.	Przedmiot badań	6
1.4.	Zakres badań	7
1.4.1.	Zakres terytorialny.....	7
1.4.2.	Zakres czasowy	10
1.5.	Cel i tezy pracy.....	10
1.6.	Struktura pracy i zastosowane metody badawcze	11
1.6.1.	Konstrukcja pracy	12
1.6.2.	Metody badawcze	14
1.7.	Stan badań.....	15
1.7.1.	Materiały źródłowe	15
1.7.2.	Publikacje zawierające problematykę małych miast.....	16
1.7.3.	Małe miasta Pomorza Zachodniego.	20
1.7.4.	Wykorzystanie funduszy zewnętrznych	22
1.7.5.	Dokumenty programowe i prawne	23
2.	ROZWÓJ ZRÓNOWAŻONY A PLANOWANIE ZINTEGROWANE.....	25
2.1.	Koncepcja zrównoważonego rozwoju miast	25
2.2.	Ład zintegrowany	29
2.2.1.	Planowanie zintegrowane	30
2.2.2.	Karta Lipska.....	30
2.3.	Krajowa Polityka Miejska.....	33
2.3.1.	Polityka przestrzenna na poziomie lokalnym (gminnym).....	34
2.3.2.	Mankamenty polskiego systemu planowania	35
2.4.	Porównanie europejskich systemów zintegrowanego planowania lokalnego	36
2.5.	Monitorowanie stanu zagospodarowania i procesów rozwoju przestrzennego miast	39
2.5.1.	Rola monitorowania stanu zagospodarowania.	39
2.5.2.	Ład zintegrowany i jego komponenty	40
2.5.3.	Wskaźniki oceny i monitorowania stanu zagospodarowania i rozwoju miast	42
2.5.4.	Zastosowanie Systemu Informacji Przestrzennej (SIP) w monitorowaniu rozwoju przestrzennego miast	44
3.	MODEL MONITOROWANIA ROZWOJU MIAST (MMRM)	48
3.1.	Ogólna charakterystyka MMRMM	48
3.2.	Mechanizm zastosowania MMRMM.....	50
3.2.1.	Schemat badań stopnia ładu zintegrowanego	50
3.2.2.	Określenie badanego obszaru.	50
3.2.3.	Badanie funkcji potencjału i trendów rozwojowych miast	51
3.2.4.	Matryca badań - wskaźniki zrównoważonego rozwoju miast.....	52
3.3.	Zastosowanie metody benchmarkingu w planowaniu zintegrowanym.....	54
4.	POMORZE ZACHODNIE – ANALIZA MAKROOTOCZENIA.....	56
4.1.	Delimitacja historyczna obszaru Pomorza Zachodniego	56
4.2.	Krajobraz Pomorza Zachodniego.....	58
4.3.	Demografia województwa zachodniopomorskiego	59
4.3.1.	Dynamika rozwoju demograficznego	59
4.3.2.	Struktura demograficzna	61
4.3.3.	Klasyfikacja wybranych miast według biologicznych grup wieku	62
4.3.4.	Badanie wskaźnika podwójnego starzenia się społeczeństwa	65
4.3.5.	Migracje w miastach.....	66
4.4.	Rynek pracy	68
4.5.	Gospodarka.....	69
4.6.	Turystyka	71

4.7.	Czynniki rozwojowe regionu Pomorza Zachodniego.....	74
4.8.	Struktura osadnicza regionu Pomorza Zachodniego na tle Kraju.....	75
4.9.	Wykorzystanie funduszy Unii Europejskiej.....	77
5.	ETAP II - ANALIZA WSKAŹNIKOWA	80
5.1.	Analiza ładu środowiskowego	81
5.1.1.	Planowanie przestrzenne	83
5.1.2.	Analiza ładu urbanistycznego	94
5.1.3.	Analiza stanu środowiska naturalnego.....	102
5.1.4.	Analiza stanu infrastruktury technicznej	111
5.2.	Analiza ładu społecznego	118
5.2.1.	Demografia	119
5.2.2.	Analiza dostępu do usług ochrony zdrowia.....	124
5.2.3.	Kultura	129
5.2.4.	Edukacja.....	139
5.2.5.	Warunki życia	148
5.3.	Ład gospodarczy	154
5.3.1.	Przedsiębiorczość	155
5.3.2.	Rynek pracy	160
5.3.3.	Turystyka	164
5.4.	Ład zintegrowany	169
5.5.	Analiza alokacji funduszy zewnętrznych z Unii Europejskiej	170
5.5.1.	Barlinek – analiza realizowanych projektów	170
5.5.2.	Chojna – analiza realizowanych projektów	172
5.5.3.	Czaplinek – analiza realizowanych projektów	174
5.5.4.	Darłowo – analiza realizowanych projektów	176
5.5.5.	Kamień Pomorski – analiza realizowanych projektów	178
5.5.6.	Maszewo – analiza realizowanych projektów	180
5.5.7.	Nowe Warpno – analiza realizowanych projektów	182
5.5.8.	Połczyn-Zdrój – analiza realizowanych projektów	184
5.5.9.	Pyrzyce – analiza realizowanych projektów	186
5.5.10.	Trzebiatów – analiza realizowanych projektów	188
6.	PODSUMOWANIE I WNIOSKI.....	190
6.1.	Podsumowanie badań i weryfikacja tezy	190
6.2.	Wnioski z oceny uwarunkowań zewnętrznych.....	193
6.3.	Wnioski ogólne z analizy wskaźnikowej	195
6.3.1.	Ład środowiskowy	195
6.3.2.	Ład społeczny.....	200
6.3.3.	Ład gospodarczy	203
6.4.	Monitorowanie rozwoju miast	205
6.4.1.	Agregacja danych dla małych miast i wykorzystanie SIP	206
6.5.	Wnioski końcowe.....	207
	Bibliografia.....	209
	Spis ilustracji	221
	Spis tabel	225
	Streszczenie	228
	Aneks	230

1. WPROWADZENIE

„... w XXI wieku sukces gospodarczy odniosą te miasta, które potrafią wykorzystać swoje przewagi konkurencyjne. Głównym źródłem tych przewag będzie wieloaspektowa spójność miasta. Znaczące przewagi konkurencyjne stwarzać będą także: umiejętność wykorzystania przymiotów środowiska naturalnego i kulturowego, zachowanie dziedzictwa historycznego oraz podkreślenie zarówno unikatowości miasta, jak i różnorodności tworzonych przez miasto możliwości działania”.
(Nowa Karta Ateńska 2003)

1.1. Geneza tematu

Odniesienie do powyższych słów Nowej Karty Ateńskiej¹ znajduje się w wielu publikacjach dotyczących związku pomiędzy jakością przestrzeni miejskiej a jakością życia mieszkańców. Niniejsza dysertacja pt. *Rozwój zrównoważony małych miast Pomorza Zachodniego po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej* łączy w sobie trzy obszary zagadnień. Pierwszy dotyczy określenia współczesnych zasad planowania zintegrowanego, tworzenia ładu przestrzennego w odniesieniu do przestrzeni małych miast i jakości życia ich mieszkańców. Drugi obszar dotyczy metod oraz wskaźników oceny ładu przestrzennego w kontekście rozwoju zrównoważonego, a trzeci zastosowania tych wskaźników w opracowanej autorskiej metodzie oceny miast na przykładzie małych miast Pomorza Zachodniego.

Małe miasta, dzięki coraz większej informatyzacji społeczeństwa stają się miejscem zamieszkania osób z wyższym wykształceniem, a odległość od dużych ośrodków osadniczych, w których zlokalizowane są siedziby dużych korporacji staje się drugorzędnym aspektem wyboru miejsca zamieszkania. Konsekwencją tych procesów jest wzrost konkurencyjności małych ośrodków osadniczych. Miasta zaczynają rywalizować pod względem gospodarczym i ekonomicznym. Stwarzają też coraz więcej możliwości podnoszenia jakości życia swoich mieszkańców. Pojawiają się nowe technologie wymagające zmian produkcji oraz form i sposobów organizacji przestrzeni miejskich.²

Zagadnienie jakości przestrzennej, planowania zintegrowanego rozwoju zrównoważonego, transformacji przestrzennej i rewitalizacji miast jest przedmiotem licznych badań i publi-

¹ Europejska Rada Urbanistów, Nowa Karta Ateńska 2003. Wizja miast XXI wieku, Lizbona 2003.

² Węclawowicz G., Geografia społeczna miast, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007.

kacji w różnych dyscyplinach naukowych, takich jak: architektura, urbanistyka, gospodarki przestrzenna, ekonomia czy socjologia. Temat małego miasta podejmowany jest jednak znacznie rzadziej niż problematyka miast średnich czy dużych. W kontekście współczesnych europejskich tendencji do tworzenia spójnego systemu osadniczego i wdrażania zasad rozwoju zrównoważonego, problem rozwoju miast małych jest istotny i ważny. Trudniej jest bowiem rozwijać się niewielkim ośrodkom miejskim, które na ogół nie dysponują wystarczająco atrakcyjnymi walorami w zakresie oferty miejsc pracy, edukacji i różnego rodzaju lokalnych usług. Natomiast małe miasta dysponują na ogół niezwykle cennym kapitałem - możliwym do wykorzystania przy odpowiednim planowaniu przestrzennym i możliwościach wykorzystania środków finansowych, jakimi są walory związane z ich lokalizacją: atrakcyjne położenie krajobrazowe, skala miasta, komfort zamieszkania.

Niniejsza praca powstała w wyniku analizy problemu przyszłości małych miast oraz czynników mających współcześnie wpływ na ich rozwój. Stanowi ona również próbę podsumowania dotychczasowego okresu 15 letniego członkostwa Polski w Unii Europejskiej na przykładzie wybranych małych miast Pomorza Zachodniego.

Dzięki wsparciu Unii Europejskiej Polska bierze udział w wielu programach mających wpływ na poprawę jakości życia, przede wszystkim w ośrodkach osadniczych o niewielkiej skali, w małych miastach i wsiach. Wspierane programy rewitalizacji obszarów zdegradowanych ukierunkowane są głównie na pojedyncze obiekty lub przestrzenie o charakterze publicznym, co ma duży wpływ na obraz miasta i staje się widoczne szczególnie w przestrzeniach miasteczek. Ukazują się nowe programy kładące nacisk na partycypację społeczną w planowaniu rozwoju przestrzennego miasta. Szczególną wagę przywiązuje się do wzrostu kompetencji osób mających bezpośredni wpływ na działania podejmowane w poszczególnych jednostkach. Powstają programy, takie jak URBACT³, Modelowa Rewitalizacja, czy pilotażowy program Partnerska Inicjatywa Miast prowadzony przez Ministerstwo Inwestycji i Rozwoju. Mają one na celu podniesienie poziomu wiedzy i kompetencji w miastach poprzez wymianę dobrych praktyk.

Polska osiągnęła niewątpliwy sukces w negocjacjach budżetowych na okres programowania Unii Europejskiej 2014-2020. Otrzymano jeszcze więcej środków niż dostaliśmy w zakończonej perspektywie.

³ URBACT – to europejski program współpracy terytorialnej dla Zrównoważonego Rozwoju Miast. Podkreśla kluczową rolę, jaką miasta odgrywają w obliczu coraz bardziej złożonych przemian społecznych. URBACT pomaga miastom wypracować praktyczne, innowacyjne i zrównoważone metody, łączące wymiary ekonomiczny, społeczny i środowiskowy. Umożliwia im dzielenie się dobrymi praktykami i zdobytymi doświadczeniami ze wszystkimi profesjonalistami zaangażowanymi w politykę miejską w Europie.

Badania wykonane na potrzeby dysertacji wykazały, że nie zawsze zewnętrzne środki finansowe z budżetu Unii Europejskiej wydawane były w sposób kompetentny i celowy, a to właśnie strategiczny dobór celów i zorientowane na ten cel planowanie stanowi klucz do zrównoważonego rozwoju zarówno małych jak i dużych jednostek osadniczych. Lista niedoskonałości w alokacji środków finansowych przeznaczonych na rozwój małych miast jest bardzo długa: niepotrzebne szkolenia, budowanie niepowiązanych fragmentów dróg, dróg rowerowych bez należytej koordynacji w czasie i przestrzeni, projekty „rewitalizacyjne” będące prostymi remontami, a nie, jak zakładały programy, kompleksowymi przedsięwzięciami zmieniającymi poszczególne przestrzenie miast, budowanie drogiej infrastruktury w wydłużających się obszarach; tworzenie parków przemysłowych w nieatrakcyjnych lokalizacjach, budowanie nieoptyczalnych w użytkowaniu obiektów wymagających stałych dopłat (centrów wodnych, centrów kultury itp.). To tylko niektóre mankamenty związane z nieprawidłową alokacją środków zewnętrznych przez władze samorządowe. Z drugiej jednak strony aktywność w aplikowaniu o dotacje, samorządność budująca tożsamość lokalną, podnoszenie jakości życia mieszkańców i uzyskiwanie standardów europejskich w kształtowaniu miast i miasteczek stanowią niewątpliwie, choć trudno mierzalne, efekty podejmowanych działań w okresie od przyjęcia Polski do Unii Europejskiej.

1.2. Identyfikacja problemu badawczego

Rozwój małych miast Pomorza Zachodniego, a zwłaszcza ich przemiany funkcjonalno-przestrzenne, związane są z tendencjami współczesnej gospodarki. Gospodarka informacyjna ma znaczący wpływ na procesy zarządzania miastem obok tradycyjnych czynników produkcji, czyli ziemi, pracy i kapitału. Informacja i kapitał ludzki zaczęły odgrywać istotną rolę i urosły do rangi kolejnego ważnego czynnika rozwoju⁴. Badania skoncentrowane zostały na rozwoju małych miast w zakresie budowania zintegrowanego ładu przestrzennego, tempa i jakości zmian przestrzennych oraz w zakresie wytworzenia i zastosowania odpowiedniego narzędzia, które mogłoby służyć monitorowaniu tych zjawisk.

Problematyka pracy dotyczy dwunastoletniego okresu, od uzyskania przez Polskę członkostwa w Unii Europejskiej w roku 2004 do roku 2016, w którym to możliwe było uzyskanie ostatnich danych statystycznych na potrzeby niniejszej dysertacji. Początkom procesu transformacji ustrojowej towarzyszyło hasło „powrotu do Europy”. Niedługo potem idea ta skonkretyzowała się w postulacie „integracji Polski ze strukturami europejskimi”. Już w lutym 1994 roku wszedł w życie układ europejski ustanawiający stowarzyszenie Polski ze

⁴ Gorzelak G., Smętkowski M., Metropolia i jej region w gospodarce informacyjnej.

Wspólnotami Europejskimi. Dziesięć lat później - 1 maja 2004, po sześciu latach od rozpoczęcia negocjacji akcesyjnych, Polska stała się członkiem Unii Europejskiej. Wejście do Unii było postrzegane przez wielu Polaków jako nieunikniona konsekwencja zmian systemowych zapoczątkowanych pod koniec lat osiemdziesiątych. Jednocześnie można je uznać za zwieńczenie procesu przemian i zarazem potwierdzenie miejsca Polski w Europie. Po latach społeczna akceptacja członkostwa Polski w UE jest niemal powszechna. W marcu 2014 roku akceptacja osiągnęła poziom 89%, jednocześnie odsetek przeciwników członkostwa naszego kraju w UE zmalał do 7 %.⁵ W świetle powyższych danych można przyjąć, że okres dziesięciolecia wywołał pozytywne zmiany w obrazie kraju odbierane przez społeczeństwo. Odnosi się to do mieszkańców wszystkich rodzajów ośrodków w strukturze osadniczej kraju w tym również mieszkańców małych miast, które stały się są coraz bardziej docenianym miejscem zamieszkania. Żyje w nich około 50 % populacji mieszkańców Polski. Według Organizacji Narodów Zjednoczonych małe miasta są podstawowym i najważniejszym środowiskiem mieszkaniowym.⁶

W sieci osadniczej Polski małe miasta stanowią ok. 75 % liczby wszystkich miast. Na skutek transformacji ustrojowej ich status w latach dziewięćdziesiątych uległ osłabieniu. Upadek wielkich gospodarstw rolnych i przemysłu przetwórczego doprowadził do osłabienia znaczenia małych ośrodków w strukturze osadniczej kraju. Dopiero wstąpienie Polski do Unii Europejskiej i przyjęcie wspólnej polityki zrównoważonego rozwoju, opartej o rozwój regionalny, wywołało ponowny wzrost znaczenia tej grupy miast. Analizując problem rozwoju małych miejscowości, nie sposób pominąć wytyczne sformułowane w Karcie Lipskiej⁷ w roku 2007 na temat "Zrównoważonych Miast Europejskich". W dokumencie znalazły się ustalenia dotyczące polityki miejskiej, których realizacja jest jednocześnie pewną wizją rozwoju miast w najbliższych latach. Ważniejsze aspekty podjęte w karcie dotyczyły: wykorzystania zintegrowanego rozwoju, wzrostu wydajności energetycznej, jakości przestrzeni publicznych, inwestowania w kapitał ludzki. Działania te miały wzmocnić lokalny rynek pracy. Budowa obrazu miasta nie może się odbyć bez wglądu w jego otoczenie. *Obrazy środowiskowe są wynikiem dwustronnego procesu przebiegającego pomiędzy obserwatorem a jego środowiskiem. Środowisko sugeruje rozróżnienia i związki, a obserwator (...)wybiera, organizuje i nadaje znaczenie temu, co widzi.*⁸ Mamy do czynienia tutaj z relacją asymetryczną, żadna organizacja (miasto) nie

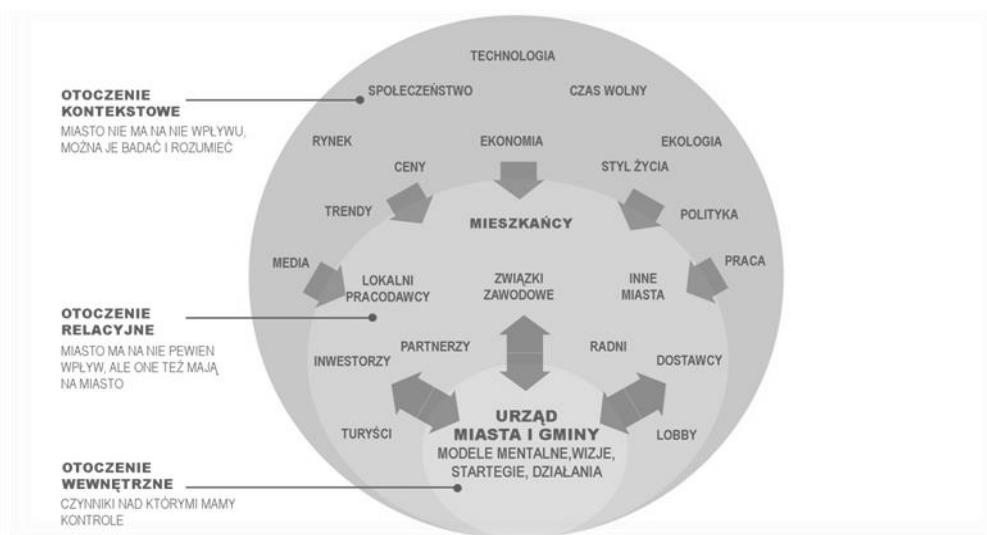
⁵ CBOS, Komunikat z badań CBOS, nr 52/2014, 10 lat członkostwa Polski w Unii Europejskiej, Warszawa 2014, ISSN 2353-5822, s. 1-2.

⁶ Kobylarczyk J., Ocena jakości środowiska zamieszkania w wybranych miastach województwa podkarpackiego po okresie "transformacji" w pierwszej dekadzie XXI wieku, Kraków 2013, s. 9.

⁷ Karta Lipska na rzecz zrównoważonego rozwoju miast europejskich przyjęta z okazji nieformalnego spotkania ministrów w sprawie rozwoju miast i w spójności terytorialnej, Lipsk 2007.

⁸ LYNCH Kevin, Obraz miasta, Wydawnictwo Archivolta, 2011, s. 7.

może obyć się bez swojego otoczenia, natomiast związek odwrotny jest niejako konieczny. Nie oznacza to jednak, że miasto w interakcji z otoczeniem zostaje ubezwłasnowolnione i zdane tylko na proces przystosowawczy. Różnorodność i burzliwość bodźców płynących z otoczenia pozwala twierdzić, że dostosowanie się nie jest jedynym, właściwym sposobem reagowania na zmienne działanie otoczenia. Słusznym wydaje się traktowanie tego rodzaju interakcji jedynie jako jeden z możliwych rodzajów relacji. Otoczenie miasta charakteryzują przede wszystkim dwie cechy: złożoność oraz niepewność, obie w dość duży sposób ograniczają możliwość przewidywania przyszłych zdarzeń. Z uwagi na charakter relacji między otoczeniem a miastem możemy mówić o makrootoczeniu (uwarunkowania egzogeniczne) i mikrootoczeniu (uwarunkowania endogeniczne). Makrootoczenie to procesy i zjawiska pośrednio oddziałujące na miasto, obiektywnie ustalające ramy jego działalności. Natomiast mikrootoczenie to procesy i zjawiska wchodzące bezpośrednio w relacje będące przedmiotem oddziaływań miasta.

Ryc. 1 Schemat otoczenia miasta. Źródło: opracowanie własne autorki

Powyżej (Ryc. 1) przedstawiono obraz otoczenia miasta zbudowany na podstawie metody scenariuszowej przedstawionej przez jednego z jej twórców Keesa van der Heijdena⁹. Zostało podzielone na otoczenie wewnętrzne, otoczenie relacyjne oraz otoczenie kontekstowe). Otoczenia wewnętrzne i relacyjne stanowią elementy wchodzące w skład mikrootoczenia, natomiast otoczenie kontekstowe to wspomniane wcześniej makrootoczenie miasta. „Do aktywnego budowania przyszłości” strategicznego myślenia o rozwoju miasta, łączącego w sobie trzy elementy: monitorowanie, prognozowanie oraz oddziaływanie na rzeczywistość z uwzględnieniem jej przyszłego rozwoju istotniejszą będzie analiza pierwszego typu otoczenia. W jego skład wchodzi czynniki, które nie różnią się w zależności od tego, z jakim miastem

⁹ Heijden van der Kees, Planowanie scenariuszowe w zarządzaniu strategicznym. Dom Wydawniczy ABC, Kraków 2000.

mamy do czynienia. W jego strukturze możemy wyróżnić wiele przenikających się stref takich jak: przyrodnicza, demograficzna, społeczno-kulturowa, ekonomiczna, prawna, polityczna czy technologiczna. Sfery te uwzględniane są przez metodę „**foresight**”.¹⁰ Ten rodzaj myślenia strategicznego pociąga za sobą zdolność do oceny wpływu każdej zmiany. Oznacza nie tylko świadomość bezpośredniego wpływu każdego nowego elementu rozwoju, ale także refleksję nad długoterminowymi reperkusjami. Poszczególne czynniki makrootoczenia mogą mieć różny wpływ na sytuację miasta. Niemożliwe jest opracowanie uniwersalnej analizy makrootoczenia dla wszystkich miast. Wnioski z analiz mają charakter indywidualny. Pojedynczy ośrodek osadniczy nie ma wpływu na kształtowanie się sytuacji w otoczeniu pośrednim. Muszą przyjmować stan i tendencje zmian jako dane, rozpoznawać je i odpowiednio na nie reagować. Dla tego procesu interakcji bardzo ważnym zagadnieniem jest identyfikacja czynników, które dynamizują miasto. Przyjęto nazywać je z języka angielskiego „driving forces” - siłami napędowymi. Mogą być one przyczyną istotnych zmian, ponieważ są poza kontrolą. Strategię rozwoju miasta należy formułować tak, by była ona przygotowana na ich wpływ. Przy czym należy pamiętać, że jedne z nich będą miały charakter stymulatorów, a inne barier rozwojowych.

1.3. Przedmiot badań

Przedmiotem badań są wybrane małe miasta oraz poszukiwanie metody, która w uporządkowany sposób pozwoli dokonać oceny zmian rozwojowych zachodzących w przestrzeni miasta. Bieżące monitorowanie zmian zachodzących w strukturze urbanistycznej niewielkich ośrodków osadniczych zdaje się być kluczowym elementem do trafnej diagnozy aktualnych problemów oraz budowania aktualnych i celowych strategii rozwoju tych obszarów.

Wybór ośrodków miejskich do badań został dokonany w oparciu o następujące kryteria: lokalizacja - Pomorze Zachodnie, grupa małych miast (ośrodki posiadające prawa miejskie, kryterium formalne - maksymalnie 20 tysięcy mieszkańców, zróżnicowana skuteczność w aplikowaniu o fundusze unijne, zróżnicowane warunki naturalne, zróżnicowane powiązania komunikacyjne z centralnymi ośrodkami województwa (Szczecin, Koszalin), zróżnicowana wartość dziedzictwa kulturowego. Nacisk na zróżnicowanie poszczególnych ośrodków spowodowany jest potrzebą uwzględnienia czynników endogenicznych i egzogenicznych mających wpływ na zachodzące zmiany przestrzenne. Dzięki temu opracowana metoda ma szansę mieć

¹⁰ Safin Krzysztof i inni, Foresight jako metoda kształtowania przyszłości, publikacja w ramach projektu „Identyfikacja potencjału i zasobów Dolnego Śląska w obszarze nauka i technologie na rzecz poprawy jakości życia (Quality of Life) oraz wytyczenie przyszłych kierunków rozwoju. Badania metodami foresight”, Wrocław 2010.

charakter uniwersalny. Jest to zadanie skomplikowane m. in. ze względu na mnogość twórców obrazu miasta, o której pisał Jospeh Rykwert.¹¹

1.4. Zakres badań

1.4.1. Zakres terytorialny

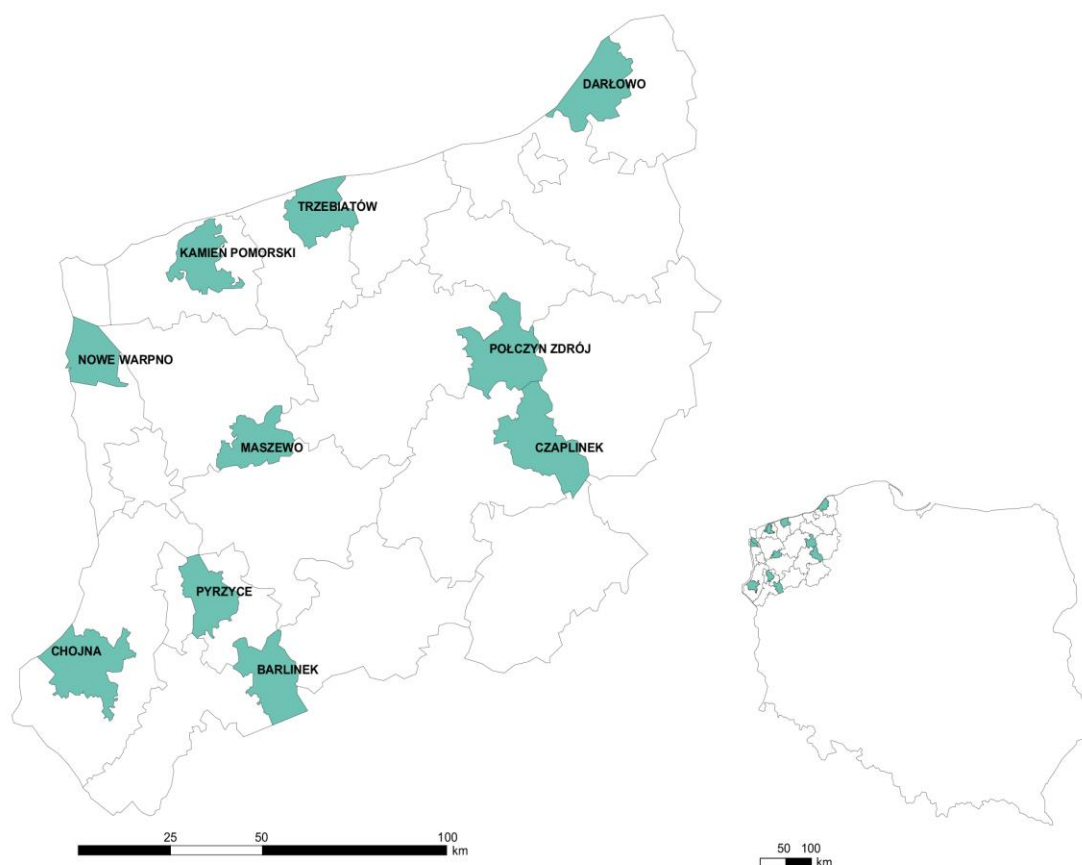
Zakres przestrzenny pracy wyznaczony został przez wybrane do analizy miasta zlokalizowane w województwie zachodniopomorskim. Wyboru poszczególnych obiektów badań dokonano ze zbioru 54 miast Pomorza Zachodniego. Na potrzeby uzyskania obiektywnego obrazu wyników badań oraz stwierdzenia uniwersalnego charakteru opracowanej metody monitoringu rozwoju zrównoważonego do analiz porównawczych wybrano ośrodki o zróżnicowanej strukturze przestrzennej i lokalizacji, z uwzględnieniem zaawansowania lokalnego planowania przestrzennego oraz sytuacji społeczno-gospodarczej. W rezultacie do badań wybranych zostało 10 małych miast: **Barlinek, Chojna, Czaplinek, Darłowo, Kamień Pomorski, Maszewo, Nowe Warpno, Pyrzyce, Połczyn Zdrój, Trzebiatów.**

Wybrane do badań małe miasta to jednostki osadnicze o bardzo zróżnicowanej genezie i charakterze. Należą do nich miasta satelitarne większych ośrodków miejskich a także miasta monofunkcyjne - zarówno historyczne miasta rolnicze, stanowiące ośrodek centralny dla otaczających obszarów wiejskich, jak i miasta, których funkcjonowanie opiera się lub opierało na bazie jednego zakładu przemysłowego. Większość z nich dotyczą podobne degradujące zjawiska społeczne, gospodarcze. Rozwiązywanie problemów małych miast wymaga szczególnej uwagi, bardzo indywidualnego podejścia przy poszukiwaniu alternatywnych ścieżek rozwoju, by zachować ich specyfikę i nie zagubić przy tym ich tożsamości¹². Pytanie o przyszłość i rozwój małych miast - jest pytaniem o zmiany i poprawę jakości życia niemal połowy Polaków. Dlatego jest niezmiernie ważne i stanowi istotę tej dysertacji.

Pomiędzy wybranymi do badań małymi miastami (Ryc. 2). obserwuje się duże zróżnicowanie krajobrazu naturalnego i kulturowego. W związku z pojawieniem się nowych czynników ważnych dla rozwoju małego miasta istotne jest odnalezienie się w nowej rzeczywistości ekonomicznej, społecznej i technicznej. Ponadto konieczna jest konkretyzacja idei zrównoważonego rozwoju na bazie lokalnych uwarunkowań. Uwarunkowania te jako czynniki endogeniczne, stanowiły jeden z aspektów doboru zróżnicowanych jednostek.

¹¹ Rykwert J., Pokusa miejsca. Przeszłość i przyszłość miasta, Międzynarodowe Centrum Kultury, Kraków 2013.

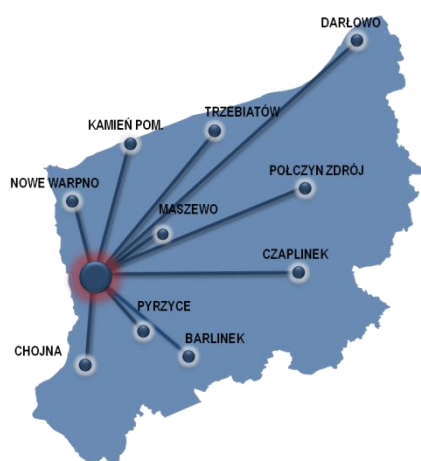
¹² Lynch K., Obraz miasta, Wydawnictwo Archivolta, Kraków 2011.

Ryc. 2 Położenie badanych ośrodków na tle województwa zachodniopomorskiego i Polski.
Źródło: opracowanie autora.

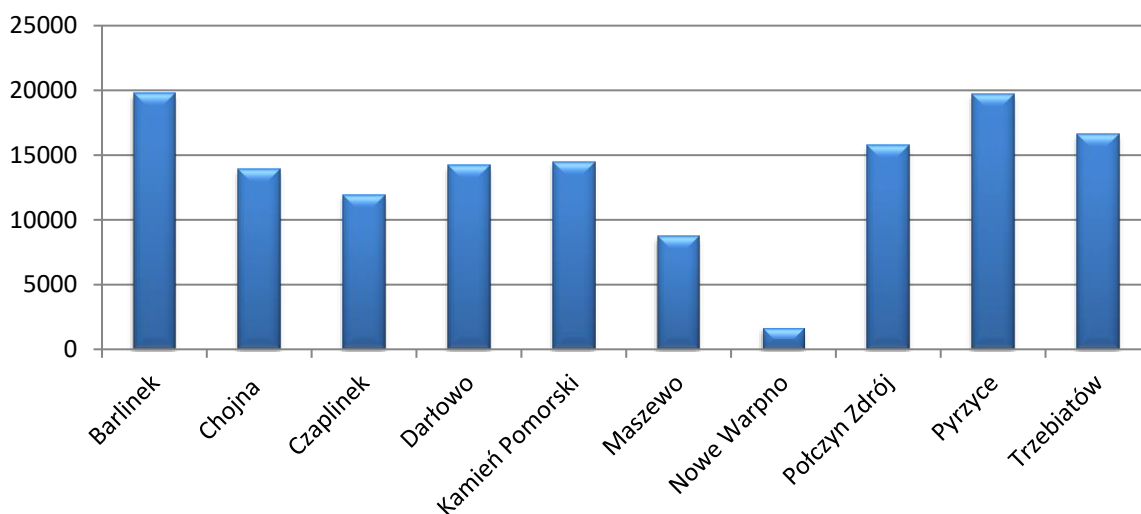
Ważnym aspektem w wyborze poszczególnych miast był wskaźniki pozyskiwania i wykorzystywania środków z dotacji Unii Europejskiej w ramach Regionalnych Programów Operacyjnych Województwa Zachodniopomorskiego. Wybrano miasta osiągające skrajnie dobre, skrajnie złe oraz średnie wyniki w tym aspekcie. Ostatecznie do wyboru miast stanowiących przykłady analityczne zastosowano następujące kryteria:

- zróżnicowana lokalizacja geograficzna i topograficzna

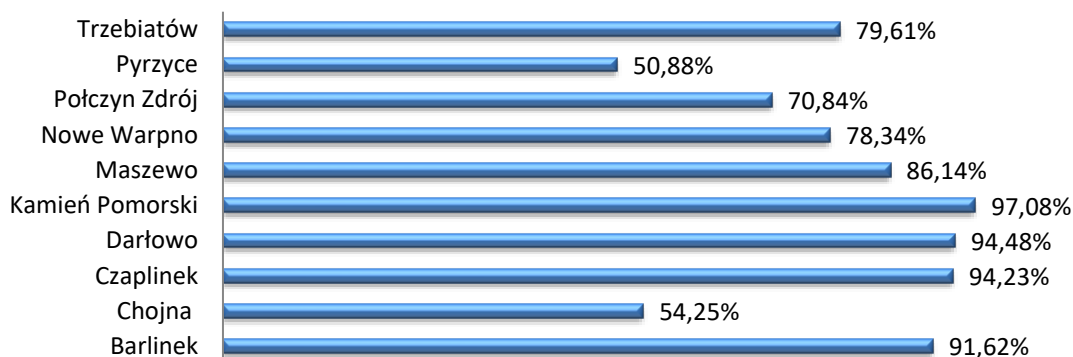
Ryc. 3 Rozmieszczenie badanych miast w regionie, odległość od Szczecina stolicy Pomorza Zachodniego.
Źródło: opracowanie własne autora

- zróżnicowana liczba mieszkańców (w grupie małych miast do 20 tysięcy mieszkańców)

Ryc. 4 Liczba mieszkańców miast. Źródło: opracowanie autora na podstawie danych BDL GUS

- skuteczność w pozyskiwaniu funduszy zewnętrznych, kwota otrzymanych środków z dotacji UE na cele rozwoju przestrzennego (przykłady o znacznym zróżnicowaniu absorbowanych środków)
- zróżnicowany krajobraz kulturowy i naturalny

Ryc. 5 Poziom skuteczności w pozyskiwaniu funduszy zewnętrznych UE.
Źródło: opracowanie autora na podstawie danych BDL GUS

Charakterystyka miast powstała na podstawie informacji zawartych w: rocznikach statystycznych, danych GUS, dokumentach strategicznych a także na podstawie badań własnych i innych materiałów źródłowych. Lokalizacja wybranych miast została przedstawiona na Ryc. 3.

Wybrane do badań miasta są zlokalizowane w różnych rejonach Pomorza Zachodniego, posiadają różnorodne krajobrazy przyrodnicze i kulturowe, które niejednokrotnie decydują o sposobie użytkowania terenów zapewniających możliwość rozwoju.

1.4.2. Zakres czasowy

Zakres czasowy pracy obejmuje zasadniczo dwunastoletni okres członkostwa Polski w Unii Europejskiej w latach 2004-2016. Za początek zakresu czasowego uznano fakt przystąpienia Rzeczypospolitej Polskiej do Unii Europejskiej i powstania nowych możliwości inwestycyjnych w zakresie rozwiązań przestrzennych oraz wprowadzenie zmian w systemie planowania. Choć część teoretyczna dotycząca wybranego regionu Pomorza Zachodniego, wybranych miast oraz metod badań przestrzeni miast dotyczy obecnych czasów. Jest oczywiste, że rozwój miast ma charakter ciągły i wiele zmian zostało rozpoczętych w okresie wcześniejszym. Badany zakres czasowy to krótki „burzliwy” okres w kontekście zmian w systemach planowania przestrzennego oraz zmian społeczno-gospodarczych mających na niego wpływ. Nowa ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, która weszła w życie w 2003 roku oraz wejście Polski do Unii Europejskiej w 2004 roku przyniosły też zmiany w systemie prawnym, administracyjnym i w krajobrazie miast. Wykorzystana w pracy literatura obejmuje przede wszystkim okres od 2000 roku do 2018 roku. W pracy pojawiają się także odwołania do prac wydanych w okresie wcześniejszym.

1.5. Cel i tezy pracy

Celem głównym pracy jest ocena zmian funkcjonalno-przestrzennych zachodzących w wybranych miastach Pomorza Zachodniego, w zakresie realizacji idei zrównoważonego rozwoju oraz dążenia do osiągnięcia ładu zintegrowanego.

Celem pośrednim jest stworzenie narzędzi badawczych, pozwalających na bieżącą ocenę jakości uzyskanych efektów rozwoju w szczególności wobec alokacji środków zewnętrznych. Jak wynika ze wstępnych analiz wiele projektów powstałych w przestrzeni małych miast z wykorzystaniem zewnętrznych środków finansowych na rozwój zrównoważony nie przyniosła zakładanych efektów z uwagi na ich skierowanie na powszechną poprawę warunków życia zamiast na nakłady stymulujące rozwój, usuwające bariery rozwojowe i stwarzające korzystne perspektywy gospodarcze oraz społeczne. W związku z tym sformułowano następujące tezy pracy:

Teza 1:

Finansowanie ze środków zewnętrznych projektów na terenie małych miast, sprzyja realizacji idei zrównoważonego rozwoju, pod warunkiem ukierunkowania nakładów na działania stymulujące rozwój.

Teza 2:

Bieżący monitoring czynników stymulujących i hamujących rozwój zrównoważony oraz dostosowanie systemu planowania do zmieniających się uwarunkowań zwiększa efektywność wykorzystania środków na cele inwestycyjne i społeczne.

1.6. Struktura pracy i zastosowane metody badawcze

Problem badania przemian przestrzennych małych miast ma charakter interdyscyplinarny. Łączy w sobie zagadnienia z zakresu: architektury, urbanistyki, planowania przestrzennego, funkcjonowania środowiska przyrodniczego (ekologii), gospodarki, ekonomii oraz elementy psychologii. Prowadzone badania zmierzają do poszukiwania powiązań pomiędzy poszczególnymi dziedzinami, ich dalszych implikacji i synergii w procesie powstawania nowego narzędzia wspomagającego planowanie strategiczne rozwoju miast.

Pierwszy etap prac nad stworzeniem tego narzędzia polegał na zebraniu i pogłębieniu informacji na temat metod badawczych stosowanych w monitorowaniu zmian w strukturze przestrzennej miast. Dokonano ich przeglądu i zestawienia. Przeanalizowano także uwarunkowania wynikające z faktu, że zintegrowany rozwój zrównoważony miast jest pojęciem powszechnie stosowanym, choć różnorodnie definiowanym. Zgromadzone informacje, które w założeniu pozwolić miały na przeprowadzenie przeglądu, a następnie systematyki stosowanych narzędzi i metod badawczych, ukazały zależność pomiędzy rozumieniem pojęcia „zrównoważonego rozwoju zintegrowanego” a metodami i technikami badawczymi. Dotyczy to zarówno badań empirycznych rozwoju miast jak i badań aplikacyjnych z zakresu metodologii badań naukowych. W związku z podstawowym znaczeniem precyzyjnego i pełnego zdefiniowania zrównoważonego rozwoju przestrzeni miast, jako warunku określenia pola badawczego i ustaleniu zakresu badania i jego metodyki, przed przejściem do formułowania koncepcji badawczej przeprowadzono analizę najważniejszych pojęć i ich definicji. Następnie sformułowano definicje tych pojęć, które zostały przyjęte w dalszych badaniach.

Zakres tematyczny i metodyka badania obejmują cztery zagadnienia badawcze, sformułowane w taki sposób, aby wnioski z przypisanych im zadań badawczych pozwalały na ocenę zrównoważonego rozwoju w mieście.

Przyjęta metoda badawcza uwzględnia następujący układ zagadnień: kontekst i ujęcie problemu, planowanie zmian, realizacja, ocena skuteczności i wprowadzanie modyfikacji definiujących strukturę pracy. Poniżej scharakteryzowano zawartość poszczególnych rozdziałów pracy.

1.6.1. Konstrukcja pracy

Konstrukcja rozprawy wynika z określonych celów badawczych. W szczególności podporządkowana jest opracowaniu i przykładowemu zastosowaniu autorskiego modelu monitorowania rozwoju zrównoważonego miast pozwalającemu na uporządkowanie zagadnień związanych z monitorowaniem procesów rozwojowych jednostek osadniczych. Rozprawa składa się z trzech części. **Pierwsza część dotyczy przedmiotu badań** - ogólnej charakterystyki i przeglądu stanu badań (Rozdział I. Wprowadzenie), zagadnienia zrównoważonego rozwoju miast oraz zintegrowanego planowania w świetle literatury (Rozdział II. Syntetyczne ujęcie pojęcia zrównoważonego rozwoju miast oraz zintegrowanego planowania lokalnego w świetle innych badań i opracowań). **Drugą część stanowią badania i analizy**-omówienie modelu monitorowania zrównoważonego rozwoju miast (Rozdział III. Model monitorowania rozwoju miast), przykładowe zastosowanie modelu rozwoju miast i prezentacja wyników badań rozwoju wybranych małych miast Pomorza Zachodniego (Rozdział IV. Zastosowanie modelu monitorowania rozwoju miast – ETAP I. Charakterystyka Regionu Pomorza Zachodniego, badanie funkcji, potencjału i trendów rozwojowych miast, Rozdział V. Zastosowanie modelu monitorowania rozwoju miast – ETAP II. Ilościowa i jakościowa analiza wybranych miast). **Trzecia część to ocena i wnioski** – sformułowanie wniosków, zaleceń oraz wskazania możliwości implementacji modelu na rzecz zrównoważonego rozwoju miast (Rozdział VI. Podsumowanie i wnioski).

Rozdział I stanowi teoretyczne wprowadzenie do poruszanych problemów badawczych: główne założenia pracy, cele badawcze, przedmiot i zakres badań, jak i teoretyczny kontekst omawianych w rozprawie zagadnień. W tej części przedstawiono **stan badań**, czyli umiejscowienie pracy w szerokim ujęciu zagadnień z zakresu architektury, urbanistyki oraz planowania przestrzennego. Zamieszczono **genezę podjęcia rozprawy** opisującą krótko główne powody, które skłoniły autorkę zajęcia się tematem badań. Określono **przedmiot i zakres** prowadzonych w niniejszej rozprawie badań oraz podstawowe **tezy i cele badawcze**.

Kontynuacją wprowadzenia w zagadnienia poruszane w niniejszej rozprawie jest część teoretyczna (**Rozdział II. Syntetyczne ujęcie pojęcia zrównoważonego rozwoju miast oraz zintegrowanego planowania lokalnego w świetle innych badań i opracowań**) przedstawiająca omawiane w pracy problemy w świetle innych opracowań teoretycznych literatury doty-

czącej zrównoważonego rozwoju, zintegrowanego planowania przestrzennego, wskaźników zrównoważonego rozwoju oraz wykorzystania systemów informacji przestrzennej w monitorowaniu rozwoju miast. W tej części zostały omówione cztery grupy zagadnień. Pierwsza z nich odnosi się do przedstawienia koncepcji zrównoważonego rozwoju miast. W drugiej przedstawiono istotę zintegrowanego planowania oraz ładu zintegrowanego jako efektu implementacji idei zrównoważonego rozwoju w miastach. W trzeciej zaprezentowano stan dokumentów planistycznych oraz system zintegrowanego planowania w Polsce i Europie. W ostatniej części zestawiono istniejące systemy wskaźnikowego monitorowania rozwoju zrównoważonego, dokonano ich syntezy oraz sformułowano ocenę przydatności poszczególnych technik i narzędzi. Jest to głównie odniesienie do stanu badań oraz aktualnego stanu planowania strategicznego w Polsce.

Wynikiem badawczym przeprowadzonych studiów analitycznych jest sporządzenie syntezy wyników w formie skonstruowania Modelu Monitorowania Rozwoju - MMRM oraz określenie stanu i charakteru przekształceń przestrzennych analizowanych małych miast. Zaproponowane narzędzie badawcze ma walory aplikacyjne, może więc służyć zarówno celom teoretycznym jak i praktycznym. Może być również stosowane jako narzędzie do stymulowania rozwoju gospodarczego. W drugiej części pracy przedstawiono proces budowy modelu, poszczególne elementy składowe oraz dokonano modelowania procesu monitorowania rozwoju. **(Rozdział III. Model monitorowania rozwoju miast).**

W następnym etapie dokonano symulacji poprzez wykonanie oraz wizualizację wyników badań przeprowadzonych z wykorzystaniem MMRM w 10 wybranych miast Pomorza Zachodniego. Badania rozwoju miast zostały zobrazowane na szczegółowo wybranych przypadkach. Wybrano i przebadano najistotniejsze czynniki **makrootoczenia (Rozdział IV. Zastosowanie modelu monitorowania rozwoju miast – ETAP I. Charakterystyka Regionu Pomorza Zachodniego, badanie funkcji, potencjału i trendów rozwojowych miast)**. W tej części pracy przedstawiono kontekst terytorialny badanych miast. Scharakteryzowano region oraz aktualne stadium rozwoju przestrzennego przypadków szczególnych.

Wskazane jako stymulujące rozwój zrównoważony małych miast i określające stan ładu zintegrowanego czynniki **mikrootoczenia** zostały poddane analizie ilościowej w zakresie dotyczącym ładu społecznego i gospodarczego oraz analizie ilościowej i jakościowej w zakresie szeroko pojętego ładu środowiskowo-przestrzennego **(Rozdział V. Zastosowanie modelu monitorowania rozwoju miast – ETAP II. Ilościowa i jakościowa analiza wybranych miast)**.

Ostatnia część zamykająca niniejszą rozprawę zawiera ocenę, wnioski i zalecenia wynikające z badania rozwoju miast przy użyciu MMRM oraz potencjalne możliwości implementa-

cji i kontynuacji badań w przyszłości (**Rozdział VI. Podsumowanie i wnioski**). W rozdziale zawarto wnioski ogólne dotyczące monitorowania rozwoju miast, wnioski związane z konstrukcją i zastosowaniem MMRM, wnioski dotyczące wyników badań. Dodatkowo przedstawiono możliwości implementacji MMRM w Systemach Informacji Przestrzennej miast oraz wskazano możliwe kierunki kontynuacji badań.

1.6.2. Metody badawcze

Prezentowane badania miast zostały zrealizowane w celu przetestowania i weryfikacji autorskiego modelu monitorowania rozwoju zrównoważonego miast. Przyjęta w pracy metodologia wypełnia postulowaną przez E. Kuryłowicz funkcję badań naukowych. *Podstawowe funkcje badań naukowych dzieli się na teoretyczne, metodologiczne i praktyczne: rozpoznanie przedmiotu badań, opracowanie ich wyników, konfrontację tych wyników z praktyką. Zadaniem zaś badań naukowych jest rozwiązywanie problemów i umożliwienie poznania faktów lub zjawisk dotychczas nieznanych lub mało znanych, w pełni niewyjaśnionych, jak też opisywanie, poszukiwanie i wyjaśnianie nowych zjawisk, metod (...) modeli funkcjonujących w określonej rzeczywistości.*¹³ W proponowanym modelu zastosowano podejście zintegrowane, traktujące w sposób holistyczny zrównoważony rozwój miast w postaci zgromadzonych wyników badań z zakresu: architektury, urbanistyki, planowania przestrzennego, ekonomii, socjologii oraz technik informatycznych GIS i SIP, a także różnych innych metod badawczych dla określenia wskaźników obiektywnych i subiektywnych kształtujących obraz miasta.

Rozwój miast obejmuje wiele różnorodnych zagadnień, które często trudno jest dokładnie i właściwie zmierzyć za pomocą dostępnych zasobów. Często wskaźniki uwarunkowane są aktywnościami ludzkimi oraz wpływem człowieka na środowisko.¹⁴ Badania rozwoju zrównoważonego miasta wymaga przeprowadzenia badań ilościowych i jakościowych, które wykorzystane łącznie pozwolą ukazać istotę analizowanych zjawisk.

W celu rozpoznania problemu badawczego, zrealizowania celów pracy i zweryfikowania tez w rozprawie zostały zastosowane następujące metody badawcze: analiza danych zastanych, analiza i interpretacja dokumentów polityki przestrzennej, analiza danych statystycznych, tworzenie systematyki, metoda symulacyjna – polegająca na testowaniu nowego modelu monitorowania rozwoju miast. Jako metody wspomagające proces badawczy wykorzystano inwentaryzacje urbanistyczne, inwentaryzacje fotograficzne oraz modelowanie struktury miasta z wykorzystaniem technik CAD.

¹³ Kuryłowicz E., Miasto jako przedmiot badań architektury, [w:] B. Jałowiecki(red.) Miasto jako przedmiot badań naukowych w początkach XXI wieku, Wydawnictwo Scholar, Warszawa 2008 s. 28-49.

¹⁴ Černe A., Kušar, The System of Indicators for Regional Development, Struktura i Potencjały, „Geograff”, No.6, 2010.

1.7. Stan badań

1.7.1. Materiały źródłowe

Materiały źródłowe wykorzystane w dysertacji obejmowały przede wszystkim literaturę przedmiotu związaną z procesami kształtującymi rozwój miast oraz charakterystykę regionu. Obejmowała ona zarówno pozycje drukowane jak i publikacje elektroniczne w Internecie, w języku polskim oraz w językach obcych. Istotną grupę materiałów stanowiły dokumenty i akty prawne na poziomie międzynarodowym, krajowym, regionalnym oraz lokalnym. Do prac analitycznych wykorzystano podkłady mapowe zaczerpnięte z zasobów poszczególnych Urzędów Powiatowych, GIS oraz dane z Systemów Informacji Przestrzennej opracowanych za pomocą programów CAD i graficznych. Ostatnią grupą danych źródłowych wykorzystaną do charakterystyki badanych miast oraz regionu są dane zawarte w rocznikach statystycznych, dane Głównego Urzędu Statystycznego¹⁵ oraz Banku Danych Lokalnych¹⁶, dane dotyczące realizacji polityki spójności oraz strategii europejskich, krajowych, regionalnych.¹⁷

Analiza materiałów źródłowych dotyczyła pozycji, które ukazały się do roku 2016. Publikacje naukowe oraz akty prawne zostały wykorzystane głównie w pierwszej-teoretycznej części rozprawy doktorskiej, w której zaprezentowano przegląd stanu wiedzy w zakresie związanym z tematyką wiedzy. Badania tej części obejmują następujące grupy zagadnień tematycznych:

- problematyka małych miast,
- opracowania dotyczące transformacji małych miast na Pomorzu Zachodnim,
- pozycje książkowe dotyczące metod i mierników badań przestrzeni miasto oraz wyników badań jakości przestrzeni,
- dokumenty programowe i prawne,
- opracowania dotyczące wykorzystania środków zewnętrznych – Funduszy Unijnych,
- koncepcja rozwoju zrównoważonego oraz ładu zintegrowanego.

Wyniki badań w dostępnej literaturze dotyczą całego spektrum zagadnień związanych z tematyką rozwoju miast: normatywnych, metodologicznych, planistycznych i programowych. Analizowany obszar badawczy wymaga jednak dostosowania metod do analizy miast małych w konkretnych uwarunkowaniach gospodarczych i społecznych, a ponadto ciągłej aktualizacji

¹⁵ Strona internetowa: www.stat.gov.pl

¹⁶ Strona internetowa: www.bdl.stat.gov.pl

¹⁷ Strona internetowa: www.starteg.stat.gov.pl

cji danych i opracowywania wniosków, które mogą przyczynić się do lepszej alokacji środków przeznaczanych na rozwój małych miast. Stąd, mimo obszerności badań dotychczasowych, widoczna jest celowość kontynuowania podjętych zadań badawczych.

1.7.2. Publikacje zawierające problematykę małych miast

W tej części pracy wykorzystano publikacje **architektów i urbanistów** dotyczące historii i teorii budowy miast: „Urbanistyka współczesna” Ostrowskiego¹⁸, monografie Jana Macieja Chmielewskiego dotyczące Teorii urbanistyki (2001)¹⁹, (2016)²⁰ oraz problemów funkcjonalno-przestrzennych (1973)²¹, (2004)²². „Forma miasta. Kontekst i anatomia” Tadeusza Sumienia²³ oraz „Miasto idealne w perspektywie europejskiej i jego związki z urbanistyką współczesną”²⁴ Zbigniewa Paszkowskiego jak również artykuły naukowe Ewy Kuryłowicz (2008)²⁵, Grażyny Schneider-Skalskiej (2014)²⁶ oraz Sławomira Gzella²⁷. Istotnym źródłem informacji były prace naukowe ukazujące **socjologię miasta** „Miasto i przestrzeń”²⁸, „Informacja i gwar – o miejskim centrum”²⁹ Aleksandra Wallisa oraz „Człowiek w przestrzeni miasta” (1980)³⁰, „Społeczne wytwarzanie przestrzeni” (1988)³¹ i „Miasto jako przedmiot badań naukowych w początku XXI wieku” (2008)³² Bohdana Jałowickiego. Ważne ze względu na holistyczne podejście

¹⁸ Ostrowski W., Urbanistyka współczesna, Arkady, Warszawa 1975.

¹⁹ Chmielewski J.M., Teoria urbanistyki w projektowaniu i planowaniu miast, Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, Warszawa 2001.

²⁰ Chmielewski J.M., Teoria i praktyka planowania przestrzennego. Urbanistyka Europy., Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, Warszawa 2016.

²¹ Chmielewski J.M., Funkcjonalno-przestrzenne problemy ośrodków centralnych małych miast i średnich w Polsce, Wydawnictwo Politechniki Warszawskiej, Warszawa 2001.

²² Chmielewski J.M., Rola miejskich przestrzeni publicznych. „Urbanistyka”.

²³ Sumień T., Forma miasta. Kontekst i anatomia, Instytut Geografii Przestrzennej i Komunalnej, Warszawa 1992

²⁴ Paszkowski Z. Miasto idealne w perspektywie europejskiej i jego związki z urbanistyką współczesną., Wydawnictwo Universitas, Kraków 2011.

²⁵ Kuryłowicz E., Miasto jako przedmiot badań architektury, [w:] B. Jałowiecki(red.), Miasto jako przedmiot badań naukowych w początkach XXI wieku, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2008, s. 28-49.

²⁶ Schneider-Skalska G., The form of urban structures- constancy or changeability, rigour or freedom? [w:] Czasopismo Techniczne Architektura, z. 1-A, s. 191-208, Kraków 2014.

²⁷ Gzell S., Miasto jako przedmiot badań urbanistyki, [w:] B. Jałowiecki(red.), Miasto jako przedmiot badań naukowych w początkach XXI wieku, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2008, s. 19-27.

²⁸ Wallis A., Miasto i Przestrzeń, PWN, Warszawa 1977.

²⁹ Wallis A., Informacja i gwar – o miejskim centrum”, PIW, Warszawa 1979.

³⁰ Jałowicki B., Człowiek w przestrzeni miasta., Śląski Instytut Naukowy, Katowice 1980

³¹ Jałowicki B., Społeczne wytwarzanie przestrzeni., Książka i Wiedza, Warszawa 1988

³² Jałowicki B. (red.), Miasto jako przedmiot badań naukowych w początku XXI wieku”, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2008.

do miasta były opracowania monograficzne z zakresu **geografii społecznej i ekonomicznej** dotyczące tematyki miejskiej: „Rozwój miast w Polsce”³³ i „Planowanie miast”³⁴ Regulskiego, „Miasta Polskie w procesie globalizacji” Harańczyk³⁵, „Zarządzanie rozwojem miast”³⁶ Tadeusza Markowskiego oraz publikacje naukowe w czasopismach Andrzeja Lisowskiego (2002)³⁷, (2007)³⁸, Stanisława Liszewskiego³⁹ i Iwony Sagan⁴⁰.

Transformacja ustrojowa w Polsce po 1989 roku stała się impulsem rozwojowym także dla małych miast. W badaniach naukowych pojawiło się wiele pozycji dotyczących aktywizacji i rewitalizacji miast w warunkach gospodarki rynkowej i systemu samorządowego. Ukazało się wiele rozważań na temat przyczyn zahamowania rozwoju małych miast, między innymi opracowanie Siemińskiego „Małe miasta – diagnozy i przewidywania” (1988)⁴¹, „Metody typologii miast” autorstwa Brol, Maj i Strahl (1990)⁴², czy „Rozwój miejskiej sieci osadniczej w makroregionie środkowo-wschodnim” (1994)⁴³.

Literatura polska poświęcona problematyce przestrzeni małych miast w ścisłe urbanistycznym ujęciu występuje rzadko. Wśród tych pozycji należy wspomnieć „Małe miasta”⁴⁴ autorstwa Adamczewskiej - Wejchert i Kazimierza Wejcherta (1986), „Fenomen małomiejskości”⁴⁵ Sławomira Gzella oraz „Zagospodarowanie przestrzenne małych miast”⁴⁶ Tadeusza Kachniarza.

³³ Regulski J., Rozwój miast w Polsce, Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 1980.

³⁴ Regulski J., Planowanie miast, PWN, Warszawa 1986.

³⁵ Harańczyk A., Miasta Polski w procesie globalizacji gospodarki, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1998

³⁶ Markowski T., Zarządzanie rozwojem miast., Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1999r.

³⁷ Lisowski A., Forma współczesnego miasta-nowy stary problem., [w:] Jażdżewska I. (red.), Współczesne formy osadnictwa miejskiego i ich przemiany, „Konwersatorium Wiedzy o Mieście”, 2002, s. 35-44

³⁸ Lisowski A., Miejski kontekst rozwoju zrównoważonego i krajobrazu, [w:] Znaczenie badań krajobrazowych dla zrównoważonego rozwoju. Profesorowi Andrzejowi Richlingowi w 70. Rocznice urodzin i 45-lecie pracy naukowej, Wydział Geografii i Studiów Regionalnych Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2007, s. 111-120

³⁹ Liszewski S. Krajobraz miasta a warunki życia., [w:] Znaczenie badań krajobrazowych dla zrównoważonego rozwoju. Profesorowi Andrzejowi Richlingowi w 70. Rocznice urodzin i 45-lecie pracy naukowej, Wydział Geografii i Studiów Regionalnych Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2007, s. 99-110

⁴⁰ Sagan I., Miasto jako przedmiot badań geografii, [w:] B. Jałowiecki(red.), Miasto jako przedmiot badań naukowych w początkach XXI wieku, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2008, s. 105-119

⁴¹ Siemiński W., Małe miasta – diagnozy i przewidywania. Procesy urbanizacji i przekształcania miast w Polsce. Red. Jałowiecki, B., Kaltenberg-Kwiatkowska, E., Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk, Łódź: Ossolineum 1988

⁴² Brol, R., Maj, M., Strahl, D. Metody typologii miast, Skrypty Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego, Wrocław 1990, s. 35.

⁴³ Świć, H., 1994: Rozwój miejskiej sieci osadniczej w makroregionie środkowowschodnim, Czasopismo Geograficzne tom LXV zes. 3 – 4, PTG, Wrocław, s. 291 – 306.

⁴⁴ Adamczewska-Wejchert H., Wejchert K., Małe miasta: problemy urbanistyczne stale aktualne, Arkady, Warszawa 1986.

⁴⁵ Gzell S., Fenomen małomiejskości, PWN, Warszawa 1987.

⁴⁶ Kachniarz T., Zagospodarowanie przestrzenne małych miast, Instytut Gospodarki Przestrzennej i Komunalnej, Warszawa 1993.

rza. Znacznie częściej w literaturze można spotkać opis rozwoju małych miast w ujęciu interdyscyplinarnym, kontekście rozwoju regionalnego i lokalnego. Takie ujęcie prezentują m. in. Krystyna Heffner⁴⁷ - „Małe miasta a rozwój lokalny i regionalny” (2005), Problemy małych miast w wymiarze lokalnym i regionalnym⁴⁸, Krystian Heffner z Tadeuszem Marszałem - „Rewitalizacja, gentryfikacja i problemy rozwojowe małych miast”⁴⁹, „Przestrzeń publiczna małych miast”⁵⁰ oraz pozycje pod redakcją Bartosza Bartosiewicza i Tadeusza Marszała „Przemiany przestrzeni i potencjału małych miast w wybranych regionach Polski z perspektywy 20 lat transformacji”⁵¹ czy „Kierunki i uwarunkowania rozwoju małych miast z perspektywy 20 lat transformacji. Studium przypadków”⁵² to pozycje o bardziej interdyscyplinarnym podejściu do rozwoju małych miast.

Badania jakości struktury przestrzennej miast w Polsce skupiają się wokół dużych ośrodków. Spośród literatury na ten temat istotną rolę pełnią pozycje syntetyzujące ten problem: „Zmiany jakości przestrzeni dużych miast w Polsce. Mierniki i metoda oceny”⁵³ - książka zawierająca wyniki badań dwunastu największych miast Polski, „Bariery Modernizacji i rozwoju miast. Identyfikacja i pokonywanie”⁵⁴ oraz „Urbanistyczne wymiary miast”⁵⁵ pod red. Zygmunta Ziobrowskiego. Wiele publikacji związanych bezpośrednio z oceną przestrzeni miast można znaleźć w zbiorze wydawnictw Instytutu Rozwoju Miast w Krakowie.⁵⁶

⁴⁷ Heffner K., Małe miasta a rozwój lokalny i regionalny., Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Katowicach, Katowice 2005.

⁴⁸ Heffner K., Marszał T., Rewitalizacja, gentryfikacja i problemy rozwoju małych miast, PAN Komitet przestrzennego Zagospodarowania Kraju, Warszawa 2011.

⁴⁹ Heffner K., Funkcjonowanie miast małych w systemie osadniczym polski w perspektywie 2033r., Przestrzeń publiczna małych miast, PAN Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju, Warszawa 2012.

⁵⁰ Heffner K., Marszał T., Przestrzeń publiczna małych miast, PAN Komitet przestrzennego Zagospodarowania Kraju, Warszawa 2012.

⁵¹ Bartosiewicz B., Marszał T., Przemiany przestrzeni i potencjału małych miast w wybranych regionach Polski, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2011.

⁵² Bartosiewicz B., Marszał T., Kierunki rozwoju małych miast z perspektywy 20 lat transformacji. Studium przypadków, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2011.

⁵³ Ziobrowski Z i inni., Zmiany jakości przestrzeni dużych miast w Polsce. Mierniki i metoda oceny, Instytut Gospodarki Przestrzennej i Komunalnej oddział w Krakowie, Kraków 1996.

⁵⁴ Ziobrowski Z. i inni, Bariery modernizacji i rozwoju miast - identyfikacja i pokonywanie, Urząd Mieszkalnictwa i Rozwoju Miast Instytut Gospodarki Przestrzennej i Komunalnej oddział w Krakowie, Kraków 1998.

⁵⁵ Ziobrowski Z., Urbanistyczne wymiary miast, Instytut Rozwoju Miast, Kraków 2012.

⁵⁶ INSTYTUT ROZWOJU MIAST powstał w listopadzie 2002 r. w wyniku połączenia krakowskiego Oddziału Instytutu Gospodarki Przestrzennej i Komunalnej (utworzonego w 1977 r.) oraz Instytutu Gospodarki Mieszkaniowej (działającego od 1950 r.). Organem założycielskim Instytutu jest Minister Infrastruktury i Rozwoju.

Ważnym aspektem jest sposób zarządzania miastami, w tym miejscu warto wspomnieć „Zarządzanie zrównoważonym rozwojem miast”⁵⁷ Wojciecha Pęskiego, „Instrumenty zarządzania rozwojem miasta” Aleksandra Noworola⁵⁸, Natalii Szajewskiej i Małgorzaty Lipińskiej „Zarządzanie rozwojem miasta o zmniejszającej się liczbie mieszkańców w kontekście perspektywy finansowej 2014-2020”.

W literaturze poświęconej przestrzeni małych miast okresu najnowszego, który stanowi ramy czasowe badań, dominują zagadnienia społeczno-gospodarcze w okresie transformacji. Niewiele jest pozycji dotyczących jakości przestrzeni, życia mieszkańców czy kształtowania ładu przestrzennego w miasteczkach w aspekcie planowania przestrzennego. Tematykę związaną z jakością środowiska miast porusza Justyna Kobylarczyk w monografii „Ocena jakości środowiska zamieszkania w wybranych miastach województwa podkarpackiego po okresie „transformacji” w pierwszej dekadzie XXI wieku”⁵⁹.

W zakresie literatury zagranicznej w dużej mierze wykorzystano dokumenty i raporty międzynarodowe dotyczące miast małych (2013)⁶⁰ realizowania polityki spójności (2009)⁶¹, założeń programowych w latach 2014-2020 (2013)⁶² oraz wskazujących ramy odniesienia dla oceny rozwoju miast.⁶³ W dysertacji wykorzystano wiele zagranicznych publikacji naukowych dotyczących problematyki małych miast na świecie w tym prace przeglądowe doty-

⁵⁷ Pęski W., Zarządzanie zrównoważonym rozwojem miast, Arkady, Warszawa 1999.

⁵⁸ Noworól A., Instrumenty Zarządzania Rozwojem Miasta, Instytut gospodarki przestrzennej i komunalnej oddział w Krakowie, Kraków 1998.

⁵⁹ Kobylarczyk J., Ocena jakości środowiska zamieszkania w wybranych miastach województwa podkarpackiego po okresie „transformacji” w pierwszej dekadzie XXI wieku, Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, Kraków 2013.

⁶⁰ The Role of Small and Medium Sized Towns. Final Report. ESPON Project. 1.4.1. Retrieved: 20.08.2013, URL: http://www.espon.eu/main/Menu_Projects/Menu_ESPON2006Projects

⁶¹ Barca, F. An Agenda for a Reformed Cohesion Policy: A place-based approach to meeting European Union challenges and expectations; 2009. Retrieved: 15.09.2013, URL: http://ec.europa.eu/regional_policy/archive/policy/future/pdf/report_barca_v0306.pdf.

⁶² Elements for a Common Strategic Framework 2014 to 2020. Commission Staff Working Document. European Commission. SWD; 2012. Retrieved: 14.09.2013, dostęp: : http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/working/strategic_framework/csf_part1_en.pdf.

⁶³ Reference Framework for European Sustainable Cities. About RFSC. Retrieved: 05.05.2013, URL: <http://www.rfsc-community.eu/about-rfsc/rfsc-at-a-glance/>.

czące znaczenia małych miast oraz konieczności opracowania spójnego narzędzia weryfikacji ich rozwoju w artykule Davida Bella i Marka Jayne'a (2009)⁶⁴, Lorisa Servillo, Roba Atkinsona i Abdelillaha Hamdoucha (2017)⁶⁵, Davida Kaufmann i Rahela Meili (2018)⁶⁶ oraz w literaturę poruszającą problematykę małych miast na świecie pod kątem przestrzennym, ekonomicznym i społecznym. Wśród tych pozycji należy wspomnieć o artykułach Ashfaque'a Alma i Binayak Choudhury'ego (2016) oraz Sridharana,⁶⁷ opisującym sytuację w małych miastach Indii⁶⁸, obrazujących małe miasta w jednym z regionów Czech Vaishara Antoniego (2015)⁶⁹ oraz w odbiegającej od warunków polskichi Ghanie George'a Owusu (2008)⁷⁰ a także opis wskaźników badania rozwoju zrównoważonego małego miasta na Łotwie Valtenbergsa Visvaldisa, Gonzáleza Ainhoaba, Piziksa Ralfsca⁷¹. Warto też wspomnieć o pozycji dotyczącej znaczenia małych miast w Niemczech Elsassera (1998)⁷² czy widok małego miasta w małym państwie – Szkocji.⁷³

1.7.3. Małe miasta Pomorza Zachodniego.

Temat pracy zakłada ograniczenie zakresu przestrzennego i typologicznego rozpatrywanych przykładów i zagadnień. Są one związane bezpośrednio ze zmianami w przestrzeni urbanistycznej małych miast Pomorza Zachodniego, z transformacją społeczno - gospodarczą ostatniego dziesięciolecia i wpływem możliwości podejmowania działań wynikających

⁶⁴ BELL D., JAYNE M., "Small cities? Towards a research agenda". *International Journal of Urban and Regional Research*, 33(3): 683–699, 2009 <<https://doi.org/10.1111/j.1468-2427.2009.00886.x>>

⁶⁵ Servillo L., Atkinos R., Hamdouch A., *Small and Medium –sized Towns in Europe: Conceptual, Methodological and Policy*

⁶⁶ Kaufman D., Meili R., *Leaves in the wind? Local policies of small and medium-sized towns in metropolitan regions*, *European Planning Studies*, 10.1080/09654313.2018.1535576, (1-21), (2018).

⁶⁷ N. Sridharan, *Globalisation, Productive Spaces and Small Town Transformation: The Case of Machlipatnam and Pedana in Coastal Andhra Pradesh*, *Subaltern Urbanisation in India*, 10.1007/978-81-322-3616-0_20, (527-551), (2017).

⁶⁸ Ashfaque Alm i Binayak Choudhury, *Spatio-functional determinants of small towns: a case study of selected indian small towns*, *Review of Urban & Regional Development Studies* Volume 28, Issue 2, 2016, dostp na <https://onlinelibrary.wiley.com>

⁶⁹ Vaishar A., Milada Šťastná, Kateřina Stonawská, *Small Towns – Engines of Rural Development in the South-Moravian Region (Czechia): An Analysis of the Demographic Development*, [w:] *Acta Universitatis Agriculturae Et Silviculturae Mendelianae Brunensis*, Volume 63, no. 4/2015, s. 1398-1405.

⁷⁰ Owusu G., *The Role of Small Towns in Regional Development and Poverty Reduction in Ghana*, *Population, Space and Place* Volume 14, Issue 6, 2008.

⁷¹ Valtenbergs Visvaldisa *, González Ainhoab, Piziks Ralfsc, *Selecting indicators for sustainable development of small towns: The case of Valmiera municipality*, *ICTE in Regional Development*, , Valmiera, Latvia 2013, s. 21-32

⁷² Elsassera, H. *Ist eine Kleinstadt mehr als eine kleine Stadt?* In: *Kleinstädte – Motoren im ländlichen Raum*. Tagungsband; 1998. p. 10-18.

⁷³ Hague, C. *Small Towns in a Small Country. Findings from the Small Towns Initiative of the Built Environment Forum. Scotland. Built Environment Forum Scotland*. Retrieved: 15.09.2013, URL: <http://www.befs.org.uk/uploads/SmallTowns/13.09.03-Small-Towns-Report.pdf>.

z uzyskanych funduszy Unii Europejskiej. Tematyka pracy dotyczy miast Pomorza Zachodniego z jego uwarunkowaniami demograficznymi, geografią gospodarczą, infrastrukturą techniczną oraz planowaniem przestrzennym. Mimo tej regionalnej specyfiki, opracowana metoda monitoringu rozwoju zrównoważonego (MMRM) ma charakter uniwersalny i może mieć zastosowanie w innych obszarach regionalnych.

Dotychczasowe badania dotyczące przemian małych miast Pomorza Zachodniego prowadzone były głównie w drugiej połowie minionego wieku. Zagadnienia związane z rozwojem małych miast na Pomorzu Zachodnim w swojej twórczości opisywał Stanisław Latour. Ponad 30 lat temu została wydana jego książka pt. „Rewaloryzacja małych miast na Pomorzu Zachodnim po II wojnie światowej”⁷⁴, w której w sposób systematyczny opisane zostały dzieje średniowiecznych miast na terenie województwa zachodniopomorskiego oraz współczesne problemy ich odbudowy ze zniszczeń oraz rozwoju.

Omawiając stan badań, należy zwrócić uwagę na publikacje poświęcone przemianom w powojennej strukturze miast Pomorza Zachodniego badanych przez Mariusza Tuszyńskiego w dysertacji pt. „Śródmiejskie osiedla mieszkaniowe z drugiej połowy XX w. w strukturze historycznego centrum wybranych miast Pomorza Zachodniego”⁷⁵.

Ważnym materiałem wyjściowym do pracy były materiały Konferencji Naukowej: „Kierunki transformacji polskich miast u progu wstąpienia do Unii Europejskiej” zorganizowanej przez IAIPP Politechniki Szczecińskiej w 2000 roku w Szczecinie. Stanowią one doskonały materiał porównawczy i pozwalają skonfrontować plany z wydarzeniami, jakie miały miejsce w badanym okresie.

Prace badawcze i projektowe nad miastami Pomorza Zachodniego przez wiele lat prowadzone były w Zakładzie Teorii Architektury, Historii i Konserwacji Zabytków Wydziału Budownictwa i Architektury Politechniki Szczecińskiej pod przewodnictwem Stanisława Latoura. Aktualnie ich kontynuatorem jest Zbigniew Paszkowski. W latach osiemdziesiątych XX wieku Wydział Budownictwa i Architektury Politechniki Szczecińskiej prowadził wymianę naukową z Uniwersytetem w Dortmundzie. Miasta Pomorza Zachodniego były przedmiotem warsztatów międzynarodowych, a polscy pracownicy naukowcy i studenci mogli zapoznać się z problematyką małych miast w południowej Nadrenii-Westfalii (Hallenberg, Winterberg). Problemy, które tam wówczas analizowano, pojawiły się w polskich małych miastach po dokonaniu się zmian ustrojowych. W 2012 utworzono nowy przedmiot w programie nauczania na kierunku

⁷⁴ Latour S., Rewaloryzacja małych miast na Pomorzu Zachodnim, PWN, W-a – Poznań 1981.

⁷⁵ Tuszyński M., Śródmiejskie osiedla mieszkaniowe z drugiej połowy XX w. w strukturze historycznego centrum wybranych miast Pomorza Zachodniego, Szczecin 2005.

architektura i urbanistyka: rewaloryzacja miast, a w roku 2014 Zbigniew Paszkowski podjął inicjatywę zorganizowania konferencji naukowej poświęconej rewitalizacji małych miast. W wyniku tej konferencji powstała publikacja stanowiąca przegląd podejmowanych działań na rzecz rewaloryzacji miast małych w Polsce i na świecie. Problem wybranych miast na terenie Pomorza Zachodniego został przedstawiony również w publikacji przygotowanej przez pracowników Zakładu Teorii Architektury, Historii i Konserwacji Zabytków WBiA ZUT w Szczecinie „Rewitalizacja średniowiecznych małych miast Pomorza Zachodniego”⁷⁶.

Analizując literaturę z zakresu problematyki wybranych małych miast, należy wspomnieć o monografiach dotyczących poszczególnych jednostek osadniczych: Nowe Warpno i okolice” Wojciecha Łopucha⁷⁷, „Kamień Pomorski- miasto zabytków” Grzegorza Wejmana⁷⁸, „Salezjanki w Połczynie Zdroju w latach 1946-2006” Pawła Janowskiego⁷⁹, „Pyrzyce i okolice przez wieki” Edwarda Rymara⁸⁰, „Maszewo i okolice na przestrzeni wieków” wydane przez Instytut Historii i stosunków międzynarodowych Uniwersytetu Szczecińskiego.⁸¹ Czaplinek 1945-2009 cz. I, II i III⁸² czy wydawnictwa cykliczne: „Rocznik Chojeński” powstały jako kontynuacja dziejów Chojny⁸³, „Darłowskie Zeszyty Naukowe”⁸⁴ oraz „Trzebiatów – spotkania pomorskie”.⁸⁵

1.7.4. Wykorzystanie funduszy zewnętrznych

W literaturze przedmiotu można odnaleźć pozycje opisujące aspekty prawno-organizacyjne wdrażania programów wsparcia rozwoju miast. Michał Gwiazda i Magdalena Zawadzka w publikacji „Finansowanie zwrotne rozwoju miast ze środków UE- Inicjatywa JESSICA”⁸⁶ opisują system wdrażania Inicjatywy JESSICA zarówno na szczeblu UE, kraj-

⁷⁶ Paszkowski Z., Rewitalizacja średniowiecznych małych miast Pomorza Zachodniego, Szczecin 2014.

⁷⁷ Łopuch W., Nowe Warpno i Okolice/Neuwarp und Umgebubg, Wydawnictwo Stowarzyszenie Czas Przestrzeń Tożsamość, 2014

⁷⁸ Wejman G., Kamień Pomorski – miasto zabytków.

⁷⁹ Janowski P., Salezjanki w Połczynie Zdroju w latach 1946-2006- tom I serii Pomorze Środkowe. Dzieje i kultura, Wydawnictwo UMiG Połczyn –Zdrój, Połczyn-Zdrój, Świdwin 2007.

⁸⁰ Rymar E., Pyrzyce i okolice przez wieki, Wydawnictwo Pyrzyca Biblioteka Publiczna, Pyrzyce 2009

⁸¹ Chlebowska A. (red.), IHiSM US, Maszewo i okolice na przestrzeni wieków, Szczecin 2008

⁸² Bronk B. (red.), Czaplinek 1945-2009 cz. I –Historia powrotu do macierzy, Czaplinek 1945-2009 cz. II – Trud wrastania oraz Czaplinek 1945-2009 cz. III –Ku społeczeństwu obywatelskiemu, Stowarzyszenie Przyjaciół Czaplinka, Czaplinek 2009

⁸³ Seria Roczników Chojeńskich tomy I-V, Wydawnictwo Stowarzyszenie Historyczno-Kulturowe Terra Incognita w Chojnie, Chojna 2009-2013

⁸⁴ Walkiewicz L. (red.), Darłowskie Zeszyty Naukowe, Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Darłowskiej, Darłowo 2015

⁸⁵ Trzebiatowski Ośrodek Kultury, Trzebiatów – spotkania pomorskie, wydawnictwa pokonferencyjne, Trzebiatów 2003-2017

⁸⁶ Gwiazda M., Zawadzka M., Finansowanie zwrotne rozwoju miast ze środków UE - Inicjatywa JESSICA, Warszawa 2012.

wym jak i regionalnym. Przemysław Cieisiółka w artykule „Finansowanie rozwoju miast z funduszu na rzecz rewitalizacji”⁸⁷ skupia się na zdegradowanych obszarach miast i opisuje możliwości ich rewitalizacji współfinansowanej ze środków UE. Najefektywniejsze wykorzystanie funduszy na rzecz rewitalizacji w małych miastach wszystkich województw Polski przedstawiły Agnieszka Turek i Agnieszka Kardaś podczas konferencji „Małe miasta - problemy, zagrożenia i szanse rozwoju” w Szczecinie w prezentacji badań na temat „Efekty realizacji programów rewitalizacji na przykładzie wybranych małych miast”⁸⁸. Kompleksowe finansowanie unijne zmian przestrzennych małych miast przedstawione zostało przez autorkę w artykule przygotowanym na międzynarodowe sympozjum we Florencji⁸⁹ pt. „New -old potential of small towns”⁹⁰.

Szerokie badania dotyczące wpływu wykorzystania funduszy unijnych na rozwój lokalny dla województwa zachodniopomorskiego przedstawione zostały w Zeszycie Naukowym Uniwersytetu Szczecińskiego „Rola funduszy unijnych w rozwoju społeczno-gospodarczym regionu”⁹¹ prezentują ujęcie ekonomiczne zagadnienia. Należy twierdzić, że zakres dokonanych badań w odniesieniu do procesów przemian przestrzennych małych miast Pomorza Zachodniego w okresie ostatniego dziesięciolecia, zwłaszcza odnośnie wpływu na te zmiany środków funduszy unijnych, jest skromny.

W szczególności brak jest opracowań badających wpływ wykorzystania funduszy strukturalnych na zmiany w strukturze urbanistycznej i na rozwój zrównoważony. Brakuje badań analitycznych oraz syntezujących i systematyzujących dostosowanych do skali i zasięgu problemu. Mając na uwadze powyższy stan wiedzy, podjęcie badań nad tą problematyką wydaje się w pełni uzasadnione.

1.7.5. Dokumenty programowe i prawne

Do dokumentów programowych wyznaczających pole działań współczesnego projektanta, planisty czy zarządcy miasta trzeba zaliczyć: „Nową Kartę Ateńską”⁹², Agendę 21⁹³, Kartę

⁸⁷ Cieisiółka P., Finansowanie rozwoju miast z funduszy europejskich na rzecz rewitalizacji, www.urbanistyka.info.

⁸⁸ Kardaś A., Turek A., Efekty realizacji programów rewitalizacji na przykładzie wybranych małych miast, *Przestrzeń i Forma* 22', Szczecin 2014.

⁸⁹ 18th General Assembly of ICOMOS 9-14 November 2014 Florence.

⁹⁰ Krasowska K., "New-old potential of small towns" - artykuł przyjęty do druku.

⁹¹ Buko J., Rola Funduszy Unijnych w rozwoju społeczno-gospodarczym regionu, *Zeszyt Naukowy Uniwersytetu Szczecińskiego* nr 753, Szczecin 2013.

⁹² Europejska Rada Urbanistów, Nowa Karta Ateńska 2003, *Wizja miasta XXI wieku*, Lizbona 2003.

⁹³ Agenda 21 jest dokumentem programowym, który przedstawia sposób opracowania i wdrażania programów zrównoważonego rozwoju w życie lokalne. Dokument ten został przyjęty na konferencji „Środowisko i Rozwój” z inicjatywy ONZ w 1992 roku na II Konferencji w Rio de Janeiro. Jej polska wersja ukazała się w roku 1993 w opracowaniu „Dokumenty końcowe Konferencji Narodów Zjednoczonych Środowisko i Rozwój”.

Lipską,⁹⁴Strategię na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu, Europa 2020⁹⁵ oraz Krajową politykę miejską⁹⁶. Ważnym źródłem najnowszych informacji dotyczących trendów w urbanistyce i planowaniu przestrzennym miast są publikacje i konferencje różnych organizacji i stowarzyszeń zawodowych: Polskiego Towarzystwa Urbanistów Polskich, Izby Urbanistów, Forum Rewitalizacji⁹⁷ oraz międzynarodowych: Międzynarodowej Federacji Mieszkalnictwa i Planowania (IFHP), The International Society of City and Regional Planners (ISOCARP). Szczególnie cennym źródłem są konferencje na temat teoretycznych rozważań współczesnych urbanistów, monitorowanych projektów i warsztaty organizowane przez te instytucje.

⁹⁴ Karta Lipska na rzecz zrównoważonego rozwoju miast europejskich dokument przyjęty w Lipsku, w dniach 24-25.05.2007, z okazji nieformalnego spotkania ministrów z państw Unii Europejskiej w sprawie rozwoju miast i ich spójności terytorialnej.

⁹⁵ Komisja Europejska, Komunikat Komisji Europa 2020, Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu, Bruksela 2010.

⁹⁶ Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju, Krajowa Polityka Miejska - projekt, wersja I, Warszawa 2014.

⁹⁷ Stowarzyszenie Forum Rewitalizacji powstało w roku 1998 z inicjatywy osób związanych z programami rewitalizacji prowadzonymi w niektórych miastach, jako miejsce integracji środowisk związanych z rewitalizacją, dyskusji istotnych zagadnień, wymiany doświadczeń i poglądów. Forum ułatwia poznanie programów rewitalizacji, jest rzecznikiem i promotorem działań na rzecz rozwoju metod i systemów finansowania rewitalizacji zabudowy, programów społecznych, kulturalnych i gospodarczych. Pomaga przygotować i zrealizować wieloletnie, zaawansowane merytorycznie programy rewitalizacji, wykorzystując wszystkie założenia i możliwości programowe.

2. ROZWÓJ ZRÓWNOWAŻONY A PLANOWANIE ZINTEGROWANE

2.1. Koncepcja zrównoważonego rozwoju miast

Pojęcie zrównoważonego rozwoju wywodzi się z dziedziny leśnictwa. Po raz pierwszy zostało ono sformułowane przez Hansa Carla von Carlowitza⁹⁸. Oznaczało pierwotnie sposób gospodarowania lasem polegający na tym, że wycina się tylko tyle drzew, ile może w to miejsce urosnąć, tak by las nigdy nie został zlikwidowany, by zawsze miał możliwość odbudowania się. Do sformułowania tej definicji wykorzystał koncepcje sformułowane w 1662 r. przez Johna Evelyną (w eseju pt. „Sylva”) oraz Jeana-Baptisty Colberta dotyczące zrównoważonego handlu z roku 1665 roku.

Tabela 1 Problemy operacjonalizacji⁹⁹ koncepcji zrównoważonego rozwoju prezentowanej w raporcie Nasza wspólna przyszłość (Brundtland 1987) w odniesieniu do małych miast. Źródło: opracowanie własne na podstawie Chojnicki 1998, Mierzejewska 2010.

Filary zrównoważonego rozwoju	Problemy
Koncepcja potrzeb	- brak precyzyjnych odniesień do tego, o jakie konkretnie potrzeby chodzi; - struktura i hierarchia potrzeb mieszkańców poszczególnych miast jest różnorodna w poszczególnych miastach;
Sprawiedliwość społeczną (wewnątrz- i międzypokoleniową)	- może być traktowana jako synonim sprawiedliwości dystrybtywnej odnoszącej się do rozdziału cenionych dóbr w społeczeństwie; - podział dóbr stanowi jedną z podstawowych funkcji polityki, jednak trudno określić, kiedy można go uznać za sprawiedliwy;
Koncepcja ograniczeń	- nawiązuje do koncepcji pojemności ekologicznej, przestrzeni środowiska i śladu ekologicznego - nakazującej prowadzenie gospodarki w ramach limitów wynikających z ilości i jakości środowiska, co jest bardzo trudne do określenia; - niemożliwe jest prowadzenie rozwoju gospodarczego miasta (zwłaszcza dużego) w ramach limitów narzucanych przez jego środowisko przyrodnicze (chcąc się rozwijać, miasta muszą korzystać z pojemności ekologicznej bliższego i dalszego zaplecza).

Koncepcja zrównoważonego rozwoju została zdefiniowana w latach 80. XX wieku. W literaturze funkcjonuje niemalże tyle definicji zrównoważonego rozwoju co pozycji literatu-

⁹⁸ Carlowitz H.C., Sylvicultural oeconomica, oder Hasusswirthliche Nachricht und Naturmäßige Anweisung zur Wilden Baum-Zucht, 1713, ISBN 978-3-86381-44-1.

⁹⁹ Operacjonalizacja (def.) w metodzie naukowej: doprowadzanie wskaźników i zmiennych do postaci dającej się precyzyjnie wyrazić

rowych, a pojęcie to nie doczekało się jeszcze jednoznacznej definicji w środowisku architektów, urbanistów i planistów. Stosunkowo często przytaczaną definicją jest definicja sformułowana przez Światową Komisję do spraw Środowiska i Rozwoju ONZ w raporcie pt. „Nasza wspólna przyszłość”. Pojęcie to zostało tam zdefiniowane jako: rozwój zdolny do zaspokojenia potrzeb współczesnych w sposób nienaruszający możliwości zaspokojenia potrzeb przyszłych pokoleń. Zarówno z przytoczonej definicji jak i z całego wspomnianego raportu wynika, że rozwój zrównoważony opiera się na trzech głównych filarach, z którymi wiąże się liczne problemy (Tabela 1).

W myśl tej koncepcji rozwój polegać ma na odpowiednim i świadomym kształtowaniu relacji pomiędzy wzrostem gospodarczym, środowiskiem oraz zaspokojeniem różnego typu potrzeb ludzkich, decydujących w znaczącym stopniu o jakości życia¹⁰⁰. Zgodnie z tą ideą rozwój jest to proces pozytywnych zmian, należy go traktować kompleksowo i uwzględniać w nim 3 aspekty: przyrodniczy, społeczny i ekonomiczny. Główną przesłanką zrównoważonego rozwoju jest to, aby pomnażanie jednego z tych kapitałów nie odbywało się kosztem pozostałych. Rozwój zrównoważony polega więc na optymalizacji celów przyrodniczych, społecznych i ekonomicznych i nefaworyzowaniu żadnego z nich.¹⁰¹ Nie ulega wątpliwości, że rozwój taki musi być odpowiednio przemyślany i zaplanowany, jakkolwiek trzeba mieć świadomość trudności, jakie niesie za sobą operacjonalizacja tak ogólnikowo sformułowanej koncepcji.¹⁰² Rozwój zrównoważony oznacza nowe podejście do rozwoju, przeciwstawiając się tym samym tradycyjnie rozumianemu rozwojowi gospodarczemu z zachowaniem wysokiego poziomu dobrobytu.¹⁰³

Przytoczone wyżej definicje to mniej lub bardziej trafne próby opisu rozwoju zrównoważonego w kontekście wymienionych filarów - zadań stawianych przed rozwojem zrównoważonym. W dalszej części pracy przedstawiono te zagadnienia w kontekście planowania i zagospodarowania przestrzennego.

Ważnym aspektem zrównoważonego rozwoju w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym jest **konieczność zaspokojenia potrzeb**. Istotę stanowi precyzyjne określenie, o jakie potrzeby człowieka tu chodzi. Literatura o problematyce społecznej wskazuje klasyfikacje potrzeb nawiązujące do znanego ujęcia piramidy potrzeb Masłowa¹⁰⁴. Potrzeby w planowaniu

¹⁰⁰ A.I. Patrișor, L.E. Patrișor, The Shifting Relationship between Urban and Spatial Planning and the Protection of the Environment: Romania as a Case Study. "present Environment and Sustainable Development", s. 268-276, 2013.

¹⁰¹ A. Rzeńca, EkoMiasto. Wiedza i kompetencje dla potrzeb zrównoważonego rozwoju miast, <http://www.powykladzie.uni.lodz.pl>.

¹⁰² Mierzejewska L., Zrównoważony rozwój miasta: Aspekty planistyczne. [w:] Wybrane problemy rozwoju i rewitalizacji miast: aspekty poznawcze i praktyczne.

¹⁰³ Domański R., Geografia ekonomiczna. Ujęcie dynamiczne, Wydawnictwo naukowe PWN, 2006.

¹⁰⁴ Maslow A.H., Motivation and Personality, Longman, New York, 1970.

zrównoważonego rozwoju należy klasyfikować w grupach prowadzących do wyznaczenia konkretnych celów. Chodzi o klasyfikację, która nawiązuje do potrzeb życia codziennego mieszkańców danego obszaru miasta przy uwzględnieniu ich aktywności dobowej.¹⁰⁵ Biorąc pod uwagę stosunek do miejsca zamieszkania, aktywności podzielić można na: wewnętrzne - obejmujące wszystkie aktywności, które wykonywane są w domu oraz zewnętrzne - odbywające się poza domem.

Kolejnym istotnym i trudnym w ocenie filarem rozwoju zrównoważonego jest **sprawiedliwość wewnątrzpokoleniowa**. Pod tym pojęciem kryje się zapewnienie godnych warunków życia i tworzenie odpowiednich warunków do rozwoju wszystkich mieszkańców danej przestrzeni (przestrzeni miasta, osiedla, wsi etc.), co utożsamiać należy z poprawą standardu życia, likwidacją obszarów wykluczenia, walką z biedą i ubóstwem, poprawą dostępu do różnego rodzaju usług zdrowotnych, kulturowych, oświatowych, równym dostępem do wiedzy i edukacji. **Sprawiedliwość międzypokoleniowa** odnosi się natomiast do zapewnienia godnych warunków życia i rozwoju przyszłym pokoleniom, co sprowadza się do wdrożenia zasady równości szans¹⁰⁶. Przyjąć można, że sprawiedliwość ujmowana w taki sposób polega na tym, że ktoś coś otrzymuje - a więc następuje zależność wobec czynników zewnętrznych. Sprawiedliwość społeczną potraktować można jako synonim sprawiedliwości dystrybuowanej, budzącej wiele kontrowersji, sporów i emocji.¹⁰⁷ Podział dóbr stanowi jedną z podstawowych funkcji polityki przestrzennej na poziomie lokalnym, regionalnym i krajowym. Polityka przestrzenna wpływa na sposób dystrybucji dóbr i usług, a tym samym na możliwości realizacji rozwoju zrównoważonego na danym obszarze.

Rozwój zrównoważony wymaga **racjonalnego gospodarowania zasobami środowiska** oraz uwzględnienia charakteru, wielkości i jakości zasobów przyrodniczych. Konieczność taka zapisana została w zasadach, prawach i celach rozwoju zrównoważonego, z których wynika, że kierunki rozwoju powinny być zgodne z uwarunkowaniami przyrodniczymi występującymi w danej przestrzeni. Skala działań społeczno-gospodarczych powinny być dostosowana do jakości środowiska naturalnego, tak aby nie naruszać równowagi.¹⁰⁸ Realizacji tego zadania służą m.in. znane koncepcje: *carring capacity (chłonności środowiska)*, *environmental space*

¹⁰⁵ Giddens A., Socjologia Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, 2006.

¹⁰⁶ Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju, Wytyczne w zakresie realizacji zasady równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami oraz zasady równości szans kobiet i mężczyzn w ramach funduszy unijnych na lata 2014-2020, s. 7, Warszawa 2015.

¹⁰⁷ Szewczyk W., Sprawiedliwość dystrybuowana jako charakterystyka funkcji podziału dóbr, [w:] Sprawiedliwość w kulturze europejskiej, Kaute W., Słupik T., Turoń A., Uniwersytet Śląski w Katowicach, s. 37-46, Katowice 2011.

¹⁰⁸ Mierzejewska L., Przyrodnicze aspekty rozwoju zrównoważonego., Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań 2003.

oraz *ecological footprint* ("*śladu ekologicznego*"), w których zapisana została ogólna zasada konieczności racjonalnego, oszczędnego gospodarowania zasobami środowiska w celu zapewnienia wysokiej jakości środowiska życia człowieka. W rozwoju zrównoważonym zakłada się, że żadna ze sfer działalności człowieka nie będzie rozwijać się kosztem pozostałych¹⁰⁹.

Zrównoważony rozwój stanowi problem wielowymiarowy, jego zaplanowanie nie jest więc rzeczą prostą. Wymaga uwzględnienia praktycznie wszystkich wymiarów rozwoju. O wadze implementacji tego założenia świadczy fakt, że pojęcie to znalazło swoje miejsce w art. 5. Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Definicja zawarta w Ustawie z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska brzmi: *zrównoważony rozwój to taki rozwój społeczno-gospodarczy, w którym następuje proces integrowania działań politycznych, gospodarczych i społecznych, z zachowaniem równowagi przyrodniczej, w celu zagwarantowania możliwości zaspokojenia podstawowych potrzeb poszczególnych społeczności lub obywateli zarówno współczesnego pokolenia jak i przyszłych pokoleń*¹¹⁰.

Wraz z ogólnym wzrostem zainteresowania problematyką ekologiczną w ostatnich latach rośnie też zainteresowanie ochroną środowiska i zrównoważonym rozwojem w kształtowaniu środowiska zabudowanego. Miasta są najbardziej zaawansowanymi twórcami cywilizacji, w których koncentrują się życie ludzi, aktywność gospodarcza, twórczość, ale także konsumpcja zasobów, zużycie energii i emisja zanieczyszczeń. Obecnie przeszło połowa ludzkości żyje w miastach. W Polsce wskaźnik urbanizacji przekracza 60%, a w Unii Europejskiej sięga 75%. W kontekście współczesnych przemian cywilizacyjnych postulaty zrównoważonego rozwoju ich też naturalnie dotyczą.¹¹¹ Poszukiwanie racjonalności w rozwoju miasta staje się więc koniecznością. Zrównoważony rozwój jest rozwiązaniem, które umożliwia realizację założonych celów ukierunkowanych na rozwój społeczny, gospodarczy i przestrzenny.

Miasto jako jednostka złożona z wielu różnych elementów, pomiędzy którymi występują różnego typu relacje, funkcjonująca na określonym terenie, w określonym otoczeniu, powinno być potraktowane jako dynamiczna, funkcjonalna całość, a zatem jako system, a konkretnie terytorialny system społeczny. Istotą koncepcji terytorialnego systemu społecznego, szczególnie przydatną w odniesieniu do miasta, jest efektywna kontrola terytorium przez zamieszkującą ją ludność, będąca warunkiem koniecznym prowadzenia zrównoważonego rozwoju.¹¹²

¹⁰⁹ Borys T., Wskaźniki ekorozwoju, Wydawnictwo Ekonomia i Środowisko, Białystok 1999.

¹¹⁰ art. 2 pkt 50) Ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska: Dz. U. z 2001r., nr 62 poz. z późniejszymi zmianami.

¹¹¹ Stangel M., Kształtowanie współczesnych obszarów miejskich w kontekście zrównoważonego rozwoju., Wydawnictwo Politechniki Śląskiej, Gliwice 2013

¹¹² Chojnicki Z., Koncepcja terytorialnego systemu społecznego, Przegląd Geograficzny, 60(3) , s. 491-510, 1989.

Dla dalszych rozważań ważna jest implikacja koncepcji zrównoważonego rozwoju dla kształtowania ładu przestrzennego małych miast. Zagadnienie zrównoważonego rozwoju miast nabiera coraz większego znaczenia w związku z rosnącą liczbą osób migrujących na zurbanizowane obszary. Według ONZ do 2030 roku 60% ludności na świecie będzie żyło w miastach. W Polsce pułap ten już został osiągnięty. Z tego powodu wzrasta znaczenie zintegrowanego planowania zrównoważonego rozwoju, zarządzania miast w sposób zrównoważony, czyniący z miasta obszar przyjazny dla jego mieszkańców i środowiska obecnie, uwzględniający jednak prawo przyszłych pokoleń do realizacji potrzeb w podobnym zakresie, jaki przynależy teraz żyjącym generacjom.

2.2. Ład zintegrowany

Ład zintegrowany **można traktować** jako efekt zrównoważonego rozwoju, nadrzędny cel zintegrowanego planowania przestrzennego oraz wskaźnik jakości życia w mieście. Zintegrowane podejście do planowania rozwoju i zagospodarowania przestrzennego polega na włączeniu do planów kwestii jakości środowiska życia mieszkańców obejmującego jego poszczególne elementy środowiska przyrodniczego oraz społecznego. Najpierw kompleksowej analizie jakości środowiska poddawane są obszary problemowe. Następnie ocenia się – przy udziale mieszkańców i użytkowników obszarów - możliwość ich dalszego rozwoju (m.in. w kontekście pojawienia się nowych problemów i wyzwań)¹¹³. Zakłada się, że oczekiwana jakość środowiska poszczególnych obszarów zależy od sposobu ich zagospodarowania i rozwoju odpowiednich funkcji. Zintegrowane planowanie cechuje indywidualne traktowanie obszarów problemowych z punktu widzenia poprawy jakości życia ludności.¹¹⁴ Celem zintegrowanego planowania jest nie tylko rozwój miasta jako całości, ale także poszczególnych obszarów, zwłaszcza problemowych. Rozwój polega zarówno na przekształcaniu przestrzeni miejskiej jak i na rozwiązywaniu problemów społecznych i gospodarczych. Władze samorządowe określają minimalne standardy jakości środowiska, które będą obowiązywać na danym obszarze (relacje ekologiczne, bezpieczeństwo mieszkańców – zdrowotne, osobiste i mienie).¹¹⁵

¹¹³ Healey P., 2007, *Urban Complexity and Spatial Strategies. Towards a Relational Planning for Our Times*, Routledge Taylor& Francis Group, London and New York.

¹¹⁴ Waddell P., 2002, *Modeling Urban Development for Land Use, Transportation, and Environmental Planning*, APA Journal, Vol. 68, No. 3.

¹¹⁵ Mierzejewska L., *Zrównoważony rozwój miasta: Aspekty planistyczne*. [w:] *Wybrane problemy rozwoju i rewitalizacji miast : aspekty poznawcze i praktyczne*.

2.2.1. Planowanie zintegrowane

Planowanie zintegrowane umożliwia sterowanie procesami rozwoju. Jego istotą jest „budowanie sieci powiązań, a nie realizowanie zatomizowanych działań czy oddawanie inicjatywy przez gminy mechanizmom rynkowym”. Nowe podejście do planowania rozwoju miast i gmin ma ścisły związek ze zmianami w sposobie zarządzania rozwojem jednostek terytorialnych. Następuje odchodzenie od zarządzania opartego na dominującej roli administracji na rzecz zarządzania przy udziale wielu partnerów. Rozwiązywanie kompleksu problemów społeczno-ekonomicznych i urbanistycznych, jakie pojawiły się w miastach od początku lat 90. w związku z rozwojem gospodarki globalnej, wymagało nowej, zintegrowanej polityki terytorialnej Unii Europejskiej wobec miast. Polityka miejska została określona w takich dokumentach, jak: Strategia Lizbońska (2000 r.), Europejska Perspektywa Rozwoju Przestrzennego (1999 r.), traktaty (zwłaszcza dotyczące polityki środowiskowej, funduszy strukturalnych i transeuropejskich sieci komunikacyjnych), a później w Aquis URBAN - Agendę działań w zakresie polityki miejskiej (2005 r.), Karcie Lipskiej nt. Zrównoważonych Miast Europejskich (2007 r.) oraz Europejskiej Agendy Terytorialnej 2020 (2011). Wymienione dokumenty, chociaż nie regulują formalnie systemów planowania w krajach Unii Europejskiej, budują współczesne standardy planowania opierające się na spójności planowania krajowego, regionalnego i miejscowego. Ponadto zalecany zintegrowany charakter planowania, który ma zapewnić rozwój zrównoważony, przejawia się łącznym uwzględnianiem w planowaniu możliwie szerokiego zakresu przedmiotów planowania jak środowisko przyrodnicze i kulturowe, transport i infrastruktura, gospodarka, problemy społeczne. Dużą wagę przywiązuje się do włączania w proces planistyczny wszystkich zainteresowanych podmiotów oraz przejrzystości procedur, a także do systemu gromadzenia danych oraz monitorowania procesów rozwoju.¹¹⁶

2.2.2. Karta Lipska

Karta Lipska w sposób bezpośredni odnosi się nie tylko do terytorialnych aspektów rozwoju, ale także kulturowych i estetycznych. Biorąc pod uwagę **pięć wymiarów przestrzeni piękna: naturalnego, kulturowego, społecznego, ekonomicznego i technologicznego**¹¹⁷, Karta Lipska zdecydowanie postuluje planowanie zintegrowane oraz uwzględnienie piękna w polityce rozwoju. Jest to niejako zapowiedź zmian wyczekiwanym po czasach dominacji funkcjonalizmu. Pojęcie piękna, ze względu na jego subiektywizm, niemierzalność, ale i wielowymiarowość, nie występuje bezpośrednio w żadnej z oficjalnych państwowych polityk

¹¹⁶ Korzeniak G., Zintegrowane planowanie rozwoju miast - propozycja modelu, Instytut Rozwoju Miast, Kraków 2011

¹¹⁷ Zuziak K., Piękno nie jedyne, [w:] Czasopismo Techniczne 13. Architektura 6-A, Kraków 2007.

w Polsce i Unii Europejskiej¹¹⁸. W Polsce o estetyce przestrzeni dyskutuje się w kontekście ładu i chaosu przestrzennego¹¹⁹. **Ład przestrzenny** oznacza dążenie do harmonii, uporządkowania, proporcjonalności, czytelności oraz respektowania różnych funkcji. To takie ukształtowanie przestrzeni, które tworzy harmonijną całość oraz uwzględnia w uporządkowanych relacjach wszelkie uwarunkowania i wymagania funkcjonalne, społeczno-gospodarcze, środowiskowe, kulturowe oraz kompozycyjno-estetyczne¹²⁰. Utrzymanie ładu przestrzennego jest w Polsce ustawowym zadaniem własnym samorządów gminnych¹²¹ oraz samorządów wojewódzkich¹²². Kształtowanie ładu przestrzennego stanowi element planowania rozwoju zarówno na szczeblu centralnym jak i w strategiach rozwoju powstałych na poszczególnych szczeblach samorządów terytorialnych¹²³. Rozumienie ładu przestrzennego jest aktualne w danym miejscu i czasie. To jednocześnie wynik pewnego dziedzictwa kulturowego oraz wypadkowa dążeń, ambicji i preferencji członków danej społeczności¹²⁴. Warto zwrócić uwagę, że definicja pojęcia ładu przestrzennego znajduje się wyłącznie w Ustawie o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym z 2003 roku. W praktyce więc wszelkie kompetencje szczegółowe dla kształtowania przestrzeni przypisane są wyłącznie ustawowemu planowaniu przestrzennemu, a planowanie rozwoju, w tym przede wszystkim inwestycji publicznych, jest procesem od niego niezależnym. **Planowanie przestrzenne** ma w takim ujęciu charakter statyczny, związany z uregulowaniami dotyczącymi przeznaczenia terenów, wyznaczeniem obszarów priorytetowych dla działań sektora publicznego, wskazówkami dotyczącymi parametrów zabudowy i zagospodarowania terenów. Innymi słowy – **planowanie rozwoju polega na programowaniu działania, zaś planowanie przestrzenne na biernych regulacjach prawnych**.¹²⁵ W krajach Europy Zachodniej już pod koniec lat sześćdziesiątych XX wieku zaczęto stosować **interdyscyplinarne podejście** do planowania przestrzennego. Uwzględniano założenia społeczno-ekonomiczne oraz dokonywano racjonalnego wyboru celów i zadań. Nowe podejście do planowania przestrzennego miało związek z odejściem od koncepcji "planisty przestrzennego, kształtującego świat fi-

¹¹⁸ Zimnicka A., Planowanie Zintegrowane w: <http://strategie.zut.edu.pl>.

¹¹⁹ Böhm A., Piękno przestrzeni rozległej, *Czasopismo Techniczne* 13, Architektura z. ^-A, s. 19-23.
Buczek G., Gzell S., 2012. Samorząd gminny a ład przestrzenny; materiały z Seminarium Centrum Europejskich Studiów Regionalnych i lokalnych; Uniwersytet Warszawski 12.04.2012 r.

¹²⁰ Ustawa z dnia 27 marca 2003r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. 2017 poz. 1073 art.2 pkt 1).

¹²¹ Ustawa z dnia 8 marca 1990r. o samorządzie gminnym (Dz. U. 2017 poz. 1134, art. 7 pkt 1).

¹²² Ustawa z dnia 5 czerwca 1998r. o samorządzie województwa (Dz. U. 2017 poz. 1566, art.11 pkt 5).

¹²³ Ustawa z dnia 6 grudnia 2006r. o zasadach polityki rozwoju (Dz. U. z 2017 poz. 1475 rozdz. 2).

¹²⁴ Tambernacka M., Urbanizacja a obszar działań administracji publicznej, [w:] J. Supernat (red.) *Między tradycją a przyszłością w nauce prawa administracyjnego*. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Janowi Baciowi, Wrocław 2009 s. 750.

¹²⁵ Zimnicka A., op. cit. s.32

zyczny i wpływającego przez to na społeczeństwo". Planowanie interdyscyplinarne było przydatne do działań związanych z odnową miast europejskich¹²⁶. W tej części Europy sporządzanie nieformalnego planu rozwoju miasta stało się powszechną praktyką. W Polsce strategia rozwoju miasta nie była dotąd dokumentem obligatoryjnym, a poziom opracowań, szczególnie w małych gminach, nie był wystarczający. Widoczna była potrzeba nowego podejścia do planowania rozwoju tj. **planowania w sposób zintegrowany** rozwoju trzech stref współdecydujących o jakościowych pozytywnych zmianach na rzecz jakości życia mieszkańców, łączących wyważone relacje strefy gospodarczej, społecznej i przestrzennej oraz wprowadzenie skuteczniejszej regulacji planowania przestrzennego jako instrumentu koordynacji i kontroli (monitoringu) procesów przestrzennych. Nadrzędnym celem planowania rozwoju jest osiągnięcie **ładu zintegrowanego** rozumianego jako benchmarkingowa¹²⁷ istota rozwoju zrównoważonego - pozytywnego stanu zmian rozwojowych łączących w spójny, niesprzeczny sposób łady składowe: ekonomiczny, przestrzenny i społeczny.¹²⁸ Środowiska zgodne są co do tezy, że do osiągnięcia ładu zintegrowanego niezbędna jest integracja planowania przestrzennego z innymi planami sektorowymi. Podjęta w Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju diagnoza ładu przestrzennego w Polsce wskazała narastający nieład przestrzenny, wysokie koszty społeczne i ekonomiczne obecnego systemu gospodarki przestrzennej, zaniechanie kontroli procesów przestrzennych przez władze publiczne oraz luki w systemie aktów planistycznych. W wyniku tej diagnozy przyjęto zestaw działań na rzecz przywrócenia ładu przestrzennego w Polsce. Jednym z priorytetowych działań jest wprowadzenie zintegrowanego systemu planowania społeczno-gospodarczego i przestrzennego zdolnego do efektywnej koordynacji działań podmiotów publicznych i polityk publicznych mających największe znaczenie dla przestrzennego zagospodarowania na wszystkich poziomach zarządzania.¹²⁹

W Karcie Lipskiej na Rzecz Zrównoważonego Rozwoju Miast wyznaczono cele dla miast przyszłości – w roku 2030. W poniższej tabeli cele te zostały przyporządkowane do trzech ładów: ładu przestrzenno-środowiskowego, ładu społecznego i ładu gospodarczego.

¹²⁶ Dembowska Z., Systemy planowania przestrzennego wybranych krajów Unii Europejskiej. Instytut Gospodarki Przestrzennej i Komunalnej, Warszawa 1999.

¹²⁷ Benchmarking (def.) - (analiza porównawcza) metoda zarządzania polegająca na systematycznym porównaniu

¹²⁸ Borys T., Zrównoważony rozwój - jak rozpoznać ład zintegrowany; Problemy ekorozwoju - Problems of sustainable development 2011, vol. 6, no 2, 75-81.

¹²⁹ Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju, Warszawa 2011, s. 170.

Tabela 2 Cechy miasta zrównoważonego wg Karty Lipskiej. Źródło: opracowanie autora.

CECHY MIASTA ZRÓWNOWAŻONEGO		
ŁAD ŚRODOWISKOWY	ŁAD SPOŁECZNY	ŁAD GOSPODARCZY
CELE (2030)		
Zapewnienie wszystkim ludziom dostępu do wody i warunków sanitarnych poprzez zrównoważoną gospodarkę zasobami wodnymi;	Eliminacja ubóstwa we wszystkich jego formach na całym świecie;	Eliminacja ubóstwa we wszystkich jego formach na całym świecie;
Zapewnienie wszystkim dostępu do źródeł stabilnej, zrównoważonej i nowoczesnej energii po przystępnej cenie;	Eliminacja głodu, osiąganie bezpieczeństwa żywnościowego i lepsze odżywianie oraz promowanie zrównoważonego rolnictwa;	Eliminacja głodu, osiąganie bezpieczeństwa żywnościowego i lepsze odżywianie oraz promowanie zrównoważonego rolnictwa;
Budowa stabilnej infrastruktury, promowanie zrównoważonego przemysłownictwa oraz wsparcie innowacyjne;	Zapewnienie wszystkim ludziom w każdym wieku zdrowego życia oraz promowanie dobrobytu;	Osiąganie równości płci oraz wzmocnienie pozycji kobiet i dziewcząt;
Uczynienie miast i osiedli ludzkich bezpiecznymi, stabilnymi, zrównoważonymi oraz sprzyjającymi włączeniu społecznemu;	Zapewnienie wszystkim edukacji wysokiej jakości oraz promowanie uczenia się przez całe życie;	Promowanie stabilnego, zrównoważonego i inkluzywnego wzrostu gospodarczego, pełnego i produktywnego zatrudnienia oraz godnej pracy dla wszystkich ludzi;
Podjęcie pilnych działań w celu przeciwdziałania zmianom klimatu i ich skutkom;	Osiąganie równości płci oraz wzmocnienie pozycji kobiet i dziewcząt;	Zapewnienie wzorców zrównoważonej konsumpcji i produkcji;
Ochrona oceanów, mórz i zasobów morskich oraz wykorzystywanie ich w sposób zrównoważony;	Uczynienie miast i osiedli ludzkich bezpiecznymi, stabilnymi, zrównoważonymi oraz sprzyjającymi włączeniu społecznemu;	Podjęcie pilnych działań w celu przeciwdziałania zmianom klimatu i ich skutkom;
Ochrona, przywracanie oraz promowanie zrównoważonego użytkowania ekosystemów lądowych, zrównoważone gospodarowanie lasami, zwalczanie pustoszenia, powstrzymywanie i odwracanie procesu degradacji gleby oraz powstrzymanie utraty różnorodności biologicznej;	Promowanie pokojowego i inkluzywnego społeczeństwa, zapewnienie wszystkim ludziom dostępu do wymiaru sprawiedliwości oraz budowę na wszystkich szczeblach skutecznych i odpowiedzialnych instytucji, sprzyjające włączeniu społecznemu;	Wzmocnienie środków wdrażania i ożywienie globalne partnerstwo na rzecz zrównoważonego rozwoju.

2.3. Krajowa Polityka Miejska

Efektem założeń były zmiany dotyczące obligatoryjności sporządzania strategii rozwoju miast, które uwzględniła przyjęta w październiku 2015 r. przez Radę Ministrów - po raz pierwszy w historii - Krajowa Polityka Miejska. Dokument ten, zgodnie ze znowelizowaną w 2014 r. ustawą o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (Dz. U. z 2017 poz. 1475 rozdz. 2.), jest opracowany przez ministra właściwego do spraw rozwoju regionalnego, który prowadzi politykę

miejską. Wcześniej hasło „polityka miejska” było traktowane dość marginalnie w legislacji, podobnie w praktyce spójnego programowania działań rozwojowych dążących do osiągnięcia ładu zintegrowanego.

Krajowa Polityka Miejska 2023 (KPM) to dokument, który określa w sposób kompleksowy i spójny cele oraz kierunki działań rządu (nie tylko ministra rozwoju regionalnego, ale także pozostałych resortów oraz wszelkich instytucji rządowych) wobec wszystkich obszarów zurbanizowanych w Polsce. Obszary zurbanizowane to nie tylko 919 miast, które istnieją w Polsce, ale także ich tzw. „obszary funkcjonalne”, czyli gminy wiejskie i miejsko-wiejskie otaczające miasta, które od zawsze tworzą sieci powiązań transportowych, gospodarczych, społecznych, środowiskowych itd. KPM, koncentrując się na priorytetowych zagadnieniach rozwoju miast, wyznacza pożądane przez rząd kierunki rozwoju miast, wskazuje istniejące i proponuje nowe rozwiązania, narzędzia i instrumenty, a także sugeruje konkretne zmiany przepisów¹³⁰ na poszczególnych szczeblach planowania przestrzennego. Rozpoczynając od polityki przestrzennej na poziomie lokalnym. Poniżej przedstawiono jej charakterystykę i porównano z systemami innych krajów europejskich. (Tabela 3)

2.3.1. Polityka przestrzenna na poziomie lokalnym (gminnym)

Polityka przestrzenna gminy jest obok rozwoju społecznego i gospodarczego jednym z najważniejszych priorytetów działań władz lokalnych w procesie rozwoju lokalnego. Pod pojęciem tym rozumie się działania podejmowane z woli lokalnych samorządów, podmiotów gospodarczych, stowarzyszeń mieszkańców w celu uruchomienia endogenicznego potencjału rozwoju.¹³¹

„Nowy system planowania” to zasady planowania przestrzennego obowiązujące w Polsce od 1 stycznia 1995 roku, powstałe w okresie transformacji ustrojowej w oparciu o dwa podstawowe akty prawne: Ustawę o zagospodarowaniu przestrzennym z dnia 7 lipca 1994r.¹³² oraz Ustawę o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym z dnia 27 marca 2003 r.¹³³ Pierwszy akt wprowadził rewolucyjne zmiany w obowiązującym wówczas systemie planowania. Dotyczyły one:

- zniesienia obligatoryjności sporządzania planów miejscowych,

¹³⁰ Brzozowy A., Smart City w Krajowej Polityce Miejskiej 2023, w: Inteligentne miasta i regiony, nr 1/2016(1), s. 20-21.

¹³¹ Potoczek, Potoczek A., 2003, Polityka regionalna i gospodarka przestrzenna, Agencja Tonik i Centrum Kształcenia i Doskonalenia Kujawscy, Toruń 2003, s. 149.

¹³² Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. o zagospodarowaniu przestrzennym nr 89 poz. 415.

¹³³ Ustawa z dnia 27 marca 2003r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym. nr 80 poz. 717.

- wprowadzenia obowiązku sporządzenia dokumentu o charakterze polityki przestrzennej - Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego,
- określenia skutków finansowych uchwalenia planów miejscowych,
- ochrony praw obywatelskich - możliwości składania protestów i zarzutów do projektu planu,
- uwzględnienia problematyki zrównoważonego rozwoju i ochrony środowiska przyrodniczego,
- ustalenia zasad utraty ważności planów miejscowych.

Druga z ustaw wprowadziła kolejne zmiany w systemie planowania przestrzennego, które miały charakter poprawek do poprzedniej ustawy. Najważniejsze z tych zmian dotyczą:

- nowych narzędzi gospodarowania przestrzenią tj. decyzji o warunkach zabudowy oraz ustalenia inwestycji celu publicznego, w sytuacji brak planu,
- utraty ważności starych planów miejscowych,
- wprowadzenia obowiązku powoływania Komisji Urbanistyczno-Architektonicznych jako organu doradczego władz samorządu terytorialnego oraz obowiązku opiniowania planów przez ten organ,
- zniesienia uprawnień urbanistycznych poprzez wprowadzenie samorządu zawodowego urbanistów powołanego odrębną ustawą.

W omawianym okresie gminy realizują politykę przestrzenną za pomocą kilku podstawowych instrumentów. Zgodnie z obowiązującą ustawą do najważniejszych zalicza się studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego. Dodatkowo stosuje się decyzje o warunkach zabudowy oraz decyzje o lokalizacji inwestycji celu publicznego na obszarach nieobjętych MPZP.

2.3.2. Mankamenty polskiego systemu planowania

Jednym z ważniejszych mankamentów polskiego systemu planowania jest brak ścisłych powiązań i bezpośrednich zależności między polityką przestrzenną, wyrażoną w studium gminy a możliwością zagospodarowania i warunkami zabudowy zawartymi w miejscowych planach. W sytuacji braku planu miejscowego studium, nie będąc przepisem prawa miejscowego, nie gwarantuje realizacji określonych w nim kierunków zagospodarowania - nie służy koordynacji przestrzennej, nie chroni obszarów przed zagospodarowaniem w inny sposób, niż zostało w nim przewidziane. Bardzo duże zastrzeżenia budzi możliwość wydawania decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowaniu terenu, które umożliwiają inwestowanie na obszarach pozbawionych planu miejscowego. Decyzja o warunkach zabudowy i zagospodarowaniu terenu pozwala na zastępowanie planów decyzjami administracyjnymi. Ustawa z 2003 roku wymaga jedynie, aby sąsiednia działka miała zabudowę, nie definiując wymiarów tej działki.

Poza tym zawiera jeszcze kilka niezbyt istotnych warunków. Rozporządzenie, które miało uściślić wymogi, faktycznie spowodowało ich dalsze rozluźnienie, wprowadzając tzw. obszar analizy. Zapis ten określił jedynie minimalny obszar analizy, nie podając maksymalnych wymiarów obszaru analizy, co pozwala „analizować” tereny wielohektarowe, na których można z zasady znaleźć usprawiedliwienie dla dowolnej funkcji i wymiarów planowanego obiektu.¹³⁴ Dokumentami odpowiadającymi na problemy przestrzenne na szczeblu lokalnym są przede wszystkim miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, ale również lokalne programy rewitalizacji oraz strategie rozwoju gminy. Stopień pokrycia planistycznego terenów małych miast nie jest jednak jeszcze wystarczająco duży.

2.4. Porównanie europejskich systemów zintegrowanego planowania lokalnego

Analiza systemów planowania przestrzennego w Polsce i w wybranych krajach Europy w ramach niniejszej rozprawy ma na celu ukazanie prawnego tła do dalszych analiz przykładowych opracowań i konstruowania na ich podstawie nowych narzędzi planowania przestrzennego. Niniejsza dysertacja zgodnie z zakresem tematycznym pracy ograniczona do systemów planowania na szczeblu gminnym i lokalnym, nie porusza szczegółowych zagadnień planowania regionalnego czy krajowego, które występują one jedynie jako punkt odniesienia do systemów planowania na poziomie lokalnym.

Szczegółowa analiza poszczególnych zapisów ustaw podstawowych regulujących kwestie zagospodarowania kraju nie miały większego znaczenia dla dalszych badań. Istotnym w toku dalszych badań okazało się wskazanie mankamentów, niedoskonałości, wad i elementów ograniczających kształtowanie ładu przestrzennego i poprawę jakości życia, co wiąże się z wskazaniem najlepszych kierunków zmian rozwojowych w miastach w nawiązaniu do zasad funkcjonujących w wybranych krajach europejskich.

Ranga społeczna planowania i gospodarowania przestrzennego w rozwiniętych krajach świata, szczególnie Europy Zachodniej, jest wysoka. Dostrzegalny jest tam silny wpływ planowania przestrzennego na rozwój regionów i krajów oraz na jakość życia mieszkańców.

Jednak nawet w tak wysoko rozwiniętych systemach planowania przestrzennego jak we Francji, Wielkiej Brytanii, Holandii czy Niemczech, pojawiają się liczne mankamenty wymagające modyfikacji w sferze gospodarowania przestrzenią. Zygmunt Ziobrowski w sposób syntetyczny formułuje je następująco:

- Rozwój zrównoważony często pozostaje w wielkiej sprzeczności z zasadami gospodarki rynkowej.

¹³⁴ Kowalewski A., Koszty patologii przestrzennych : [http://www. Kongres budownictwa.pl /html/ aktualności. html](http://www.Kongresbudownictwa.pl/html/aktualności.html), 2012

- Trudno jest pogodzić zachowanie tożsamości lokalnej i oryginalności rozwiązań z prowadzeniem spójnej polityki w ramach Unii.
- Brakuje pełnego zrozumienia problemu interesu publicznego; w jaki sposób zminimalizować konflikty w wykorzystaniu przestrzeni, wynikające ze zróżnicowanych potrzeb społecznych i jak zmobilizować społeczeństwo do uczestniczenia w ochronie przestrzeni publicznej.
- Ustawicznie trwa poszukiwanie równowagi między niezależnością samorządów a hierarchiczną korelacją planowania.¹³⁵

Powyższe problemy w Europie Zachodniej pojawiły się już dawno, co powinno umożliwić łagodniejsze przejście przez nie w Polsce, dzięki korzystaniu z doświadczeń innych krajów europejskich.

Szukając kierunków zmian polskiego systemu planowania przestrzennego, dokonano porównania obowiązującego systemu prawnego w Polsce z systemami krajów europejskich: Niemiec, Francji, Holandii i Wielkiej Brytanii. Syntetyczne wyniki tego porównania zostały zestawione w tabeli (Tabela 3).

Tabela 3. Zestawienie polskiego systemu planowania przestrzennego z wybranymi krajami Europy. (Źródło: opracowanie własne).

CELE I ZADANIA PLANOWANIA LOKALNEGO	RODZAJE OPRACOWAŃ GMINNYCH I LOKALNYCH	PARTYCYPACJA SPOŁECZNA W PLANOWANIU
POLSKA		
-sprawy z zakresu planowania lokalnego i gminnego są rozstrzygane na poziomie gminy; - zrównoważony rozwój i ład przestrzenny są podstawą wszelkich działań w przestrzeni i zapewnią przynajmniej w teoretyczny sposób ochronę interesu publicznego;	- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego (nie jest aktem prawa miejscowego); - Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego (akt prawa lokalnego);	- składanie wniosków do studium i planów miejscowych; - debata publiczna nad rozwiązaniami zawartymi w studium i MPZP; - wyłożenie projektów studium i MPZP do wglądu publicznego;
HOLANDIA		
- zapobieganie zmianom użytkowania terenu i budynków, które mogłyby zagrażać interesom społeczności, jej poszczególnym członkom oraz zasobom przyrodniczym; - stymulowanie zmian w użytkowaniu terenów i budynków podnoszących jakość życia społeczności, jej	STRUKTURPLAN - plan strukturalny obejmujący całą gminę, jej część lub kilka sąsiednich gmin - jest to wyznacznik polityki przestrzennej gminy; BESTEMMINGSPAN - plan użytkowania terenów, dokument, z którym wszelkie inne decyzje muszą	- partycypacja społeczna w planie użytkowania terenu jest obowiązkowa, elaborat planu jest udostępniany mieszkańcom; - możliwość składania zastrzeżeń, które obligatoryjnie muszą być rozważone;

¹³⁵ Ziobrowski Z., Gospodarowanie przestrzenią w świetle spójności z Unią Europejską: uwarunkowania, kierunki zmian, w: Problemy Rozwoju Miast 4/1-2, 5-26, Kraków 2007

poszczególnym członkom oraz jakość zasobów przyrodniczych;	być zgodne, stanowi podstawę do wykupu gruntów;	- możliwość odwoływania się na poziomie prowincji, kraju i Korony;
FRANCJA		
- porządkowanie nasilającego się ruchu przebudowy i rozbudowy istniejących miast; - ochrona zasobów przyrodniczych zgodnie z zasadami ekologii; - tworzenie otoczenia wpływającego na dobrostan psychiczny ludzi;	SCHEMA DIRECEUR - SD - plan struktury- wyznacza perspektywiczną formę rozwoju gminy; POS - plan użytkowania terenu - podstawa wydawania pozwoleń; w szczególnych przypadkach sporządza się: PAZ - wspólny plan rozwoju; ZAC - strefę uzgodnienia rozwoju;	- rozbudowany proces informowania i edukowania społeczeństwa prowadzony równolegle do planowania/ projektowania; - społeczeństwo ma zapewniony udział na każdym szczeblu planowania; - prowadzone są negocjacje ze wszystkimi uczestnikami procesu;
NIEMCY		
- przygotowanie terenów pod zabudowę i kierowanie użytkowaniem terenu i budynków; - zapewnienie uporządkowanego (zrównoważonego) rozwoju i właściwego społecznie użytkowania; - rozważne gospodarowanie terenem całej gminy;	FLÄCHENNUTZUNGSPLAN - FNP - określa główne kierunki rozwoju gminy, ale nie ma mocy wiążącej; BEBAUNGSPLAN - B-PLAN - plan zabudowy, jest przepisem gminnym i zawiera ustalenia dotyczące ładu przestrzennego;	- społeczeństwo może zgłaszać propozycje do planu; - w trakcie wyłożenia każdy może wnieść uwagi i zastrzeżenia do planu; - można odwoływać się do sądu;
WIELKA BRYTANIA		
	LDF -Local Development Framework - działa jako folder zawierający szereg dokumentów dotyczących lokalnego rozwoju, obejmuje obowiązkowe dokumenty planu rozwoju, zawiera m. in. Sprawozdanie z zaangażowania społecznego, roczne sprawozdanie z monitoringu i schemat lokalnego rozwoju, który określa PROJECT PLAN - stanowiący dokumenty planu rozwoju; Core strategy - zintegrowany dokument przekładający cele społeczne, gospodarcze i ekologiczne na język przestrzenny;	- LFD obejmuje w dużej mierze wspólne zaangażowanie społeczeństwa w przygotowanie nowej lokalnej polityki planowania;

Struktura systemu planowania przestrzennego w Polsce nie odbiega znacznie od systemów Niemiec, Francji i Holandii w generalnych założeniach. Różnice dostrzegane są dopiero podczas analizowania szczegółów systemu. Wielka Brytania posiada odbiegający od innych (bardziej zintegrowany – modelowy) system planowania przestrzennego. Zarówno szczegółowe różnice występujące w systemach europejskich jak i brytyjski model planowania mogą stanowić wskazówkę do kreowania kierunków przekształceń polskiego systemu planowania.

W szczególności przy formułowaniu zasad prawnych w zakresie gospodarowania przestrzenią oraz doborze instrumentów ekonomicznych, badawczych, monitorujących, edukacyjnych i informacyjnych, które pozwolą na realizację wizji rozwoju gminy i bieżące przystosowywanie się planowania do potrzeb społeczeństwa.

Istotnym aspektem, który wciąż jest daleki od doskonałości, zdaje się być system monitorowania przemian przestrzennych i w miarę możliwości bieżące dostosowywanie dokumentów planistycznych do aktualnych potrzeb inwestycyjnych. Narzędzia lokalnego planowania powinny dawać możliwość stałego monitorowania potrzeb przestrzennych zarówno potencjalnych inwestorów jak i mieszkańców. Wśród wyzwań stawianych zintegrowanemu planowaniu zrównoważonego rozwoju należy postawić:

- skrócenie procedury planistycznej uchwalania MPZP,
- zwiększenie procentowego pokrycia powierzchni miast MPZP,
- wprowadzenie okresu ważności Studium,
- zwiększenie spójności założeń Studium z zapisami MPZP,
- monitorowanie zmian przestrzennych w miastach, wprowadzenie bieżących zmian w dokumentach planistycznych.

2.5. Monitorowanie stanu zagospodarowania i procesów rozwoju przestrzennego miast

2.5.1. Rola monitorowania stanu zagospodarowania.

Zintegrowane planowanie przestrzenne w małych miastach, oprócz znajomości obecnego zagospodarowania terenu, wymaga pełnej wiedzy o planowanym zainwestowaniu oraz trendach inwestycyjnych, zarówno na obszarze miasta jak i w bezpośrednim jego sąsiedztwie. Dane niezbędne do analiz gromadzone są, zgodnie z obowiązującymi przepisami, w formie rejestrów decyzji administracyjnych prowadzonych przez jednostki urzędów miast (w przypadku małych miast urzędów miast i gmin) sprawujące nadzór nad zmianami w zagospodarowaniu przestrzennym oraz jako dane statystyczne prowadzone przez GUS. Bieżące monitorowanie zmian umożliwia odpowiednio szybkie reagowanie na potrzeby inwestycyjne, potrzeby związane z podnoszeniem jakości życia, czy zapotrzebowaniem na miejsca noclegowe, mieszkania etc.¹³⁶ Stworzenie odpowiedniego modelu monitorowania, który będzie źródłem danych w wielu strategicznych aspektach rozwoju małych miast, jest niezbędnym elementem

¹³⁶ Hanzl M., Monitoring procesów zagospodarowania przestrzennego na poziomie gminnym z zastosowaniem technologii SIP, Roczniki Geomatyki, TOM V, Zeszyt 4, Polskie Towarzystwo Informatyki, 2007, s.17-23.

zintegrowanego planowania. Stanowi też jeden z celów prac badawczych wykonanych na potrzeby niniejszej dysertacji. W rozdziale przedstawiono niektóre metody służące do monitorowania zmian w strukturze przestrzennej i ich niewykorzystane możliwości.

2.5.2. Ład zintegrowany i jego komponenty

Funkcjonowanie wspólnoty samorządowej ma na celu uzyskanie jej ładu zintegrowanego, na który składa się rozwój w wymiarze społecznym, gospodarczym i środowiskowym (przestrzennym). Sumuje on efekty wysiłków mieszkańców, podmiotów gospodarczych i władz lokalnych uzyskanych w określonym czasie i w określonych uwarunkowaniach wewnętrznych oraz zewnętrznych. Pomocną miarą w tym zakresie jest zestaw wskaźników ładu zintegrowanego. Ład zintegrowany w różnych dziedzinach naukowych definiuje się w inny sposób. W odniesieniu do zagospodarowania przestrzennego miast został on uwzględniony w koncepcji zrównoważonego rozwoju przestrzennego miast. Istnieje wiele opracowań dotyczących wskaźników zrównoważonego rozwoju. Wskaźniki stanowią narzędzie informacyjno-diagnostyczne, a ich odpowiednia modyfikacja i dobór mogą stworzyć element systemu monitorowania zagospodarowania przestrzennego na poziomie lokalnym. Koncepcja ładu zintegrowanego została stworzona do scharakteryzowania i zastosowania paradygmatu rozwoju zrównoważonego.

Ryc. 6 Zrównoważony rozwój w układzie ładów. Źródło: Opracowanie własne na podstawie Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030¹³⁷

¹³⁷ Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030, Warszawa 2011.

Ład zintegrowany określany jest jako suma pięciu ładów: ekonomicznego, społecznego, przestrzennego, środowiskowego i instytucjonalno-politycznego. Ład zintegrowany definiowany jest jako pozytywny stan docelowy zmian łączący w spójny, niesprzeczny sposób łady składowe i stanowi podstawę rozwoju zrównoważonego. Rozwój zrównoważony nie jest tożsamy z ładem zintegrowanym, gdyż pierwszy jest procesem, a drugi to stan docelowy wynikający ze zmian rozwojowych.¹³⁸

Pojęcia ładu przestrzennego oraz rozwoju zrównoważonego stanowią ustawową podstawę planowania przestrzennego¹³⁹. Ich funkcjonowanie jest nierozzerwalne. Ład przestrzenny jest jednym z wymiarów stanu docelowego osiągniętego na drodze rozwoju zrównoważonego. Planowanie zintegrowane polega na zachowaniu odpowiednich proporcji pomiędzy: przestrzennym zrównoważeniem (ład przestrzenny), ekologiczną racjonalnością (ład ekologiczny, ład środowiskowy), społeczną akceptacją (ład społeczny) oraz ekonomiczną efektywnością (ład ekonomiczny).

Ład środowiskowy wiąże się ściśle z pojęciem kapitału naturalnego oraz z zasadą jego trwałości. Zgodnie z Polityką Ekologiczną UE i Polityką Ekologiczną Państwa planowanie przestrzenne ma stworzyć warunki zapewniające ład środowiskowy i jego utrzymanie. Oznacza to konieczność realizacji takiej koncepcji planistycznej, która pozwoli posiadane dziedzictwo środowiska przyrodniczego utrzymać w nienaruszonym stanie, czyli pozwala przekazać posiadany kapitał naturalny zawierający warunki dla zapewnienia jakości życia przyszłych pokoleń, co jest realizacją głównej zasady rozwoju zrównoważonego.

Do dziedzin ładu środowiskowego zalicza się: jakość planowania przestrzennego, ochronę przyrody i krajobrazu, w tym różnorodności biologicznej, ochronę i zrównoważony rozwój lasów, ochronę gleb i ziemi, ochronę zasobów kopalin, ochronę wód powierzchniowych i podziemnych, ochronę przed powodzią, ochronę powietrza atmosferycznego i warunków klimatycznych, ochronę klimatu akustycznego, potencjał i wykorzystanie odnawialnych źródeł energii, bezpieczeństwo biologiczne, chemiczne, elektromagnetyczne i przeciwdziałanie awariom przemysłowym.

Spełnienie wymogów ustawowych planowania przestrzennego, czyli dochodzenie do zrównoważonego rozwoju w aspekcie środowiskowym powinno opierać się na **mierzalnych cechach**. Dlatego też mierzalność ładu środowiskowego w planowaniu przestrzennym ma kluczowe znaczenie. Jest to niełatwe, ponieważ mierzalność żąda wymiernego spojrzenia na to,

¹³⁸ Borys T., Zrównoważony rozwój – jak rozpoznać ład zintegrowany, [w:] Problemy ekorozwoju, col. 6, no 2, s.75-81, 2011.

¹³⁹ Zgodnie z definicją zawartą w art. 1 ustawy z dnia 27 marca 2003r., o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym.

co koncepcja zrównoważonego rozwoju w odniesieniu do ładu środowiskowego znaczy w rzeczywistości i w praktyce planistycznej. Służą do tego wypracowane i stosowane wskaźniki, które pozwalają na monitorowanie procesów i działań prowadzących do zrównoważonego rozwoju.

Szeroki przegląd polskich i zagranicznych doświadczeń w formułowaniu zasad i wskaźników zrównoważonego rozwoju przedstawił w artykule pt. *Zrównoważony rozwój - jak rozpoznać ład zintegrowany* Tadeusz Borys¹⁴⁰. Większość danych wskaźnikowych odnosi się do skali krajowej i wojewódzkiej. Niewiele mierzalnych wskaźników stosuje się dla skali lokalnej- gminnej. Niewątpliwie wartościową propozycją jest grupa wskaźników ładu środowiskowego w Systemie Analiz Samorządowych (SAS), jednak ich słabą stroną jest bazowanie jedynie na danych statystycznych zawartych w Bazie Danych Lokalnych GUS, które nie są w stanie dostarczyć miar dla wszystkich dziedzin ładu środowiskowego.

2.5.3. Wskaźniki oceny i monitorowania stanu zagospodarowania i rozwoju miast

Zachowanie ładu przestrzennego jest jednym z podstawowych wymagań stawianych urbanistom w ustawie o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym z 2003 roku (DZ.U. z 2016 r. poz. 1579) oraz koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030. W ustawie ład przestrzenny został zdefiniowany jako rozplanowanie przestrzeni, które stworzy harmonijną całość oraz uwzględni w uporządkowanych relacjach wszelkie uwarunkowania i wymagania funkcjonalne, społeczno-gospodarcze, środowiskowe, kulturowe oraz kompozycyjno-estetyczne. W praktyce brakuje jednak wskaźników pozwalających dokonać **oceny stanu ładu przestrzennego na poziomie gminnym** (lokalnym). W Polsce i innych krajach Unii Europejskiej wielokrotnie podejmowano próby opracowania wskaźników lokalnych, jednak wielowymiarowość idei zrównoważonego rozwoju stwarza wiele problemów na etapie formułowania uniwersalnych i łatwo mierzalnych wskaźników. Nie da się stworzyć dobrego wskaźnika bez odpowiedzi na pytanie: Co dokładnie chcemy mierzyć?¹⁴¹ W dalszej części rozdziału przedstawiono zestawienie możliwości aplikacyjnych i modyfikacyjnych wskaźników zaproponowanych przez: EUROSTAT¹⁴², SAS¹⁴³ (System Analiz Samorządowych), Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN i ESPON. Zestawienie i analiza dostępnych zestawów wskaźników pod

¹⁴⁰ Op. cit s. 39.

¹⁴¹ Borys T., Raport z realizacji pracy "Zaprojektowanie i przetestowanie ram metodologicznych oraz procedury samooceny gmin na podstawie wskaźników zrównoważonego rozwoju w systemie analiz samorządowych (SAS)", Jelenia Góra-Poznań 2008.

¹⁴² EUROSTAT- Urząd Komisji Europejskiej, Eurostat zastąpił wcześniejszy Statistical Office of the European Community (SOEC).

¹⁴³ SAS - Statistical Analysis System

kątem ich przydatności w diagnozowaniu problemów planistycznych występujących na szczeblu lokalnym i monitorowanie zmian w strukturze przestrzennej w zakresie stopnia ładu przestrzennego ma na celu stworzenie modelu monitorowania struktury przestrzennej małych miast poprzez dobór odpowiednich cech, modyfikację istniejących wskaźników i koncentrację na zadaniach własnych gminy mających odniesienie przestrzenne. Pojęcie ładu zintegrowanego przyjęte zostało w pracy jako szczególny, pożądany stan zagospodarowania przestrzennego zgodny z zasadami zrównoważonego rozwoju - dążący do podnoszenia jakości życia mieszkańców, racjonalny ekonomicznie i zapewniający trwałość dla kolejnych pokoleń.¹⁴⁴

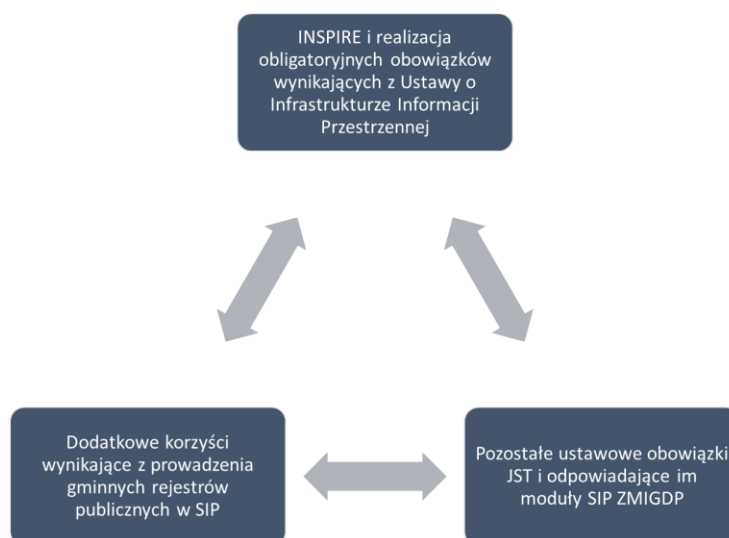
¹⁴⁴ Aneks, Tabela 95 Porównanie wskaźników na poziomie lokalnym. Źródło: opracowanie autora

2.5.4. Zastosowanie Systemu Informacji Przestrzennej (SIP) w monitorowaniu rozwoju przestrzennego miast

W tabeli (Tabela 95) widoczne są duże zbieżności dotyczące procesów i zakresów tematycznych poszczególnych grup wskaźników. Ogromnym mankamentem jest opieranie się wyłącznie na danych statystycznych. Szansę na odpowiedni monitoring zmian środowiskowych stwarza rozwój i odpowiednie wykorzystanie Systemów Informacji Przestrzennych (SIP).

Systemy informacji przestrzennej to niezwykle ważne narzędzia wspomagania procesu decyzyjnego i zarządzania. Do ich głównych zadań należy: wprowadzanie, gromadzenie, przetwarzanie, analizowanie i wizualizacja danych. Wymóg budowy Europejskiej Infrastruktury Danych Przestrzennych został wprowadzony w Dyrektywie INSPIRE 2007/2/WE Parlamentu Europejskiego i Rady Europejskiej z dnia 14 marca 2007 roku ustanawiającej infrastrukturę informacji przestrzennej we Wspólnocie Europejskiej.

INSPIRE to Infrastructure for Spatial Information in Europe - zespół środków prawnych, organizacyjnych i technicznych wraz z powiązanymi usługami oferującymi powszechny dostęp do danych przestrzennych na terenie Unii Europejskiej. Ma on wspomagać ustawodawców w podejmowaniu decyzji mogących mieć bezpośredni lub pośredni wpływ na środowisko. System bazuje na infrastrukturze danych przestrzennych (SDI - Spatial Data Infrastructure) państw członkowskich. W ramach INSPIRE w każdym państwie UE został stworzony geoportal umożliwiający dostęp do odpowiednio zharmonizowanych zasobów danych przestrzennych w formie usług sieciowych, serwisów katalogowych oraz przede wszystkim poprzez metadane.

Ryc. 7 Schemat możliwości wykorzystania SIP w jednostkach samorządu terytorialnego.

Źródło: opracowanie autora

W Polsce budowa infrastruktury informacji przestrzennej jest wypełnieniem ustawowego obowiązku nałożonego ustawą z dnia 4 marca 2010 r. o infrastrukturze informacji przestrzennej (Dz. U. Nr 76, poz. 1250 z 2016r.). W wielu małych i średnich miastach od paru lat

budowane są systemy informacji przestrzennej typu SIP. Krajowy portal informacji przestrzennej funkcjonuje pod adresem www.geoportal.gov.pl. Jest zbiorem SIP-ów poszczególnych gmin kraju.

W zakresie tworzonej krajowej infrastruktury informacji przestrzennej gminy odpowiadają za dostosowanie dwóch podstawowych rejestrów do przepisów dyrektywy INSPIRE: rejestr opracowań planistycznych (Miejscowych Planów Zagospodarowania Przestrzennego oraz Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego) oraz ewidencje miejscowości, ulic i adresów. Zgodnie z zapisami Ustawy o Infrastrukturze Przestrzennej tworzenie aktualizacji i udostępnianie zbiorów danych przestrzennych oraz metadanych jest zadaniem organów administracji odpowiedzialnych za prowadzenie rejestrów zawierających przedmiotowe dane, czyli wójta, burmistrza lub prezydenta miasta. Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju podejmuje działania prowadzące do osiągnięcia maksymalnej zgodności z dyrektywą INSPIRE oraz przepisami na poziomie krajowym, w ramach funkcjonowania i rozwoju SIP. Przykładem podejmowanych inicjatyw jest program „Strategia harmonizacji danych na poziomie tematu zagospodarowanie przestrzenne (LandUse) w zakresie harmonizacji zbiorów i usług danych przestrzennych”, inicjatywa ta została przeprowadzona jedynie w obszarach pilotażowych.

Niestety, systemy informacji przestrzennej małych gmin ograniczają się tylko do obligatoryjnego minimum zawieranych informacji. Potencjały systemów informacji przestrzennej nie są wykorzystywane. Brakuje odzwierciedlenia w systemie informacji przestrzennej wielu rejestrów prowadzonych przez gminę i ściśle związanych z zagospodarowaniem przestrzennym miasta. Do najważniejszych rejestrów związanych z planowaniem i zagospodarowaniem przestrzeni, które mają swoje odzwierciedlenie przestrzenne - posiadają konkretną lokalizację (numer działki, obręb, lokalizacja na działce etc.) oraz są źródłem informacji o gabarytach planowanej zabudowy (wysokość zabudowy, maksymalna powierzchnia zabudowy itd.) zaliczyć trzeba: rejestr wniosków o wydanie pozwolenia na budowę, rejestr decyzji pozwolenia na budowę i rozbiórkę, rejestr wniosków o wprowadzeniu zmian w studium, rejestr uwag do projektu studium, rejestr wniosków o zmiany MPZP, rejestr uwag do projektu MPZP, rejestr decyzji o warunkach zabudowy, rejestr decyzji o lokalizacji inwestycji celu publicznego, rejestr decyzji o pozwoleniu na budowę. Każdy z wymienionych rejestrów dotyczy obiektów (działek ewidencyjnych, budynków) posiadających odniesienie przestrzenne, których kształt w zależności od etapu procedury planistycznej jest mniej lub bardziej precyzyjny. Podobnie sytuacja wygląda z innymi modułami kształtującymi krajobraz miasta: środowiskiem (decyzje środowiskowe, obszary NATURA 2000, strefy ochrony krajobrazu), ochroną dziedzictwa (rejestr zabytków, gminna ewidencja zabytków, strefy ochrony konserwatorskiej), oferta inwestycyjna (wskazanie

terenów inwestycyjnych, terenów rozwojowych, stref przemysłowych) czy ewidencja dróg. Systemy Informacji przestrzennej są już przystosowane do wizualizowania takich danych, jednak rzadko funkcje te są wykorzystywane przez małe i średnie miasta. Rozwój systemu informacji przestrzennej to szansa na upowszechnienie i uporządkowanie nie tylko informacji przestrzennej, ale i wielu wskaźników dotyczących wszystkich sfer ładu zintegrowanego. Istnieje wiele możliwości zastosowania SIP do celów praktycznych, np.: pozwoli na stworzenia **mapy niebezpiecznych miejsc w mieście**, która ułatwi dobranie odpowiednich miejsc lokalizacji monitoringu miejskiego, a tym samym wskaże, gdzie należy wzmóc patrole policji i straży miejskiej. Dokona bieżącej **analizy dostępności przestrzeni publicznych dla mieszkańców** - wyznaczy strefy oddziaływania szkół, ośrodków kultury, lokali użyteczności publicznej na użytkowników. SIP jest doskonałym narzędziem wspierającym projektowanie procesu rewitalizacji miast. Pozwala na stworzenie **mapy lokalizacji bezrobocia**, analizę dostępności pomocy społecznej i wskazanie obszarów problemowych, co stanowi podstawowy element diagnozy delimitacyjnej dla programów rewitalizacji miast.

System Informacji Przestrzennej stwarza dużą szansę na wzrost partycypacji społecznej w diagnozie obszarów problemowych oraz w planowaniu rozwoju zintegrowanego. Stanowi narzędzie wykorzystywane do konsultacji społecznych dotyczących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania terenu, projektów zmian granic administracyjnych miasta czy konsultacji na etapie wyznaczania obszarów zdegradowanych w gminie podczas sporządzania gminnych programów rewitalizacji. Szansa ta jest do tej pory wykorzystywana w zakresie niedostatecznym. Ciągły rozwój społeczeństwa informacyjnego powoduje wzrost znaczenia dostępu do informacji, także do informacji przestrzennej. Wskazuje potrzebę dalszego rozwoju w tym kierunku poprzez poszerzanie zakresu informacji znajdujących się w SIP-ach. Niezbędna do powszechnego wykorzystania systemów jest unifikacja narzędzi wykorzystywanych przez poszczególne jednostki. Obecnie gromadzenie danych przestrzennych na poziomie lokalnym odbywa się w różnych modułach przy wykorzystaniu różnych technik oraz aplikacji do ich rejestrowania i publikowania. Brakuje ujednolicenia narzędzi wykorzystywanych przez poszczególne wydziały jednostek samorządów terytorialnych. SIP jest narzędziem na tyle uniwersalnym i ogólnodostępnym, że wszystkie te dane bez problemu mogłyby być zbierane i wizualizowane za jego pośrednictwem. Proces ten przedstawia wiele możliwości dla Jednostek Administracji Samorządowej. Wśród najważniejszych z nich należy wymienić:

- możliwość koordynacji i uproszczenia pracy poszczególnych wydziałów,
- usprawnienie przepływu informacji w urzędzie,
- możliwość zintegrowania i zunifikowania bazy danych zebranych w jednym miejscu,

- możliwość świadomego zarządzania przestrzenią pozwalająca prowadzić zrównoważony rozwój,
- zapewnienie spójności między zapisami SUIKZP oraz MPZP, Planem Ochrony Środowiska, Lokalnym Programem Rewitalizacji, Strategią Rozwoju Gminy,
- zmniejszenie kosztów prowadzenia zadań własnych urzędów, unikanie powielania tych samych czynności przez urzędników - wielokrotnego pozyskiwania tych samych danych.

Systemy SIP są stale rozwijającymi się narzędziami. Zakres ich możliwości jest bardzo rozbudowany. Istotnym aspektem wiążącym się z podnoszeniem się jakości przestrzeni życia w mieście i wzrostem zadowolenia użytkowników są możliwości SIP związane z monitorowaniem jakości życia oraz partycypacją społeczną w planowaniu przestrzennym. Systemy Informacji Przestrzennej dają możliwość kompleksowej oceny jakości życia mieszkańców. Na podstawie wielu porównywalnych i obiektywnych wskaźników można monitorować tendencje społeczne dotyczące: demografii, aktywności społecznej, edukacji, środowiska, bezpieczeństwa i gospodarki. Funkcje te połączone z możliwością interaktywnej partycypacji społecznej we wszystkich blokach tematycznych stanowią doskonałą bazę wyjściową do kształtowania odpowiedzialnej i świadomej polityki miasta.

3. MODEL MONITOROWANIA ROZWOJU MIAST (MMRM)

3.1. Ogólna charakterystyka MMRMM

Podstawą poprawnego zdiagnozowania tendencji rozwojowych miast jest odpowiedni dobór cech diagnostycznych i ich grupowanie. Przyjęta w pracy metoda badania stopnia **ładu zintegrowanego** w oparciu o analizę poszczególnych łądów, ze szczególnym uwzględnieniem **ładu przestrzenno-środowiskowego**, wymaga narzędzia porządkującego struktury poszczególnych łądów. Prezentowany model jest ogniwem do stałego monitorowania i wprowadzania niezbędnych zmian w długoletnich dokumentach strategicznych, takich jak strategie rozwoju gminy, lokalne programy rewitalizacji. Ma stanowić narzędzie, które umożliwi monitoring zmian i szybką diagnozę potrzebnych modyfikacji tych dokumentów.

W pracy przyjęto, że **celem nadrzędnym rozwoju zrównoważonego małych miast jest uzyskanie ładu zintegrowanego**. W sposób szczególny potraktowane zostały badania ładu przestrzennego, na który składać się będą wskaźniki ładu planistycznego, ładu funkcjonalnego, ładu estetycznego oraz ładu środowiskowego jakości życia mieszkańców. Ocena ładu estetycznego jest w dużym stopniu niewymierna, a tym samym subiektywna zarówno w odbiorze

Łądy zostały przedstawione za pomocą dobranych wskaźników, które z kolei wynikają z wybranych cech diagnostycznych w danym obszarze. Wskaźniki zrównoważonego rozwoju są narzędziem informacyjno-diagnostycznym, ułatwiającym zarządzanie miastami a także regionami i krajem. Badania zostały przeprowadzone na poziomie lokalnym, jednak opracowany model może być użyteczny w sporządzaniu i aktualizacji strategicznych dokumentów samorządów terytorialnych, w tym strategii sektorowych oraz studiów wykonalności dla projektów finansowanych ze środków Unii Europejskiej. Pełne zrozumienie uwarunkowań rozwoju i funkcjonowania miasta nie jest możliwe bez uwzględnienia relacji przestrzennych wiążących poszczególne miasta w spójny system miejski. Istotą miast są pełnione przez nie funkcje zewnętrzne, będące wyrazem ich otwarcia. Miasta, w obszarze ich oddziaływania i ciężenia, wytworzą wokół siebie regiony węzłowe, które można delimitować jako obszary funkcjonalne. Siła i potencjał rozwojowy miast tkwi w nich samych, w ich bezpośrednim zapleczu a także w synergii, jaką tworzą z innymi miastami w odpowiednio spójnej i policentrycznej sieci miast.¹⁴⁵ Niezależnie od wskazanych problemów i wątpliwości przy ocenie zrównoważonego rozwoju miast istotne znaczenie ma **rozwój regionalny**. Monitorowanie zmian zoriento-

¹⁴⁵ Guzik R. i inni, Analiza relacji funkcjonalno-przestrzennych między ośrodkami miejskimi i ich otoczeniem. Raport Końcowy, Kraków 2015

wane na cel, jakim jest osiągnięcie ładu zintegrowanego w mieście, musi odbywać się dwubiegowo poprzez diagnozowanie zmian zachodzący na zewnątrz (makrootoczenie) i wewnątrz miasta (mikrootoczenie)¹⁴⁶.

Model zakłada monitoring zmian w ramach trzech podstawowych komponentów (**KOMPONENT I - ład przestrzenno-środowiskowy**, **KOMPONENT II - ład społeczny**, **KOMPONENT III - ład gospodarczy**), których rozwój jest wzajemnie zależny, dlatego istotnym dla oceny rozwoju miasta jest kompleksowe monitorowanie wszystkich składowych. Punktem wyjściowym tej metody i określenia stopnia zrównoważonego rozwoju jest przyjęcie wzorcowego układu i stanu rozwoju miasta. Stan wzorcowy zdefiniowano jako osiągnięcie ładu zintegrowanego odzwierciedlającego prawidłowe zrównoważenie funkcjonowania miasta w poszczególnych obszarach : społecznym, gospodarczym i przestrzennym. W tym celu wykorzystano metodę tzw. benchmarkingu - metodę relatywnej oceny wyników, trafną w szczególności w przypadkach badania złożonych zjawisk takich, jak rozwój miasta.

Badanie zostało przeprowadzone w dwóch etapach w różnych poziomach agregacji danych. **W etapie pierwszym** przeprowadzono analizę czynników makrootoczenia miast. Zbadano funkcję, potencjały i trendy rozwojowe miast Pomorza Zachodniego. **W drugim etapie** zebrano informacje w zaprojektowanej matrycy danych porównane przy użyciu metody benchmarkingu. W przypadku badania rozwoju zrównoważonego nie było możliwe uwzględnienie tylko mierzalnych czynników, w niektórych przypadkach przyjęto czynniki niemierzalne, przez co ocena jest niejednorodna. Schemat badania ładu zintegrowanego miast został przedstawiony na rysunku nr 10. Na poziomie pierwszym badanie funkcji, potencjału i trendów rozwojowych podzielono na pięć zakresów tematycznych: struktura i trendy demograficzne, kapitał ludzki i aktywność społeczna, rozwój gospodarczy miast, polityka rozwoju i jej instrumenty oraz relacje przestrzenne miast. Ważnym elementem była analiza wykorzystania funduszy Unii Europejskiej przez gminy miejskie oraz miejsko-wiejskie województwa zachodniopomorskiego.

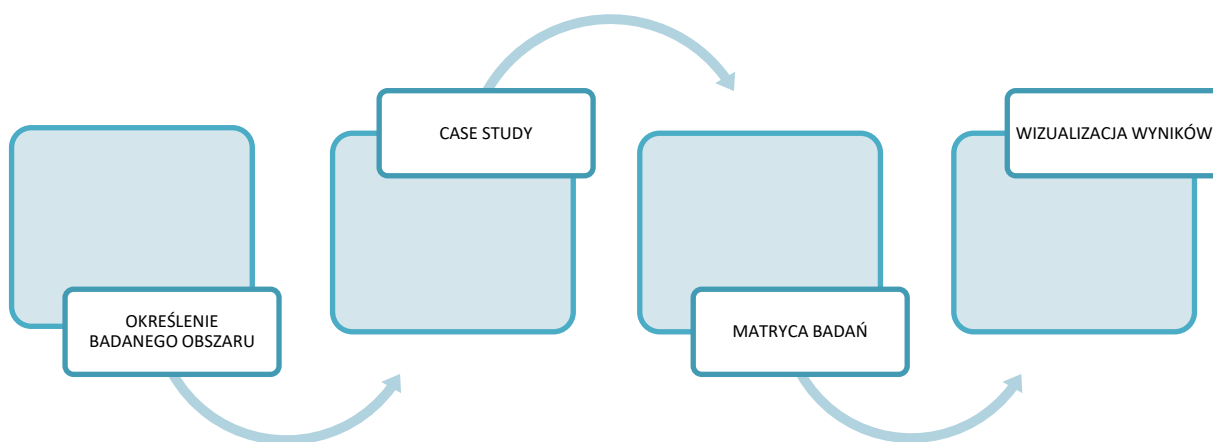
Badanie czynników makrootoczenia przeprowadzone zostało w następujących obszarach problemowych: demografia, rynek pracy, gospodarka, turystyka oraz wykorzystanie funduszy UE.

¹⁴⁶ J. Kobylarczyk, op. cit. s. 55

3.2. Mechanizm zastosowania MMRMM

3.2.1. Schemat badań stopnia ładu zintegrowanego

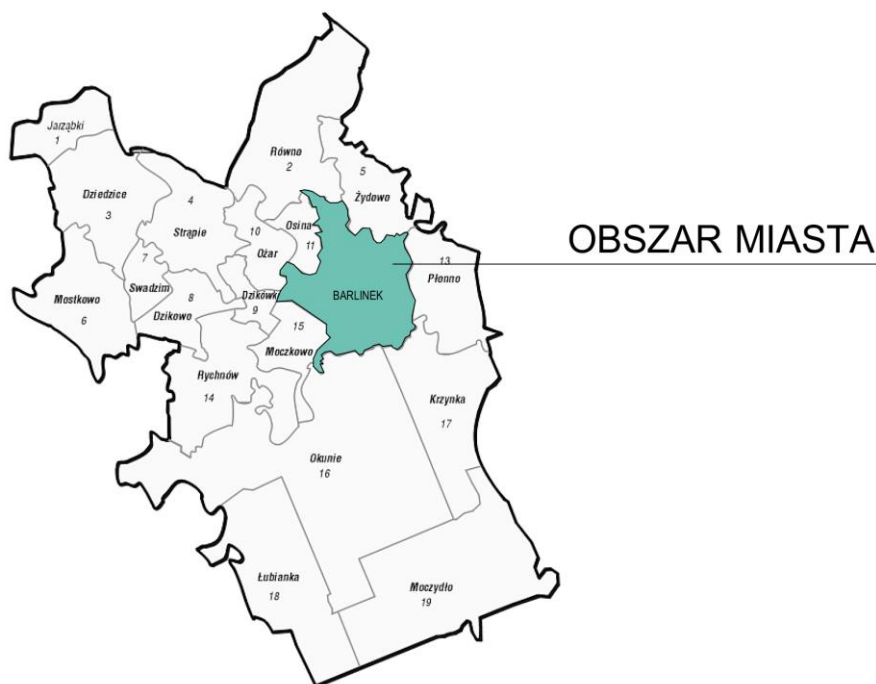
Przyjęty w pracy schemat oceny stopnia ładu zintegrowanego w miastach został oparty o wskaźniki ilościowe oraz analizy jakościowe poszczególnych ładów na dwóch poziomach pozyskiwania danych: zewnętrznym i wewnętrznym. Wymagał on przyjęcia odpowiednich mechanizmów, które pozwolą na dokonanie obiektywnej analizy zebranych wyników. Zaproponowany mechanizm badania składa się z czterech części (Ryc. 8). Na pierwszym etapie został określony badany obszar, w drugim dokonano studium przypadku w kolejnym zebrano wyniki badań w stworzonej macierzy, aby w końcowym efekcie dokonać wizualizacji wyników przeprowadzonych badań w miarę możliwości w przejrzysty i zrozumiały dla wszystkich sposób.

Ryc. 8 Mechanizm badania stopnia ładu zintegrowanego w miastach. Źródło: opracowanie autora.

3.2.2. Określenie badanego obszaru.

Początkiem procesu przygotowania danych jest określenie badanego obszaru. W tym etapie określa się dokładny obszar miasta objęty badaniami. Istotnym elementem w tej fazie było zwrócenie uwagi, że zajmujemy się obszarem wybranych miast nie gmin. Ma to duże znaczenie podczas pozyskiwania danych statystycznych. Wyznaczono obszary znajdujące się w granicach miast. Na poniższej ilustracji (Ryc. 9) przedstawiona została przykładowa selekcja elementarnego obszaru poddanego badaniom.

Ryc. 9 Schemat selekcji elementarnego obszaru poddanego dalszym badaniom na przykładzie Miasta i Gminy Barlinek. Źródło: opracowanie autora

3.2.3. Badanie funkcji potencjału i trendów rozwojowych miast

Podstawowym zadaniem tego etapu badań jest opis uwarunkowań endogenicznych, którego celem jest waloryzacja i ocena kondycji obszaru miast na tle regionu pod względem osiągniętego stopnia ich rozwoju oraz możliwości wykorzystania ich rozwoju.

W tym celu zastosowane zostało połączenie następujących ujęć badawczych:

- ujęcie relacyjno-przestrzenne (badanie oddziaływań i zasięgów przestrzennych),
- ujęcie wieloaspektowe (uchwycenie dynamiki badanych procesów rozwojowych),
- ujęcie triangulacyjne (zastosowanie możliwie szerokiego spektrum różnorodnych źródeł danych oraz narzędzi badawczych oraz dążenie do ich porównawczej weryfikacji).

Zastosowane techniki i metody badawcze opierały się zarówno na analizie statystycznej danych z całego zbioru miast województwa zachodniopomorskiego, jak i metodach jakościowych, bazujących na przeprowadzonych analizach własnych. Połączenie analiz jakościowych i ilościowych gwarantuje osiągnięcie trafności i rzetelności w analizie i interpretacji. W analizach wykorzystane zostały dane statystyczne na poziomie gminy, powiatu, a nawet województwa, dane opisowe, dane z wywiadów pogłębionych z przedstawicielami władz lokalnych. Problemy badawcze analizowane były na podstawie uszczegółowionych danych statystycznych, zebranych informacji o funkcjach gospodarczych miasta, uwarunkowaniach przyrodniczo-kulturowych, charakterystyce ruchu turystycznego, strukturze społecznej, czynników budujących i hamujących potencjał gospodarczy gminy oraz określenie dostępności infrastruktury technicznej i komunikacyjnej. Przeprowadzono następujące badania:

- badanie bazy ekonomicznej i dywersyfikacji funkcjonalnej,
- badanie rangi miasta,
- badanie relacji przestrzennych (powiązania i ciężenia),
- badanie poziomu rozwoju i poziomu życia.

3.2.4. Matryca badań - wskaźniki zrównoważonego rozwoju miast

Dobór wskaźników¹⁴⁷ zrównoważonego rozwoju stanowi ważny czynnik opracowanego modelu badania stopnia ładu zintegrowanego w wybranych jednostkach terytorialnych. Wskaźniki to podstawowe narzędzie monitoringu odśladające w sposób wymierny istotę tej koncepcji rozwoju. Umożliwiają statystyczną wizualizację rozwoju miast z punktu widzenia implementacji nowego paradygmatu rozwoju – „rozwoju zrównoważonego”. Podstawą tworzenia zestawów wskaźników zrównoważonego rozwoju jest konkretyzacja tej koncepcji dokonywana dla potrzeb monitorowania realizacji wielu dokumentów strategicznych. Dotyczy strategii rozwoju gminy, strategii marki, strategii promocji, studium, czy lokalnego programu rewitalizacji, opracowanych na poziomie lokalnym.

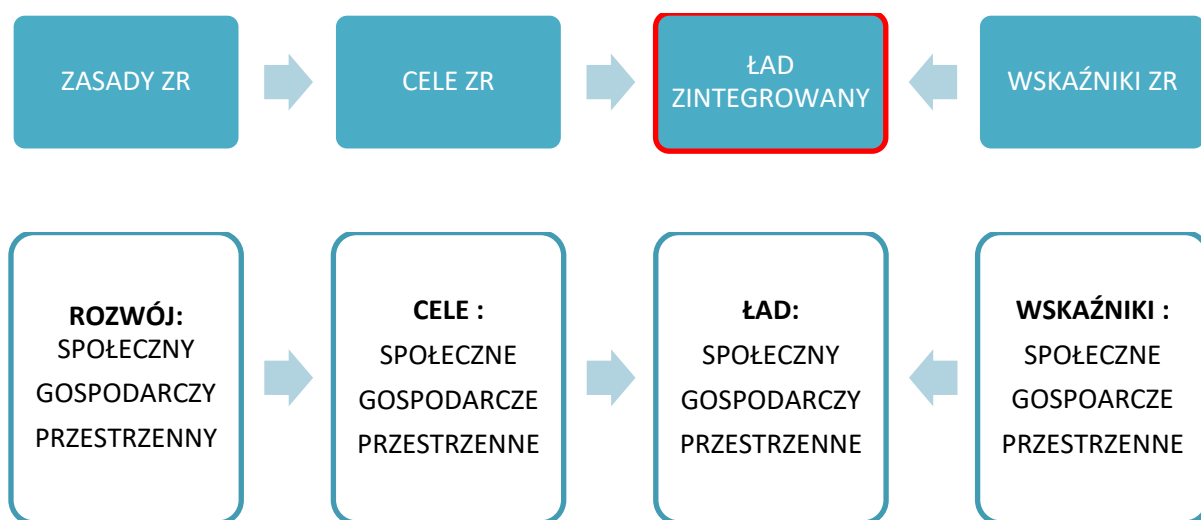
Realizacja koncepcji zrównoważonego rozwoju na poziomie lokalnym (miasto, dzielnica) nie jest możliwa bez odpowiedzi na podstawowe pytanie

- **co chcemy zmierzyć?** - jakie elementy koncepcji zrównoważonego rozwoju są przedmiotem pomiaru i na ile ogólnodostępne dane statystyczne wystarczą do stworzenia spójnego systemu monitoringu, a jakie dane będziemy musieli pozyskać przy pomocy innych źródeł oraz własnych analiz.

Odpowiedź na to pytanie pozwoli określić, w jakim stopniu obecne dane zbierane przez Główny Urząd Statystyczny pozwalają na stworzenie spójnego systemu monitorowania postępów. Poziomy konkretyzacji ładu zintegrowanego, które mogą być poddane pomiarowi wskaźnikowemu mają charakter wzorców, do których osiągnięcia zmierzają zrównoważone zmiany rozwojowe w przestrzeni miast. Wzajemne powiązanie zasad i celów zrównoważonego rozwoju ma fundamentalne znaczenie dla odpowiedniego doboru wskaźników. Poniżej (Ryc. 10) przedstawiono schemat budowy i grupowania lokalnych wskaźników rozwoju zrównoważonego.¹⁴⁸

¹⁴⁷ Patrz słownik pojęć i skrótów

¹⁴⁸ red. Czarski E., Wskaźniki zrównoważonego rozwoju Polski, s. 18, Katowice 2011

Ryc. 10 Schemat budowy i grupowania krajowych wskaźników rozwoju zrównoważonego.

Ład zintegrowany jest pożądanym efektem procesu zrównoważonego rozwoju. Oznacza on spójne, jednoczesne tworzenie ładów składowych: społecznego, gospodarczego i przestrzenno-środowiskowego. Integralność ładów jest możliwa dzięki zrównoważonej ochronie kapitału przyrodniczego, kapitału społecznego, kapitału ludzkiego oraz wszelkich wartości wytworzonych przez człowieka.

Istotą kształtowania ładu zintegrowanego jest realizacja systemu wyznaczonych celów strategicznych dla każdego z ładów składowych oraz dochodzenie do tych celów jako pozytywnych stanów docelowych w określonej perspektywie czasowej.

Strukturę lokalnych wskaźników pogrupowano wg trzech ładów, wśród których wyznaczono obszary TEMATYCZNE. Przy tworzeniu matrycy wykorzystano ogólnodostępne dane statystyczne, dane pozyskane na poziomie lokalnym oraz badania i analizy własne. Zespół wskaźników stworzony został tak, aby po ewaluacji (modyfikacji) mógł tworzyć matrycę do monitorowania zrównoważonego rozwoju miast, jak również ułatwić certyfikację miast zgodnie z normą PN-ISO 37120:2015-03. Zrównoważony rozwój społeczny - wskaźniki usług miejskich i jakości życia. Stworzono matrycę 36 wskaźników

Tabela 4 Zestawienie ładów i dziedzin MMRM. Źródło: opracowanie autora

MODEL MONITOROWANIA ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU MIAST		
Ład	Obszary tematyczne	Liczba wskaźników
ŚRODOWISKOWY	ŁAD PLANISTYCZNY	4
	ŁAD URBANISTYCZNY	3
	INFRASTRUKTURA TECHNICZNA	5
	STAN ŚRODOWISKA	4
RAZEM		16
GOSPODARCZY	PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ	3
	RYNEK PRACY	2
	ROZWÓJ TURYSTYKI	3
RAZEM		8
SPOŁECZNY	ZMIANY DEMOGRAFICZNE	3
	ZDROWIE	2
	EDUKACJA	3
	WARUNKI ŻYCIA	4
	KULTURA	4
RAZEM		12

3.3. Zastosowanie metody benchmarkingu w planowaniu zintegrowanym

W celu umożliwienia przedstawienia graficznego wyników badań w sposób syntetyczny wyznaczono wskaźniki zbiorcze i przeprowadzono wizualizację wyników przy zastosowaniu metody benchmarkingu. Benchmarking jest jednym z procesów metodologicznych mogących bezpośrednio optymalizować działania miasta w zakresie zintegrowanego planowania rozwoju przestrzennego. Porównywanie procesów zachodzących w wybranych obszarach stanowi kluczowy aspekt identyfikacji obszarów kryzysowych oraz ukazuje odpowiednie kierunki rozwoju i możliwości wdrażania poszczególnych zagadnień w poszczególne w miastach. Istotą benchmarkingu miast jest możliwość porównywania wskaźników opisujących daną jednostkę terytorialną. W niniejszej dysertacji przyjęto, że jednostkami terytorialnymi są obszary małych miast analogicznymi wskaźnikami. Proces porównywania kosztów, cykli czasowych, jakości z powszechnie uważaną „najlepszą praktyką” - jest to szczególny rodzaj benchmarkingu najlepszych praktyk. Dzięki niemu gminy mogą ocenić realizowane przez siebie przedsięwzięcia w odniesieniu do najlepszych praktyk w danym zakresie, co z kolei pozwala miastom opracować strategiczne dokumenty ukierunkowane na rozwój badanego zagadnienia. Benchmarking miast pozwala zdefiniować główne szanse i wyzwania danego obszaru, zwłaszcza w odniesieniu do przyjętych priorytetów strategicznych. Stąd jego przydatność dla władz lokalnych w prowa-

dzeniu polityki opartej na dowodach. Zarówno proces selekcji wskaźników jak i upowszechnienie wyników diagnozy stanowią ponadto okazję do wzmocnienia mechanizmów partycypacji społecznej.¹⁴⁹ Proces selekcji wskaźników może być zdarzeniem jednostkowym, ale może również być traktowany jako narzędzie do stałego monitoringu rozwoju, w którym miało na bieżąco poszukuje ulepszeń stosowanych przez siebie rozwiązania. Zastosowanie ujęcia porównawczego - oceny badanej jednostki na tle innych jednostek (grupy odniesienia) - ułatwia identyfikację i interpretację stymulantów i barier rozwojowych, występujących trendów. Elastyczność metody pozwala na dostosowanie diagnozy do poszczególnych priorytetów, wynikających ze strategicznych obszarów wsparcia Unii Europejskiej lub z wymogów partycypacyjnego procesu wyznaczania celów rozwojowych miast.

Benchmarking stanowi bazę do samooceny jednostek terytorialnych na etapie diagnozy stanu istniejącego, jak i w procesie planowania. Odpowiednie umiejscowienie samooceny oraz benchmarkingu w systemie planowania może przynieść wiele korzyści w postaci optymalizacji działań i doboru przedsięwzięć. Ze względu na obszar badania benchmarking rozpatrywać można dwojako: jako benchmarking wewnętrzny (porównywane wskaźniki znajdują się w obszarze działania miasta) oraz benchmarking zewnętrzny (efekty działania jednej gminy porównywane są z analogicznymi w innych jednostkach terytorialnych).

W przeprowadzonych badaniach wykorzystano benchmarking zewnętrzny, na którym opierały się programy związane ze stosowaniem tej metody jako elementu systemów monitorujących większe sieci miast takich jak: European Urban Benchmarking Web tool, ESPON BEST METROPOLISES, ESPON SGPTD, czy ESPON FOCI

¹⁴⁹ ESPON (2013), Benchmarking miast jako narzędzie kompleksowej oceny potencjału rozwojowego.

Przyjmuje się dość powszechnie, że nazwa Pomorze powstała nie na samym Pomorzu, lecz w Polsce, a ściślej w Wielkopolsce. Oznacza ona bowiem krainę rozciągającą się "po morze", patrząc od strony Poznania albo też krainę leżącą "wzdłuż morza", czyli inaczej "przymorze". Pod tym pojęciem początkowo rozumiano ziemię pomiędzy Wisłą, Odrą i Notecią. Dzisiaj mianem Pomorze określa się obszary od dolnej Wisły po Rugię. Jednak z racji całkowicie odmiennych losów historycznych nadodrzańskiej i nadwiślańskiej części Pomorza, ta pierwsza zwana jest Pomorzem Zachodnim, podczas gdy druga - Pomorze Wschodnie - Pomorzem - w węższym tego słowa znaczeniu.

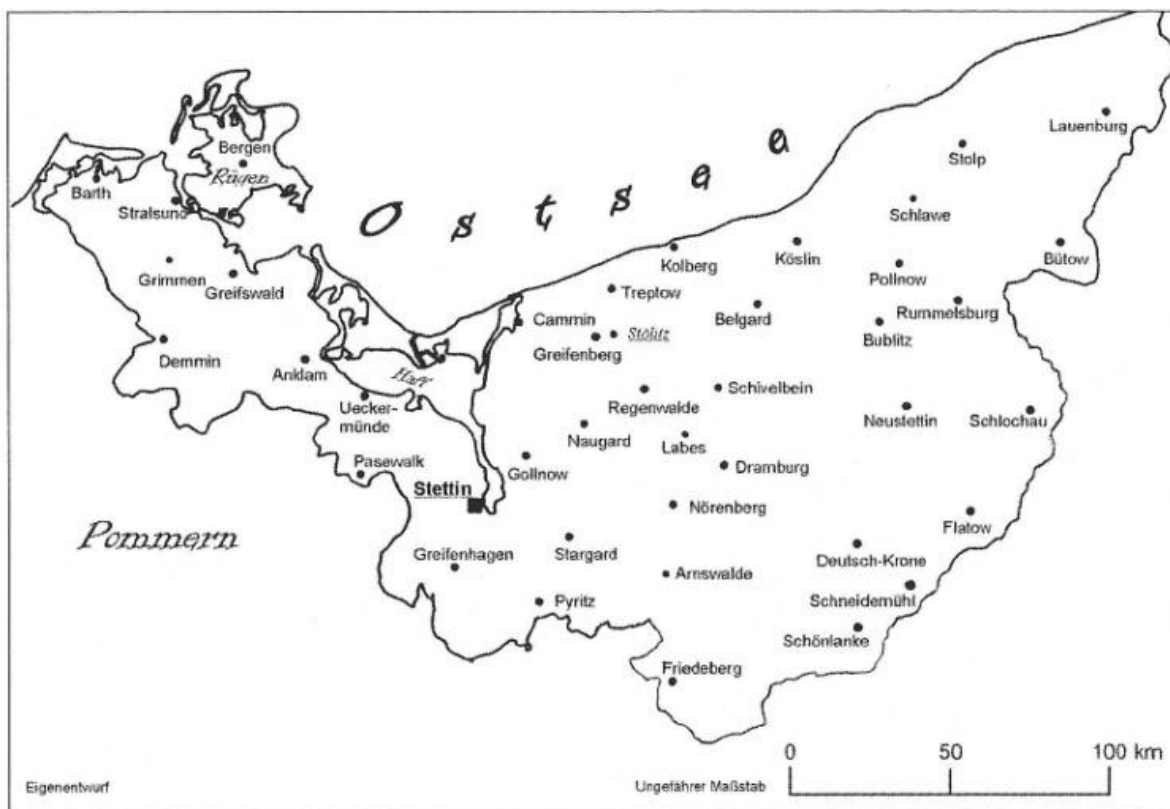

Abb. 1: Pom-Karte

Ryc. 12 Historyczny zasięg regionu Pommern.

Źródło: Piskorski J., Pomorze Zachodnie: ziemia, ludzie, historia

Pierwotna nazwa Pomorze (niem. Pommern) ograniczyła się jedynie do zachodniej części Pomorza, czyli polskiego Pomorza Zachodniego, natomiast jego nadwiślańska część przyjęła odrębną nazwę Pommerellen.

Współczesne granice Pomorza Zachodniego są odmienne od ich historycznego przebiegu. Teren województwa zachodniopomorskiego, na którym koncentrują się przeprowa-

dziane badania, obejmuje średniowieczne księstwa pomorskie z XIII w. : część księstwa dymińskiego i szczecińskiego, księstwo sławińskie, kondominium szczecińsko-dymińskie jak i obszary Nowej Marchii czy należącej do Polski Wielkopolski.¹⁵⁰

4.2. Krajobraz Pomorza Zachodniego

Urozmaicona rzeźba terenu ukształtowana została przez działalność lodowca skandynawskiego i jego wód roztopowych. Jej różnorodność wpływa na atrakcyjność turystyczną regionu. Obszar województwa ze względu na zróżnicowanie krajobrazowe można podzielić na trzy strefy: pas wybrzeża, pas równin i pas pojezierzy. Stanisław Latour, wymieniając istotne cechy krajobrazu miast zachodniopomorskich, wskazuje między innymi położenie geograficzne na polodowcowym obszarze o urozmaiconej topografii, bogatym w lasy, ciekach wodnych i jeziora rynnowe, stwarzające dogodne warunki dla rozwoju osadnictwa. Słowa te w doskonały sposób obrazują charakterystyczną cechę regionu, jaką jest obfitość wód powierzchniowych (ok. 6% powierzchni województwa). Oprócz Zalewu Szczecińskiego, składają się na nie liczne jeziora występujące na pojezierzach: Wałeckim, Ińskim, Myśliborskim, Drawskim oraz Pobrzeżu Słowińskim (172 jeziora o powierzchni powyżej 50 ha). Do największych należą Dąbie i Miedwie. Ważniejszymi rzekami województwa są: Odra z dopływami (Myślą, Płonią, Iną), Drawa, Gwda oraz Świniec, Rega, Parsęta (z Radwią) i Wieprza (z Grabową), które uchodzą bezpośrednio do Morza Bałtyckiego. Na obszarze województwa znajduje się również 11 głównych zbiorników wód podziemnych.

Przestrzenne rozmieszczenie obszarów o największej wartości przyrodniczej układa się pasmowo. Obszar przygraniczny obejmuje pasmo Doliny Odry. Wzdłuż wybrzeża przebiega pas nadmorski, równoleżnikowo przez centralną część województwa przebiega pas środkowy, a wzdłuż południowej granicy województwa – pas południowy.

Dla zachowania unikatowego dziedzictwa przyrodniczego na obszarze województwa utworzono: Woliński Park Narodowy, Drawieński Park Narodowy (wspólnie z województwem lubuskim), 7 parków krajobrazowych, 83 rezerwaty przyrody i 20 obszarów chronionego krajobrazu. Łącznie 21,3% całkowitej powierzchni województwa objętych zostało tymi formami ochrony. Po akcesji Polski do Unii Europejskiej w granicach województwa ustanowiono strefy ochrony przyrody wchodzące w skład Europejskiej Sieci Ekologicznej Na-

¹⁵⁰ Piskorski J., Pomorze Zachodnie: ziemia, ludzie, historia (zamiast wstępu) [w:] Pomorze Zachodnie przez wieki, wyd. Zamek Książąt Pomorskich, Szczecin 1999, s. 5.

tura 2000. Obejmują one 19 obszarów specjalnej ochrony ptaków, które zajmują 28% powierzchni województwa oraz 41 obszarów specjalnej ochrony siedlisk, zajmujących 27% powierzchni.

Krajobraz kulturowy województwa zachodniopomorskiego jest materialnym świadectwem bogatej historii tych terenów, wynikiem ścierania się wpływów niemieckich, polskich i skandynawskich. Zachowane elementy krajobrazu takie jak układy staromiejskie z gotyckimi kościołami farnymi otoczone pierścieniem murów obronnych, liczne wsie o zachowanym średniowiecznym układzie, wiejskie XIII-wieczne kościoły granitowe i XVII-XVIII-wieczne kościoły o konstrukcji ryglowej, zabudowania poklasztorne są charakterystycznymi rysami krajobrazu województwa podkreślającymi odrębność regionu. W połączeniu z walorami krajobrazu składają się na potencjalną wartość, która, odpowiednio promowana, może stanowić o atrakcyjności turystycznej województwa.

4.3. Demografia województwa zachodniopomorskiego

4.3.1. Dynamika rozwoju demograficznego

Badanie demografii miasta stanowi ważny aspekt w interpretacji wyników pozostałych wskaźników rozwoju zrównoważonego. Na obraz rozwoju miast wpływa wiele procesów m. in. obniżony od wielu lat poniżej prostej zastępowalności¹⁵¹ współczynnik dzietności, procesy starzenia się społeczeństwa czy emigracja ludzi za granicę. Prześledzenie tych procesów ma duże znaczenie dla oceny szans rozwojowych miast.

Województwo zachodniopomorskie skupia 4,44 % populacji całego kraju i zajmuje 11 miejsce pod względem liczby mieszkańców, która w latach 2004-2014 zwiększyła się z 1 694 865 do 1 715 431 (Tabela 5).

Tabela 5. Zmiany ilości mieszkańców w poszczególnych latach. Źródło: opracowanie autora na podstawie danych BDL GUS

Jednostka terytorialna	2004	2006	2008	2010	2012	2014
POLSKA	38173835	38125479	38135876	38529866	38533299	38478602
ZACHODNIOPOMORSKIE	1694865	1692838	1692957	1723741	1721405	1715431

¹⁵¹ Prosta zastępowalności pokoleń to dla demografów stan pożądany. Termin ten oznacza, że w długim okresie, przy założeniu utrzymania się reżimu reprodukcji, liczba zgonów i urodzeń będzie jednakowa, co za tym idzie nie zmieni się liczba ludności.

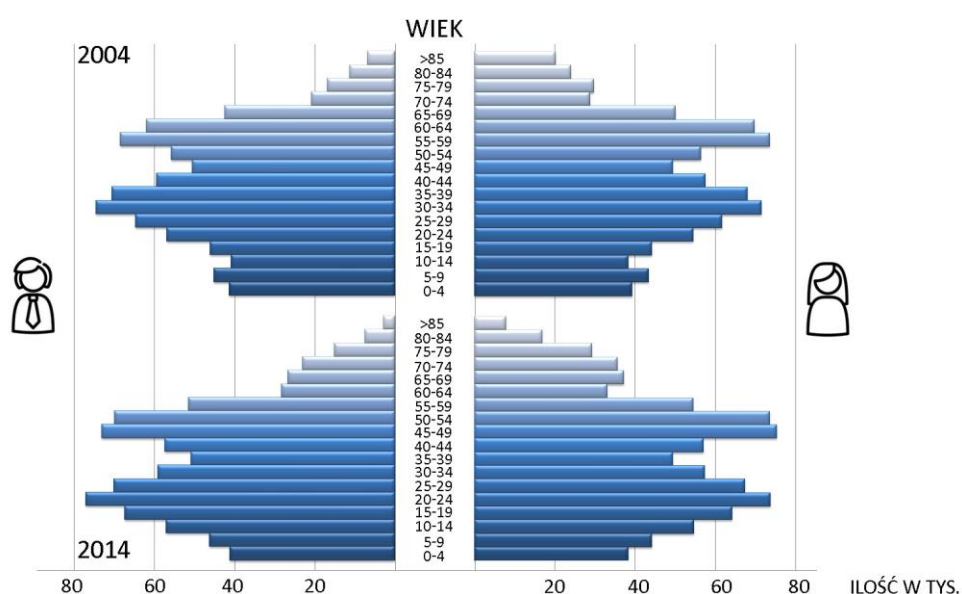
Pomorze Zachodnie jest jednym z najstąbiej zaludnionych obszarów Polski. Z wartością wskaźnika na poziomie 74 osoby/km² zajmuje 13 miejsce przy średniej krajowej wynoszącej 122 osoby/km². Występują jednak duże dysproporcje między obszarami miejskimi, gdzie gęstość zaludnienia osiąga ponad 1000 osób na km², a obszarami wiejskimi ze wskaźnikiem poniżej 20 osób na 1km².

Ludność miejska stanowi 70% (w Polsce 62%), co lokuje województwo w grupie trzech najbardziej zurbanizowanych. Na tle innych regionów Polski wyróżnia się niskim zaludnieniem, zwłaszcza poza aglomeracją szczecińską. Odgrywa to istotną rolę w procesach demograficznych, w dynamice i kierunkach migracji.

Tempo wzrostu liczby ludności województwa nie jest duże. Badany okres można podzielić na dwa: od 2004 do 2007 oraz od 2008 do 2014. W latach 2004 - 2007 można zaobserwować nieduży, lecz stały spadek liczby mieszkańców, natomiast lata 2008-2014 to okres wolnego wzrostu liczby mieszkańców i stabilizacji na poziomie ok. 20 tysięcy wyższym od stanu z 2004 roku.

W przeciwieństwie do innych regionów Polski w województwie zachodniopomorskim występuje niskie zaludnienie na obszarach wiejskich (25-50 osób na 1 km²), nie występują przerosty zatrudnienia w rolnictwie, a więc nie ma konieczności jego obniżenia, a obszary wiejskie mają znaczne możliwości rozwoju strefy pozarolniczej i zatrzymania ludności.

Saldo migracji wewnętrznej i zagranicznej na pobyt stały na 1000 mieszkańców w województwie wynosiło -0,8. Wskaźnik ten dla miast był równy -2,1, a dla wsi 1,9.

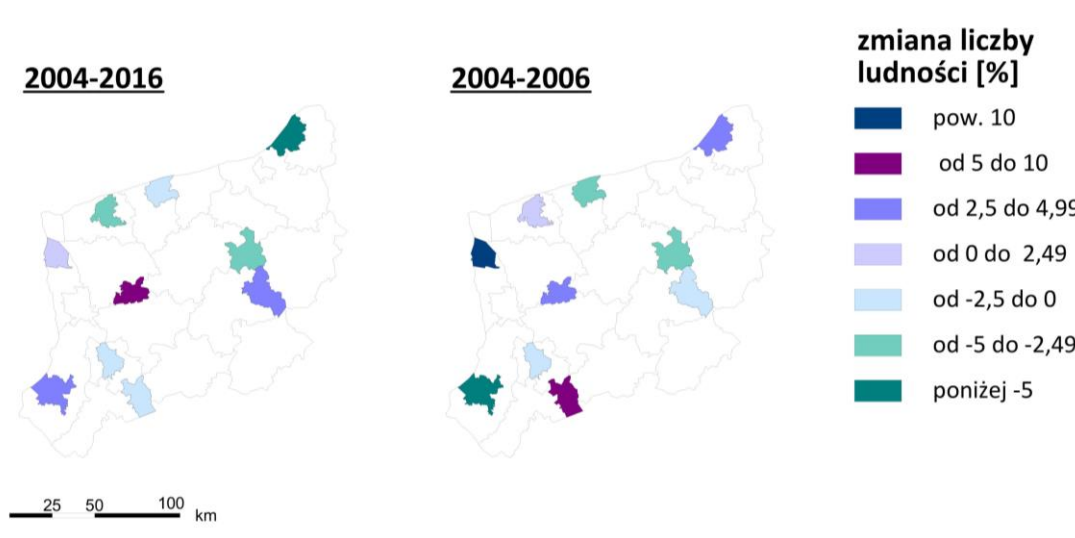
Ryc. 13 Struktura płci i wieku ludności województwa zachodniopomorskiego w latach 2004 i 2014.
Źródło: opracowanie autora na podstawie danych BDL GUS.

Na 100 mężczyzn przypada 106 kobiet. Najwyższym współczynnikiem feminizacji charakteryzują się Szczecin i Koszalin oraz powiat kołobrzeski (108), najniższy - cechuje powiaty koszaliński, choszczeński i pyrzycki (101). W latach 2004-2014 utrzymuje się spadek liczby ludności w wieku przedprodukcyjnym na korzyść grupy ludności w wieku produkcyjnym i poprodukcyjnym. Niepokojącym zjawiskiem jest systematyczny spadek liczby urodzeń, a więc malejąca liczba roczników najmłodszych przy wzrastającej liczbie kobiet w wieku najwyższej płodności (18-24 lata).

4.3.2. Struktura demograficzna

Na potrzeby pracy dokonano analizy przemian struktury wieku ludności wybranych miast Pomorza Zachodniego, dokonano oceny procesów migracji, starzenia się społeczeństwa oraz rzeczywistego przyrostu ludności.

Badania zostało przeprowadzone dla lat 1996-2016, objęło, więc nie tylko cały zakres czasowy dysertacji, ale też okres poprzedzającej go transformacji systemowej. Dane analizowane były w odstępach rocznych.

Ryc. 14 Zmiana liczby mieszkańców w miastach objętych analizą (z prawej) i sąsiadujących obszarach wiejskich (z lewej) w latach 2004-2016. Źródło: opracowanie autora

Czynnik społeczny liczba i rozmieszczenie ludności stanowi podstawowe uwarunkowanie dla rozwoju gmin. Dynamicznie przebiegające procesy demograficzne determinują zmiany w sferze społecznej, gospodarczej i przestrzennej. To właśnie kwestie demograficzne stanowią tło dla zadań realizowanych przez samorządy terytorialne. Wzrost, stagnacja albo regres ludnościowy na terytorium badanych miast jest wynikiem współwystępowania dwóch procesów: ruchu naturalnego oraz salda migracji.

W latach 2004-2016 liczba mieszkańców w badanych miastach ulegała zmianie w różnym stopniu.

4.3.3. Klasyfikacja wybranych miast według biologicznych grup wieku

Wiek ludności w dużej mierze decyduje o zapotrzebowaniu na poszczególne rodzaje usług. W przypadku wysokiego udziału ludności młodej istotę jakości życia stanowi dostępność usług związanych ze szkolnictwem, terenów sportowo rekreacyjnych, czy placówek opiekuńczo wychowawczych. Widoczny w strukturze wzrost ilości osób starszych powinien być natomiast sygnałem do rozwoju usług ochrony zdrowia, pomocy społecznej oraz zwiększenia dostępności przestrzeni publicznych dla osób niepełnosprawnych. W demografii wyróżnia się trzy biologiczne grupy wieku:

- dzieci - w wieku do lat 14,
- dorośli bez osób starszych - ludność w wieku od 15 do 64 lat,
- osoby starsze - w wieku 65 lat i więcej.

W opracowaniu wykorzystano dane pochodzące z narodowych spisów powszechnych oraz Banku Danych Lokalnych GUS. Dane dotyczą liczby ludności zameldowanej na pobyt stały. Brak danych na temat ludności zameldowanej na pobyt czasowy nie jest czynnikiem, który znacząco wpływa na zniekształcenie informacji o strukturze wieku małych miast.

Do wizualizacji struktury wieku badanych miast województwa zachodniopomorskiego wykorzystano trójkąt Osana¹⁵². Na poszczególnych ramionach opisano udział wymienionych grup wieku w procentach w ogólnej liczbie ludności każdego z miast. W efekcie położenie każdego punktu miasta określają trzy współrzędne. Trójkąt podzielono na dziewięć klas wskazanych przez profesora Zborowskiego w opracowaniu dla miast województwa małopolskiego.¹⁵³ Poszczególne klasy zostały przedstawione i opisane poniżej (Tabela 6).

¹⁵² Termin pochodzi od nazwiska niemieckiego mineraloga Alfreda Karola Osana, zwany również wykresem trójkątnym jest dość specyficznym sposobem prezentacji danych, który bywa stosowany w kartografii zarówno jako samoistna forma prezentacji jak również legenda map tematycznych. O specyfice tego sposobu przedstawiania danych decydują nietypowe, bo trójskładnikowe dane oraz geometryczne własności wykresu.

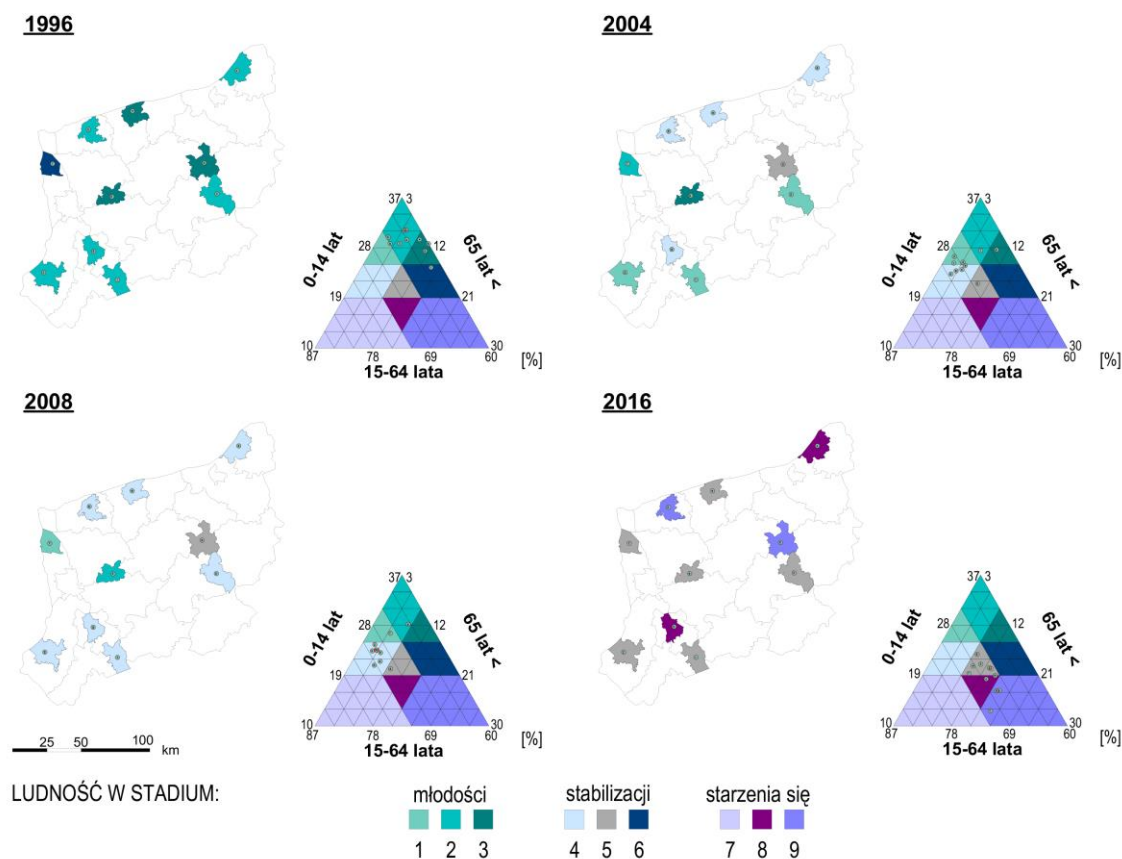
¹⁵³ Zborowski A. i inni, Struktury i trendy demograficzne oraz kapitał ludzki i aktywność społeczna, [w:] Badania funkcji, potencjału oraz trendów rozwojowych miast w województwie małopolskim, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie, Kraków 2010

Tabela 6 Klasy określające etapy rozwoju struktury wieku, Źródło: opracowanie własne

Klasa		Dzieci	Dorośli	Starsi	Ludność w stadium	Faza rozwoju
1		+++	++	+	Młodości demograficznej	Wczesna
2		+++	+	+		Dojrzała
3		+++	+	++		Późna
4		++	++	+	Stabilizacji demograficznej	Wczesna
5		++	++	++		Dojrzała
6		++	+	++		Późna
7		+	+++	++	Starzenia się demograficznego	Wczesna
8		+	++	++		Dojrzała
9		+	++	+++		Późna

Dla zobrazowania kierunków przemian w wymiarze przestrzennym oraz dynamikę zmian struktury wiekowej, dokonano analizy w czterech okresach czasowych: 1996, 2004, 2008, 2016. W badanym okresie w małych miastach Pomorza Zachodniego poddanych analizie zauważalny jest proces starzenia się ludności. Zjawisko to występuje nie tylko na obszarze województwa zachodniopomorskiego, ale także na obszarze Polski i innych członków Unii Europejskiej. Problem ten wskazywany jest w wielu dokumentach strategicznych UE, a także w ważnych raportach. Jest to jedno z nowych demograficznych wyzwań rozwoju miast, ma i będzie miało niewątpliwie duży wpływ na kształtowanie strategii rozwoju miast oraz obraz zrównoważonego rozwoju lat ubiegłych. Starzenie się społeczeństwa może być przyczyną konieczności wprowadzania istotnych zmian w wizjach rozwoju miast. Zachwianie równowagi w strukturze społecznej, zwiększenie liczby osób starszych w proporcji do ludzi młodych uniemożliwia dążenie do rozwoju zrównoważonego, który jest priorytetem planowania zintegrowanego. Analiza struktury demograficznej wybranych miast przedstawiona poniżej (Ryc. 14), w badanym okresie wykazuje zwiększenie stopnia zróżnicowania pod względem struktury ludności według biologicznych grup wiekowych.

W 1996 roku wszystkie miasta cechowała młodość demograficzna. Ponad połowa (Barlinek, Chojna, Czaplinek, Darłowo, Kamień Pomorski, Nowe, Warpno, Pyrzyce) z badanych ośrodków znajdowała się w dojrzałej fazie rozwoju stadium młodości demograficznej. Pozostałe miasta znajdowały się w dojrzałej fazie młodości demograficznej wynikającej z dość wysokiego (ponad 10%) udziału w strukturze ludności osób powyżej 65 roku życia.

Ryc. 15 Klasyfikacja miast według biologicznych grup wieku ludności w latach 1996-2016, Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z załącznika nr 1

Tabela 7 Zmiany ludności wg wieku biologicznego w poszczególnych okresach czasu dla badanych miast. źródło: opracowanie własne

	1996	2004	2008	2016
BARLINEK	2	1	4	5
CHOJNA	2	1	4	5
CZAPLINEK	2	1	4	5
DARŁOWO	2	4	4	8
KAMIEŃ POM.	2	4	4	9
MASZEWO	3	3	2	5
NOWE WARPNO	2	2	1	5
POŁCZYN-ZDRÓJ	3	5	5	9
PYRZYCE	2	4	4	8
TRZEBIATÓW	3	4	4	5

W roku 2004 widoczne jest zwiększenie zróżnicowania struktury wieku biologicznego ludności badanych miast. Analizowane jednostki znajdują się w pięciu różnych stadiach. Cztery miasta weszły we wczesną fazę stabilizacji wiekowej (Darłowo, Kamień Pomorski, Py-

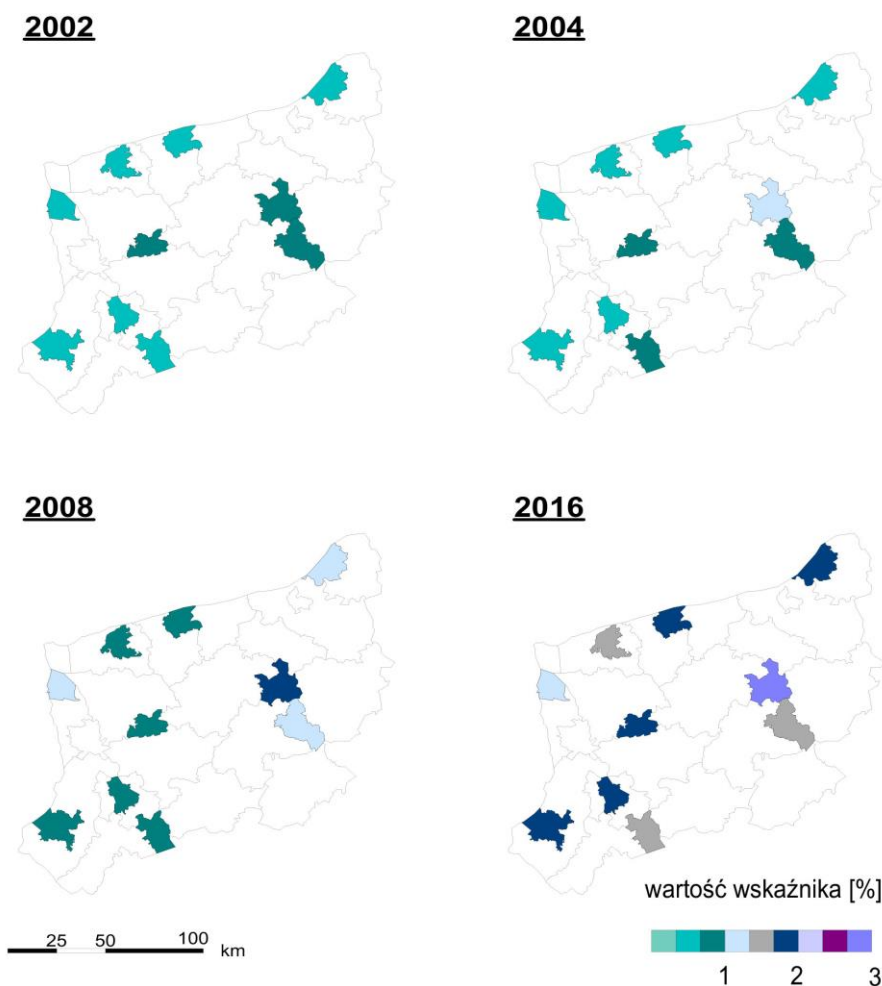
rzyce i Trzebiatów), w przypadku Połczyna-Zdroju widać mocną tendencję starzenia się społeczeństwa wynikającą z dużego spadku udziału w strukturze dzieci w wieku do lat 14 (spadek - 6,14%) oraz wzrost udziału osób starszych (o 2,37%). Cztery ośrodki zachowały młodą strukturę wiekową, a nawet trzy z nich znalazły się we wczesnej fazie młodości demograficznej. We wszystkich z nich widoczny jest wysoki ponad 72% udział ludności wieku od 15 do 64 lat (wzrost 3-4%), nieznaczne obniżenie ilości dzieci oraz zwiększenie ilości osób starszych. Nowe Warpno zachowało poziom z roku 1996, w jego wypadku wahania struktury są nieznaczne.

W roku 2008 na diagramach widoczna jest tendencja dojrzewania struktury ludności badanych miast. Wyjątek stanowią dwie najmniejsze badane jednostki (Nowe Warpno i Maszewo), w których obniżeniu uległ stopień udziału w strukturze osób starszych oraz nastąpił nieznaczny jest spadek udziału dzieci, a jednocześnie widoczny jest wzrost udziału w strukturze demograficznej osób dorosłych. W tych ośrodkach widoczne jest zjawisko dojrzewania społecznego, zmniejszeniu ulega ilość dzieci na rzecz zasilenia grupy dorosłych, przy praktycznie stałym udziale procentowym osób starszych. Jest to okres widocznej stabilizacji na poziomie wczesnej dojrzałości w czterech z badanych miast (Trzebiatów, Pyrzyce, Darłowo, Kamień Pomorski oraz Połczyn-Zdrój).

Ostatni z badanych okresów, 2008-2016 przynosi widoczną tendencję dojrzewania w strukturze wieku mieszkańców. Widoczne jest zmniejszenie udziału dzieci w strukturze wiekowej oraz zmniejszenie udziału grupy w wieku od 15 do 64 lat na rzecz zwiększenia ilości osób starszych. W czterech miastach można już mówić o widocznym starzeniu się społeczeństwa, ponieważ w badanym okresie z wczesnej fazy dojrzałej przeszły w stadium późnego starzenia się. Udział grupy osób starszych zbliża się do granicy 20%.

4.3.4. Badanie wskaźnika podwójnego starzenia się społeczeństwa

Dla zobrazowania problemu starzenia się społeczeństwa wykonano analizę tzw. „podwójnego starzenia się”, który wyraża udział subpopulacji osób w **grupie oldest old** (ang. starsi-starsi) to jest w wieku 85 lat i więcej. Znajomość tego wskaźnika jest niezwykle istotna dla funkcjonowania samorządów lokalnych, do których zadań własnych należy zabezpieczenie usług z zakresu opieki społecznej, w tym usług pielęgnacyjnych i zdrowotnych. Wśród tych usług ze względu na wskazane tendencje demograficzne coraz większe znaczenie będą miały usługi zdrowotne związane z opieką geriatryczną oraz osobami przewlekle chorymi i niesamodzielnymi. Ze względu na dostępność danych wskaźnik można obliczyć od 2002 roku. Zbadano poziom wskaźnika w latach 2002, 2004, 2008 oraz 2016.

Ryc. 16 Wskaźnik starzenia się podwójnego (double ageing) w badanych miastach Pomorza zachodniego w latach: 2002,2004,2008,2016 Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Wskaźnik podwójnego starzenia ulega stałemu wzrostowi. Dla obszaru województwa zachodniopomorskiego w latach 2002-2016 odnotowano trzykrotny wzrost tego parametru. We wszystkich badanych małych miastach zanotowano wzrost wskaźnika starzenia się podwójnego, najwyższą wartość w roku 2016 wskaźnik przyjął w Połczynie-Zdroju (powyżej 2,5%), a najniższą dla Nowego Warpna (poniżej 1%). Dla pozostałych miast wartość wskaźnika oscyluje w granicach 1,5%. W latach 2008-2016 widoczny jest wyraźny wzrost subpopulacji w wieku 65 lat i więcej. Oznacza to, że w niedalekiej przyszłości subpopulacja ta przejdzie do wieku osób sędziwych (oldest old), a wskaźnik podwójnego starzenia przyjmie jeszcze wyższe wartości niż te notowane obecnie. Jego przyrost może mieć nawet charakter kwadratowy.

4.3.5. Migracje w miastach

Świadome działanie jak również spontaniczne, odruchowe reakcje jednostek lub grup ludzi na różne bodźce wewnętrzne lub środowiskowe wiążą się przeważnie z szeregiem kolejnych zmian, z ruchem w przestrzeni. Ruch ten określa się jako zachowanie przestrzenne, bądź

przemieszczenia. Stanowią one szczególną kategorię zachowań ludzkich, ponieważ odzwierciedlających przestrzenne sposoby postępowania ludzi w różnych sytuacjach życiowych.¹⁵⁴ W tej części opracowania scharakteryzowano skalę oraz kierunki ruchów migracyjnych wewnątrz województwa zachodniopomorskiego. Badanie zostało oparte na czterech podstawowych wskaźnikach opisujących ruchy migracyjne¹⁵⁵:

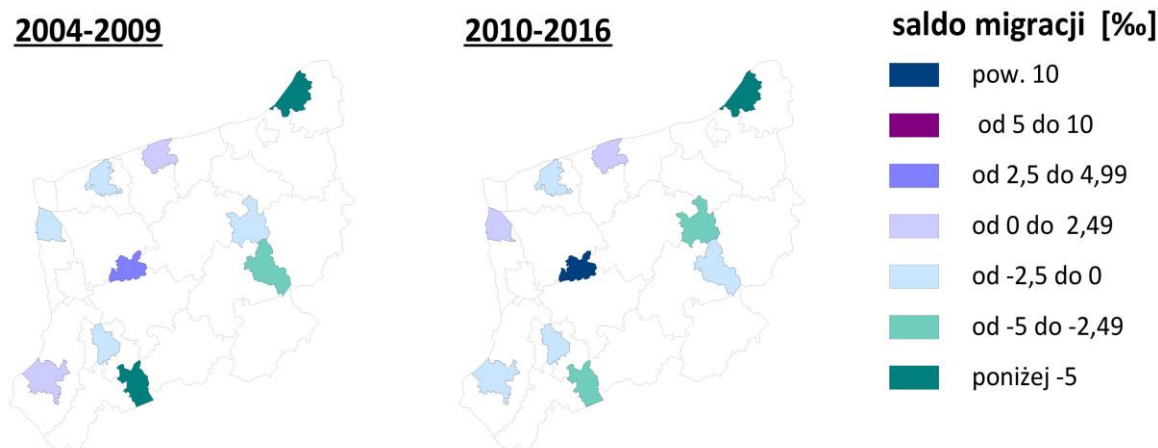
- **współczynnik napływu (N)** – określa stosunek ludności napływowej (liczbę zameldowań) do ludności zamieszkującej dany obszar,
- **współczynnik odpływu (O)** – określa stosunek ludności, która opuściła dany obszar (liczba wymeldowań) w stosunku do ogółu ludności zamieszkującej ten obszar,
- **saldo migracji (S)** – różnica pomiędzy współczynnikiem napływu a współczynnikiem odpływu; dodatnie oznacza, że na dany obszar przybywa więcej niż go opuszcza, ujemne określa sytuację odwrotną,
- **współczynnik mobilności, inaczej zwany współczynnikiem ruchliwości (M)** – określa jaki odsetek ludności zmienił miejsce zamieszkania, stanowi sumę współczynników N i O.

W analizie uwzględniono wartości dla lat 2004-2016, przy czym badano wartości współczynników w dwóch okresach: w latach 2004-2009 oraz 2010-2016. Wykorzystanie wartości średnich pozwala uniezależnić się od wahań wartości tego zjawiska. Obliczone współczynniki pozwoliły na ukazanie zmian w zakresie kierunków migracji i stopnia jej natężenia w badanych przekrojach czasowych.

Kluczowym wskaźnikiem dla ruchów migracyjnych jest saldo migracji przedstawione na poniższym rysunku (Ryc. 17). Amplituda wskaźnika salda migracji jest w wybranych ośrodkach dość duża.

¹⁵⁴ Jędrzejczyk D., Podstawy geografii ludności, Wydawnictwo Akademickie Dialog, Warszawa 2001.

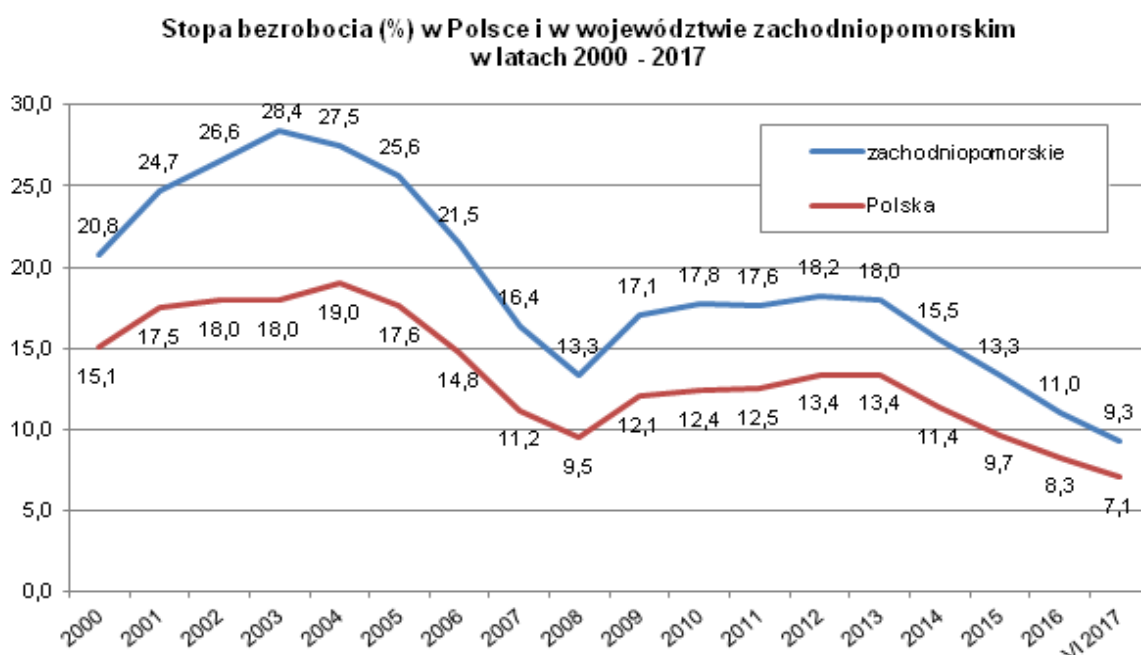
¹⁵⁵ Cieślak M.(red.), Demografia. Metody analizy i prognozowania., Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1984.

Ryc. 17 Saldo migracji w badanych miastach województwa zachodniopomorskiego w latach 2004-2009 oraz 2010-2016.

4.4. Rynek pracy

Na koniec czerwca 2017 roku w rejestrach powiatowych urzędów pracy na obszarze województwa zachodniopomorskiego znajdowało się łącznie 56 006 osób bezrobotnych tj. o 10 677 osób (16,0%) mniej niż w analogicznym miesiącu 2016 roku. Z wyliczeń GUS wynika, że stopa bezrobocia rejestrowanego w województwie zachodniopomorskim wyniosła 9,3% wobec 11,1% rok wcześniej. W Polsce bezrobocie wyniosło 7,1%, a na poziomie wojewódzkim wahało się od 4,2% w Wielkopolsce do 12,1% w województwie warmińsko – mazurskim. Mimo poprawy na rynku pracy województwo zachodniopomorskie w dalszym ciągu kwalifikowane jest do regionów z wysokim poziomem bezrobocia i plasuje się wysoko w zestawieniu województw. Cechą charakterystyczną zachodniopomorskiego rynku pracy jest jego sezonowość wiążąca się ze wzrostem bezrobocia w chłodniejszej porze roku i spadkiem w okresie wiosenno – letnim. Istotne znaczenie ma tutaj ze względu na położenie geograficzne regionu sektor turystyczny oraz działalność związana między innymi z rolnictwem, budownictwem. Zjawisko sezonowości obserwowane jest także w pozostałej części kraju. Odmienna w tym przypadku może być natomiast dynamika zmian bezrobocia w zależności od struktury gospodarczej danego regionu.

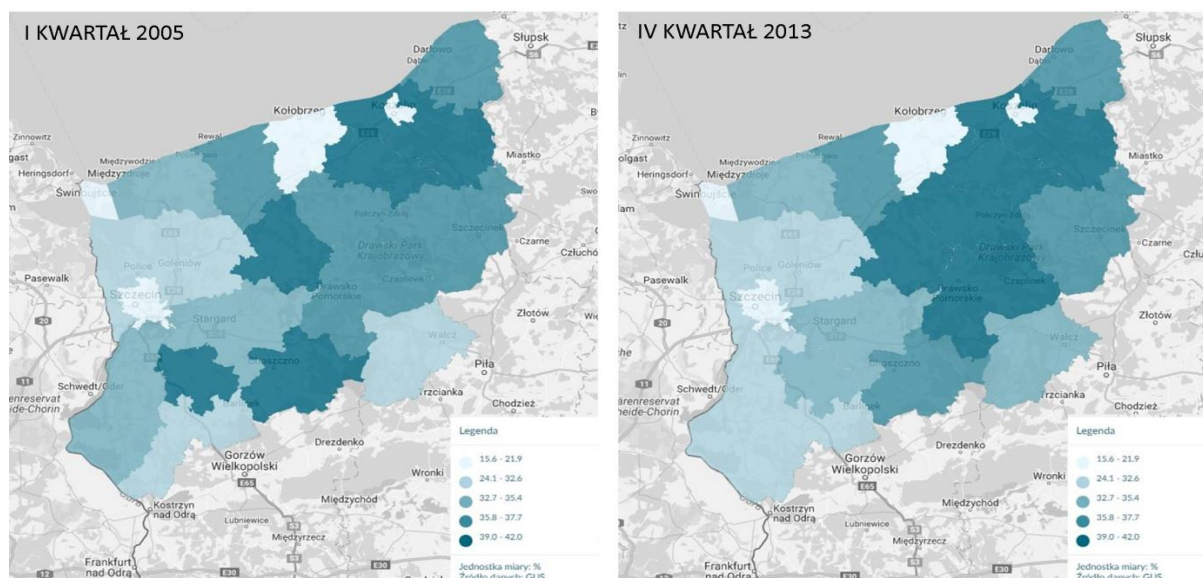
Ryc. 18 Stopa bezrobocia w % w I kwartale 2005 roku oraz IV kwartale 2013. Źródło: opracowanie autora na podstawie danych GUS oraz portalu: www.mojapolis.pl

Większość bezrobotnych stanowią osoby z wykształceniem gimnazjalnym, podstawowym lub niższym oraz zasadniczym zawodowym, nieposiadające stażu pracy ani kwalifikacji zawodowych. Ponad połowa bezrobotnych to osoby bezrobotne długotrwale, niepracujące dłużej niż rok. Zarówno niskie wykształcenie i niespełniające oczekiwań pracodawców kwalifikacje bezrobotnych jak i długie okresy pozostawania poza rynkiem pracy stanowią poważne przeszkody w ich aktywizacji zawodowej. Porównywalna z dochodami z pracy zawodowej wysokość różnego rodzaju świadczeń i transferów socjalnych jest dodatkową zachętą do pozostawania w bezrobociu lub podejmowania pracy nierejestrowanej. Poważnym problemem regionu jest wysokie bezrobocie (w tym także ukryte) wśród ludności wiejskiej, które w 2004 r. wynosiło 16,6% i spadło do poziomu 8,6% w 2014 r. Największe zróżnicowanie w poziomie bezrobocia utrzymuje się pomiędzy aglomeracją szczecińską i koszalińską a pozostałą częścią regionu.

4.5. Gospodarka

Czynnikami wpływającymi na rozwój gospodarki Pomorza Zachodniego są m. in. przygraniczne i nadmorskie położenie, metropolia szczecińska i koszalińsko-kołobrzeski-białogardzki obszar funkcjonalny z atrakcyjnymi terenami inwestycyjnymi, skoncentrowane w strefach aktywności gospodarczej przetwórstwo przemysłowe, duża liczba gospodarstw produkujących żywność ekologiczną, bogate i intensywnie wykorzystane zasoby turystyczne, walory uzdrowiskowe i silnie rozwinięta baza noclegowa w pasie nadmorskim. W wymiarze infrastruktural-

nym mocnymi stronami regionu są porty morskie jako elementy multimodalnych sieci transportowych, dobre skomunikowanie z Europą Zachodnią i Północną, duży potencjał dla lokalizacji nowych przedsiębiorstw, duży potencjał dla rozwoju energetyki odnawialnej. Atutami społecznymi regionu są m.in. dobra baza edukacyjna i akademicka, wysoki wskaźnik urbanizacji, wysoki poziom bazy diagnostyczno-leczniczej i uzdrowiskowej o oddziaływaniu krajowym oraz relatywnie młoda struktura wiekowa społeczeństwa.¹⁵⁶

Ryc. 19 Stopa bezrobocia w % w I kwartale 2005 roku oraz IV kwartale 2013 roku.

Źródło: opracowanie autora na podstawie: www.mojapolis.pl, dostęp z dnia 15kwietnia 2017 r.

Na terenie województwa zlokalizowanych jest 9 obszarów inwestycyjnych położonych w 3 specjalnych strefach ekonomicznych: Kostrzyńsko-Słubickiej (podstrefy: Barlinek, Goleńiów, Gryfino, Karlino, Police), Pomorskiej (Regionalny Park w Stargardzie) i Słupskiej (podstrefy: Koszalin, Szczecinek, Wałcz) powstałych w celu zwiększenia tempa rozwoju gospodarczego regionu. Pomorze Zachodnie posiada w swej ofercie inwestycyjnej ponad 8 000 ha terenów, z czego około 1 200 ha ze statusem specjalnej strefy ekonomicznej (SSE). Wśród zachodniopomorskich parków przemysłowych, posiadających szczególne znaczenie dla krajobrazu gospodarczego tej części Europy, istotnie wyróżniają się obszary w Stargardzie, Goleniowie oraz Koszalinie.

Wokół budowanych dróg S3 i S6 skupia się olbrzymi potencjał inwestycyjny. Nowe drogi dobrej jakości to więcej inwestycji, większy tranzyt, więcej firm i miejsc pracy. Szybszy i łatwiejszy dojazd do specjalnych stref ekonomicznych i parków przemysłowych podnosi konkurencyjność województwa i otwiera nowe możliwości współpracy z Dolnym Śląskiem, Wiel-

¹⁵⁶ www.eregion.wzp.pl

kopolską czy Pomorzem Gdańskim. Jednostki samorządu terytorialnego w małym stopniu wypełniają funkcje rozwojowe. Województwa są silnie uzależnione od różnych form wsparcia ze strony rządowej.

Obecnie kompetencje i praktyka działania samorządu lokalnego i regionalnego w znacznej mierze ukierunkowane są na procesy administracyjne i poszerzanie sfery inwestycyjnej o możliwie dużym oddziaływaniu społecznym. Zauważalny jest brak zaangażowania partnerów dla samorządu regionalnego do stałej pogłębionej debaty o kierunkach rozwoju – dlatego sam samorząd w dużej mierze koncentruje się na warstwie instrumentalnej i bieżących działaniach. Lokalne elity samorządowe pozostają skoncentrowane na eksploatacji możliwości finansowania przedsięwzięć związanych z realizacją bieżącej perspektywy finansowej Unii Europejskiej. Zdecydowane działania optymalizujące rozwój mają wymiar marginalny, w niewielkim stopniu uczestniczą w nich partnerzy zewnętrzni samorządu. Wymaga to pilnego przemodelowania samorządowych struktur zarządzania rozwojem.

4.6. Turystyka

Warunki naturalne Pomorza Zachodniego stwarzają szczególne możliwości rozwoju funkcji turystycznej. Turystyka ma bardzo duże znaczenie dla gospodarki województwa zachodniopomorskiego. Wynika to z atrakcyjności turystycznej województwa, na którą składa się bogactwo zasobów naturalnych połączone z największą w kraju zróżnicowaną bazą noclegową oraz dobrą dostępnością dla turystów z kraju a przede wszystkim z zagranicy.

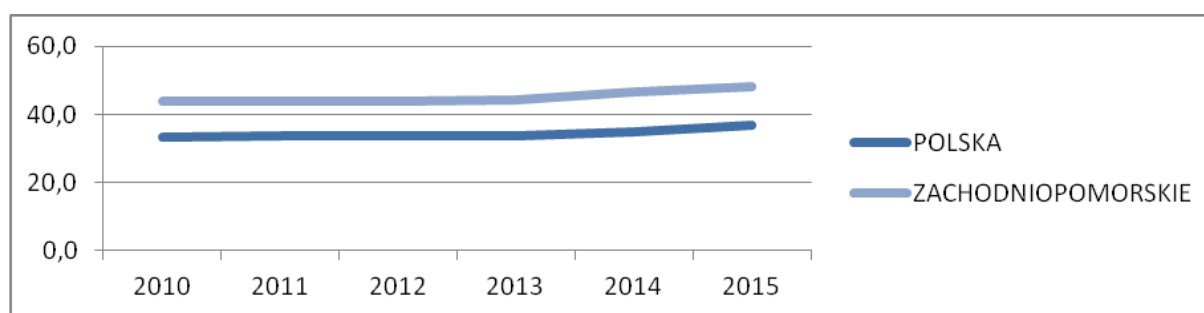
Atutem województwa jest przede wszystkim mnogość i zróżnicowanie atrakcyjnych akwenów i terenów sąsiadujących z nimi. Prawie dwustukilometrowy odcinek wybrzeża ze wszystkimi jego walorami, bogactwo pojezierzy (Drawskie, Ińskie, Myśliborskie, Wełtyńskie) zajmujących 35% obszaru województwa z 1260 jeziorami o powierzchni powyżej 1 ha, delta Odry, Zalew Szczeciński i wody Morza Bałtyckiego, w tym głównie Zatoka Pomorska, tworzą unikalne warunki do uprawiania turystyki, szczególnie sportów wodnych. Walorami województwa są także duże obszary leśne i tereny chronione, zabytki architektury oraz duży potencjał uzdrowiskowy i wypoczynkowy typu SPA.

W urozmaiconej ofercie turystycznej województwa coraz większą rolę odgrywa aktywny wypoczynek, w tym turystyka wodna, rowerowa i konna, nordic-walking oraz golf. Przez jego teren przebiegają liczne szlaki turystyczne: piesze, rowerowe, wodne, konne i kulturowe. Zabytki zlokalizowane na terenie województwa, mimo ich niejednokrotnie wysokich walorów oraz atrakcyjnego położenia, w małym stopniu stanowią autonomiczny czynnik generujący ruch turystyczny.

Województwo zachodniopomorskie zajmuje 1 miejsce w kraju pod względem liczby miejsc noclegowych - baza noclegowa na Pomorzu Zachodnim stanowi prawie jedną piątą

wszystkich miejsc w kraju (18,51% w roku 2004, 17,52% w roku 2014) na 1000 mieszkańców, udzielonych noclegów ogółem oraz liczby udzielonych noclegów turystom krajowym. W statystykach dotyczących liczby udzielonych noclegów turystom zagranicznym ustępuje tylko województwom małopolskiemu oraz mazowieckiemu, w których niewątpliwie znaczenie mają duże ośrodki Kraków i Warszawa (dane GUS 2014).

W 2013 roku województwie udzielono 11 221 437 noclegów (24,1 % turystom z zagranicy), czyli 17,82% ogółu udzielonych noclegów w Polsce. Było to o 26,44% więcej niż w roku 2004. W 2014 roku na Pomorzu Zachodnim funkcjonowały 1322 obiekty noclegowe, czyli 18,96 % ogółu miejsc noclegowych w Polsce. Na przestrzeni lat 2004-2014 łączna liczba obiektów noclegowych w województwie zachodniopomorskim wzrosła o 44,63 %. Wysoka koncentracja bazy noclegowej występuje przede wszystkim w pasie nadmorskim.

Ryc. 20 Stopień wykorzystania miejsc noclegowych w Polsce i województwie w latach 2010 – 2015.
Źródło: opracowanie autora na podstawie danych GUS.

Na poprawę atrakcyjności turystycznej regionu zdecydowany wpływ wywarło podjęcie działań w zakresie rozwoju infrastruktury turystycznej oraz budowy regionalnego systemu informacji turystycznej i rozwoju produktów turystycznych, które miały swoje odzwierciedlenie w zapisach RPO WZ na lata 2007-2013.¹⁵⁷ Realizacja Projektu „Budowa infrastruktury i wspólnej marki turystycznej Zachodniopomorskiego Szlaku Żeglarskiego”, który uzyskał dofinansowanie z Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka na lata 2007-2013 - w ramach działania 6.4 - Inwestycje w produkty turystyczne o znaczeniu ponadregionalnym.

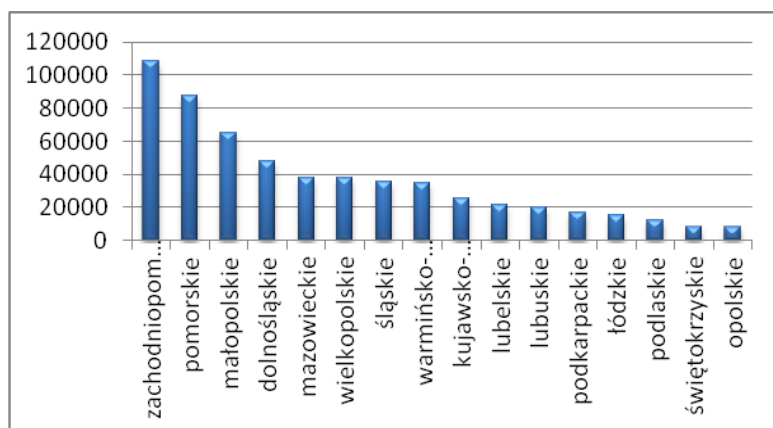
¹⁵⁷ Regionalny Program Operacyjny Województwa Zachodniopomorskiego na lata 2007-2013.

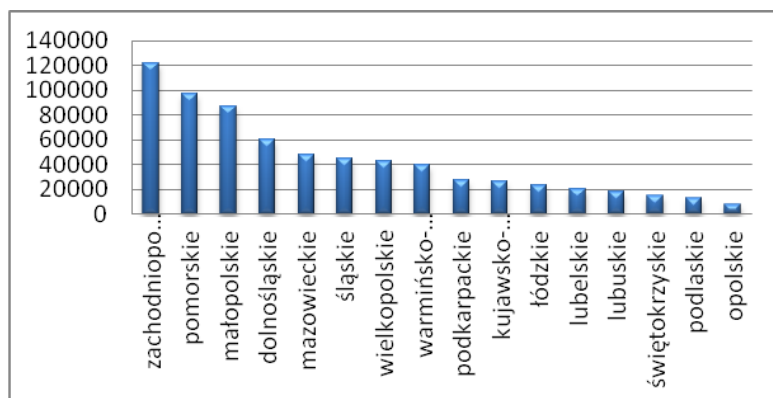
Ryc. 21 Mapa Zachodniopomorskiego Szlaku Żeglarskiego. Źródło: opracowanie autora

Zachodniopomorski Szlak Żeglarski obejmuje swym zasięgiem sieć portów turystycznych od położonej nad Odrą Widuchową po morski port w Darłowie. Właśnie zróżnicowanie rodzaju akwenów wodnych, które obejmuje szlak, jest jego największą wartością. Turyści otrzymali możliwość bezpiecznego żeglowania po rzekach: Odrze, Regalicy, Dziwniej, Świnie; Jeziorze Dąbskim, Zalewie Szczecińskim oraz wzdłuż południowego wybrzeża Bałtyku. Poza zróżnicowanym krajobrazem naturalnym na szlaku znajduje się wiele miast (głównie małych) i wsi, które mimo zniszczeń podczas ostatniej wojny, nadal zachowały wiele wartościowych zabytków, przede wszystkim z okresu średniowiecza. Szlak Żeglarski oraz analogiczne działania rozwojowe realizowane w pasie pojezierzy mogą zdecydować o osiągnięciu wiodącej pozycji regionu w skali kraju w dziedzinie żeglarstwa i turystyki wodnej.

Tabela 8. Ilość miejsc noclegowych w poszczególnych województwach w roku 2004 i 2014.

2004 - ilość miejsc noclegowych w obiektach turystycznych.
Źródło: opracowanie autora na podstawie danych GUS.

2014 - ilość miejsc noclegowych w obiektach turystycznych.

Źródło: opracowanie autora na podstawie danych GUS.

4.7. Czynniki rozwojowe regionu Pomorza Zachodniego

Przestrzenne odzwierciedlenie potencjałów i problemów rozwojowych delimituje region na trzy obszary: dwa o wysokiej zdolności rozwojowej (Szczeciński Obszar Metropolitalny - SOM, Koszalińsko - KołobrzESCO - Białogardzki Obszar Funkcjonalny - KKBOF) oraz jeden o niższej zdolności rozwojowej (Specjalna Strefa Włączenia).

Sytuacja społeczno-gospodarcza województwa zachodniopomorskiego ma charakter wielowymiarowy i dynamiczny. W rozwoju regionu istnieją zagadnienia o charakterze horyzontalnym, są to: wymiar transgraniczny, współpraca zagraniczna, wymiar metropolitalny.

Specyfika województwa zachodniopomorskiego polega na jego położeniu przy granicy dwóch państw, pomiędzy morzem a lądem, wzdłuż biegu granicznej Odry. Tradycyjnie najintensywniejsze są zewnętrzne relacje regionu z granicznymi landami niemieckimi: Meklemburgią i Brandenburgią. Powiązania komunikacyjne z Niemcami, w tym stan dróg i linii kolejowej, ulegają systematycznej poprawie. W niedostatecznym stopniu odpowiada temu infrastruktura logistyczna związana z obsługą transportu w układzie transgranicznym, która na terenie województwa zachodniopomorskiego nie rozwinęła się dotychczas tak, jak miało to miejsce na obszarach o podobnej specyfice, np. na pograniczu niemiecko-holenderskim i terenach przygranicznych we wschodniej Polsce. Rozwój portów w Schwedt i Policach sprawił, że nie jest już tak wyraźna dominacja zespołu portowego Szczecin – Świnoujście. W przyszłości przewidywane są intensywniejsze powiązania w sektorze energetycznym w związku z rozbudową na pograniczu instalacji i sieci przesyłowych. Położenie regionu ma znaczenie dla relacji w zakresie ochrony środowiska naturalnego poprzez możliwość wpływania w ramach ustawodawstwa unijnego na powstawanie i oddziaływanie zakładów po obu stronach granicy.

4.8. Struktura osadnicza regionu Pomorza Zachodniego na tle Kraju

Struktura systemu osadniczego w Polsce jest stosunkowo zrównoważona, wynika to z tego, że Polska jest zaliczana do grupy krajów o najwyższym w Europie stopniu policentryczności sieci osadniczej (por. Raport ESPON 1.1.1)¹⁵⁸.

W okresie 1995-2014 struktura systemu osadniczego Polski, ukształtowanego historycznie jako policentryczny, z licznymi dużymi miastami oraz bogatą siecią miast małych i średnich, podlegała procesom przekształceń powodowanych różnorodnymi czynnikami. Wpływ procesów metropolizacji i konkurencji w skali globalnej miał miejsce równoległe z oddziaływaniem transformacji ustroju społeczno-gospodarczego, a następnie integracji z Unią Europejską. Proces transformacji politycznej, społecznej i gospodarczej po 1989 roku przyniosły szersze otwarcie Polski na wpływy procesów globalizacji oraz integracji europejskiej. Procesy te spowodowały wzrost dla rozwoju miast znaczenia jakości zarządzania i potencjału endogenicznego w warunkach konkurencyjności wewnątrzregionalnej i wewnątrzkrajowej a także międzynarodowej. Znaczenia nabrało oddziaływanie wspólnotowej polityki spójności.

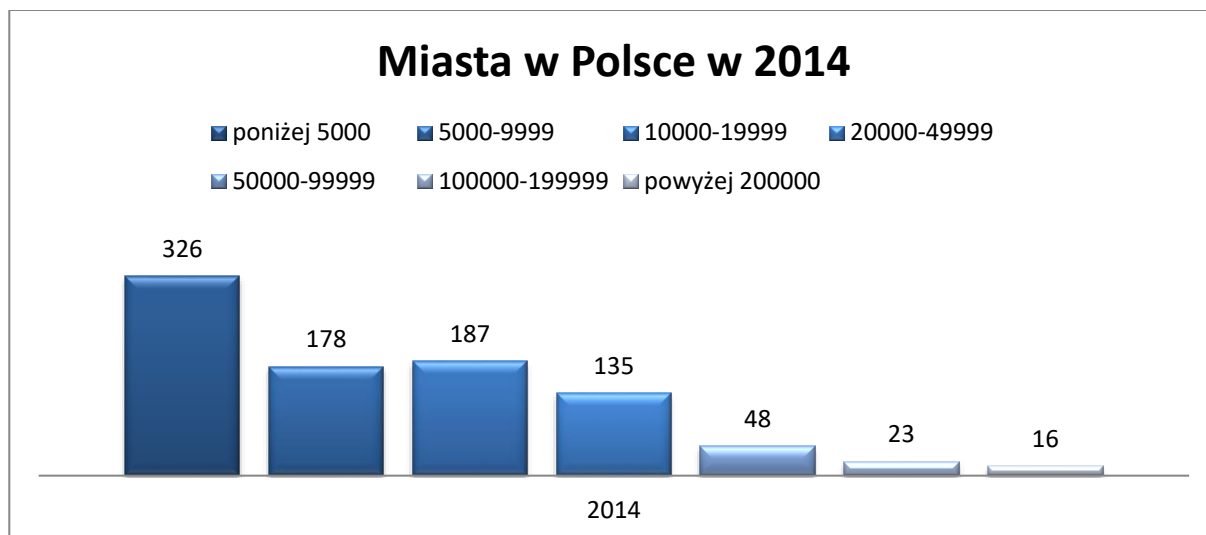
W Polsce rozróżnia się trzy podstawowe grupy miast w zależności od liczby mieszkańców: miasta małe do 20 tysięcy mieszkańców, miasta średnie - liczące 20 -100 tys. mieszkańców, i duże - powyżej 100 tys. mieszkańców, odmiennie niż w innych regionach świata, dlatego przyjęty podział struktury miast na terenie Polski wg liczby mieszkańców trzeba traktować relatywnie, w odniesieniu do lokalnej, środkowoeuropejskiej struktury osadniczej.¹⁵⁹

Liczba miast w Polsce w 2014 r. wynosiła 913, z czego 16 przekraczało 200 tys. mieszkańców. W tej grupie znajduje się 5 miast powyżej 500 tys. mieszkańców (Warszawa, Kraków, Łódź, Wrocław, Poznań)¹⁶⁰. Małe miasta w Polsce o liczbie mieszkańców do 20 tys. (jest ich 691) stanowią 75,7% całego zbioru miejskich jednostek administracyjnych w 2014r. i są ważnymi elementami krystalizującymi regionalne przestrzenne struktury społeczno-gospodarcze. Niektóre z nich położone w sąsiedztwie najważniejszych miast regionów odgrywają istotną rolę w budowaniu potencjału wykształcających się polskich obszarów metropolitarnych.

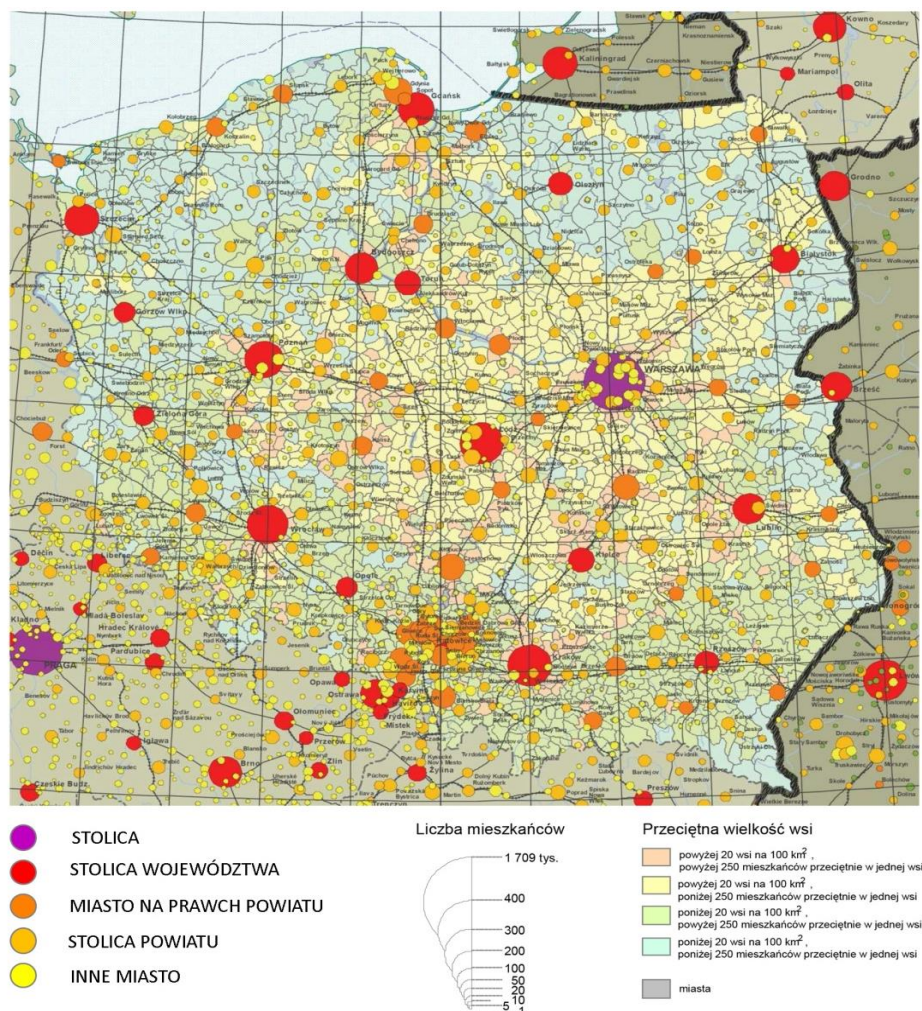
¹⁵⁸ Pierwszy raport syntetyczny Programu ESPON 2013. Nowe wyniki badań na temat inteligentnych, zrównoważonych i zintegrowanych obszarów., Wydawca Krajowy Punkt Kontaktowy ESPON Luxembourg 2013.

¹⁵⁹ Paszkowski Z., Małe miasta w Polsce ich szanse rozwoju wobec wdrażania polityki spójności i rewitalizacji zintegrowanej w: *Przestrzeń i Forma* '23, Szczecin 2015, s. 40.

¹⁶⁰ *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej* 2015, s. 214.

Ryc. 22 Struktura miast w Polsce wg liczby mieszkańców. Źródło: Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2015.

Ryc. 23 Struktura osadnicza Polski. Źródło: opracowanie Instytutu Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN pod kierunkiem doc. dr. hab. Przemysława Śleszyńskiego.

Na obszarze Pomorza Zachodniego znajduje się 65 ośrodków miejskich. Według danych zawartych w Roczniku Statystycznym Województwa Zachodniopomorskiego z 2015 roku pod względem wielkości zaludnienia struktura tych miast kształtuje się następująco:

- 2 miasta duże powyżej 100 tys. (Szczecin, Koszalin),
- 9 miast średnich 20 - 100 tys. Mieszkańców,
- 54 miasta małe poniżej 20 tys. Mieszkańców.

Jak widać, w strukturze regionu przeważają małe miasta. W tej grupie można dokonać podziału na podgrupy miast w zależności od liczby mieszkańców.

- miasta do 2 tys. mieszkańców – 63,
- miasta od 2 do 5 tys. mieszkańców -27,
- miasta od 5 do 10 tys. mieszkańców – 7,
- miasta od 10 do 20 tys. mieszkańców – 14.

4.9. Wykorzystanie funduszy Unii Europejskiej

Począwszy od 2004 roku, w efekcie przystąpienia Kraju do struktur Unii Europejskiej, polskie jednostki samorządu terytorialnego uzyskały niezwykle szerokie możliwości dofinansowania różnego rodzaju projektów rozwojowych ze środków funduszy strukturalnych. Wśród działań wspólnotowych szczególnie istotne miejsce zajmuje polityka regionalna, której podstawowym celem jest osiągnięcie większej spójności społeczno-gospodarczej całej Unii Europejskiej poprzez niwelowanie dysproporcji występujących między jej regionami. W ramach urzeczywistniania programów operacyjnych polityki regionalnej współfinansowanych jest szereg różnych przedsięwzięć obejmujących zarówno projekty infrastrukturalne, jak również działania o charakterze społecznym (tzw. projekty miękkie). Głównym zamierzeniem tej części pracy jest zobrazowanie struktury oraz kierunków wykorzystania funduszy europejskich w małych miastach Pomorza Zachodniego.

Dla celów niniejszego opracowania analizie poddano wszystkie projekty współfinansowane ze środków funduszy europejskich w ramach wspólnotowej polityki regionalnej (tj. polityki spójności), urzeczywistniane w latach 2004–2016 na obszarze wybranych miast województwa zachodniopomorskiego przez samorządy gmin i podległe im jednostki organizacyjne (np. placówki edukacyjne, instytucje kultury itp.). Dodatkowo uwzględnione zostały inwestycje wdrażane przez przedsiębiorstwa gospodarki komunalnej, w których samorządy są głównym udziałowcem. Tym samym w opracowaniu pominięto przedsięwzięcia realizowane przez organy administracji rządowej, samorząd województwa oraz samorządy poszczególnych powiatów, podmioty gospodarcze, a także organizacje pozarządowe (z wyłączeniem stowarzyszeń i fundacji powstałych z inicjatywy samorządów gmin, podejmujących działania w imieniu tych

jednostek). W związku z powyższym przyjęta metodologia umożliwia ocenę aktywności miejscowych władz samorządowych w zakresie pozyskiwania funduszy europejskich oraz realizacji projektów rozwojowych. Opracowując wyniki badań w tym rozdziale, korzystano głównie z dwóch podstawowych źródeł danych zamieszczonych w KSI SIMIK 2007–2013¹⁶¹, jak również na portalu informacyjnym Ministerstwa Inwestycji i Rozwoju *Mapa Dotacji Unii Europejskiej*¹⁶². Cennym źródłem informacji na temat projektów współfinansowanych ze środków funduszy europejskich były też informacje pozyskane od poszczególnych samorządów oraz dane publikowane na łamach portalu www.projektyrpo.wzp.pl dotyczące perspektywy finansowej 2007-2013.

Tabela 9 Zestawienie podstawowych informacji na temat wykorzystania funduszy europejskich w badanych miastach w latach 2004-2014, źródło: opracowanie własne na podstawie danych KSI SIMIK 2007-2013 oraz portal Mapa Dotacji UE

Lp.	Obszar	Liczba projektów	Wartość projektów [mln PLN]	Wkład UE [mln PLN]	Procentowy udział wkładu UE [%]	Ilość mieszkańców	Wartość projektów na 1 mieszkańca [PLN]
1	BARLINEK	23	31,42	17,88	56,90%	14 180	2215,80
2	CHOJNA	28	18,50	13,62	73,62%	7382	2506,10
3	CZAPLINEK	9	8,39	4,89	58,28%	7201	1165,12
4	DARŁOWO	23	63,77	43,41	68,07%	14059	4535,88
5	KAMIEŃ POM.	13	21,54	13,68	63,51%	9020	2388,03
6	MASZEWO	8	13,86	8,19	59,09%	3374	4107,88
7	NOWE WARPNO	10	13,73	6,26	45,59%	1226	1199,02
8	POŁCZYN ZDRÓJ	19	30,74	17,79	57,87%	8418	3651,70
9	PYRZYCE	9	17,81	8,41	47,22%	12769	1394,78
10	TRZEBIATÓW	20	57,04	30,63	53,70%	10153	5618,04
	ZACHODNIOPOMORSKIE						

¹⁶¹ Krajowy System Informatyczny SIMIK - system służący do gromadzenia i agregacji danych na temat programów operacyjnych współfinansowanych ze środków Unii Europejskiej, wspierający proces zarządzania oraz monitorowania realizacji polityki spójności w Polsce w latach 2007-2013

¹⁶² www.mapadotacji.gov.pl - serwis z wykazem projektów współfinansowanych z Funduszy Europejskich realizowanych w Polsce

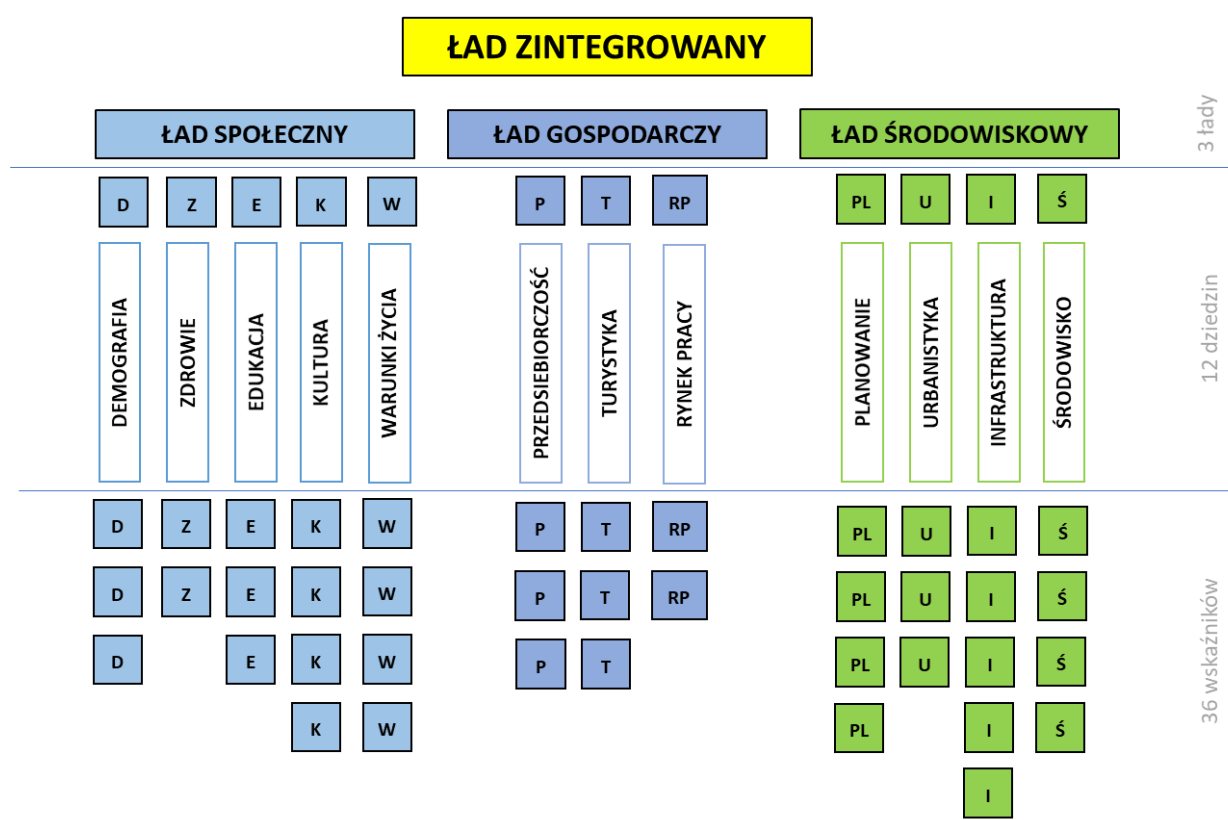
Do 2017 roku na obszarze województwa zachodniopomorskiego zrealizowano w sumie 10 701 projektów współfinansowanych ze środków zewnętrznych pochodzących z funduszy europejskich. Łączna wartość wyniosła 2mld 307 mln złotych. Na wdrożenie rozpatrywanych projektów, z budżetu Unii Europejskiej pozyskano kwotę 1 mld 490 mln złotych co stanowi ponad 64% wartości. Zestawienie zrealizowanych inwestycji z podziałem na poszczególne fundusze zostało przedstawione w tabeli. (Tabela 96)

.

5. ETAP II - ANALIZA WSKAŹNIKOWA

Dla każdego wskaźnika określono funkcję preferencji – rosnąca dla stymulatorów rozwoju oraz malejąca dla wskaźników tworzących bariery rozwojowe. Następnie wskaźniki szczegółowe poddano ocenie. Przyjęto podział obszaru zmienności wskaźnika na pięć równych przedziałów, wykorzystując maksymalną i minimalną wartość wskaźnika. Od takiej reguły podziału odstąpiono w przypadkach, kiedy wskaźnik dla żadnego z badanych miast nie wykazywał tendencji porządkanych oraz w przypadku, kiedy kilka wartości znaczeni różniło się od pożądaných. W takiej sytuacji wykorzystywano inną reprezentatywną wartość. Przedziałom podporządkowano liczbową ocenę w skali pięciostopniowej. Przyjęto następujące oceny wskaźników: **5 (bardzo dobrze)**, **4(dobrze)**, **3(przeciętnie)**, **2(słabo)** i **1(bardzo słabo)**. Następnie przy wykorzystaniu formuły matematycznej ważonej średniej arytmetycznej, dokonano agregacji wskaźników szczegółowych do syntetycznej wartości wskaźnika dla każdej ze wskazanych dziedzin. Wyniki dla dziedzin zostały uśrednione otrzymując wartość wskaźnika dla każdego ze wskazanych ładów.

Syntetyczny wskaźnik ładu zintegrowanego (interpretowany jako wskaźnik rozwoju zrównoważonego miast) uzyskano, obliczając średnią arytmetyczną oceny każdego z ładu częściowych.

Ryc. 24 Schemat wskaźnikowej analizy ładu zintegrowanego. Źródło: opracowanie autora

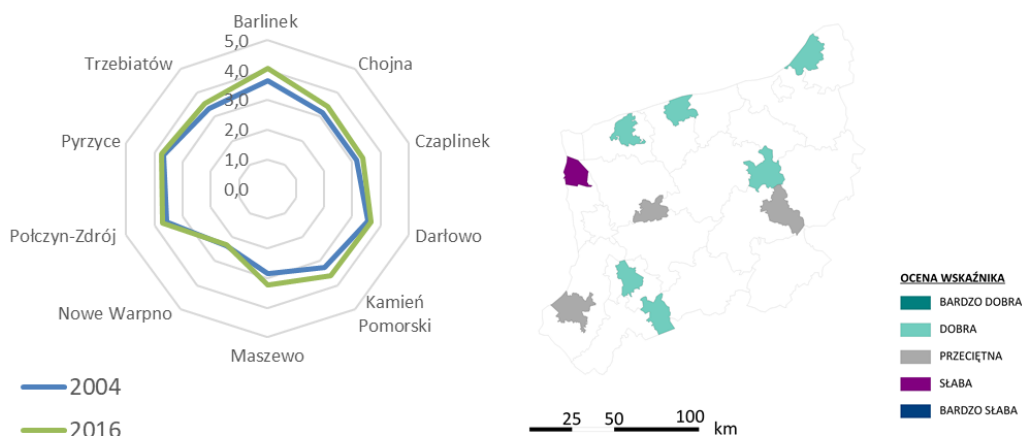
5.1. Analiza ładu środowiskowego

ŁAD ŚRODOWISKOWY

ZBIORCZE ZESTAWIENIE WSKAŹNIKÓW SYNTETYCZNYCH – STAN ŁADU ŚRODOWISKOWEGO

WSKAŹNIK	PL	PL	I	I	Ś	Ś	U	U	ŁAD	ŁAD	Δ
MIASTO	2004	2016	2004	2016	2004	2016	2004	2016	2004	2016	
Barlinek	2,33	3,58	4,8	5	3,75	4,25	3,67	3,33	3,64	4,04	0,40
Chojna	2,2	2,83	3,4	3,6	2,25	2,5	4,73	4,73	3,15	3,41	0,27
Czaplinek	2,63	3,38	4,6	4,8	2,25	2,25	3,07	3,07	3,14	3,37	0,24
Darłowo	4,75	5	4,4	4,6	3	3	2,07	2,07	3,55	3,67	0,11
Kamień Pomorski	2,15	2,9	4,4	4,2	2,25	3	4,33	4,33	3,28	3,61	0,33
Maszewo	1,15	1,78	3,2	4	2,75	2,75	4,33	4,33	2,86	3,21	0,36
Nowe Warpno	1,4	1,53	3,2	3,2	1,75	1,5	3,13	3,13	2,37	2,34	-0,03
Połczyn-Zdrój	3,38	3,75	3,6	3,6	4,25	4,5	3	3	3,56	3,71	0,16
Pyrzyce	2,63	3	5	5	2	2	5	5	3,66	3,75	0,09
Trzebiatów	2,93	3,43	4,2	4,6	2,25	2,25	4	4	3,34	3,57	0,23

OCENA I WNIOSKI

- Wyniki przeprowadzonych badań wskaźnikowych dotyczących rozwoju środowiskowego mają ogólną tendencję wzrostową. Poziom ładu środowiskowego można ocenić jako dobry. Cechuje je bardzo dobra gęstość sieci infrastruktury, w badanym okresie wzrost poziomu planowania strategicznego oraz utrzymanie średniego poziomu stanu środowiska naturalnego i wysokiej dostępności do usług podstawowych, co w dużej mierze sprawia, że małe miasta stają się konkurencyjnymi przestrzeniami komfortowego zamieszkania.
- Wskazana jest agregacja danych w gminach wewnątrzgminnych przynajmniej na poziomie rozgraniczenia danych dla obszaru miasta i obszaru wiejskiego
- Należy rozważyć kwestię obligatoryjności udostępniania w SIP części graficznej Miejscowych Planów Zagospodarowania Przestrzennego wraz z odniesieniem do jego zapisów oraz podaniem powierzchni terenu objętego opracowaniem
- Opracowania strategicznych dokumentów planistycznych powinny podlegać obligatoryjnej ewaluacji i monitorowaniu zapisów i zmian funkcjonalno-przestrzennych zachodzących w mieście. Takie działania dałyby możliwość modyfikacji zapisów w tych dokumentach oraz nakierowania działań miast na wiodące cele.

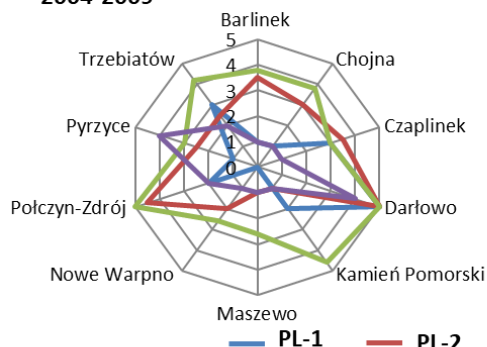
Ryc. 25 Podsumowanie wyników badań ładu środowiskowego. Źródło: opracowanie autora

PLANOWANIE PRZESTRZENNE

NAZWA WSKAŹNIKA	- ŹRÓDŁO DANYCH	PORZĄDANY KIERUNEK ZMIAN
PL-1 – udział terenów objętych obowiązującym planem zagospodarowania przestrzennego	BDL	WZROST
PL-2 – wskaźnik fragmentacji planowania zagospodarowania przestrzeni	BDL	WZROST
PL-3 – stan informacji przestrzennych udostępnionych za pomocą Systemów Informacji przestrzennych	SIP	WZROST
PL-4 – zarządzanie strategiczne i polityka miejska	BIP	WZROST

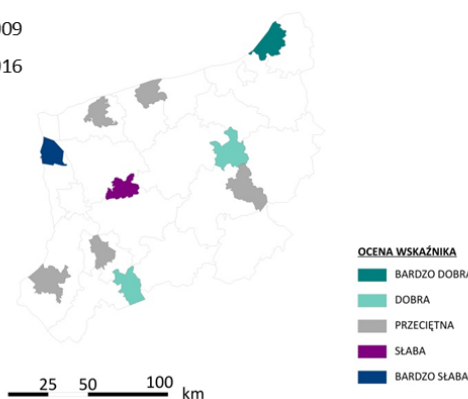
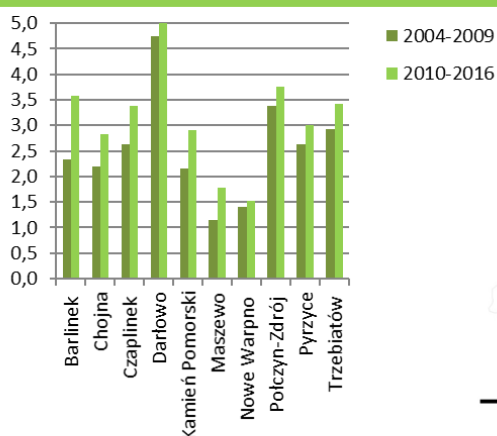
2004-2009

2010-2016

WSKAŹNIK SYNETYCZNY

OCENA I WNIOSKI

•Poziom planowania w badanym okresie czasu wzrósł, jednak nadal najistotniejszy wskaźnik kontrolujący ład przestrzenny w mieście w sposób kompleksowy oscyluje na niskim poziomie. Miastem pozytywnie wyróżniającym się pod kątem planistycznym jest **Darłowo**, w którym poziom zaplanowania - pokrycia miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego zbliża się do 100%, a co za tym idzie liczba wydawanych decyzji o warunkach zabudowy jest zredukowana prawie do zera

•Dwa z badanych miast Nowe Warpno i Maszewo mają zaniedbany system planowania przestrzennego w mieście, od 2003 roku nie powstał tu ani jeden miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego, wykorzystanie SIP ogranicza się do obligatoryjnych danych wdrożonych przez dyrektywę INSPIRE, a dokumenty o charakterze strategicznym są nieaktualne

Ryc. 26 Podsumowanie wyników badań wskaźnikowych w dziedzinie planowanie przestrzenne.
Źródło: opracowanie autora

5.1.1. Planowanie przestrzenne

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego jest w Polsce podstawowym narzędziem porządkowania zagospodarowania przestrzennego. Wskaźniki związane z charakterem tych dokumentów są nie do przecenienia w ocenie stopnia ładu planistycznego w mieście. Ocenie poddano aspekty prawno-planistyczne.¹⁶³ Badania zostały wykonane na czterech wskaźnikach: dwóch podstawowych opisujących poziom zaplanowania z wykorzystaniem miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego i wydawanymi decyzjami o warunkach zabudowy (**PL-1 wskaźnik pokrycia planistycznego, PL-2 wydane decyzje o warunkach zabudowy**) oraz dwóch dodatkowych ocenionych za pomocą analizy jakościowej opisujących charakter obowiązujących dokumentów prawno-planistycznych (**PL-3 wskaźnik wykorzystania systemów informacji przestrzennej, PL-4 wskaźnik wykorzystania dostępnych narzędzi planistycznych**).

Tabela 10 Wskaźnik pokrycia planistycznego PL-1. Źródło: opracowanie autora

NAZWA WSKAŹNIKA	PL-1 – wskaźnik pokrycia planistycznego ¹⁶⁴
DEFINICJA	Udział powierzchni, która została objęta obowiązującymi miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego w powierzchni całkowitej.
ZNACZENIE	Plan miejscowy jest podstawowym narzędziem planistycznym w systemie prawnym zagospodarowania przestrzennego w Polsce na poziomie gminnym. W wiążący sposób ustala przeznaczenie terenu, rozmieszczenie inwestycji celu publicznego oraz określa sposoby zagospodarowania i warunki zabudowy. Zadaniem planowania przestrzennego jest racjonalne gospodarowanie przestrzenią w procesie przekształcania jej struktury, uwzględniające uwarunkowania przyrodnicze, społeczne, gospodarcze i kulturowe oraz zasady ładu przestrzennego przy zachowaniu dbałości o środowisko przyrodnicze i ochronę wartości kulturowych.
OCENA	Ocenie poddano lata 2009-2016. Dane dotyczące pokrycia MPZP agregowane są przez Główny Urząd Statystyczny od roku 2009. POŻĄDANY KIERUNEK ZMIAN: WZROST

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego jest aktem prawa miejscowego określającym przeznaczenie, warunki zagospodarowania i zabudowy terenu, a także rozmieszczenie inwestycji celu publicznego. Następstwem wykonania planu miejscowego jest obowiązek sporządzenia dokumentów takich jak **prognoza skutków finansowych uchwalenia miejscowego planu**

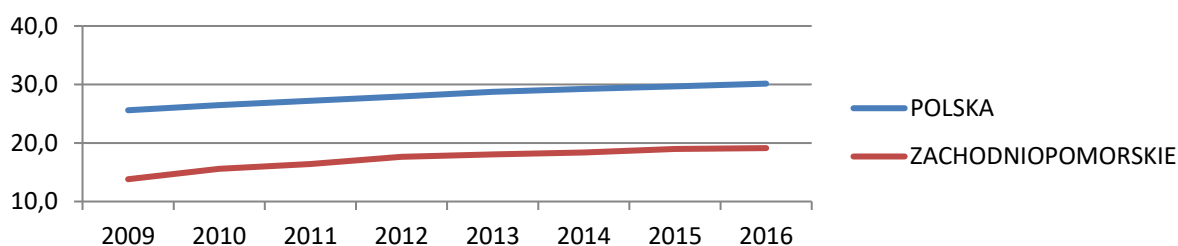
¹⁶³ Koncepcję wskaźników oceny zagospodarowania i ładu przestrzennego pod kątem sytuacji planistycznej opracował ostatnio dr Piotr Fogel (Biuletyn KPZK PAN nr 250: Wskaźniki oceny polityki i gospodarki przestrzennej w gminach, Warszawa 2012).

¹⁶⁴ Aneks, Tabela nr **Błąd! Nie można odnaleźć źródła odwołania.-**

zagospodarowania przestrzennego oraz ocena oddziaływania na środowisko. Rozwiązania zaproponowane w planie mogą bowiem istotnie wpływać na przekształcenia środowiska przyrodniczego oraz na wartość nieruchomości. Zgodnie z ustawą treść planu dzieli się na obowiązkową i fakultatywną. Jego projekt podlega konsultacjom społecznym, wymaga szeregu opinii i uzgodnień, o których mówi ustawa.¹⁶⁵

Planowanie przestrzenne to działania zmierzające do zapewnienia prawidłowego rozwoju poszczególnych obszarów kraju. Ważnym aspektem planowania przestrzennego jest wykorzystanie i zabezpieczenie środowiska naturalnego i zabudowanego w taki sposób, by możliwe było **zaspokojenie potrzeb obecnych i przyszłych pokoleń.** Właściwe zarządzanie środowiskiem powinno opierać się o nowoczesny system planowania przestrzennego i ocen oddziaływania na środowisko. Planowanie przestrzenne ma podstawowe znaczenie dla skutecznej realizacji ochrony środowiska w państwie. Brak sprawnego systemu planowania przestrzennego oraz ekspansja inwestycyjna może doprowadzić do degradacji cennych zasobów przyrodniczych i kulturowych. Realizowanie polityki przestrzennej odbywa się w Polsce na poziomie gminy zgodnie z ustawą z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym. Ustawa ukierunkowuje przeznaczanie terenów na określone cele oraz ustala zasady ich zabudowy i zagospodarowania.

W końcu 2016 r. obowiązującymi miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego objętych było 30,1% powierzchni geodezyjnej kraju i 19,1% powierzchni województwa zachodniopomorskiego. Udział terenów objętych planami zagospodarowania przestrzennego w powierzchni ogółem był o 4,5 punktu procentowego. większy niż w 2009 r. Oczekuje się, że w 2020 r. powierzchnia objęta obowiązującymi planami będzie stanowić **35%** powierzchni Polski.¹⁶⁶

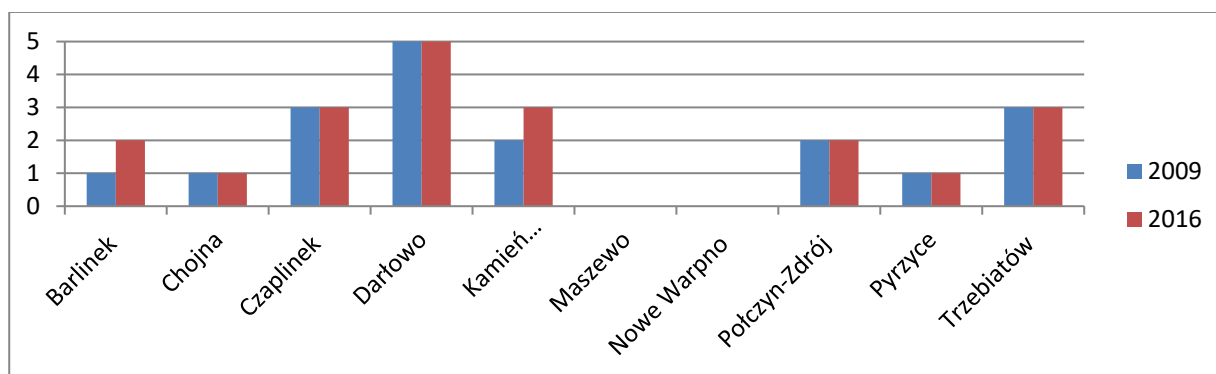

Ryc. 27 Wskaźnik procentowy pokrycia obszaru miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego.
Źródło: opracowania autorki na podstawie danych BDL.

Wskaźnik jest najprostszym i zasadniczo najważniejszym spośród szeregu innych związanych z prawnym zabezpieczeniem obszarów podlegających planowaniu przestrzennemu. Można go interpretować jako **wskaźnik ładu przestrzennego w aspekcie prawnym.**

¹⁶⁵ Śleszyński Pi inni, Planowanie przestrzenne w gminach, Sedno Wydawnictwo Akademickie, Warszawa 2012.

¹⁶⁶ „Strategia Bezpieczeństwo Energetyczne i Środowisko” – Cel 1. Zrównoważone gospodarowanie zasobami środowiska.

Ryc. 28 Ocena wskaźnika PL-1 w badanych miastach. Źródło: opracowanie autorki.

Zrównoważone gospodarowanie zasobami środowiska jest jednym ze stymulatorów zrównoważonego rozwoju miasta w aspekcie środowiskowo-przestrzennym. Pożądanym jest wzrost badanego wskaźnika. Do oceny wskaźnika przyjęto reprezentatywne wielkości wyznaczone na podstawie oceny sytuacji w kraju i regionie. Na rysunku powyżej (Ryc. 28) przedstawiono poziom wskaźnika dla Polski i województwa zachodniopomorskiego w latach 2009-2016. Do oceny przyjęto następujący podział obszaru zmienności: **dla wartości powyżej 25% – wskaźnik oceniono jako bardzo dobry, od 17,5 do 24,99 % - dobry, od 10 do 17,49 - dostateczny, od 2,5 do 9,99 - słabo oraz poniżej wartości 2,5 - bardzo słabo.**

Dokonano oceny wyników przeprowadzonych badań. **Darłowo** jest miastem, które w sposób szczególny wyróżnia się na tle badanych miast. Teren objęty obowiązującym miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego zbliża się do całości (100%). Dwa spośród badanych miast nie mają żadnego obowiązującego planu: Nowe Warpno i Maszewo. W Czaplinku, Kamieniu Pomorskim i Trzebiatowie możemy mówić o dostatecznym stanie zaplanowania przestrzeni. W pozostałych miastach poziom pokrycia planistycznego oscyluje w granicach 2%, należy go ocenić słabo. W latach 2009-2013 sytuacja nieznacznie uległa polepszeniu w Barlinku i Kamieniu Pomorskim. W pozostałych miastach można mówić o stagnacji. Taki stan pokrycia planem miejscowym wybranych miast wskazuje na problemy, z jakimi zmagają się władze gminne i świadczy o wysokiej niedoskonałości tego narzędzia kontrolowania ładu przestrzennego.

Tabela 11 Wskaźnik fragmentacji planowania PL-2. Źródło: opracowanie autora

NAZWA WSKAŹNIKA	PL-2 – wskaźnik fragmentacji planowania zagospodarowania przestrzeni ¹⁶⁷
DEFINICJA	Ilości wydanych decyzji o warunkach zabudowy
ZNACZENIE	Wskaźnik informuje o bardzo ważnym aspekcie fragmentacji planowania przestrzeni, jakim może być duża liczba wydawanych decyzji o warunkach zabudowy dla jednej działki ewidencyjnej. Duża ilość wydawanych decyzji na zabudowę jednorodziną może wiązać się z niekorzystnymi dla gminy konsekwencjami. Miasto zaczyna się rozlewać i rosną wydatki na infrastrukturę techniczną i drogową wóldarzy.
OCENA	Ocenie poddano średni wskaźnik dla całego przedziału czasowego, w którym zostało wykonane badanie lat 2009-2016 dla każdej z wybranych miejscowości. POŻĄDANY KIERUNEK ZMIAN: spadek

Decyzje o warunkach zabudowy winny „wpisywać się” w proces przejrzystego, respektującego zasady zrównoważonego rozwoju planowania, stanowiąc integralny element, kształtowanego na poziomie lokalnym systemu zagospodarowania przestrzennego gminy. W praktyce często mamy do czynienia jednak z przypadkami,¹⁶⁸ w których z uwagi na elastyczność przepisów planowania przestrzennego, decyzje o warunkach zabudowy częściej niosą za sobą negatywne skutki dla ładu przestrzennego, niż warunkują jego racjonalne kształtowanie. Dodatkowo w tym układzie z procesu decyzyjnego **wyłączony jest czynnik samorządowy (radni), społeczny oraz właściciele dalszych nieruchomości** położonych w granicach wyznaczonego obszaru analizowanego. Ponadto, z istoty ustalonej przez prawo procedury wynika, że: „... organ orzekający jest związany wnioskiem i nie może go modyfikować ani interpretować w sposób niezgodny z intencjami wnioskodawcy. Inwestorzy mają świadomość, że realizacja inwestycji zgodnie z ich koncepcją jest możliwa tylko w oparciu o zapisy decyzji o warunkach zabudowy. Zwraca na to uwagę Z. Ziobrowski¹⁶⁹, stwierdzając, że wadą obowiązujących w Polsce rozwiązań prawnych są dwa fakty: dezintegrująca dla kształtowania ładu przestrzennego, niemająca odpowiednika w innych krajach rola decyzji o warunkach zabudowy, kształtowanie przestrzeni w miastach – w większości przypadków – na podstawie decyzji o warunkach zabudowy. Można zaob-

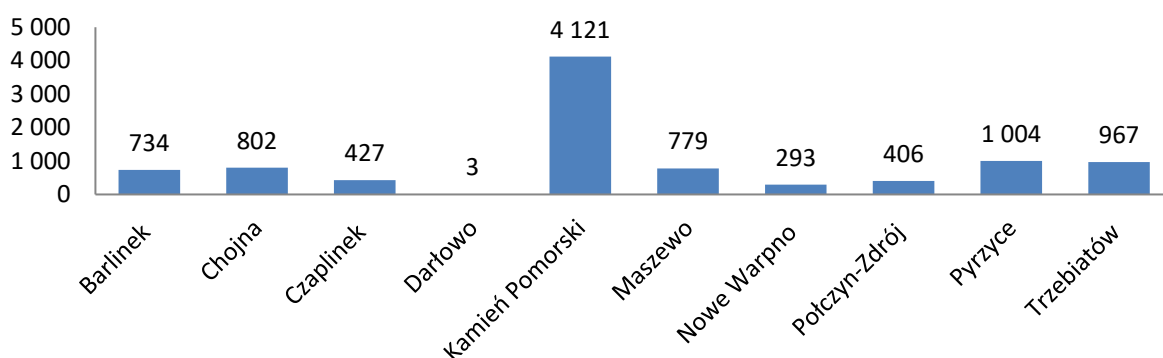
¹⁶⁷ Aneks, Tabela 61

¹⁶⁸ M. J. Nowak, Decyzja o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu – wady, zalety i postulowane zmiany [w:] Kierunki reformy prawa planowania i zagospodarowania przestrzennego, redakcja naukowa I. Zachariasz, LEX a Wolters Kluwer business, Warszawa 2012 s. 132

¹⁶⁹ Ziobrowski Z., Polityka przestrzenna a decyzje o warunkach zabudowy [w:] Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego a miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, (red.) J.M. Chmielewski, G. Węclawowicz, Biuletyn KPZK PAN - Zeszyt 245, Warszawa 2010, s. 38.

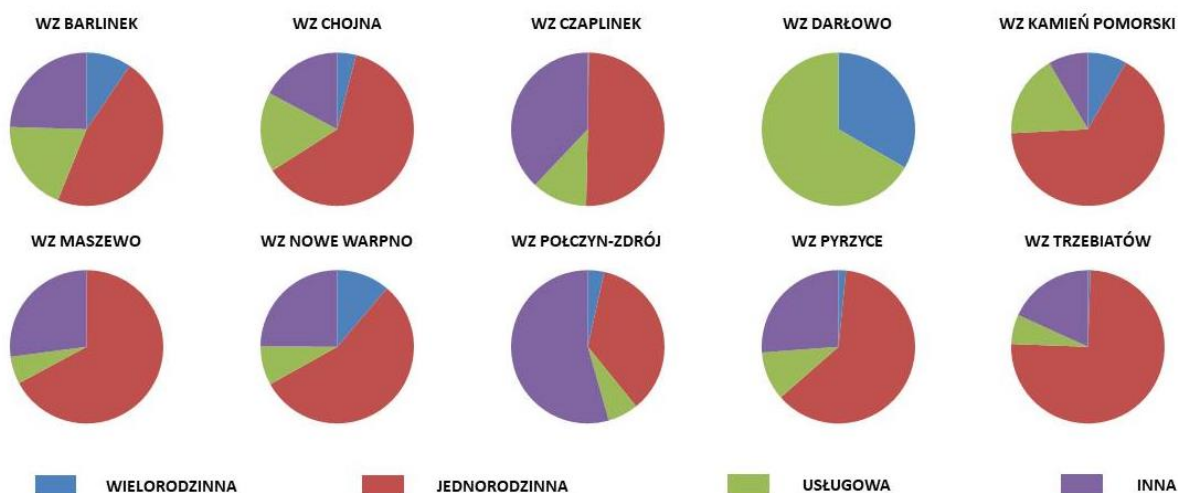
serwować ograniczone stosowanie planów miejscowych w polskich gminach, co – w wielu przypadkach – skutkuje chaosem urbanistycznym, **realizacją partykularnych interesów inwestorów kosztem między innymi interesu publicznego** a także przyszłych klientów deweloperów (którzy na etapie zakupu mieszkań nie są informowani o lokalizacji – np. na drodze publicznej – i ilości miejsc parkingowych, dostępu do zieleni, rekreacji itp.).

Obowiązujące regulacje prawne – wykorzystywane we wnioskach o wydanie decyzji o warunkach zabudowy oraz stosowane w praktyce przez administrację gminną – powodują, że **wydawane decyzje pomijają** (bo tak dopuszcza prawo) **zapisy studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz tworzonego dla danego obszaru** – na zlecenie gminy i za jej pieniądze – miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego. Ma miejsce absurdalna sytuacja, w której: działającego na zlecenie gminy planistę wiążą zapisy studium, które w całości mogą być ignorowane przez administrację a wydający decyzję o warunkach zabudowy urzędnik ustala warunki sprzeczne z zapisami studium oraz zapisane w wyłożonym do dyskusji społecznej projekcie planu miejscowego.¹⁷⁰

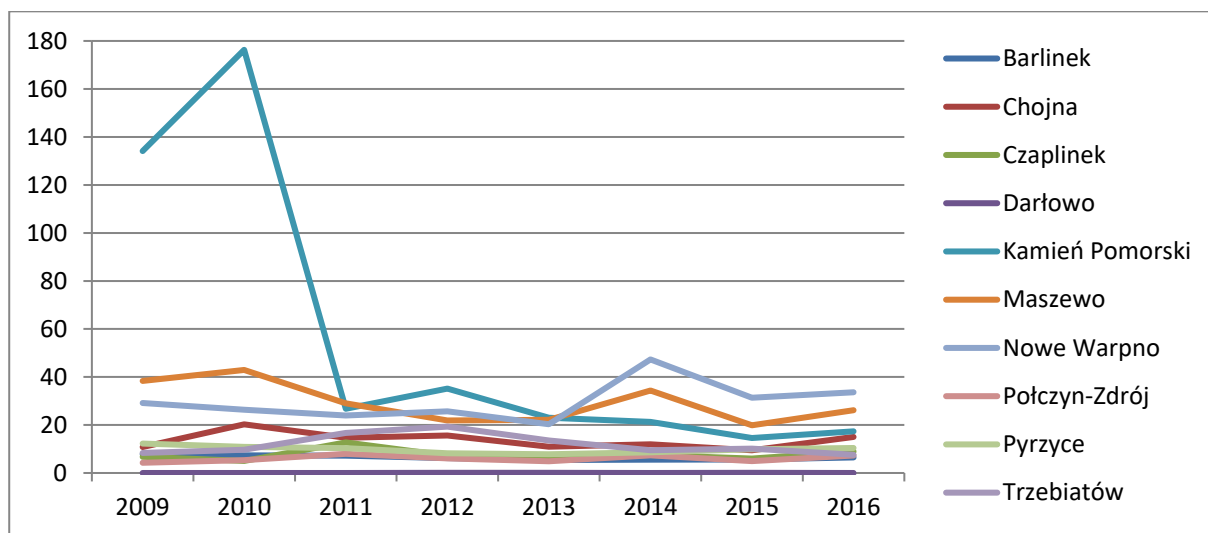

Ryc. 29 Liczba wydanych decyzji o warunkach zabudowy w latach 2009-2016. Źródło: opracowanie autorki na podstawie danych GUS.

¹⁷⁰ J. Jeżak, M. W. Wierchowski, Wpływ decyzji o warunkach zabudowy na ład przestrzenny polskich miast, [w:] Świat Nieruchomości, ŚN-WOREJ 89/2014, s. 25-29.

Ryc. 30 Podział wydawanych WZ ze względu na przeznaczenie. Źródło: opracowanie autorki na podstawie danych GUS.

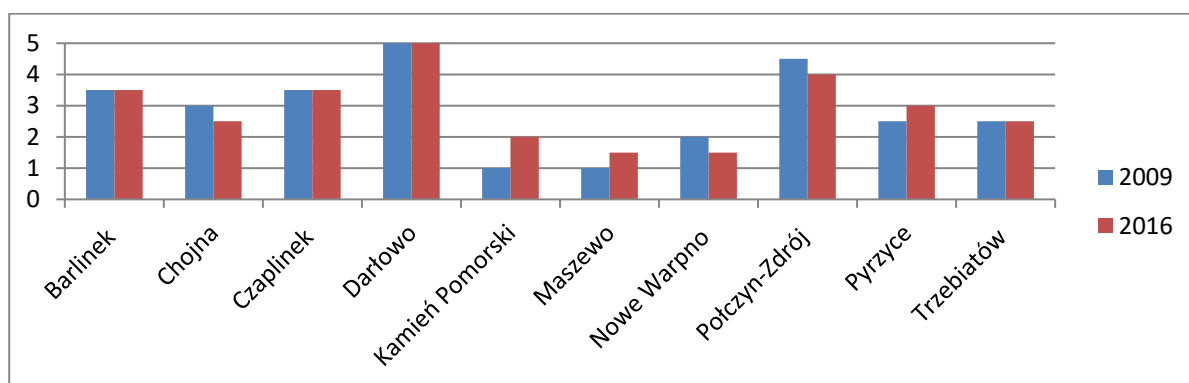

Ryc. 31 Liczba wydawanych decyzji WZ na 1000 mieszkańców. Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL

Fragmentacja planowania przestrzennego jest zjawiskiem niepożądanym pod kątem utrzymania ładu przestrzennego. Diagramy przedstawione na rysunku nr ...pokazujące zróżnicowanie ze względu na funkcje wydawanych decyzji o warunkach zabudowy ukazują niepokojące zjawisko rozlewania się miast. Dominujące przeznaczenie terenów objętych decyzją WZ stanowi zabudowa jednorodzinna- spełnienie marzenia „o domku z ogródkiem” pod miastem to duże wyzwanie na lata dla samorządu lokalnego. Rozlewające się miasta to potrzeba zbudowania infrastruktury technicznej i drogowej. Zadaniem tym według przepisów Polskich obarczony jest samorząd gminny. Duża ilość wydawanych decyzji WZ dla zabudowy jednorodzinnej skutkuje więc potrzebą planowania w budżetach gminy dużych nakładów na infrastrukturę techniczną

i drogową, zamiast np. na rozwój edukacji, kultury czy sportu. Biorąc pod uwagę te dane, pożądanym kierunkiem wskaźnika jest jego spadek. Do oceny wskaźnika przyjęto reprezentatywne wielkości wyznaczone na podstawie oceny sytuacji w badanych miastach pomijając wartość dla Darłowa, w którym wskaźnik przyjmuje wartości skrajnie małe ze względu na niemal stuprocentowe pokrycie planem miejscowym obszaru miasta. Ocenie poddano ilość i zróżnicowanie przeznaczenia w decyzjach WZ.

Do oceny zróżnicowania wydawanych decyzji WZ przyjęto poziom wydawanych decyzji dla zabudowy jednorodzinnej. Obszar zmienności został ustalony w następujących przedziałach: dla wartości poniżej 35% – wskaźnik oceniono jako bardzo dobry, od 35 do 44,99% dobry, od 45 do 54,99% dostateczny, od 55 do 64,99% słabo oraz poniżej wartości 2,5 bardzo słabo. Następnie dokonano oceny ilości wydawanych decyzji WZ na 1000 mieszkańców w roku 2009 i 2016 przyjęto następujący podział obszaru zmienności: dla wartości poniżej 6 – wskaźnik oceniono jako bardzo dobry, od 6 do 11,99% – dobry, od 12 do 17,99 – dostateczny, od 18 do 23,99 słabo oraz powyżej wartości 24 – bardzo słabo.

Ryc. 32 Ocena wskaźnika PL-2 w badanych miastach. Źródło: opracowanie autorki.

Dokonana analiza decyzji o warunkach zabudowy wydawanych dla poszczególnych miast wskazuje na silny związek pomiędzy ilością decyzji, a pokryciem miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego (badanie wskaźnika PL-1). Dokonana analiza przeznaczenia terenów objętych WZ oraz ilość wydanych decyzji wskazuje na duże zróżnicowanie w badanych miastach. W Darłowie sytuacja w badanym czasie nie uległa zmianie i można ocenić ją nadal na poziomie bardzo dobry, w Połczynie-Zdroju widoczny jest spadek wskaźnika, jednak w badaniu nadal utrzymuje się w przedziale odpowiadającym ocenie dobrej. W Barlinku, Czaplinku i Pyrzycach możemy mówić o dostatecznym poziomie wykorzystania WZ, pozostałe miast w badaniu wskaźnikiem PL-2 wypadają słabo i bardzo słabo, co może prowadzić do chaotycznego rozlewania się tych miast spowodowanego dużą dowolnością powstawania nowej zabudowy, głównie zabudowy jednorodzinnej.

Tabela 12 Wskaźnik wykorzystania SIP PL-3. Źródło: opracowanie autora

NAZWA WSKAŹNIKA	PL-3 – wskaźnik wykorzystania systemów informacji przestrzennej
DEFINICJA	Wskaźnik dostępności informacji w systemach informacji przestrzennej (SIP).
ZNACZENIE	Systemy Informacji Przestrzennej są głównym i ogólnodostępnym źródłem informacji dotyczących planowania przestrzennego.
OCENA	Ocena dokonana została w skali trzystopniowej w przypadku, kiedy sytuacja oceniona została jako bardzo dobra, dostępne dane są intuicyjne, pełne i czytelne przyznano ocenę 5 (bardzo dobra), w przypadku braku informacji lubi informacji umieszczonych w innym systemie nie kompatybilnym z SIP przyznano ocenę 3 (dostateczna), w przypadku braku informacji ocena 1 (bardzo słabo). Analizy dokonano na podstawie badań własnych poszczególnych SIP – dostęp listopad 2018. POŻĄDANY KIERUNEK ZMIAN: WZROST

W powyższej tabeli (Tabela 12) zestawione zostały informacje, jakie znajdują się w SIP-ach badanych miast Pomorza Zachodniego. Przedstawione zestawienie obrazuje minimalny, a właściwie ograniczający się do obligatoryjnego, poziom wykorzystania tak chłonnego narzędzia, jakim jest system informacji przestrzennej. W większości (brak informacji dla Maszewa, Nowego Warpna i Połczyna Zdroju) z badanych systemów odnajdziemy informację dotyczącą dokumentów planistycznych - widoczny jest zróżnicowany poziom informacji oraz łatwość dostępu, niektóre SIP-y działają w sposób intuicyjny, co pozwala na szybki i łatwy dostęp do szukanych szczegółowych informacji na temat konkretnej przestrzeni (szczegółowe zapisy MPZP po kliknięciu na dany obszar), inne to tylko rastrowe obrazy nałożone w sposób niedokładny na mapę. W sposób ujednolicony przedstawione zostały punkty adresowe oraz strefy ochrony dziedzictwa. W niewielu z tych systemów odnajdziemy informacje dotyczące stref ochrony środowiska -niejednokrotnie są to odrębnie działające systemy. Tylko w przypadku dwóch miast system umożliwia odnalezienie oferty inwestycyjnej (Darłowo i Kamień Pomorski).

Wykorzystanie SIP ma szczególne znaczenie do monitorowania rozwoju. SIP nie są wykorzystywane w wystarczający sposób. Ocenie poddano dane obowiązkowe oraz dane, które mają szczególne znaczenie dla rozwoju gminy i planowania przestrzennego. Darłowo i Połczyn-Zdrój i Kamień Pomorski to miasta, w których wykorzystanie SIP stoi na bardzo wysokim poziomie. Widoczne jest to także w stopniu wykorzystania systemów informacji przestrzennych dla narzędzi planistycznych i oferty inwestycyjnej miasta. Maszewo i Nowe Warpno to miasta, w których SIP wykorzystywane są jedynie w obligatoryjnym stopniu. W Barlinku, Chojnie i Trzebiatowie możemy mówić o sytuacji dobrej. W Pyrzycach sytuacja oceniona została jako dostateczna.

Tabela 13 Ocena zawartości Systemów Informacji Przestrzennej w wybranych miastach.
Źródło: opracowanie autorki

	MPZP	STUDIUM	PUNKTY ADRESOWE	EWIDENCJA ZABYTKÓW	OFERTA INW ESTYCYNNA	OCENA
Barlinek	3	5	5	5	1	3,8
Chojna	3	5	5	5	1	3,8
Czaplinek	1	3	5	5	1	3
Darłowo	5	5	5	5	5	5
Kamień Pomorski	3	5	5	5	5	4,6
Maszewo	1	1	5	5	1	2,6
Nowe Warpno	1	1	5	5	1	2,6
Połczyn-Zdrój	5	5	5	5	5	5
Pyrzyce	3	1	5	5	1	3
Trzebiatów	5	5	5	5	1	4,2

Tabela 14 Wskaźnik wykorzystania narzędzi planowania PL-4. Źródło: opracowanie autora

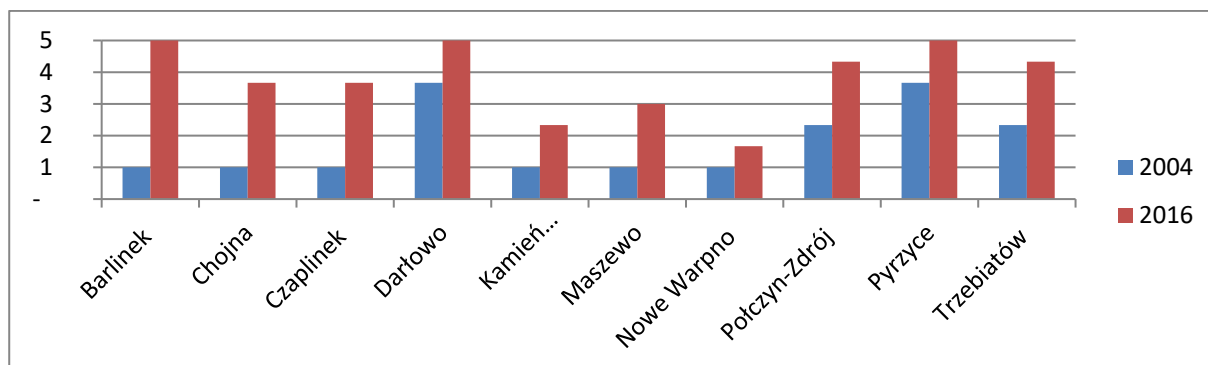
NAZWA WSKAŹNIKA	PL-4 – wskaźnik wykorzystania narzędzi strategicznych wspierających planowanie
DEFINICJA	Wskaźnik strategicznego planowania rozwoju lokalnego przy pomocy dostępnych narzędzi planistycznych.
ZNACZENIE	Wskaźnik informuje o poziomie wykorzystania narzędzi lokalnego planowania planistycznego i strategicznego. Dokumenty planistyczne i strategiczne mają szczególne znaczenie dla zrównoważonego rozwoju miast. To właśnie na ich podstawie powinny odbywać się kolejne etapy rozwojowe dla wybranych jednostek osadniczych.
OCENA	Ocenie poddano aktualność i poziom strategicznych dokumentów planistycznych i rozwojowych obowiązujących w poszczególnych miastach. Ocena dokonana została w skali trzystopniowej w przypadku, kiedy dany dokument został uaktualniony i jest obowiązujący przyznano ocenę 5 (bardzo dobra), w przypadku posiadania nieaktualnego dokumentu przez dane przyznano ocenę 3 (dostateczna), w przypadku braku dokumentu ocena 1 (bardzo słabo). Analizy dokonano na podstawie badań własnych. POŻĄDANY KIERUNEK ZMIAN: WZROST

Od 2009 roku w Polsce tworzony jest nowy system zarządzania rozwojem, w którym szczególne znaczenie przypada planowaniu strategicznemu oraz programowaniu rozwoju. Kształtowanie polityki rozwoju określają dokumenty strategiczne nowej generacji, do których należą: Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju Polska 2030. Trzecia fala nowoczesności (DSRK), Strategia Rozwoju Kraju 2020. Aktywne społeczeństwo, konkurencyjna gospodarka, sprawne państwo (SRK 2020) oraz dziewięć strategii rozwoju (tzw. strategie zintegrowane).¹⁷¹ W Polsce mamy do czynienia z hierarchizacją w zakresie planowania strategicznego, która wiąże się z hierarchicznością władzy. Jest to kwestia niezwykle istotna, gdyż spójność tego systemu ma zagwarantować rozwój zrównoważony. Decyzje podejmowane na każdym ze szczebli muszą wspierać decyzje szczebla nadrzędnego, które mają również pierwszeństwo realizacji. Schemat postępowania w tym przypadku określić można więc jako pionowy lub "od ogółu do szczegółu". Nie mniej ważna jest jednak współpraca pozioma, a więc między jednostkami na jednakowym poziomie władzy i kompetencji planistycznych. Brak współpracy na tej osi skutkować może ostatecznie nawet odwrotnym niż zakładany skutkiem - a więc pozornym ładem przestrzennym lub też chaosem.

¹⁷¹ S. Pangsy-Kania, System zarządzania rozwojem w Polsce i rola w nim dokumentów strategicznych, [w:] Studia z Polityki Publicznej, Szkoła Główna Handlowa nr 3 2015, Warszawa 2015, s. 121-137.

Przepisy prawne nie pozwalają jednak na samowolę i zawsze podejmowanie decyzji planistycznych należy konsultować z odpowiednimi władzami sąsiednich gmin i województw. Wszystkie opracowania planistyczne, niezależnie od szczebla administracji na którym są tworzone, powstają na bazie dokumentów strategicznych. Na poziomie kraju dokumentem takim jest strategia rozwoju kraju, która określa cele i priorytety rozwoju oraz warunki, które ten rozwój powinny zapewnić. Strategia rozwoju kraju nie jest dokumentem wymagany przez Unię Europejską, w przeciwieństwie do narodowego planu rozwoju. Ponadto tworzy się strategię długookresową (na okres ok. 20 lat) i średniookresową (ok. 10 lat).

Tabela 15 Ocena Wskaźnika PL-4 w latach 2004 i 2016. Źródło: opracowanie własne

Dokonana analiza dokumentów strategicznych obowiązujących w roku 2004 i 2016- zestawienie (

Tabela 16). Ocenie poddano trzy rodzaje uznanych za najbardziej powszechne dokumentów strategicznych: Strategię Rozwoju, Plan Rozwoju Lokalnego oraz Program Rewitalizacji. Na Rysunku nr przedstawiono ocenę wykorzystania narzędzi strategicznych wspierających planowanie rozwoju miasta. Sytuacja we wszystkich miastach w badanym okresie poprawiła się. W 2004 roku w większości miast sytuację ocenić można było jako bardzo słabą, wyjątek stanowiły Darłowo, Połczyn-Zdrój, Pyrzyce oraz Trzebiatów. W roku 2016 w większości badanych jednostek wskaźnik przyjmuje wartości dobre lub bardzo dobre. Najgorszy stan planowania strategicznego występuje w Nowym Warpnie, Maszewie i Kamieniu Pomorskim.

Tabela 16 Ocena poszczególnych dokumentów strategicznych w roku 2004 i 2016. Źródło: opracowanie autora

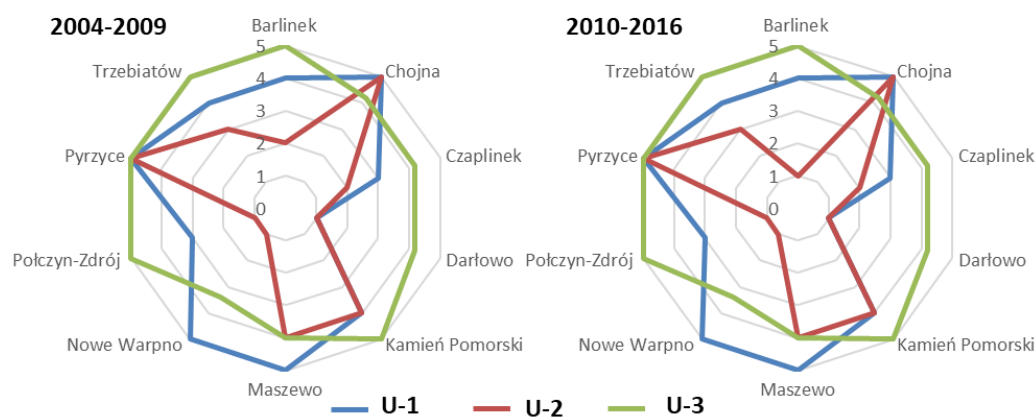
	Strategia Rozwoju		Plan Rozwoju Lokalnego		Program Rewitalizacji		OCENA	
	2004	2016	2004	2016	2004	2016	2004	2016
Barlinek	1	5	1	5	1	5	1	5
Chojna	1	3	1	3	1	5	1	4
Czaplinek	1	3	1	3	1	5	1	4
Darłowo	1	5	5	5	5	5	4	5
Kamień Pomorski	1	1	1	3	1	3	1	2
Maszewo	1	5	1	1	1	3	1	3
Nowe Warpno	1	3	1	1	1	1	1	2
Połczyn-Zdrój	1	5	1	3	5	5	2	4
Pyrzyce	1	5	5	5	5	5	4	5
Trzebiatów	1	5	1	3	5	5	2	4

5.1.2. Analiza ładu urbanistycznego

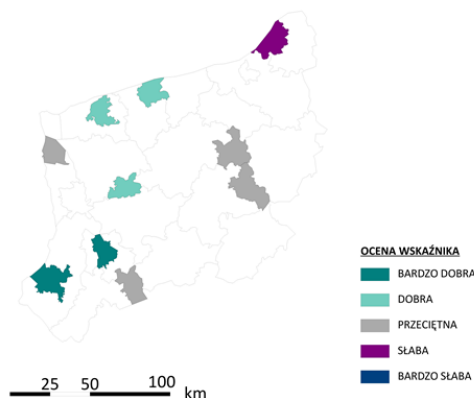
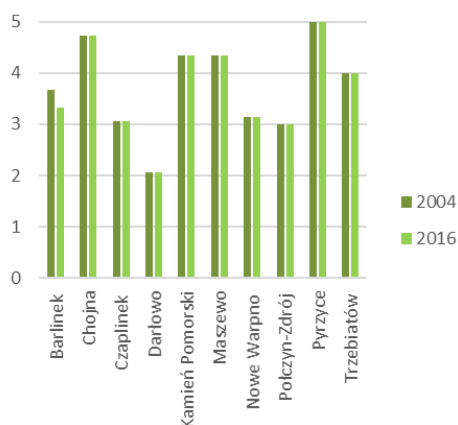

ŁAD URBANISTYCZNY

NAZWA WSKAŹNIKA	- ŹRÓDŁO DANYCH	PORZĄDANY KIERUNEK ZMIAN
U-1 dostępność pieszka do obiektów	ANALIZA URB.	WZROST
U-2 dostępność czasowa do ośrodków wyższego rzędu indywidualnym transportem	WIZJA LOKALNA	WZROST
U-3 dostępność czasowa do ośrodków wyższego rzędu indywidualnym transportem	ANALIZA URB.	WZROST

WSKAŹNIK SYNETYCZNY

OCENA I WNIOSKI

- Poziom dostępności do podstawowych usług w badanych miastach nie zmienił się w badanym okresie czasu. Nadal oceniany jest bardzo wysoko, gdyż przestrzeń małych miast jest kompaktowa i łatwo dostępna
- W inny sposób kształtują się wyniki analizy dostępności komunikacyjnej publicznej oraz z wykorzystaniem indywidualnego transportu samochodowego
- W okresie 2004-2014 dwa spośród badanych miast zostały odłączone od dostępności komunikacją publiczną do ośrodka wojewódzkiego. Są to procesy uwarunkowane ekonomicznie, jednak stojące w sprzeczności z ideą zrównoważonego rozwoju

Ryc. 33 Podsumowanie wyników badań wskaźnikowych w dziedzinie ładu urbanistycznego
Źródło: opracowanie autora

Rozmieszczenie funkcji jest kluczowe dla podnoszenia jakości życia w mieście. Zrównoważone sąsiedztwo oferuje w pobliżu zabudowy mieszkaniowej funkcje potrzebne do codziennego życia, usługi ochrony zdrowia, edukacja (szkoły, przedszkola i żłobki), miejsca rekreacji i odpoczynku, rozrywki i handlu. Miejsca te powinny być zlokalizowane w zasięgu pieszym, tj. w odległości ok. 5–10 min spacerem. Dobrze zaplanowane i zaprojektowane miasto jest środowiskiem, w którym, poruszając się po stosunkowo niewielkim obszarze, możemy żyć pełnią życia, realizując nasze codzienne potrzeby i ambicje¹⁷². W układzie modelowym usługi ponadpodstawowe zlokalizowane są w dalszej odległości, w zależności od zasięgu obsługi i potrzeb na daną liczbę mieszkańców, z tym, że korzystne jest, gdy usługi te, zwłaszcza usługi edukacyjne czy zdrowotne, z których korzysta młodzież lub osoby starsze, dostępne były za pomocą transportu publicznego. W modelu, który zaproponowali Rogers i Power w raporcie *Towards an Urban Renaissance*, odległości te przedstawiono na schemacie. Przemieszczenie funkcji w życiu codziennym mieszkańców, a na poziomie zagregowanym w sposobie funkcjonowania miast, związane jest ze współczesnymi przemianami społecznymi i gospodarczymi, m.in. z możliwościami pracy zdalnej.¹⁷³

Tabela 17 Wskaźnik dostępności usług U-1. Źródło: opracowanie autora

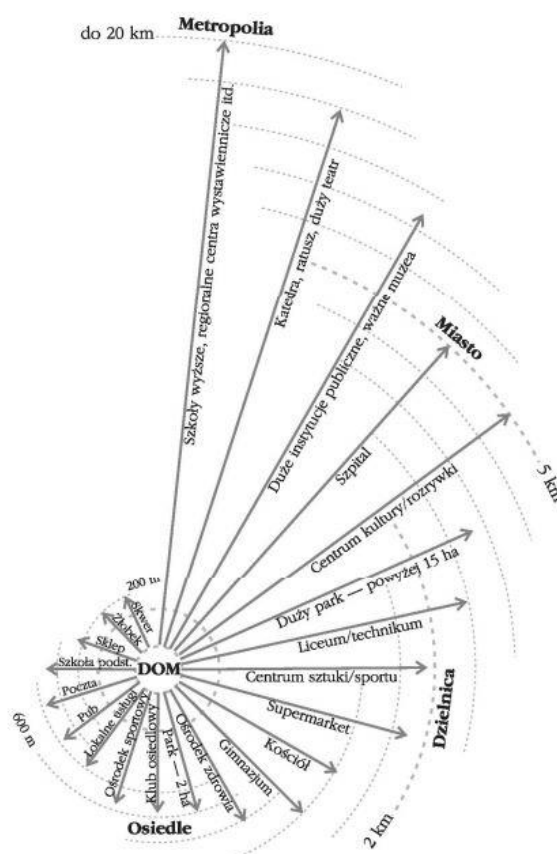
NAZWA WSKAŹNIKA	U-1 dostępność piesza do obiektów
DEFINICJA	Dostępność czasowa do instytucji w celu skorzystania z oferty. Dotyczy to usług podstawowych związanych z ochroną zdrowia, edukacją, administracją samorządową.
ZNACZENIE	Potrzeba wyznaczenia takiego wskaźnika jest tym bardziej potrzebna, jeśli zwróci się uwagę na szybkie starzenie się ludności na peryferyjnych obszarach wiejskich przy równoczesnej depopulacji, wymuszającej likwidację wielu placówek w mniejszych miejscowościach. Właśnie w tego typu regionach organizacja transportu publicznego staje się coraz poważniejszym wyzwaniem dla samorządów lokalnych.
OCENA	Przeprowadzono analizę dostępu pieszego do: usług ochrony zdrowia, siedziby władz samorządowych, Szkół podstawowych, Przedszkoli i centrów handlowych. Ocena dokonana została w skali trzystopniowej. W przypadku, kiedy wszystkie obiekty mieszkalne objęte są izochroną ¹⁷⁴ idealną (dostęp do 10 minut pieszo) sytuacja oceniona została jako bardzo dobra, obszar objęty izochroną t=20 minut jako dobrą, dla obszarów położonych w izochronie 30min dostatecznie, a poza nim słabo. POŻĄDANY KIERUNEK ZMIAN: WZROST

¹⁷² Jeleński T.: *Urbanistyka i gospodarka przestrzenna*, [w:] Bergier T., Kronenberg J. (red.): *Wyzwania zrównoważonego rozwoju w Polsce*. Fundacja Sendzimira, Kraków 2010.

¹⁷³ Stangel M., *Kształtowanie współczesnych obszarów miejskich w kontekście zrównoważonego rozwoju*, Wydawnictwo Politechniki Śląskiej, Gliwice 2013

¹⁷⁴ Jest to obszar jednakowej dostępności czasowej

Małe miasta mają pod tym względem swoją specyfikę ich stosunkowo niewielkie obszary, często objęte są w całości izochroną idealną (odległością do 10 minut spacerem), można je porównać do dzielnicy, a nawet dużych osiedli metropolii. Taki charakter jednostki osadniczej to nie wątpliwie duży atut, a w dobie rozwoju stanowisk pracy o charakterze zdalnym szansa na tworzenie konkurencyjnego dla dużych aglomeracji miejsca zamieszkania dla młodych rodzin, osób starszych, a także wszystkich, którzy cenią sobie wygodę.

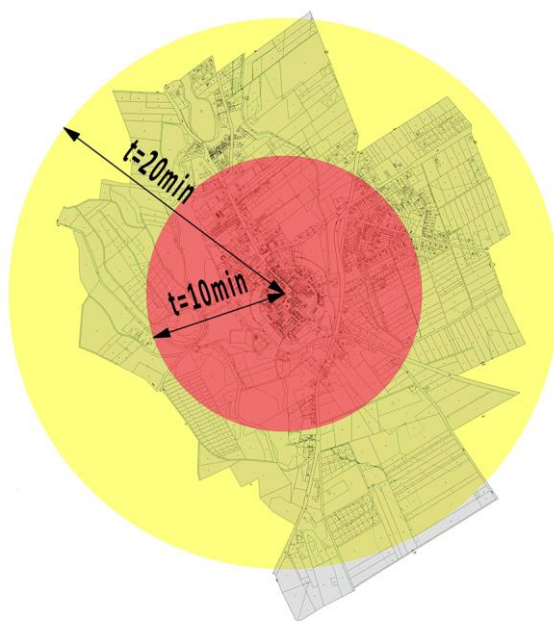
Ryc. 34 Modelowa dostępność funkcji usługowych i infrastruktury społecznej – odległości od miejsca zamieszkania. Źródło: T. Jeleński, 2010, na podst. Rogers, Power, 2000

Zrównoważone sąsiedztwo jest jednym ze stymulatorów zrównoważonego rozwoju miasta w aspekcie jakości życia mieszkańców. Dokonano uproszczonej analizy izochrony dostępności: szpital, siedziby samorządu, szkoły podstawowej, centrum handlowego oraz przedszkola.

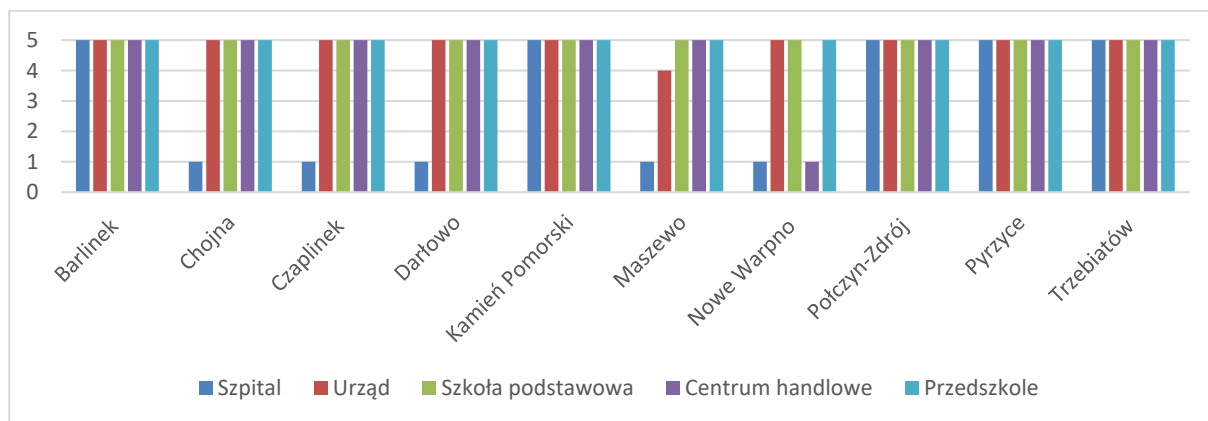
Ocena dokonana została w skali trzystopniowej. W przypadku, kiedy wszystkie obiekty mieszkalne objęte są izochroną¹⁷⁵ idealną (dostęp do 10 minut pieszo) sytuacja oceniona została jako bardzo dobra, obszar objęty izochroną $t=20$ minut jako dobrą, dla obszarów położonych

¹⁷⁵ Jest to obszar jednakowej dostępności czasowej

poza izochroną jako słabą. Na rysunku przedstawiono schemat przeprowadzonej analizy na przykładzie odległości Urzędu Miasta i Gminy w Maszewie do obszarów zabudowy mieszkaniowej.

Ryc. 35 Schemat izochrony dostępu pieszego do siedziby Urzędu miejskiego w Maszewie.
Źródło: opracowanie własne. Mapy ewidencyjne udostępnione do celów naukowych przez Starostę Powiatu Goleniowskiego.

Ryc. 36 Ocena Izochrony dostępności do poszczególnych usług w badanych miastach Pomorza Zachodniego. Źródło: opracowanie własne

Wartość wskaźnika została wyznaczona na podstawie średniej oceny poszczególnych dostępności we wszystkich badanych jednostkach oprócz Nowego Warpna oceniona została jako dobrą lub bardzo dobrą. W pięciu miastach możemy mówić o sytuacji „idealnej”

w związku z tym, że wszystkie badane usługi leżą w obrębie izochrony dostępności 5-10 min spacerem. Większość funkcji jest ogólnodostępna we wszystkich badanych jednostkach. Wyjątek stanowi dostępność szpitala, zbadano odległości do najbliższej Izby Przyjęć w tych miastach: Chojna – 16 km – Szpital Schwedt (DE), Czaplinek – 16 km – Szpital w Połczynie-Zdrój, Darłowo – 22 km – Szpital w Sławnie oraz Nowe Warpno – 35 km – Szpital w Policach. Mimo, że odległości te nie są bardzo duże stanowią pewną uciążliwość szczególnie dla osób starszych, których jak mówią badania demograficzne jest coraz więcej w naszym społeczeństwie.

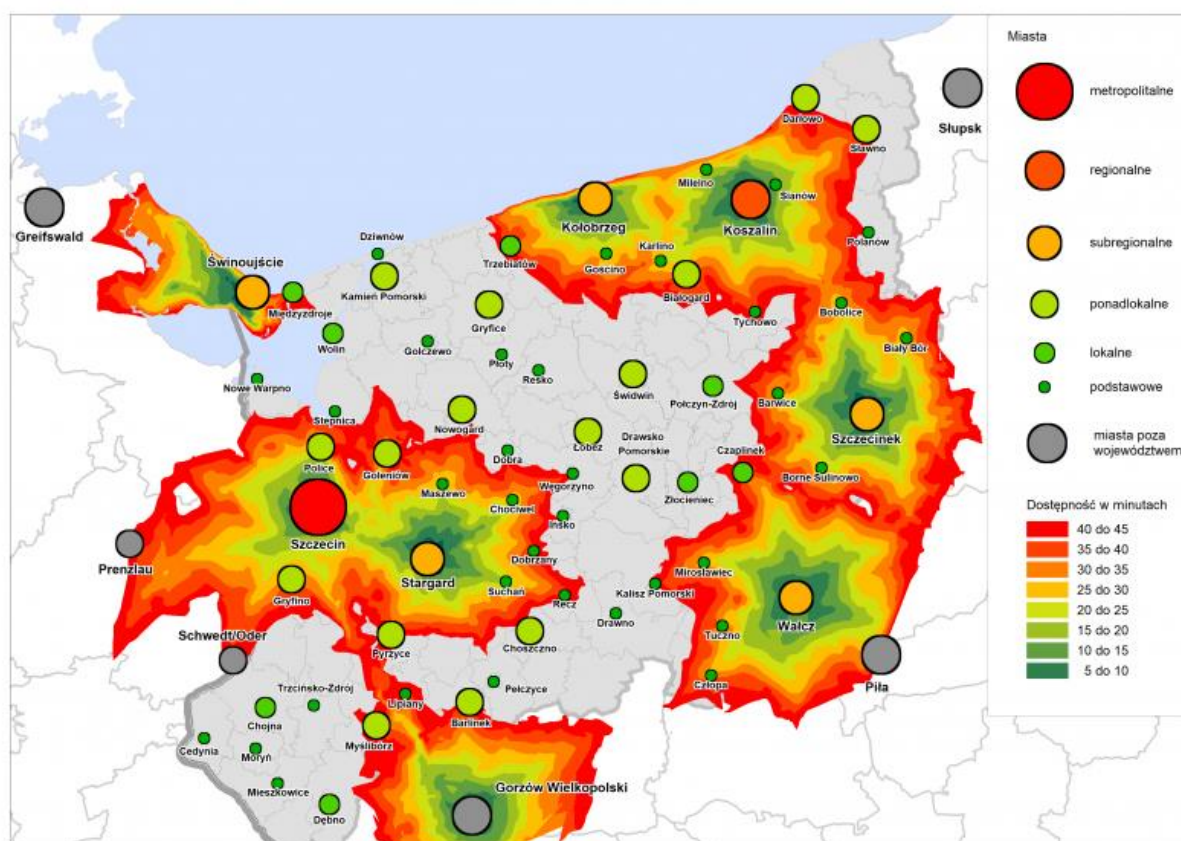
Tabela 18 Wskaźnik dostępności czasowej U-2 i U-3. Źródło: opracowanie autora

NAZWA WSKAŹNIKA	U-2 dostępność czasowa ośrodków wyższego rzędu indywidualnym transportem samochodowym U-3 dostępność czasowa ośrodków wyższego rzędu komunikacją publiczną
DEFINICJA	Dostępność czasowa ośrodków osadniczych wyższego szczebla hierarchicznego
ZNACZENIE	Dostępność czasowa jest jednym z podstawowych uwarunkowań, związanych z możliwościami skorzystania z określonych usług wyższego rzędu oraz publicznych (szkolnictwo wyższe, ochrona zdrowia, administracja itp.) Jest także istotna w kontekście wykonywania pracy ze względu na koncentrację miejsc pracy w ośrodkach wyższego rzędu.
OCENA	Wskaźnik przybiera wartości teoretycznie od kilku do nieskończoności, ale w praktyce najdłuższy czas dojazdu z peryferyjnie położonych gmin miejsko-wiejskich w Polsce nie jest dłuższy niż 2,5 h. Przeprowadzono analizę dostępności czasowej ośrodków osadniczych wyższego szczebla hierarchicznego – miasta wojewódzkiego Szczecina. Ocenie dokonano dla roku 2004 i 2016 we wszystkich badanych miejscowościach. Przeanalizowano transport publiczny: autobusowy, kolejowy oraz prywatne korporacje (BUS) oraz dodatkowo indywidualny transport samochodowy. POŻĄDANY KIERUNEK ZMIAN: SPADEK

Specyficzny układ przestrzenny województwa zachodniopomorskiego charakteryzującego się położeniem stolicy województwa nie w jego geometrycznym centrum a na jego obrzeżach sprawia, że mimo dość dobrze rozwiniętej sieci dróg znaczne odległości czasowe między gminami miejsko wiejskimi a Szczecinem (Ryc. 35). Dostępność czasowa drogami kołowymi do ośrodków miejskich koncentrujących usługi wyższego rzędu (ośrodki subregionalne i wyższe) dla dużej grupy ludności jest mocno ograniczona. Blisko 50% obszaru województwa znajduje się w strefie dojazdu powyżej 45 min. Struktura przestrzenna miejskiej sieci osadniczej (główne miasta zlokalizowane są na obrzeżach województwa) powoduje, że obszary peryferyjne zlokalizowane są

w centralnej części województwa. Ograniczona dostępność jako czynnik generujący możliwości rozwoju znajduje potwierdzenie w badaniach struktury społeczno-gospodarczej województwa, ponieważ obszary najbardziej dotknięte depresją gospodarczą i ludnościową znajdują się w przeważającej mierze w centrum województwa.¹⁷⁶ Do oceny powiązań konkretnych miast przeliczono wskaźniki powiązań komunikacją publiczną: autobusową, kolejową oraz przy udziale prywatnych przewoźników oraz indywidualny transport samochodowy. Wyniki przedstawiono w tabeli (Tabela 19).

Dobra dostępność do ośrodków wyższego rzędu stanowi stymulator rozwoju małych miast ze względu na możliwość dotarcia do miejsc pracy zlokalizowanych najczęściej w miejscach oddalonych w niewielkiej odległości od metropolii albo bardzo dobrze z nią połączonych. Do oceny poszczególnych wskaźników przyjęto wartości czasowe w minutach. Oceny dokonano na podstawie oceny dostępności komunikacją publiczną oraz indywidualnym transportem samochodowym. Przyjęto następujący podział obszaru zmienności: dostęp do 60 minut – wskaźnik oceniono na bardzo dobry, od 60 do 90 minut dobry, od 90 do 120 minut dostateczny, od 120 do 150 minut słaby, powyżej 150 minut oraz brak dostępu oceniono bardzo słabo.

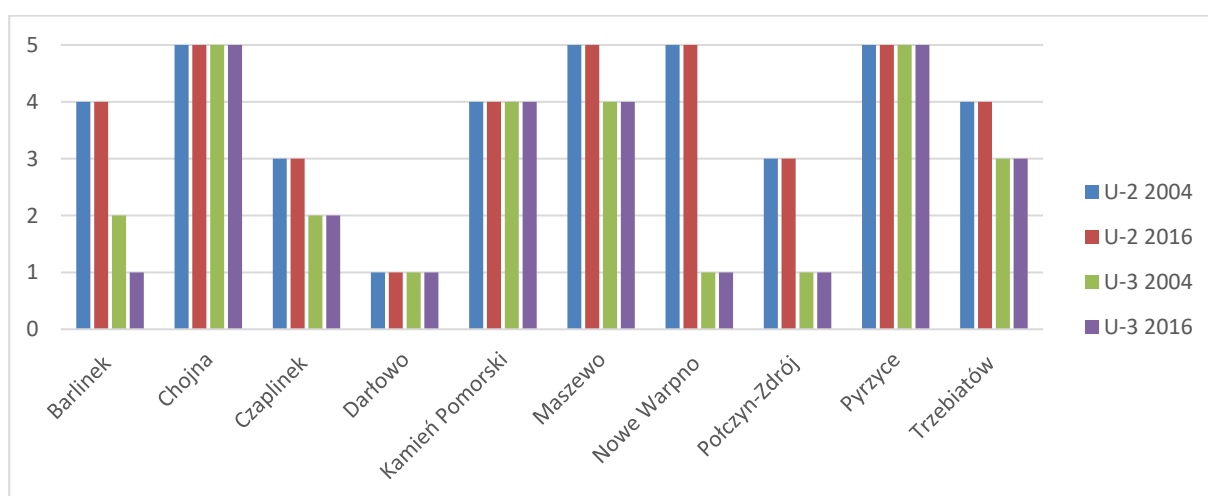

Ryc. 37 Hierarchia sieci osadniczej i dostępność głównych miast. Źródło: opracowanie RBGPWZ, www.eregon.wzp.pl z dnia 27.04.2019

¹⁷⁶ www.eregon.wzp.pl dostęp z dnia 17 listopada 2018 r.

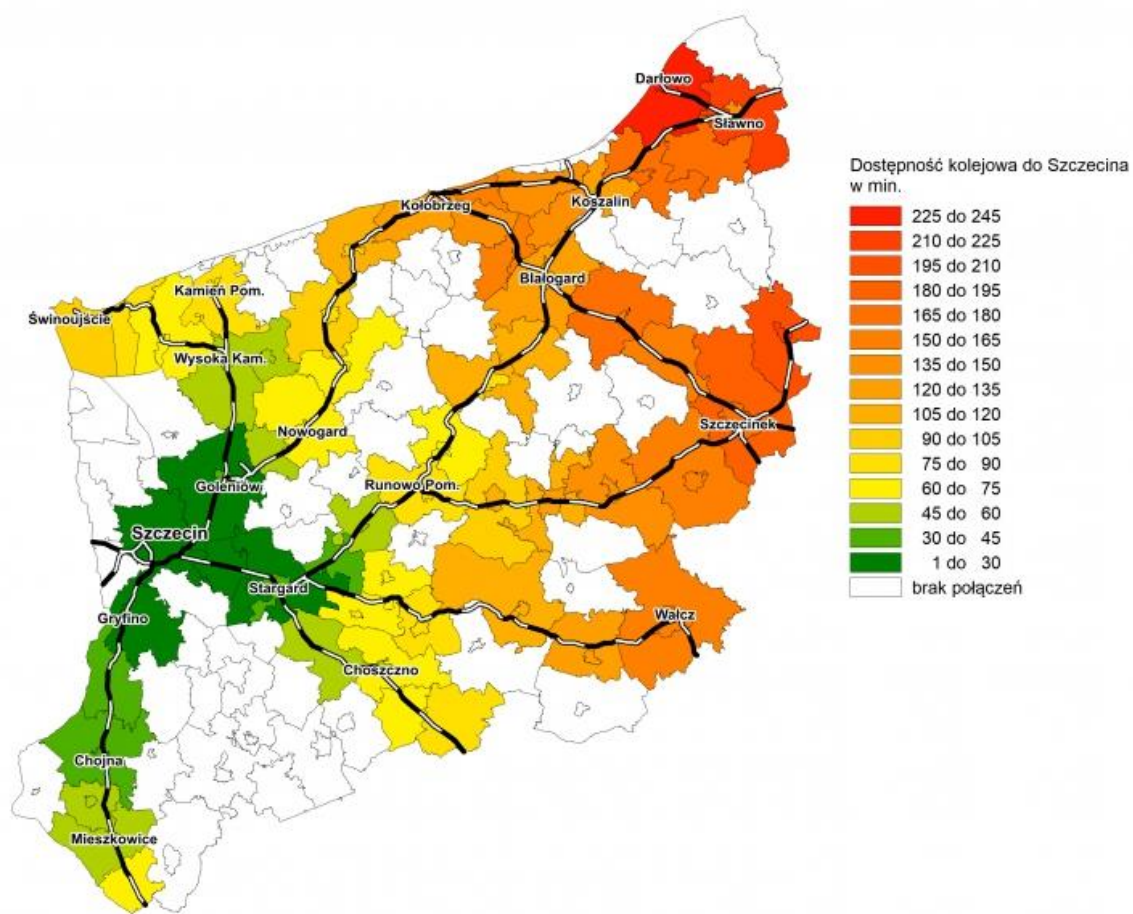
Tabela 19 Zestawienie czasu dojazdu do ośrodka wojewódzkiego – Szczecina. Źródło: opracowanie własne na podstawie kwerendy rozkładów jazdy oraz obliczeń strony www.google.maps.com

MIASTO	SAMOCHÓD		PKP		PKS		BUS	
	2004	2016	2004	2016	2004	2016	2004	2016
Barlinek	76	66			120	zesiadki przez GW)		
Chojna	60	60	44	44				
Czaplinek	106	106	145	145				
Darłowo	175	175			250	250	250	250
Kamień Pomorski	64	64	85	85	105	105	80	80
Maszewo	40	40					73	73
Nowe Warpno	52	46						
Połczyn-Zdrój	112	112	175 (pkp+pk)					
Pyrzyce	37	37					50	50
Trzebiatów	88	88	120	120	131	131		

Ryc. 38 Ocena dostępności do ośrodka transportem publicznym i indywidualnym do ośrodka wyższego rzędu. Źródło: opracowanie autora na podstawie rozkładów jazdy.

Analiza wskaźników dostępności komunikacyjnej ośrodków wyższego rzędu wykazuje duże zróżnicowanie miast pod tym kątem. Najgłębiej sytuacja została oceniona w Darłowie wpływ na taki stan rzeczy ma specyficzne położenie Darłowa - najdalej wysunięta na północny wschód gmina Pomorza Zachodniego oraz fakt, że przed transformacją kraju znajdowało się w województwie koszalińskim (odległość do Koszalina 40 minut), podobnie jak Połczyn-Zdrój. Badanie miast pod kątem dostępu komunikacją publiczną wskazuje jedną „niedostępną wyspę” jaką jest Nowe Warpno brak w nim komunikacji publicznej, mimo że dostęp transportem indywidualnym do ośrodka wyższego rzędu jest bardzo dobry może to stanowić dużą barierę rozwojową dla miasta. Ogólna sytuacja w transporcie indywidualnym oceniona została jako dobra albo bardzo dobra w badanym okresie w sposób nieznaczny uległa poprawie dzięki budowie odcinka drogi S3 – większy wpływ na komunikację ponad regionalną oraz remonty dróg wojewódzkich i powiatowych. Najlepiej pod kątem skomunikowania ze Szczecinem oceniono Pyrzyce i Chojnę duży wpływ ma położenie najbliższej jednostki centralnej województwa.

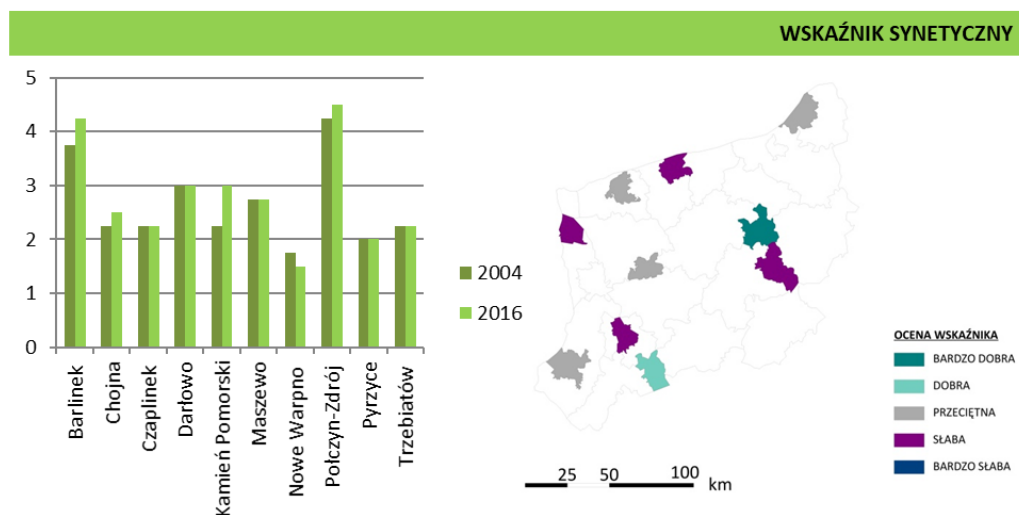
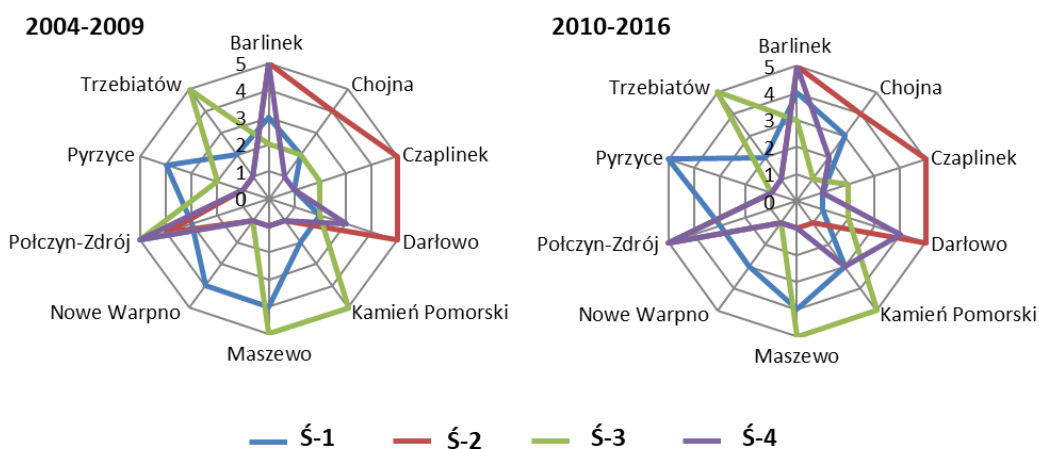
Ryc. 39 Dostępność kolejowa do Szczecina w roku 2018. Źródło: www.eregion.wzp.pl

5.1.3. Analiza stanu środowiska naturalnego

STAN ŚRODOWISKA

NAZWA WSKAŹNIKA	- ŹRÓDŁO DANYCH	PORZĄDANY KIERUNEK ZMIAN
Ś-1– pobór wody na 1 mieszkańca	BDL	WZROST
Ś-2– udział terenów prawnie chronionych w powierzchni ogółem	BDL	WZROST
Ś-3– tereny zielni i zieleńców	BDL	WZROST
Ś-4– powierzchnia lasów	BDL	WZROST

OCENA I WNIOSKI

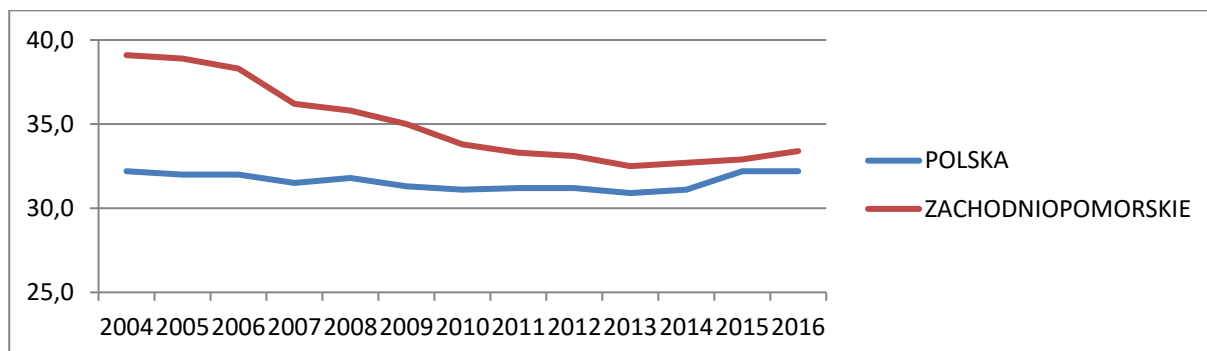
- Wyniki badań pozwalają stwierdzić, że stan środowiska małych miast jest dość przeciętny, wyjątek stanowią miejscowości uzdrowiskowe, takie jak Połczyn-Zdrój lub o wyjątkowych walorach przyrodniczych, jak Barlinek, w których stan środowiska naturalnego można ocenić jako dobry, a nawet bardzo dobry.
- Miasta zarządzane świadomie, wzmacniają rolę zieleni w swojej strukturze przestrzennej, sukcesywnie realizują zadania związane z rewitalizacją terenów zdegradowanych i poprzemysłowych, często nadając im nowe funkcje publiczne, wzbogacając o dużą ilość zieleni poprzez nasadzenia drzew i krzewów, rabaty i kwietniki

Ryc. 40 Podsumowanie wyników badań wskaźnikowych w dziedzinie ładu urbanistycznego
Źródło: opracowanie autora

Tabela 20 Wskaźnik poboru wody Ś-1. Źródło: opracowanie autora

NAZWA WSKAŹNIKA	Ś-1 – pobór wody na jednego mieszkańca ¹⁷⁷
DEFINICJA	Pobór z wód powierzchniowych i podziemnych ogółem na jednego mieszkańca.
ZNACZENIE	Woda jest zasobem deficytowym, który nie posiada substytutu. Obecnie zasoby wodne są nadmiernie eksploatowane. Wpływa to niekorzystnie na jakość i ilość wody oraz na ekosystemy, które są od niej zależne. Należy dbać o racjonalne gospodarowanie wodą, gdyż jest ona podstawowym, niezbędnym dla rozwoju zasobem dla wszystkich istot żywych oraz roślin.
OCENA	Dokonano analizy rocznej w dwóch okresach czasowych 2004-2009 oraz 2010-2016 Do zestawienia benchmarkingowego wykorzystano średni wskaźnik dla badanych okresów. POŻĄDANY KIERUNEK ZMIAN: SPADEK

Woda jest jednym z najważniejszych zasobów niezbędnych do funkcjonowania wszystkich form życia. Nadmierne jej eksploatowanie wpływa niekorzystnie nie tylko na ilość i jakość wody, ale także w konsekwencji prowadzi do pogorszenia poziomu życia społeczeństwa. Działania prowadzące do oszczędzania zasobów wodnych zarówno przez przedsiębiorstwa, jak i konsumentów indywidualnych są zgodne z koncepcją zrównoważonego rozwoju. W latach 2004-2013 pobór wody ogółem w przeliczeniu na 1 mieszkańca zmniejszył się o 1,7%.

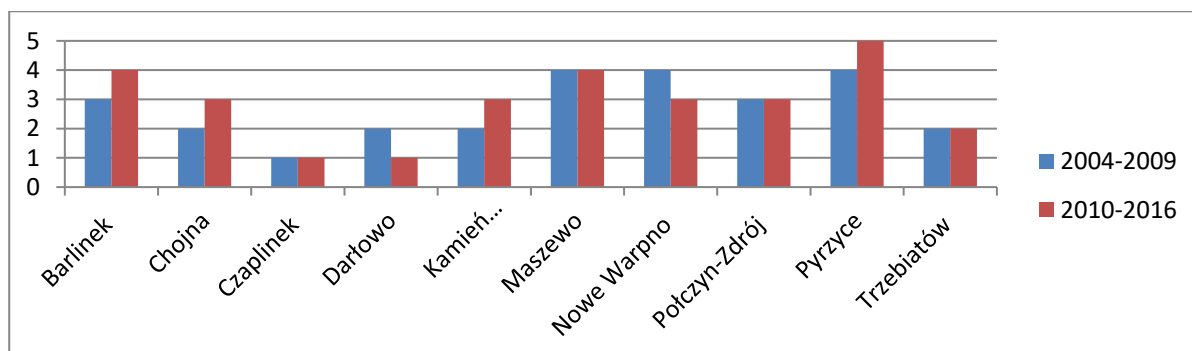
Ryc. 41 Średni pobór wody na jednego mieszkańca. Źródło: opracowanie autora na podstawie BDL

W 2013 r. odnotowano najmniejszy w analizowanym okresie pobór wody na 1 mieszkańca, tj. 295,34 m³ i w porównaniu z rokiem poprzednim odnotowano jego spadek o 2,1%. W odniesieniu do 2012 r. zanotowano spadek poboru wody na 1 mieszkańca zarówno w przypadku wód powierzchniowych jak i podziemnych odpowiednio o: 2,3% i 1,4%. W 2013 r. w Polsce pobrano 11241 mln m³ wody na zaopatrzenie ludności i gospodarki narodowej, w tym 8635 mln

¹⁷⁷ Aneks, Tabela 62

m³ z wód powierzchniowych oraz 2608 mln m³ z wód podziemnych. W porównaniu z rokiem poprzednim pobór wody ogółem zmniejszył się o 2,1%, wód powierzchniowych - o 2,3% oraz wód podziemnych - o 1,4%. Na cele gospodarki komunalnej pobrano 1991 mln m³ wody, tj. o 1,9% mniej niż w 2012 r. Dla potrzeb gospodarstw domowych pobrano 1559 mln m³ wody i było to mniej niż przed rokiem o 1,6%. Pobór wody na potrzeby przemysłu przetwórczego wyniósł 471 mln m³ i wzrósł o 1,4%.

Woda jest zasobem deficytowym, który nie posiada substytutu. Obecnie zasoby wodne są nadmiernie eksploatowane. Wpływa to niekorzystnie na jakość i ilość wody oraz na ekosystemy, które są od niej zależne. Należy dbać o racjonalne gospodarowanie wodą, gdyż za duże zużycie wody stanowi barierę rozwojową, wskaźnik przyjmuje funkcję **malejącą**. Do oceny tego wskaźnika przyjęte zostały reprezentatywne wielkości średnie wybrane na podstawie sytuacji w kraju i regionie. Dokonując oceny wzięto pod uwagę specyfikę małych miejscowości. Powyższy wykres (Ryc. 41) przedstawia poziom wskaźnika dla kraju i regiony, tendencje w latach 2004-2016 były rozbieżne, województwo zachodniopomorskie wypadło gorzej niż wskaźnik krajowy. **dla wartości poniżej 25m³ - wskaźnik oceniono jako bardzo dobry, od 25,01 do 30 - dobry, od 30,01 do 35 - dostateczny, od 35,01 do 40 - słabo oraz powyżej wartości 40 - bardzo słabo.**

Ryc. 42 Ocena wskaźnika Ś-1. Źródło: opracowanie autora

Wzrost świadomości społecznej na temat deficytu wody nie spowodował spadkowych tendencji wskaźnika poboru wody na jednego mieszkańca. W okresie 2004-2009 w większości badanych miast wskaźnik ocenić można było jako słaby albo bardzo słaby. W drugim badanym okresie sytuacja w czterech badanych miastach (Barlinek, Chojna, Kamień Pomorski i Pyrzyce) uległa poprawie. Można ją ocenić jako bardzo dobrą w Pyrzycach, dobrą w Barlinku i Maszewie. W pozostałych miastach wskaźnik przyjmuje wartości oceniane jako dostateczne (Chojna, Kamień, Nowe Warpno, Połczyn-Zdrój) oraz słabe (Czaplinek, Darłowo i Trzebiatów).

Tabela 21 Wskaźnik udziału terenów prawnie chronionych Ś-2. Źródło: opracowanie autora

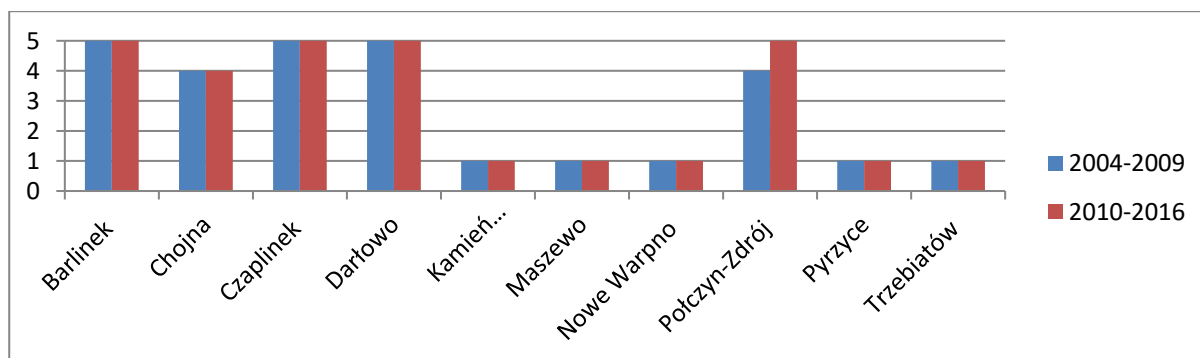
NAZWA WSKAŹNIKA	Ś-2 – udział terenów prawnie chronionych w powierzchni ogółem ¹⁷⁸
DEFINICJA	Wskaźnik obliczany jest jako udział powierzchni obszarów chronionych ogółem i według form ochrony przyrody: parki narodowe (bez otuliny), rezerваты przyrody (bez otuliny), parki krajobrazowe (bez otuliny, bez powierzchni rezerwatów i pozostałych form ochrony przyrody), obszary chronionego krajobrazu (bez powierzchni rezerwatów i pozostałych form ochrony przyrody), pozostałe formy ochrony przyrody położone na terenie parków krajobrazowych i obszarów chronionego krajobrazu (stanowiska dokumentacyjne, użytki ekologiczne, zespoły przyrodniczo-krajobrazowe) w powierzchni kraju ogółem. Wskaźnik nie uwzględnia obszarów sieci Natura 2000 (obejmuje tylko tę część obszarów sieci Natura 2000, która mieści się w granicach innych obszarów prawnie chronionych).
ZNACZENIE	Jest to najważniejszy i chyba najbardziej popularny wskaźnik, obrazujący skalę działań podejmowanych w celu ochrony środowiska przyrodniczego. Z punktu widzenia zagospodarowania przestrzennego większy udział terenów chronionych przyrodniczo oznacza potrzebę dostosowania planowania do specyficznych potrzeb ochronnych, jak też mniej lub bardziej poważne ograniczenia inwestycyjne, w tym zwłaszcza dotyczące zabudowy. Ponadto wskaźnik pośrednio informuje o wartości środowiska przyrodniczego w danej gminie. Nie jest to jednak ścisła zależność, gdyż po pierwsze, istnieje bardzo duża rozpiętość form tej ochrony (począwszy od rezerwatów ścisłych, kończąc na użytkach ekologicznych i obszarach chronionego krajobrazu), a po drugie, nie wszystkie cenne kompleksy przyrodnicze podlegają ochronie prawnej. Statystyka publiczna w tym zakresie jest dobra. Utrzymanie walorów przyrodniczych kraju jest ważne ze względów ekologicznych, ale również ekonomicznych (przyczynia się do rozwoju regionów przez rozwój turystyki). Ochrona przyrody służy zachowaniu dziedzictwa przyrodniczego oraz zachowaniu bogatej różnorodności biologicznej polskiej przyrody. Wskaźnik pozwoli na monitorowanie zmian zachodzących w wielkości powierzchni obszarów chronionych na tle powierzchni kraju.
OCENA	Ocenie poddano średni wskaźnik dla całego przedziału czasowego, w którym zostało wykonane badanie lat 2009-2016 dla każdej z wybranych miejscowości. POŻĄDANY KIERUNEK ZMIAN: WZROST

Pod względem walorów środowiskowych Polska zaliczana jest do grupy państw europejskich o najwyższym wskaźniku różnorodności biologicznej. Aby zachować posiadane warto-

¹⁷⁸ Aneks, Tabela 63

ści przyrodnicze, Polska od wielu lat rozwija różnorodne formy ochrony prawnej obszarów i obiektów jak również poszczególnych gatunków roślin i zwierząt oraz ich siedlisk. Obszary chronione (bez obszarów sieci Natura 2000) zajmowały w 2014 r. powierzchnię 10166 tys. ha, tj. o 2,4 tys. ha mniejszą niż w 2004 r. i o 1,2 tys. ha większą niż w 2013 r. Udział poszczególnych form ochrony przyrody w powierzchni kraju nie ulegał większym zmianom w latach 2004-2014. W końcu 2014 r. krajowymi formami ochrony przyrody objęte było 32,51% powierzchni Polski. Jest to o 0,01 p. proc. mniej w porównaniu z rokiem 2004 i bez zmian w odniesieniu do 2013 r. Najwyższą pozycję spośród prawnie chronionych form ochrony przyrody zajmują parki narodowe, których powierzchnia w końcu 2014 r. wyniosła 314,7 tys. ha, tj. o 2,7 tys. ha mniej niż w 2004 r. Rezerваты przyrody z powierzchnią 165,7 tys. ha zajmowały, podobnie jak w latach poprzednich, 0,53% terytorium kraju. Kolejną formą ochrony przyrody to parki krajobrazowe, których powierzchnia w 2014 r. była o 8,8 tys. ha większa niż w 2004 r. (2526,0 tys. ha). Obszary chronionego krajobrazu zajmują największą powierzchnię wśród form obszarów prawnie chronionych (7010,9 tys. ha w 2014 r.). W porównaniu z 2004 r. powierzchnia ta była jednak mniejsza o 31,7 tys. ha. Pozostałe formy ochrony przyrody, tj. użytki ekologiczne, stanowiska dokumentacyjne i zespoły przyrodniczo-krajobrazowe miały powierzchnię o 19,9 tys. ha większą niż w 2004 r. (o 15,4%).

Obszary chronionej przyrody stanowią **stymulator** rozwoju zrównoważonego oraz jakości życia zamieszkania. Wskaźnik przyjmuje funkcję rosnącą. Do oceny wskaźnika przyjęte zostały reprezentatywne wielkości średnie wybrane na podstawie sytuacji w kraju i regionie. Przyjęto następujący podział obszaru zmienności: powyżej 40% **wskaźnik oceniono jako bardzo dobry**, od 30% do 39,99% **dobry**, od 20% do 29,99% **dostateczny**, od 10% do 19,99% **słaby**, poniżej 10 % **bardzo słaby**.

Ryc. 43 Ocena wskaźnika Ś-2. Źródło: opracowanie autora

Ochrona środowiska przyrodniczego stanowi bardzo ważny aspekt rozwoju zrównoważonego miast. W badanych okresach czasu stan ochrony środowiska w sposób nieznaczny uległ zmianie. Wybrane do badania małe miast Pomorza Zachodniego można podzielić na dwie grupy (rysunek 30): grupa miast o silnych walorach krajobrazowo przyrodniczych w których znaczny obszar przyrody stanowią strefy ochrony krajobrazu (Barlinek, Chojna, Czaplinek, Darłowo)

oraz grupa miast, w których stan ochrony środowiska jest bardzo słaby co może prowadzić do degradacji przyrody w miastach i bezpośrednim sąsiedztwie (Kamień Pomorski, Maszewo, Nowe Warpno, Pyrzyce i Trzebiatów).

Tabela 22 Wskaźnik udziału zieleni urządzonej Ś-3. Źródło: opracowanie autora

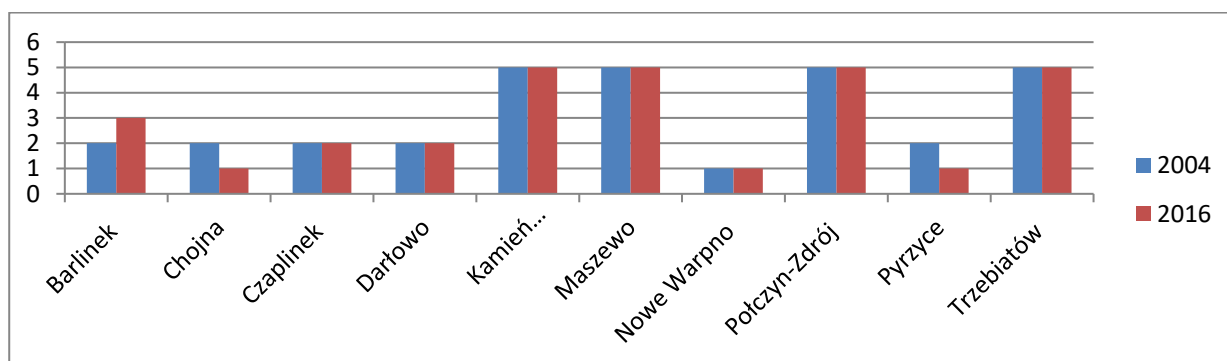
NAZWA WSKAŹNIKA	Ś-3 – tereny zieleni i zieleńców ¹⁷⁹
DEFINICJA	Udział parków i zieleńców w powierzchni miasta ogółem.
ZNACZENIE	Możliwość zamieszkania i przebywania wśród terenów zieleni jest jednym z najważniejszych wyznaczników zadowalającej jakości życia. Wynika to z powodów zdrowotnych, w tym aerosanitarnych i estetycznych oraz ogólnieekologicznych.
OCENA	Dokonano analizy rocznej w okresie 2004-2016. Do zestawienia benchmarkingowego wykorzystano wskaźnik na początku i końcu badanego okresu. POŻĄDANY KIERUNEK ZMIAN: WZROST

Tereny zielni, zieleńców i parków to obszary, w których mieszkańcy spędzają wiele wolnego czasu. Lepsze warunki zamieszkania występują przeważnie proporcjonalnie do wzrostu wskaźnika terenów zieleni i zieleńców, jednak najistotniejszy jest fakt spełniania minimalnego poziomu, zapewniającego **dostateczne nasycenie zielenią**. W Polsce standardy urbanistyczne w tym zakresie niestety nie obowiązują, warto przypomnieć, że przy pracach legislacyjnych, dotyczących projektu nowelizacji ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, który to projekt ustawy został zawieszony decyzją Zespołu do spraw Programowania Prac Rządu, były opracowane Krajowe Przepisy Urbanistyczne, określające m.in. minimalny udział procentowy powierzchni biologicznie czynnej gruntu rodzimego w odniesieniu do powierzchni zabudowanej (działki budowlanej). W dużych miastach w krajach zachodnich przyjmuje się wielkość terenu zielni **10-30 m² na 1 mieszkańca**, w tym pewną część powinna stanowić zieleń urządzona. Według Światowej Organizacji Zdrowia przyjmuje się dla aglomeracji wielkomiejskich poziom 50 m² na mieszkańca, bez określenia dostępności czasowo-przestrzennej mieszkańców. Zielona infrastruktura pełni wielorakie funkcje, np. biologiczne, klimatyczne i techniczne, będąc równocześnie przestrzenią, która jest użytkowana przez ludzi w różnorodny sposób. Aby tworzyła przestrzeń społeczną, powinna spełniać potrzeby swoich użytkowników w tym potrzebę bezpieczeństwa. Otwarte przestrzenie publiczne, np. w postaci zespołów zieleni miejskiej, oddziałują na użytkownika silniej od

¹⁷⁹ Aneks, Tabela 64

pojedynczych obiektów. Budują one istotę życia miejskiego oraz są miejscem sprzyjającym interakcji i integracji. Estetyczne i dobrze działające zielone przestrzenie publiczne stanowią o odbiorze poszczególnych części oraz ogólnego wizerunku miasta lub regionu.¹⁸⁰

Podobnie jak wskaźnik Ś-2 wielkość urządzonych założeń zielonych w mieście jest **stymulatorem** rozwoju zrównoważonego oraz jakości życia zamieszkania. Wskaźnik przyjmuje funkcję rosnącą. Do oceny wskaźnika przyjęte zostały reprezentatywne wielkości średnie wybrane na podstawie sytuacji w kraju i regionie. Przyjęto następujący podział obszaru zmienności: **powyżej 2% wskaźnik oceniono jako bardzo dobry, od 1,5 do 1,99% dobry, od 1 do 1,49% dostateczny, od 0,5 do 0,99% słaby, poniżej 0,5% bardzo słaby.**

Ryc. 44 Ocena wskaźnika udziału parków, zieleni i zieleni urządzonej w powierzchni ogółem.
Źródło: opracowanie własne

W badanych okresach czasu obszar przestrzeni zielonych w miastach nieznacznie się zmienił. Należy zauważyć, że poziom bardzo dobry utrzymuje się w miastach, które posiadały lub nadal posiadają charakter uzdrowiskowy, a wielkość obszaru założeń zielonych związana jest ze zdrowotnym charakterem miejscowości (Kamień Pomorski, Trzebiatów, Połczyn-Zdrój). Przestrzeń publiczna małego miasta o dominującej funkcji uzdrowiska wymaga troskliwego zagospodarowania i zaprojektowania. Stan tej przestrzeni świadczy o standardzie i atrakcyjności wypoczynkowo-turystycznej miejscowości.¹⁸¹ W pozostałych miastach wskaźnik został oceniony dość słabo.

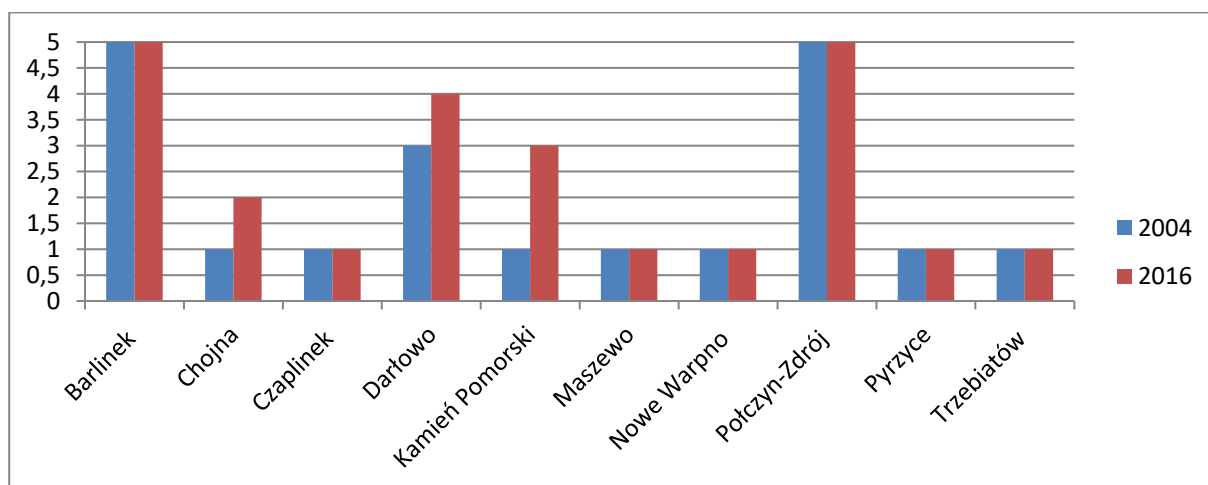
¹⁸⁰ K. Puzdrakiewicz, Zielona infrastruktura jako wielozadaniowe narzędzie zrównoważonego rozwoju, [w:] Studia miejskie tom 27 (2017) s. 155-174

¹⁸¹ H. Rutyna, Miasto z widokiem na uzdrowisko, [w:] Przestrzeń i forma nr 23/1 (2015), Szczecin 2015, s. 171-182

Tabela 23 Wskaźnik powierzchni lasów Ś-4. Źródło: opracowanie autora

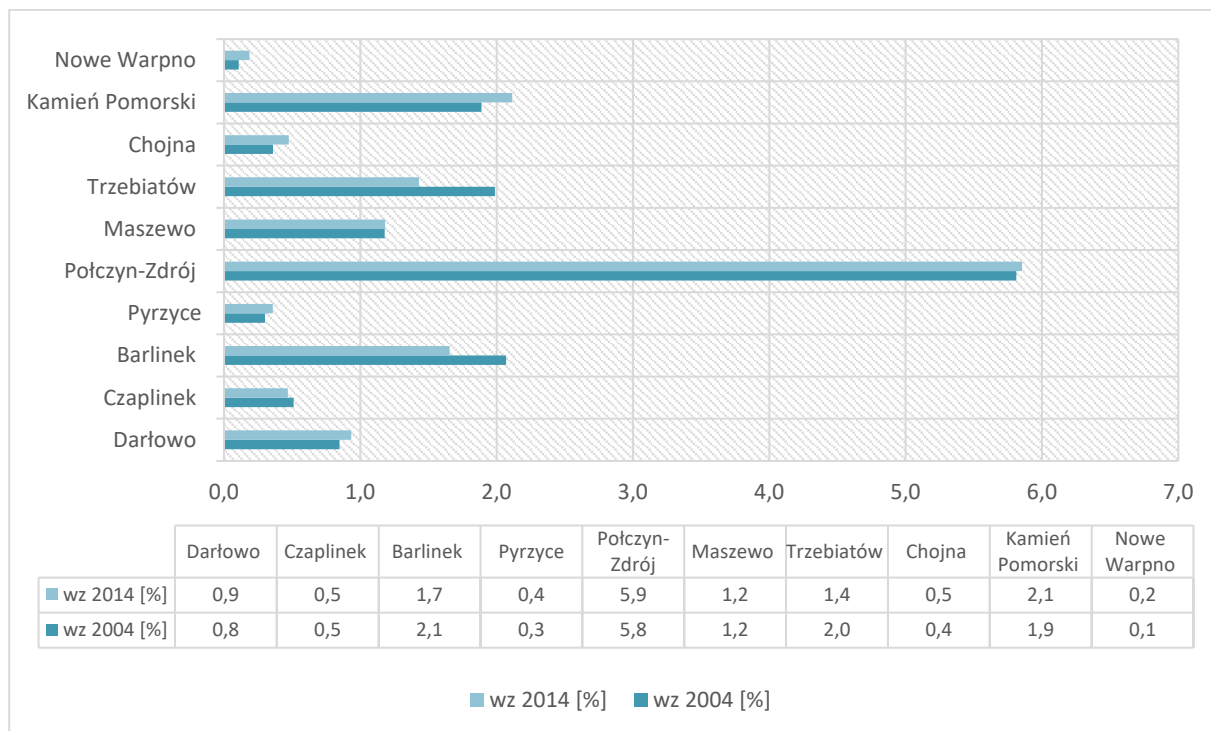
NAZWA WSKAŹNIKA	Ś-4 – powierzchnia lasów ¹⁸²
DEFINICJA	Wskaźnik lesistości obliczany jest jako udział powierzchni lasów w ogólnej powierzchni geodezyjnej kraju.
ZNACZENIE	Lasy są integralnym elementem środowiska przyrodniczego, mają korzystny wpływ na kształtowanie klimatu, bilansu wodnego, zachowanie potencjału biologicznego gatunków, przeciwdziałają procesom erozyjnym gleb. Pełnią ważne funkcje produkcyjne oraz społeczne. Istnieją duże potrzeby i możliwości zwiększania lesistości kraju przez zalesienie nieefektywnych produkcyjnie lub niezagospodarowanych gruntów rolnych.
OCENA	Dokonano analizy rocznej w okresie 2004-2016. Do zestawienia benchmarkingowego wykorzystano wskaźnik na początku i końcu badanego okresu. POŻĄDANY KIERUNEK ZMIAN: WZROST

Lasy odgrywają szczególną rolę w ochronie zasobów różnorodności biologicznej. Działania z zakresu gospodarowania i ochrony lasów służą m.in. stałemu wzrostowi lesistości kraju. Zwiększanie lesistości kraju jest bardzo ważnym elementem polityki leśnej państwa. Wskaźnik lesistości pozwala monitorować realizację jednego z celów „Strategii Bezpieczeństwo Energetyczne i Środowisko” – Cel 1. Zrównoważone gospodarowanie zasobami środowiska, który zakłada osiągnięcie w 2020 r. lesistości na poziomie 30,0%. W latach 2004-2014 powierzchnia lasów w Polsce zwiększyła się o 225 tys. ha; systematycznie wzrastała lesistość kraju. W 2014 r. lasy zajmowały powierzchnię 9198 tys. ha, co stanowiło 29,4% powierzchni geograficznej, tj. o 0,7 p. proc. więcej niż w 2004 r. W porównaniu z 2013 r. powierzchnia lasów powiększyła się o 21 tys. ha, z czego ponad 13 tys. ha w lasach prywatnych i ponad 7 tys. ha w lasach publicznych.

¹⁸² Aneks, Tabela 65

Ryc. 45 Ocena wskaźnika powierzchni lasów w powierzchni ogółem.
Źródło: opracowanie własne

Jakość środowiska przyrodniczego i przestrzeni zurbanizowanej jest czynnikiem wpływającym na poziom życia w miastach oraz ich konkurencyjność. Analizując walory środowiska przyrodniczego miast, skupiono się zatem na określeniu, w jakim stopniu podstawowe potrzeby ludności w zakresie rekreacji i odpoczynku mogą zostać zaspokojone na terenie miasta, bez konieczności wyjazdu poza jego granice. Badano więc lesistość i powierzchnię terenów zieleni urządzonej w miastach.

Ryc. 46 Poziom lesistości badanych miast. Źródło: opracowanie autora

Do miast, w których potrzeby mieszkańców mogą być zaspokojone należą te miasta, których powierzchnia terenów zieleni urządzonej oraz lesistości jest stosunkowo wysoka (powyżej 2%). Z analizy wskaźnika naturalnych terenów rekreacji wynika, że spośród badanych miast miastem wyróżniającym się w tym aspekcie jest Połczyn Zdrój. Najstabilniej wypadają miasta Nowe Warpno i Pyrzyce. Dominuje tendencja wzrastająca na przestrzeni lat. Wyjątkiem jest Barlinek oraz Połczyn Zdrój.

5.1.4. Analiza stanu infrastruktury technicznej

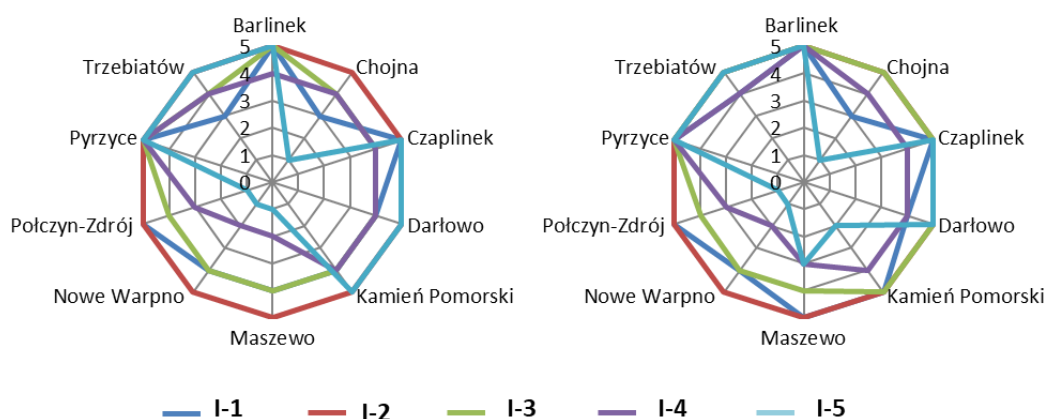

INFRASTRUKTURA TECHNICZNA

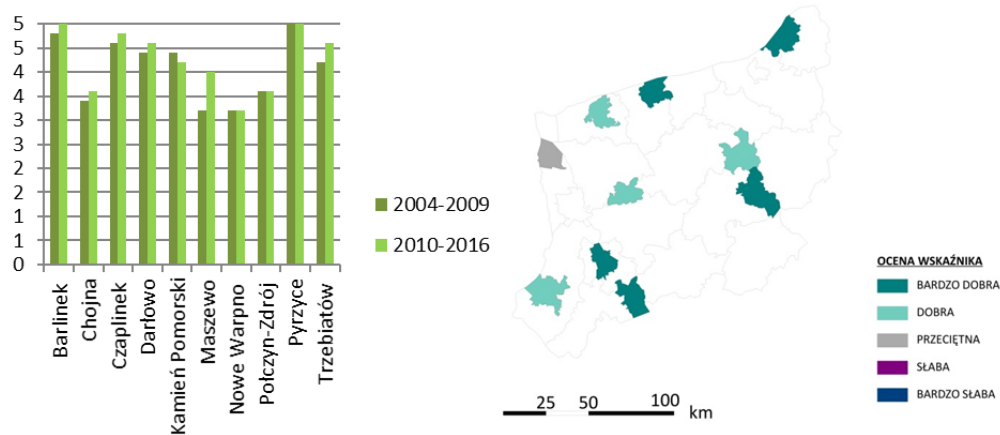
NAZWA WSKAŹNIKA	- ŹRÓDŁO DANYCH	PORZĄDANY KIERUNEK ZMIAN
I-1 wskaźnik wyposażenia mieszkań w instalację kanalizacyjną	BDL,GUS	WZROST
I-2 wskaźnik wyposażenia mieszkań w instalację wodociągową	BDL,GUS	WZROST
I-3 wyposażenie mieszkań w łazienkę	BDL,GUS	WZROST
I-4 wyposażenie mieszkań w instalację c.o.	BDL,GUS	WZROST
I-5 wyposażenie mieszkań w gaz sieciowy	BDL,GUS	WZROST

2004-2009

2010-2016

WSKAŹNIK SYNETYCZNY

OCENA I WNIOSKI

- Badane miasta charakteryzują się wysokim stopniem nasycenia infrastrukturą techniczną
- największe zróżnicowanie widoczne jest w dostępie do instalacji centralnego ogrzewania oraz gazu sieciowego. Ograniczenie dostępu do gazu sieciowego jest procesem ogólnokrajowym i wiodącą tendencją w nowym budownictwie

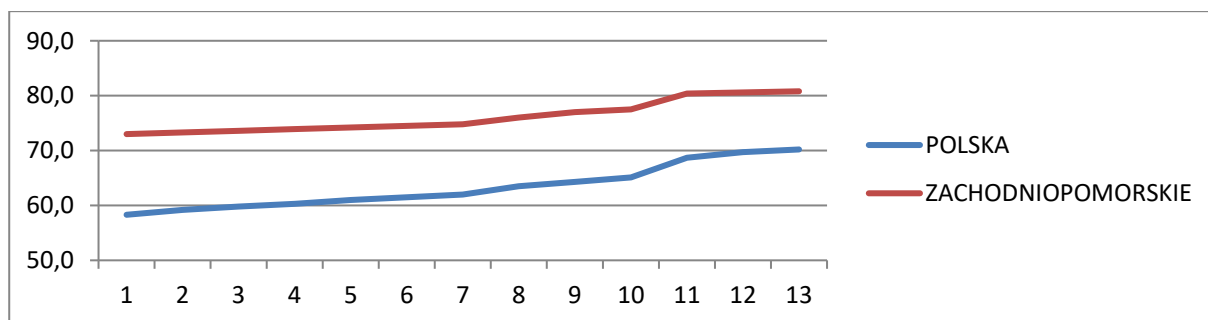
Ryc. 47 Podsumowanie wyników badań wskaźnikowych dostępu do infrastruktury technicznej
Źródło: opracowanie autora

Odpowiedni stopień nasycenia infrastrukturą odgrywa niezwykle ważną rolę w rozwoju zrównoważonym miast. Od jego poziomu zależą warunki życia ludności oraz konkurencyjność jednostek osadniczych co jest szczególnie istotne w kontekście postępujących procesów internacjonalizacji oraz integracji Polski ze strukturami unijnymi. Polska wieś jest coraz lepiej wyposażona w infrastrukturę techniczną. Na wskaźnik zbiorczy dostępności do infrastruktury wpływ ma ocena dostępności do instalacji kanalizacyjnej, wodociągowej, wyposażenia mieszkań w łazienki, instalację centralnego ogrzewania i dostęp do gazu sieciowego.

Tabela 24 Wskaźnik wyposażenia mieszkań w instalację kanalizacyjną I-1. Źródło: opracowanie autora

NAZWA WSKAŹNIKA	I-1 – wskaźnik wyposażenia mieszkań w instalację kanalizacyjną ¹⁸³
DEFINICJA	Dostępność kanalizacji.
ZNACZENIE	Spośród wielu wskaźników dotyczących infrastruktury sieciowej i wyposażenia w nią ludności, dostępność do kanalizacji jest zdecydowanie najważniejsza z punktu widzenia ochrony środowiska.
OCENA	Wskaźnik przyjmuje wartość od 0 do 100%. Ocenie poddano dwa przedziały czasowe lata 2004-2009 oraz 2010-2016. POŻĄDANY KIERUNEK ZMIAN: WZROST

Spośród wielu wskaźników dotyczących infrastruktury technicznej dostęp do kanalizacji jest najważniejszy z punktu widzenia ochrony środowiska. Wskaźnik dla badanych małych miast jest dużo lepszy niż sytuacja w kraju i regionie. Jest to sytuacja spowodowana tym, że największy problem z dostępem do infrastruktury technicznej w Polsce występuje w obszarach wiejskich, co powoduje zaniżenie wskaźnika dla większych obszarów. Przeprowadzono badanie w dwóch okresach czasowych.

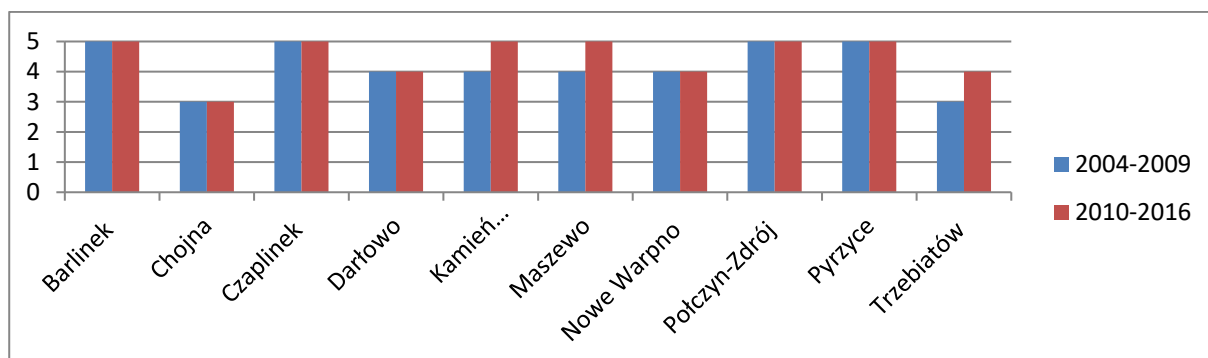
Ryc. 48 Wyposażenie mieszkań w instalację kanalizacyjną w latach 2004-2016.

Źródło: opracowanie autorki na podstawie danych BDL

Wskaźnik jest **stymulatorem rozwoju**, dlatego funkcja jego preferencji jest rosnąca. Do oceny tego wskaźnika przyjęty został podział obszaru zmienności uwarunkowany przyjęciem

¹⁸³ Aneks, Tabela 66

reprezentatywnych wielkości wybranymi na podstawie oceny sytuacji w kraju i regionie. Powyższy wykres (Ryc. 48) przedstawia poziom wskaźnika dla kraju i regiony, tendencje i wartości w badanym okresie są zbieżne. Na podstawie analizy tego wskaźnika przyjęto następujący podział obszaru zmienności: dla wartości powyżej 90% – wskaźnik oceniono jako bardzo dobry, od 80 do 89,99% dobry, od 70 do 79,99% dostateczny, od 60 do 69,99% słabo oraz poniżej wartości 60% bardzo słabo.

Ryc. 49 Ocena wskaźnika I-1 w latach 2004-2009 oraz 2010-2016. Źródło: opracowanie autorki.

W większości badanych miast poziom wyposażenia w instalację kanalizacyjną przekracza 90%. Można więc mówić o sytuacji bardzo dobrej w miastach: Barlinek, Czaplinek, Kamień Pomorski, Połczyn Zdrój i Pyrzyce. Wskaźnik oceniony został jako dobry w Darłowie, Nowym Warpnie i Trzebiatowie oraz w Chojnie na poziomie dostatecznym

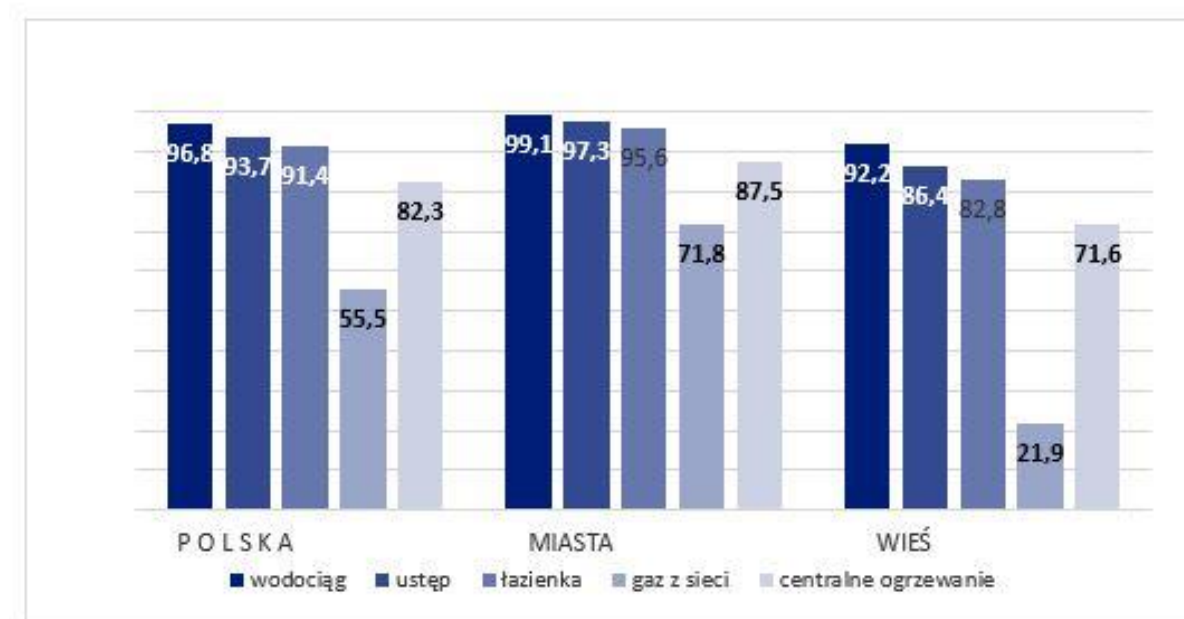
Tabela 25 Wskaźniki wyposażenia mieszkań w infrastrukturę techniczną: I-2, I-3, I-4, I-5. Źródło: opracowanie autora

NAZWA WSKAŹNIKA	I-2 – wskaźnik wyposażenia mieszkań w instalację wodociągową¹⁸⁴
DEFINICJA	Dostępność instalacji wodociągowej.
ZNACZENIE	Dostęp do zimnej i ciepłej wody jest podstawowym elementem normalnego funkcjonowania, a także podstawowym prawem każdego człowieka. W XXI wieku dostęp do instalacji wodociągowej jest nie tylko ułatwieniem a normą. Wskaźnik powinien zbliżać się do 100%.
NAZWA WSKAŹNIKA	I-3 – wskaźnik wyposażenia mieszkań w łazienkę¹⁸⁵
DEFINICJA	Dostępność do podstawowych obiektów sanitarnych – łazienki z bieżącą wodą.
ZNACZENIE	Łazienka powinna być podstawowym elementem wyposażenia mieszkania. Mimo to w raporcie WHO wskazano, że aż 2,3 mld ludzi nadal nie może korzystać z podstawowych obiektów sanitarnych. Jednym Celów zapisanych w Agendzie 2030 jest do 2030 roku jest sprawienie by w 2030 roku każdy człowiek na ziemi mógł korzystać z toalety z bieżącą wodą ¹⁸⁶
NAZWA WSKAŹNIKA	I-4 – wskaźnik wyposażenia mieszkań w instalację centralnego ogrzewania¹⁸⁷
DEFINICJA	Dostęp do centralnego ogrzewania.
ZNACZENIE	Dostęp do instalacji centralnego ogrzewania stanowi element podnoszący standard życia, ale nie jest warunkiem koniecznym do wysokiej jakości życia. Wysokość wskaźnika w dużej mierze uwarunkowane jest stanem oraz zasięgiem sieci miejskiej.
NAZWA WSKAŹNIKA	I-5 – wskaźnik dostępu mieszkań do gazu sieciowego
DEFINICJA	Dostępność do podłączenia gazu sieciowego.
ZNACZENIE	Dostęp do gazu sieciowego stanowi jedynie jedno z wielu paliw wykorzystywany do ogrzewania, podgrzewania ciepłej wody, czy w kuchni. Stanowi element podnoszący standard życia, ale nie jest warunkiem koniecznym do wysokiej jakości życia. Wysokość wskaźnika w dużej mierze uwarunkowane jest stanem oraz zasięgiem sieci miejskiej.
OCENA	Wskaźniki przyjmuje wartość od 0 do 100%. Ocenie poddano dwa przedziały czasowe lata 2004-2009 oraz 2010-2016. POŻĄDANY KIERUNEK ZMIAN: WZROST

Wyposażenie mieszkań w instalację techniczno-sanitarne jest podstawą odpowiedniej jakości życia i wygody mieszkańców. Doprowadzenie infrastruktury technicznej należy do zadań własnych gminy, które mogą być utrudnione przy zjawisku niekontrolowanego rozptywania się miast na obrzeża. W 2017 roku w Polsce najwięcej mieszkań wyposażonych było w wodociąg. W mieście stanowiły one 99,1% ogólnej liczby mieszkań, natomiast na wsi 92,2%. Najmniej mieszkań wyposażonych było w gaz z sieci. Instalację tą posiadało 71,8% mieszkań położonych na terenie miasta i tylko 21,9% mieszkań z terenu wiejskiego. W porównaniu do 2016 r. największy

¹⁸⁴ Aneks, Tabela 67¹⁸⁵ Aneks, Tabela 68¹⁸⁶ Aneks, Tabela 69¹⁸⁷ Aneks, Tabela 70

wzrost nastąpił w wyposażeniu mieszkań w centralne ogrzewanie. Dla mieszkań położonych w mieście wyniósł on 1,4 p. proc. a dla mieszkań położonych na wsi wyniósł 1,5 p. proc.¹⁸⁸

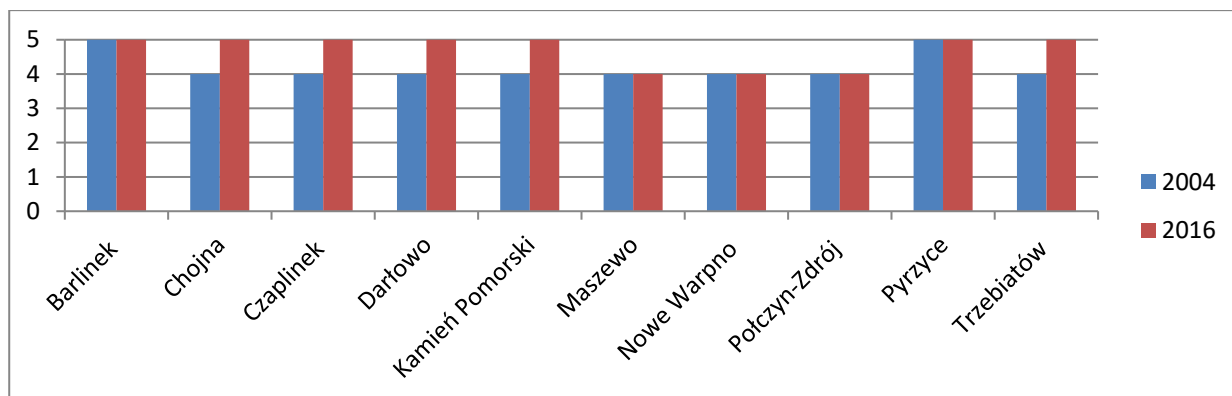
Ryc. 50 Stan wyposażenia mieszkań w instalacje techniczno-sanitarne w %.

Źródło. Raport: Warunki mieszkaniowe w Polsce w 2017 r. GUS

Wskaźnik są stymulatorami **rozwoju**, dlatego funkcja jego preferencji jest rosnąca. Do oceny tego wskaźników przyjęte zostały obszary zmienności wynikające z reprezentatywnych wielkości wybranymi na podstawie oceny sytuacji w kraju i regionie. Na podstawie analizy tego wskaźnika przyjęto następujący podział obszaru zmienności: **dla wartości powyżej 90% – wskaźnik oceniono jako bardzo dobry, od 80 do 89,99% dobry, od 70 do 79,99% dostateczny, od 60 do 69,99% słabo oraz poniżej wartości 60% bardzo słabo.**

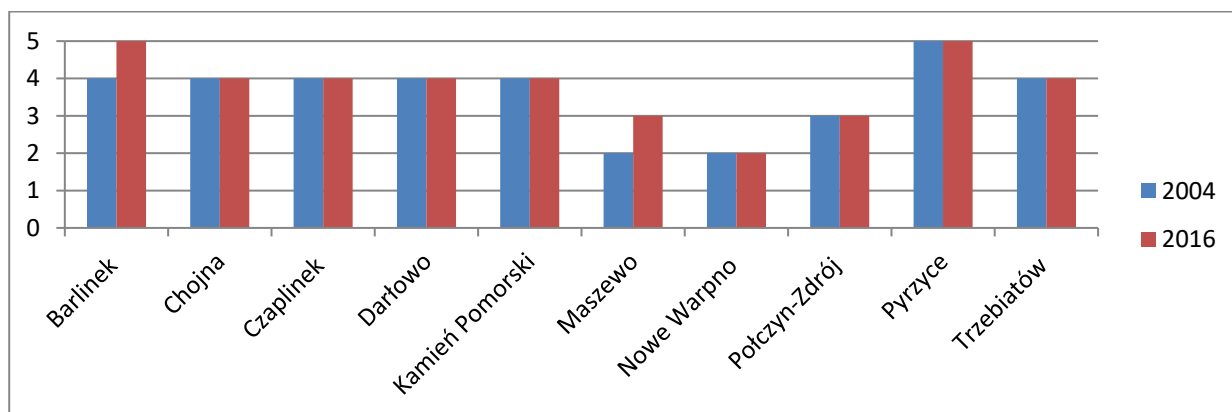
Wskaźnik I-2 – wyposażenie mieszkań w instalację wodociągową we wszystkich badanych jednostkach oceniony został jako bardzo dobry, powyżej 95%. Analiza **wskaźnika I-3** odnoszącego się do wyposażenia mieszkań w badanych miasta w łazienkę wykazuje poprawę, a sytuacja w końcowym pomiarze oceniona została jako bardzo dobra (ponad 95% mieszkań) we wszystkich miastach oprócz Maszewa, Nowego Warpna i Połczyna-Zdrój, sytuację w tych miastach należy ocenić jako dobrą.

¹⁸⁸ Dane z Raportu Warunki mieszkaniowe w Polsce 2017r. GUS

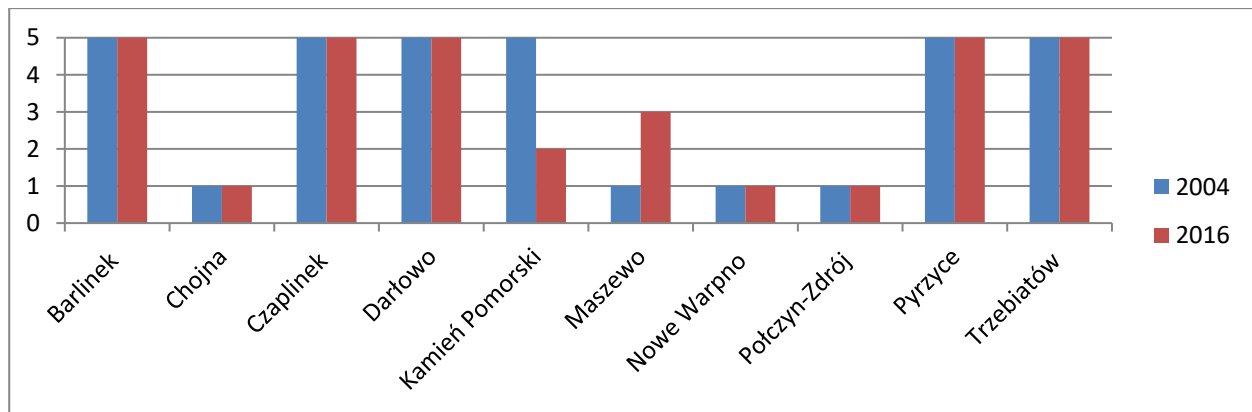
Ryc. 51 Ocena wskaźnika I-3. Źródło: Opracowanie autora

Analizowany **wskaźnik I-4** dostęp do centralnego ogrzewania wykazuje nieco większe zróżnicowanie w badanych jednostkach. Tylko w dwóch miastach i poziom wyposażenia w instalacje c.o. można ocenić jako bardzo dobry (Barlinek, Pyrzyce) – miasta najbardziej zwarte spośród badanych jednostek, w połowie miast sytuacja została oceniona jako dobra (Chojna, Czaplinek, Darłowo, Kamień Pomorski, Trzebiatów). Najniższy poziom dostępności występuje w Nowym Warpnie, dostateczny w Maszewie i Połczynie-Zdroju.

Ryc. 52 Ocena wskaźnika I-4. Źródło: Opracowanie autora

Ostatnim wskaźnikiem analizy wyposażenia mieszkań w infrastrukturę techniczno-sanitarną jest wskaźnik, które wykazuje największe zróżnicowanie, ale też jest najmniej dostępny w skali kraju. Mianowicie I-5 dostęp do gazu sieciowego zdaje się być tylko możliwością i nie być niezbędny do stworzenia warunków wysokiej jakości życia mieszkańców. Na podstawie analizy tego wskaźnika przyjęto następujący podział obszaru zmienności: **dla wartości powyżej 70%** – wskaźnik oceniono jako **bardzo dobry**, od 60 do 69,99% **dobry**, od 50 do 59,99% **dostateczny**, od 40 do 49,99% **słabo** oraz poniżej wartości 40% **bardzo słabo**.

Ryc. 53 Ocena wskaźnika I-5. Źródło: Opracowanie autora

Podczas badanego okresu czasu, poziom wskaźnika właściwie nie uległ zmianie. Wyjątek stanowi Kamień Pomorski, w którym jego ocena spadła. Taka sytuacja wynika z dużej ilości nowej zabudowy jednorodzinnej i wielorodzinnej, w której budynki nie zostały podłączone do gazu sieciowego co w konsekwencji spowodowało spadek wskaźnika. Wzrost z poziomu bardzo słabego na dostateczny badanie wykazało w miejscowości Maszewo. Chojna (2,4%) i Nowe Warpno (0,4%) to miasta, w których ilość mieszkań wyposażonych w gaz sieciowy ma charakter śladowy.

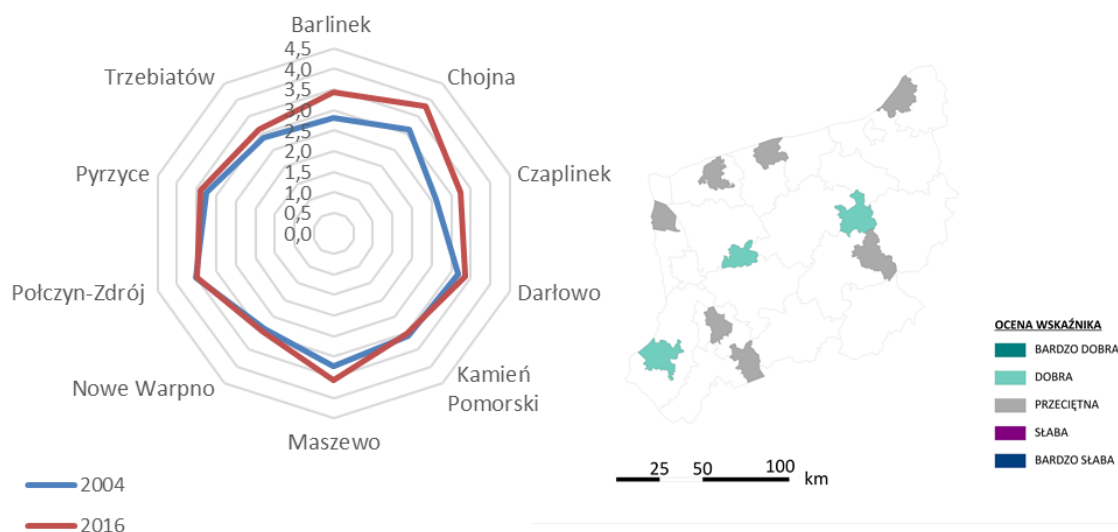
5.2. Analiza ładu społecznego

ŁAD SPOŁECZNY

ZBIORCZE ZESTAWIENIE WSKAŹNIKÓW SYNTETYCZNYCH – STAN ŁADU SPOŁECZNEGO

WSKAŹNIK	D	D	Z	Z	E	E	W	W	K	K	ŁAD	ŁAD	Δ
MIASTO	2004	2016	2004	2016	2004	2016	2004	2016	2004	2016	2004	2016	
Barlinek	3,33	2,33	3	4	3	4	2,25	3	2,5	3,75	2,82	3,42	0,60
Chojna	5	3,67	2,5	5	2,33	4,33	2,25	2,25	3,5	3,75	3,12	3,80	0,68
Czaplinek	3	3	2,5	4	3,33	3,67	2,5	2,5	1,75	3	2,62	3,23	0,62
Darłowo	2,33	1,67	3	5	3,33	2,67	3,75	3,75	3,5	3,75	3,18	3,37	0,18
Kamień Pomorski	3,33	1,67	3,5	4,5	3	3,67	2,5	3	3	2,25	3,07	3,02	-0,05
Maszewo	5	4	3,5	4,5	2,33	3,33	1,75	2,5	3,5	3,5	3,22	3,57	0,35
Nowe Warpno	3,67	2,67	3	3	2,67	3,33	2,75	2,75	2,25	3	2,87	2,95	0,08
Połczyn-Zdrój	1,67	1,33	4,5	4,5	3,67	3,67	3,75	3,5	4	4,5	3,52	3,50	-0,02
Pyrzyce	3,33	2	4	5	2,67	4	2,25	2,75	4	3,25	3,25	3,40	0,15
Trzebiatów	4	2,33	2,5	5	2,67	3,67	1,75	2	3,5	2,5	2,88	3,10	0,22

OCENA I WNIOSKI

- Istotę rozwoju małych miast w przyszłości stanowić będzie przystosowanie przestrzeni, infrastruktury oraz działań społecznych do gentryfikacji* społeczeństwa.
- Wzrost konkurencyjności małych miast pod kątem jakości życia względem ośrodków metropolitalnych jest niezbędny, aby zatrzymać emigrację mieszkańców wieku produkcyjnym.
- Jednym z definiowanych problemów strefy społecznej badanych miast jest niska dostępność do opieki żłobkowej. Szansę w tym wymiarze stanowi program MALUCH + Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki społecznej wspierający rozwój instytucji opieki na dziećmi w wieku do 3 lat w sposób ciągły od 2011 roku. Żadne badane miasto nie skorzystało z możliwości pozyskania bezzwrotnych funduszy na stworzenie miejsc i nowych placówek dla najmłodszych.

Ryc. 54 Podsumowanie wyników badań ładu środowiskowego. Źródło: opracowanie autora

5.2.1. Demografia

DEMOGRAFIA

NAZWA WSKAŹNIKA	ŹRÓDŁO DANYCH	PORZĄDANY KIERUNEK ZMIAN
D-1 – przyrost naturalny na 1000 mieszkańców	GUS	WZROST
D-2 – liczba ludności w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym	GUS	SPADEK
D-3 – saldo migracji na 1000 mieszkańców	GUS	WZROST

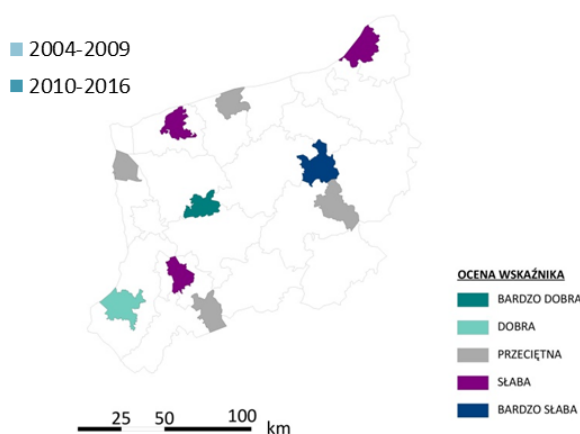
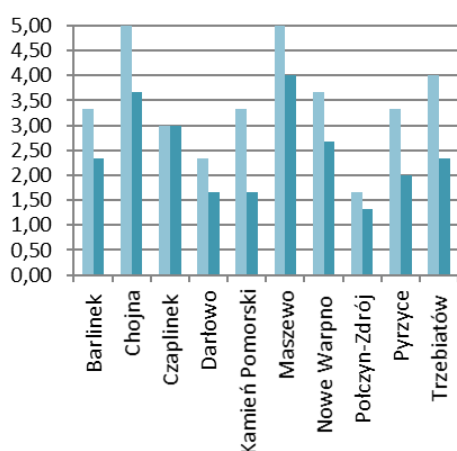
2004-2009

2010-2016

WSKAŹNIK SYNTETYCZNY

OCENA I WNIOSKI

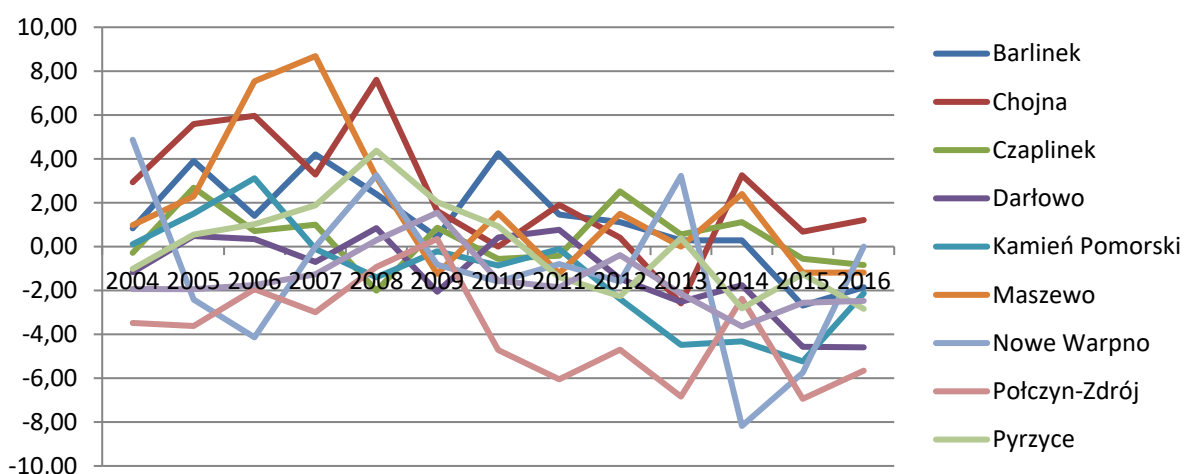
- Badania wykazały widoczny spadek przyrostu naturalnego – średni przyrost naturalny dla badanych jednostek w latach 2004-2009 wykazywał jeszcze tendencje wzrostowe i wynosił na 1000 mieszkańców 0,95 (0,31 dla Polski) – kolejny badany okres (2010-2016) to już widoczna stagnacja – średni przyrost dla małych miast Pomorza Zachodniego -1,40 (0,00 dla Polski). Wśród badanych miast tylko 4 ośrodki wykazują tendencje wzrostowe lub neutralne. (Barlinek, Chojna, Czaplinek, Maszewo) – jednak należy zauważyć, że tendencje wzrostowe są dużo słabsze niż w pierwszej części badanego okresu.
- Badanie salda migracji wykazuje zwiększający odpływ mieszkańców z obszaru małych miast, jednak istotna przy interpretacji wyników tego wskaźnika jest analiza migracji wewnątrz gminnych. Biorąc pod uwagę, że większość z badanych miast leży w gminach miejsko-wiejskich – dokonano analizy ruchu wewnątrz gminnego, która w większości przypadków potwierdza, że są to migracje wewnętrzne. Rodziny z dziećmi budują sobie „domy z ogródkiem” na obszarach znajdujących się poza granicami miasta, ale w granicach gminy (Załącznik statystyczny tabela nr ...)
- wszystkie tendencje demograficzne wykazują, że istotą rozwoju miast w następnych latach będzie stanowić przystosowanie przestrzeni, infrastruktury oraz działań społecznych do „starzejącego się społeczeństwa” – liczba osób w wieku po produkcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym wzrosła w badanym okresie z 15,3 do 23,56. Jest to proces, który stanowi wyzwanie nie tylko dla małych miast, ale – stanowi kluczowy problem na szczeblu krajowym.

Ryc. 55 Podsumowanie wyników badań wskaźnikowych demografii. Źródło: opracowanie autora

Tabela 26 Wskaźnik przyrostu naturalnego. Źródło: opracowanie autora

NAZWA WSKAŹNIKA	D-1 - przyrost naturalny na 1000 mieszkańców ¹⁸⁹
DEFINICJA	Współczynnik przyrostu naturalnego stanowi stosunek przyrostu naturalnego ludności do liczby ludności w przeliczeniu na 1000 osób
ZNACZENIE	Narzędzie monitorowania procesów demograficznych wpływających na sytuację społeczno-ekonomiczną miast. Analiza wskaźnika pozwala na trafne wyznaczenie polityki rozwoju społecznego, gospodarczego i przestrzennego miasta.
OCENA	Ocenie poddano średni wskaźnik dla dwóch przedziałów czasowych lat: 2004-2009 oraz 2010-2016 dla każdej z wybranych miejscowości. POŻĄDANY KIERUNEK ZMIAN: WZROST

W latach 2004-2009 przyrost naturalny w regionie Pomorza Zachodniego był dodatni i wykazywał tendencje wzrostowe i był korzystniejszy niż średnia krajowa, drugi badany okres, czyli lata 2010-2016 to okres stałego spadku współczynnika, większego w regionie niż w Polsce.

Ryc. 56 Analiza przyrostu naturalnego w latach 2004-2016.

Źródło: opracowanie autora na podstawie BDL

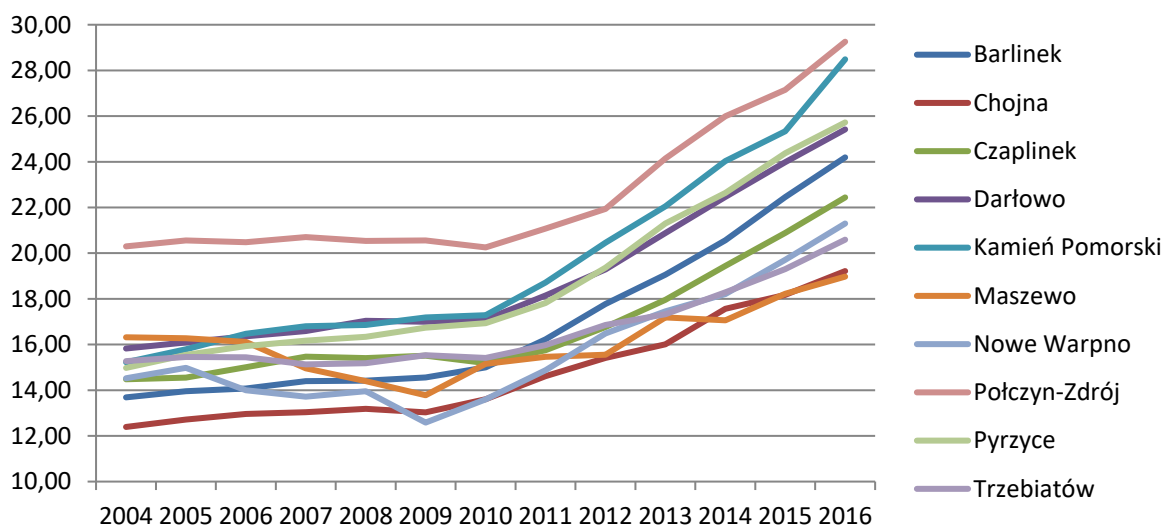
Badanie współczynnika w wybranych małych miastach wskazują, na duże zróżnicowanie wartości. Średni przyrost naturalnych dla badanych okresów większości miast waha się w granicach -2 do 2. Pozytywny wyjątek stanowią w okresie 2004-2009 miasta: Chojna (+4,5) oraz Maszewo (+3,57), natomiast negatywny Połczyn-Zdrój, którego współczynnik przyrostu naturalnego zarówno w pierwszym (-2,10), jak i w drugim okresie (-5,33) silnie odbiega od wartości średnich dla województwa zachodniopomorskiego i Polski. Od 2004 r. obserwowany jest systematyczny wzrost liczby urodzeń, a dodatni współczynnik przyrostu naturalnego utrzymuje się od

¹⁸⁹ Aneks, Tabela 71

2006 r. i wykazuje tendencję rosnącą. Jest to niewątpliwie związane z faktem, że w dorosłe życie wkroczyło pokolenie wyżu demograficznego z początku lat 80. ubiegłego stulecia. Pomimo pozytywnych tendencji nadal dość niski współczynnik przyrostu naturalnego jest poważnym problemem w Polsce.¹⁹⁰

Tabela 27 Wskaźnik liczby ludności w wieku po produkcyjnym (D-2). Źródło: opracowanie autora

NAZWA WSKAŹNIKA	D-2– liczba ludności w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym ¹⁹¹
DEFINICJA	Wskaźnik obciążenie demograficznego ludność w wieku poprodukcyjnym na osób w wieku produkcyjnym.
ZNACZENIE	Narzędzie monitorowania procesów demograficznych wpływających na sytuację społeczno-ekonomiczną miast. Analiza wskaźnika pozwala na trafne wyznaczenie polityki rozwoju społecznego, gospodarczego i przestrzennego miasta. Jest to wskaźnik niezwykle istotny biorąc pod uwagę aktualne tendencje demograficzne w Polsce.
OCENA	Ocenie poddano średnie saldo migracji dla dwóch o okresów czasu 2004-2009 oraz 2010-2016. POŻĄDANY KIERUNEK ZMIAN: SPADEK

Ryc. 57 Analiza poziomu procentowego udziału ludności w wieku poprodukcyjnym w wybranych miastach. Źródło: opracowanie autora na podstawie BDL

Wyniki przeprowadzonych badań wskaźnika obciążenia demograficznego obrazują tendencję niekorzystną w rozwoju miasta. Proces obciążenia demograficznego się wzmacnia (Ryc. 57). We wszystkich miastach zanotowano wzrost ilości osób w wieku poprodukcyjnym w stosunku

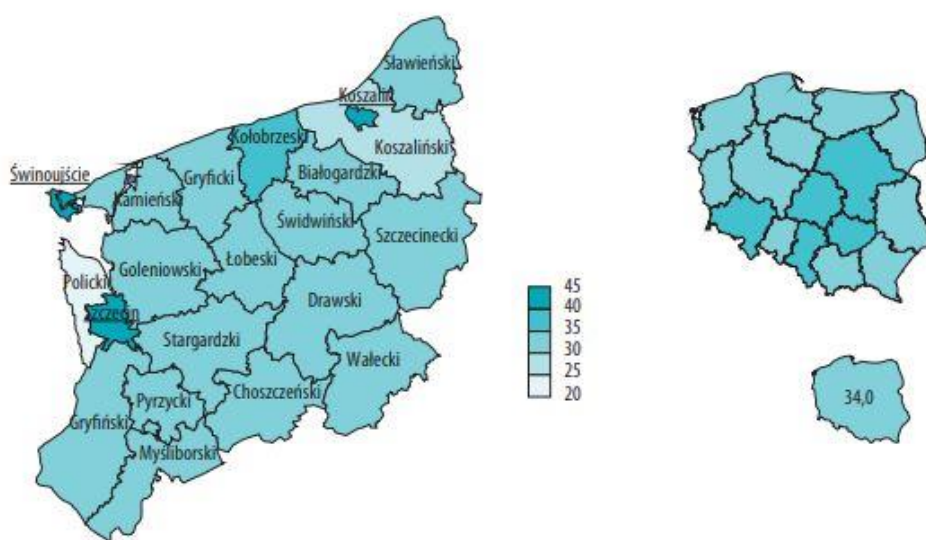
¹⁹⁰GUS, Urząd Statystyczny w Katowicach, Wskaźniki zrównoważonego rozwoju Polski, Katowice 2011

¹⁹¹ Aneks, Tabela 72

do mieszkańców wieku produkcyjnym od roku 2004 ponad 50%. Dla pierwszego z badanych okresów lat 2004-2009 średnia ilość osób w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym w badanych miastach wynosiła 15,61 natomiast w latach 2010-2016 było to już 19,47¹⁹².

Miastami, w których obciążenie demograficzne jest najsilniejsze są: Połczyn-Zdrój, Kamień Pomorski, Darłowo i Pyrzyce. Cechą wspólną tych jednostek jest zanikająca funkcja uzdrowiskowa jaką pełniły we wcześniejszych latach. Powyższa sytuacja ma związek z rozwojem tej funkcji w pobliskich miejscowościach nadmorskich, które mają atut atrakcyjniejszego położenia geograficznego.

LUDNOŚĆ W WIEKU POPRODUKCYJNYM NA 100 OSÓB W WIEKU PRODUKCYJNYM
POST-WORKING AGE POPULATION PER 100 PERSONS OF WORKING AGE

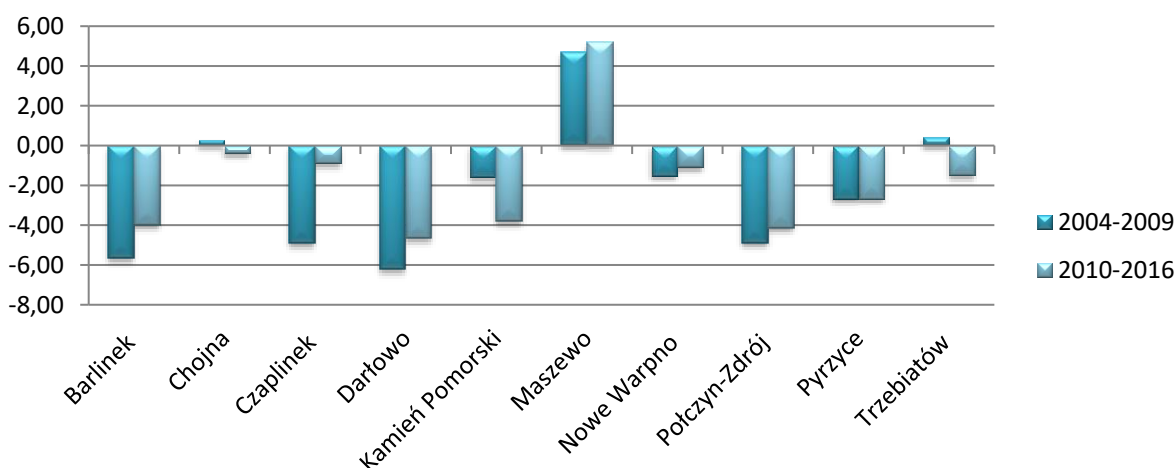
Ryc. 58 Ludność w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym. Źródło: www.eregion.pl

¹⁹² Bank Danych Lokalnych

Tabela 28 Wskaźnik sala migracji (D-3). Źródło: opracowanie autora

NAZWA WSKAŹNIKA	D- 3 –średnie saldo migracji na 1000 mieszkańców ¹⁹³
DEFINICJA	Saldo migracji jest to różnica (ujemna lub dodatnia) pomiędzy napływem (imigracją) a odpływem (emigracją) ludności.
ZNACZENIE	Migracja jest ważnym elementem zmian demograficznych zachodzących na poziomie gminnym. Może częściowo zrównoważyć skutki starzenia się społeczeństwa, ma duży wpływ na ilość osób w wieku produkcyjnym, ponieważ w największym stopniu dotyczy właśnie tej grupy.
OCENA	Ocenie poddano średnie saldo migracji dla dwóch o okresów czasu 2004-2009 oraz 2010-2016. POŻĄDANY KIERUNEK ZMIAN: SPADEK

Migracja ludności obok przyrostu naturalnego jest czynnikiem kształtującym stan ludności w miastach. W obu badanych okresach większości miast obserwujemy większy odpływ ludności na pobyt stały niż napływ. Wykres (Ryc. 59) przedstawia średnie saldo migracji w badanych miastach. Maszewo jest jednostką osadniczą, w której saldo jest dodatnie. Średnie saldo migracji dla Polski oscyluje około zera.¹⁹⁴ Można więc wnioskować, że migracje na pobyt stały w sposób szczególny dotyczą miast małych.

Ryc. 59 Średnie saldo migracji w dwóch badanych okresach 2004-2009 oraz 2010-2016.

Źródło: opracowanie autora

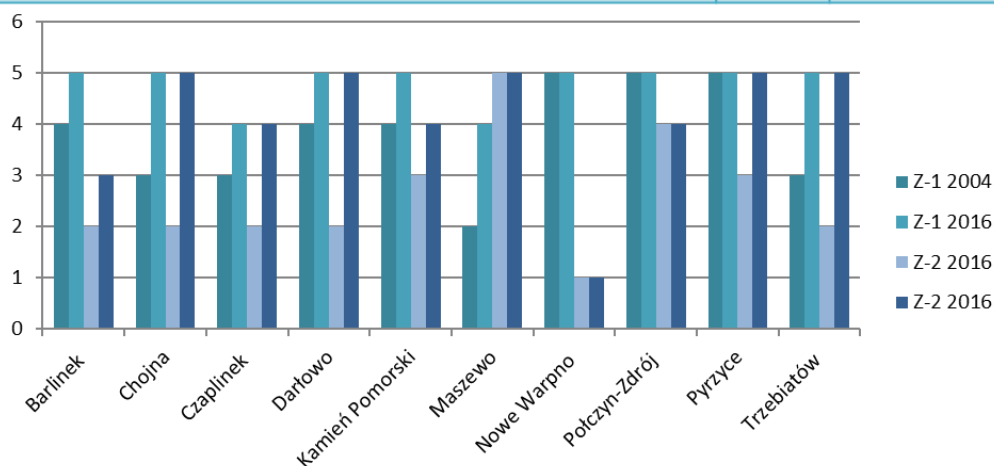
¹⁹³ Aneks, Tabela 73¹⁹⁴ Dane EUROSTAT

5.2.2. Analiza dostępu do usług ochrony zdrowia

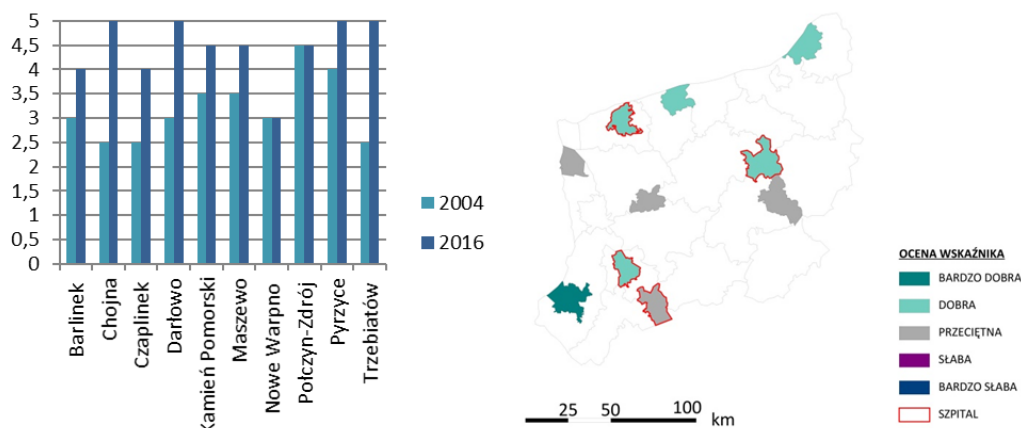

ZDROWIE

NAZWA WSKAŹNIKA	ŹRÓDŁO DANYCH	PORZĄDANY KIERUNEK ZMIAN
Z-1 – liczba przychodni na 1000 mieszkańców	GUS	WZROST
Z-2 – liczba aptek na 1000 mieszkańców	GUS	WZROST

WSKAŹNIK SYNTETYCZNY

OCENA I WNIOSKI

- W badanym okresie czasu dostępność do usług związanych ze służbą zdrowia w ośmiu z badanych miast uległa poprawie, jednak tylko w dwóch przypadkach wskaźnik syntetyczny oceniono na dobry i powyżej (Chojna i Kamień Pomorski)
- Cztery z badanych miast na swoim obszarze mają zlokalizowane szpitale (Barlinek, Kamień Pomorski, Polczyn-Zdrój oraz Pyrzyce), co znacząco podnosi ocenę dostępu do usług związanych ze zdrowiem
- Dostęp do usług związanych ze zdrowiem w badanych miastach w 2004 roku ocenić można było na słaby sytuacja w badanym okresie czasu uległa zmianie i 2016 trochę powyżej przeciętnej, biorąc pod uwagę lokalizację szpitali lub filii pogotowia ratunkowego większości ośrodków stan rozwoju dostępności do usług zdrowia można ocenić na dobry

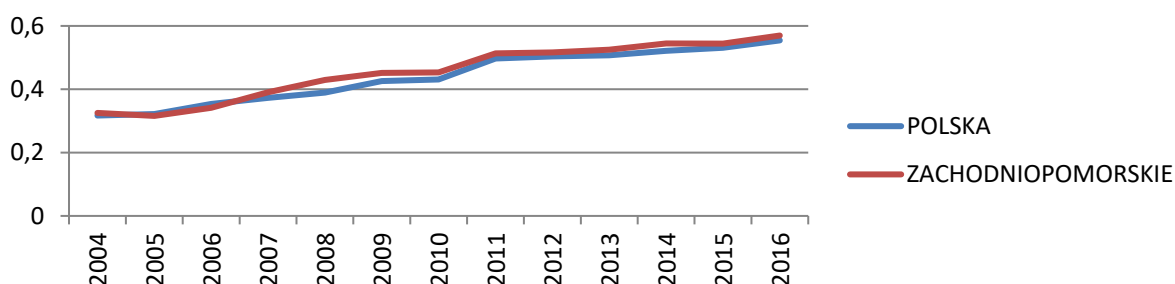
Ryc. 60 Podsumowanie wyników badań wskaźnikowych dostępu do usług ochrony zdrowia.

Źródło: opracowanie autora

Tabela 29 Wskaźnik dostępu do przychodni (Z-1). Źródło: opracowanie autora

NAZWA WSKAŹNIKA	Z-1 – liczba przychodni na 1000 mieszkańców ¹⁹⁵
DEFINICJA	Wskaźnik dostępności do podstawowej opieki zdrowotnej.
ZNACZENIE	Podstawowa opieka zdrowotna oraz ambulatoryjna opieka specjalistyczna stanowią ważny szczebel w systemie ochrony zdrowia. Wskaźnik jest ważnym narzędziem monitorowania dostępu do usług zdrowia wpływających na jakość życia w mieście. Jego poznanie pozwala na zaplanowanie działań mających na celu dostosowanie miejskiej polityki społecznej do ogólnych standardów krajowych i europejskich.
OCENA	Dokonano analizy rocznej w okresie 2004-2016. Do zestawienia benchmarkingowego wykorzystano wskaźnik na początku i końcu badanego okresu. POŻĄDANY KIERUNEK ZMIAN: WZROST

W końcu 2016 roku w ambulatoryjnej opiece zdrowotnej funkcjonowało ogółem ponad 21 tys. przychodni (o 817 więcej niż w roku poprzednim). Utrzymał się więc trwający od kilkunastu lat systematyczny wzrost liczby placówek ambulatoryjnej opieki medycznej.¹⁹⁶

Ryc. 61 Wskaźnik podstawowej opieki zdrowotnej w latach 2004-2016 w kraju i regionie Pomorza Zachodniego. Źródło: opracowanie własne autorki na podstawie danych BDL

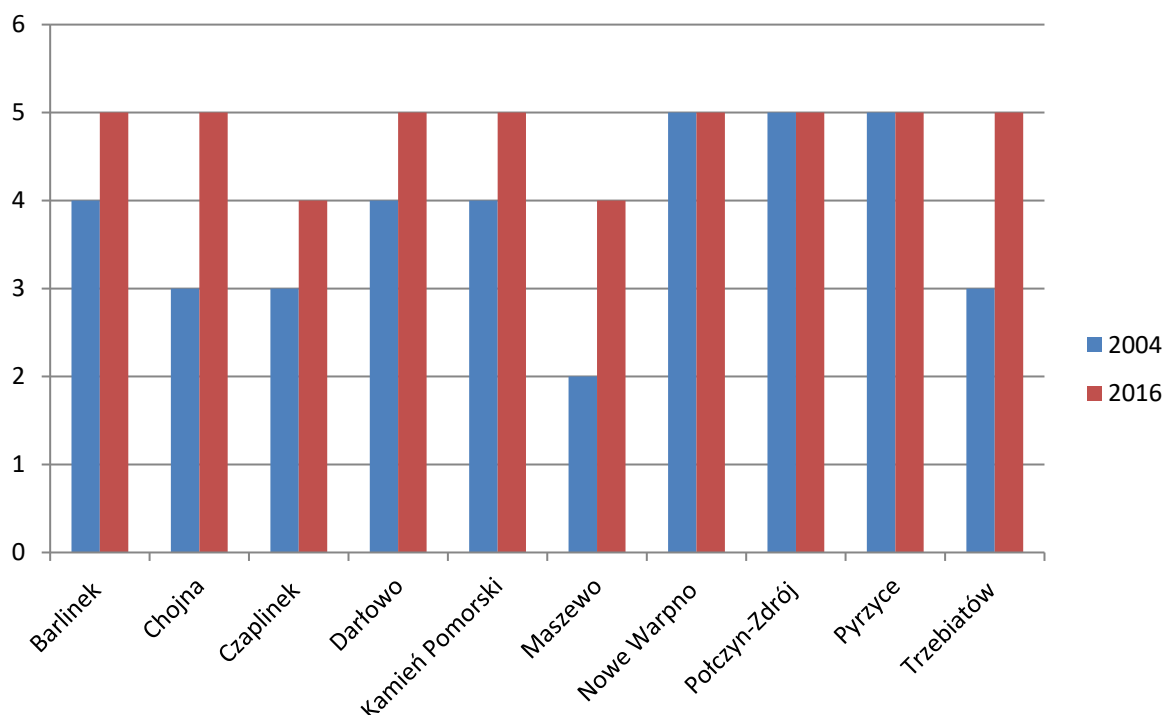
Wskaźnik jest **stymulatorem rozwoju**, dlatego funkcja jego preferencji jest rosnąca. Do oceny tego wskaźnika przyjęto reprezentatywne wielkości wybrane na podstawie oceny sytuacji w kraju i regionie. Powyższy wykres (Ryc. 61) przedstawia poziom wskaźnika dla kraju i regionu, tendencje i wartości w badanym okresie są zbieżne. Na podstawie analizy tego wskaźnika przyjęto następujący podział obszaru zmienności: dla wartości powyżej 0,6 – wskaźnik oceniono jako bardzo dobry, od 0,45 do 0,53 dobry, od 0,38 do 0,44 dostateczny, od 0,30 do 0,37 słabo oraz poniżej wartości 0,3 bardzo słabo.

¹⁹⁵ Aneks, Tabela 74, Tabela 74 Wskaźnik dostępu do przychodni (Z-1). Źródło: opracowanie autora na podstawie BDL

¹⁹⁶ Raport GUS. Zdrowie i ochrona zdrowia.....

Wyniki przeprowadzonych badań wskazują tendencje wzrostowe w badanych małych miastach. Wyjątek stanowi Nowe Warpno, gdzie sytuacja nieznacznie uległa pogorszeniu w badanym okresie. Największy wzrost (niemal trzykrotny) dostępności do usług podstawowej opieki zdrowotnej zanotował Kamień Pomorski, w którym sytuacja została oceniona jako bardzo dobra. Wśród badanych jednostek w czterech miastach zlokalizowane są szpitale: Barlinek, Kamień Pomorski, Połczyn Zdrój, Pyrzyce.

W 2004 roku dostęp do usług podstawowej opieki zdrowotnej można było ocenić jako dość dobry. W trzech miastach (Nowe Warpno, Połczyn-Zdrój i Pyrzyce) wskaźnik dwukrotnie przewyższał poziom krajowy i regionalny. Maszewo jest miastem, w którym sytuację w roku 2004 można było ocenić jako słabą – na poziomie średniej krajowej (średniej dla obszarów miejskich i wiejskich, które zaniżają wskaźnik dla większych obszarów). W 2016 roku sytuacja w badanych miastach się wyrównała-dominuje stan bardzo dobry i dobry.

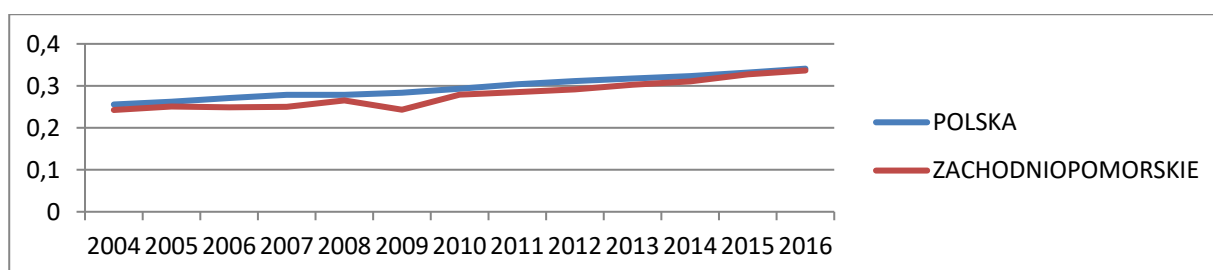

Ryc. 62 Ocena wskaźnika dostępności do podstawowych usług zdrowotnych w badanych miastach. Źródło: opracowanie własne autorki.

Tabela 30 Wskaźnik dostępu do apteki i punktów aptecznych (Z-2). Źródło: opracowanie autora

NAZWA WSKAŹNIKA	Z-2 – liczba aptek na 1000 mieszkańców ¹⁹⁷
DEFINICJA	wskaźnik dostępności do usług ochrony zdrowia.
ZNACZENIE	Wskaźnik jest ważnym narzędziem monitorowania dostępu do usług zdrowia wpływających na jakość życia mieszkańców w mieście. Jego poznanie pozwala na zaplanowanie działań mających na celu dostosowanie miejskiej polityki społecznej do ogólnych standardów krajowych i europejskich.
OCENA	Dokonano analizy rocznej w okresie 2004-2016. Do zestawienia benchmarkingowego wykorzystano wskaźnik na początku i końcu badanego okresu. POŻĄDANY KIERUNEK ZMIAN: WZROST

Apteki i punkty apteczne są ważnym elementem systemu ochrony zdrowia zaopatrującym ludzi w leki i środki medyczne. Liczba aptek ogólnodostępnych z roku na rok wzrasta, co przy spadku ogólnej liczby ludności w konsekwencji przyczynia się do spadku wskaźnika liczby ludności przypadającej na 1 aptekę. Trend ten widoczny jest od wielu lat i ciągle jest aktualny, jednak spadki z roku na rok są coraz mniej znaczące. W 2016 r. na jedną aptekę ogólnodostępną przypadało przeciętnie 3 tys. osób. W poszczególnych województwach wskaźnik ten zawierał się w przedziale od 2,6 tys. (dla województwa lubelskiego) do 3,4 tys. (dla województwa warmińsko-mazurskiego).¹⁹⁸

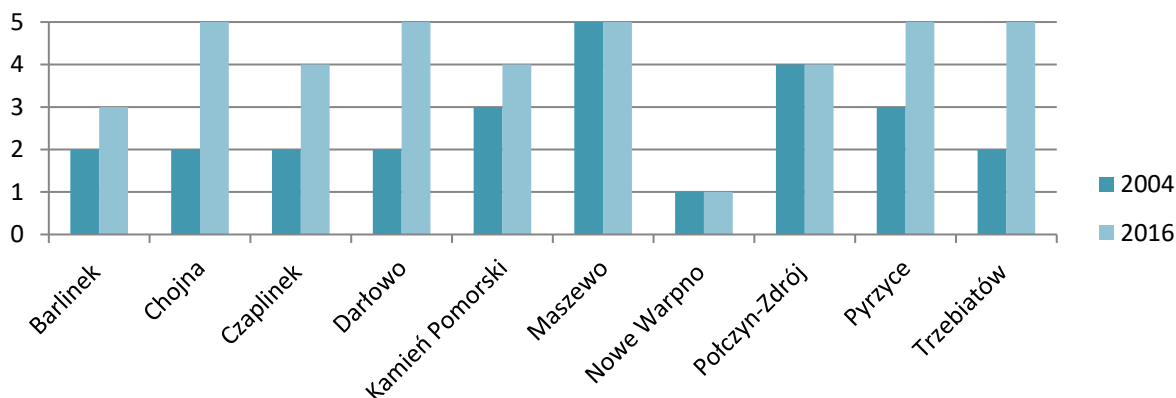

Ryc. 63 Poziom wskaźnika dostępności do apteki w kraju i regionie. Źródło: opracowanie autora

Wskaźnik jest **stymulatorem rozwoju**, dlatego funkcja jego preferencji jest rosnąca. Do oceny tego wskaźnika przyjęto przyjęcie reprezentatywne wielkości wybrane na podstawie oceny sytuacji w kraju i regionie. Powyżej (Ryc. 63) przedstawiono poziom wskaźnika dla kraju

¹⁹⁷ Aneks, Tabela 75¹⁹⁸ Główny Urząd Statystyczny, Zdrowie i Ochrona zdrowia w 2016r. Informacje i opracowania statystyczne, Zakład Wydawnictwa Statystycznego, Warszawa 2017

i regiony, tendencje i wartości w badanym okresie są zbieżne. Na podstawie analizy tego wskaźnika przyjęto następujący podział obszaru zmienności: dla wartości powyżej 0,5 wskaźnik oceniono jako **bardzo dobry**, od 0,4 do 0,49 - **dobry**, od 0,3 do 0,39 - **dostateczny**, od 0,20 do 0,29 - **słabo** oraz poniżej wartości 0,2 - **bardzo słabo**.

Ryc. 64 Ocena wskaźnika Z-2. Źródło: opracowanie autora

Z analizy wyników badań wynika, że małe miasta w zakresie dostępności do aptek rozwijają się na bardzo szybko. Liczba Aptek w badanych jednostkach wzrosła niemal dwukrotnie w większości znacznie przewyższa wskaźnik dostępności dla Polski i województwa zachodniopomorskiego. Wyjątek stanowi miejscowość **Nowe Warpno**, w której nie było w 2004 roku apteki ani punktu aptecznego. W badanym okresie czasu sytuacja nie uległa zmianie. Najwyższy wskaźnik został zanotowany w **Chojnie**. Wydaje się, że duże znaczenie w tym przypadku ma bliskość **granicy z Niemcami** i fakt, że punkty apteczne zlokalizowane w tym rejonie stanowią obsługę klientów z zagranicy, dla których ceny w polskich aptekach są korzystne.

5.2.3. Kultura

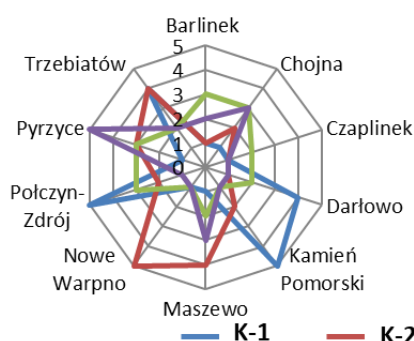

KULTURA

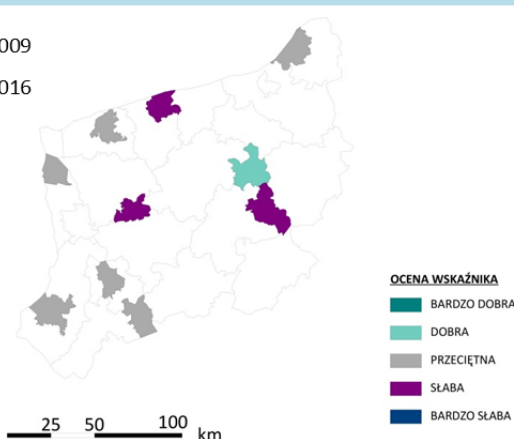
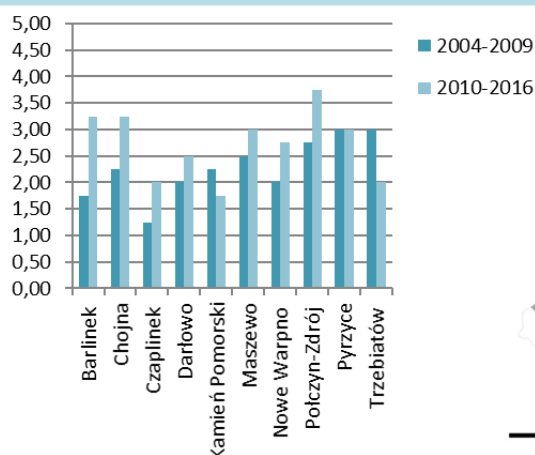
NAZWA WSKAŹNIKA	ŹRÓDŁO DANYCH	PORZĄDANY KIERUNEK ZMIAN
K-1 – liczba osób na jedno miejsce w kinach	GUS	WZROST
K-2 – księgozbiór bibliotek na 1000 mieszkańców	GUS	WZROST
K-3 – liczba członków grup artystycznych na 1000 mieszkańców	GUS	WZROST
K-4 – wydatki z budżetu gminy na kulturę na 1 mieszkańca	GUS/BIP	WZROST

2004-2009

2010-2016

WSKAŹNIK SYNTETYCZNY

OCENA I WNIOSKI

- Rozwój usług kultury w małych miastach ma specyficzny charakter. Z jednej strony trudno jest utrzymać samodzielne funkcje takie jak: kino, teatr czy szkoła muzyczna, z drugiej zaś strony aktywnie działające grupy artystyczne często cieszą się dużą popularnością, a ich działalność doceniana jest w skali kraju. Wynika to z ograniczonych możliwości wyboru zajęć pozalekcyjnych oraz większego zaangażowania mieszkańców małych miejscowości.

Ryc. 65 Podsumowanie wyników badań dostępu do kultury. Źródło: opracowanie autora

Tabela 31 Wskaźnik dostępu do kin (K-1). Źródło: opracowanie autora

NAZWA WSKAŹNIKA	K-1 – liczba osób na jedno miejsce w kinach ¹⁹⁹
DEFINICJA	Wskaźnik dostępności do podstawowych usług kultury.
ZNACZENIE	Dostęp do usług kultury jest istotnym elementem funkcjonowania społeczeństwa. Wskaźnik jest ważnym narzędziem monitorowania dostępu do usług kultury wpływających na jakość życia w mieście. Kina stanowią takie jednostki, których funkcjonowanie nie wymaga takiego kapitału ludzkiego i finansowego, jak teatr czy opera. Małe miasta są miejscem gdzie funkcjonowanie kina przy możliwościach dzisiejszej technologii powinno być powszechne. Jego poznanie pozwala na zaplanowanie działań mających na celu dostosowanie miejskiej polityki społecznej do ogólnych standardów krajowych i europejskich.
OCENA	Dokonano analizy rocznej w okresie 2004-2016. Do zestawienia benchmarkingowego wykorzystano wskaźnik na początku i końcu badanego okresu. POŻĄDANY KIERUNEK ZMIAN: SPADEK

W większości dużych i średnich miast polskich z roku na rok pojawiają się nowe multiplexy, które generują zyski ze sprzedaży biletów i zagrażają egzystencji małych, kameralnych kin. W małych miastach występują jednosalowe kina, które częściej promują kino artystyczne. Przy tak dużej konkurencji kin o charakterze głównie komercyjnym mają poważne problemy z utrzymaniem się na rynku. W latach 2010-2017 zaobserwowano spadek (o 1,7%) liczby małych kin (jedno- i dwusalowych) oraz zmniejszanie się liczby miejsc na widowni w tych kinach (o 14,3%). Dużą pomocą i sposobem, aby kina te mogły konkurować z zaawansowanymi technicznie multiplexami, jest uczestnictwo w sieci Europa Cinemas.²⁰⁰

Przy wsparciu Polskiego Instytutu Sztuki Filmowej w ramach Programu Operacyjnego „Rozwój kin” od 2011 r. kina studyjne i lokalne mają możliwość ubiegania się o dotację na zakup projektorów cyfrowych²⁰¹. Cele programu to: tworzenie warunków powszechnego dostępu do polskiej, europejskiej i światowej sztuki filmowej, wspieranie działalności kin oraz warunków funkcjonowania instytucji filmowych a także dostosowanie kin do cyfrowego standardu wyświetlania filmów. Priorytetami są natomiast modernizacja i cyfryzacja kin. Beneficjentami programu są m.in. kina uczestniczące w sieci Europa Cinemas lub Sieci Kin Studyjnych i Lokalnych²⁰²

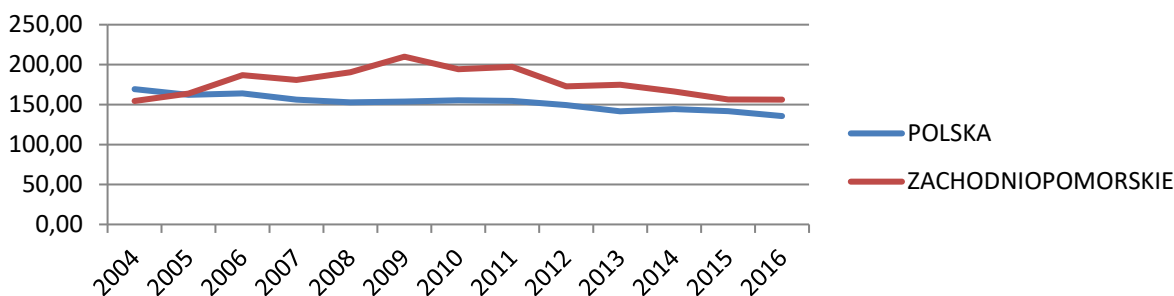
¹⁹⁹ Aneks, Tabela 76

²⁰⁰ <http://www.nowoczesnekino.pl/finanse,18/fundusze-zagraniczne,97/europa-cinemas-siec-kin-europejskich,1622.html>

²⁰¹ <http://www.pisf.pl/pl/kinematografia/rynek-filmowy/cyfryzacja-kin>

²⁰² <http://www.kinastudyjne.pl/kina/pdf.html>

oraz kina do nich nienależące pod warunkiem, że filmy europejskie w ich rocznym repertuarze stanowią (lub będą stanowiły) nie mniej niż 30%, w tym filmy polskie nie mniej niż 15%. W ramach tej akcji realizowany jest też program Sieć Polskich Kin Cyfrowych, którego celem jest pomoc kinom studyjnym w przejściu z projekcji analogowych do cyfrowych. Wszystkie kina należące do Sieci Polskich Kin Cyfrowych należą jednocześnie do Sieci Kin Studyjnych i Lokalnych.²⁰³ Żadne z badanych miast nie uczestniczy w opisanych projektach.

Ryc. 66 Ilość osób na jedno miejsce. Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL.

Brak dostępu do kultury stanowi barierę rozwojową, wskaźnik przyjmuje funkcję **malejącą**. Do oceny tego wskaźnika przyjęte zostały reprezentatywne wielkości średnie wybrane na podstawie sytuacji w kraju i regionie. Dokonując oceny wzięto pod uwagę specyfikę małych miejscowości. Wykres (Ryc. 66) przedstawia poziom wskaźnika dla kraju i regionu, tendencje w latach 2005-2015 były rozbieżne, województwo zachodniopomorskie wypadło gorzej niż wskaźnik krajowy. Na podstawie analizy tego wskaźnika przyjęto następujący podział obszaru zmienności: **dla wartości poniżej 150 wskaźnik oceniono jako bardzo dobry**. Brak kina to sytuacja skrajnie niekorzystna oceniona na bardzo słabą.

Małe miasta stanowią specyficzny rynek dla rozwoju kina jako samodzielnie funkcjonującej jednostki. Rozwiązaniem służącym rozpowszechnieniu kinematografii i wykorzystaniu istniejących obiektów (domów kultury) jest adaptacja sal widowiskowych na jednosalowe kina. Brak chociażby małego kina w badanych miastach można tłumaczyć jedynie bliskością multiplexów zlokalizowanych w małych i średnich miastach, które oprócz wizyty w kinie proponują inne atrakcje takie jak zaplecze gastronomiczne czy możliwość zrobienia zakupów w sąsiedztwie. Tylko w czterech spośród badanych miast zlokalizowane są jednosalowe kina. Dwa z nich powstały w okresie trwania badania: w Barlinku w roku 2014 oraz w Pyrzycach w 2012 roku. Oba zostały utworzone poprzez przystosowanie sal widowiskowych w miejscowych domach kultury do wyświetlania filmów i cieszą się dużym powodzeniem. Jest to najprawdopodobniej najlepsza droga dla małych miast. Tworzenie multifunkcyjnych przestrzeni przeznaczonych dla kultury – lokalne teatry,

²⁰³ Główny Urząd Statystyczny, *Kultura w 2017*, Warszawa 2018

kino, występy lokalnych zespołów itd. Dwa kina w badanym przedziale czasowym zostały zamknięte – Trzebiatów w 2012 roku i Kamień Pomorski w roku 2005. Sytuacja jest na tyle zaskakująca, że są to ośrodki o dużym znaczeniu turystycznym, a kino wydaje się dobrą alternatywą spędzenia czasu wolnego podczas niepogody. Przyczyn należy upatrywać, w organizacji kin plenerowych o ciekawych lokalizacjach takich jak np. plaża.

Tabela 32 Wskaźnik dostępności księgozbioru w bibliotekach publicznych (K-2).

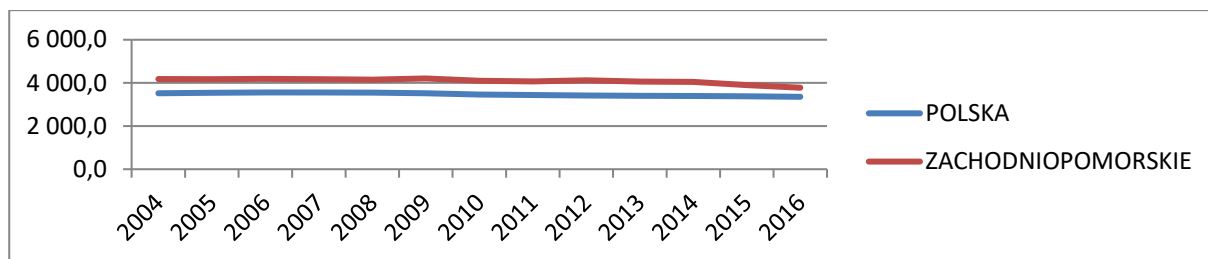
Źródło: opracowanie autora

NAZWA WSKAŹNIKA	K-2 – księgozbiór bibliotek na 1000 mieszkańców ²⁰⁴
DEFINICJA	Wskaźnik dostępności i wielkości zasobów bibliotek.
ZNACZENIE	Wskaźnik jest ważnym narzędziem monitorowania dostępu do usług wiedzy i kultury. Choć w dobie informatyzacji społeczeństwa, liczba czytelników i wypożyczeni spada, to poziom zasobów i dostępu do książki czytanej jest ważny. Jego poznanie pozwala na zaplanowanie działań mających na celu dostosowanie miejskiej polityki społecznej i oświatowej do ogólnych standardów krajowych i europejskich.
OCENA	Dokonano analizy rocznej w okresie 2004-2016. Do zestawienia benchmarkingowego wykorzystano wskaźnik na początku i końcu badanego okresu. POŻĄDANY KIERUNEK ZMIAN: WZROST

Liczba bibliotek publicznych spada z roku na rok. Jest to spadek niemal liniowy. Dotyczy zarówno wszystkich gmin w Polsce jak i tych znajdujących się w obszarze potencjalnego i faktycznego działania programu. W ciągu roku średnio znika 77,8 bibliotek, z czego 60,5 w gminach potencjalnego wpływu programu, a z tego 20 w gminach, gdzie działa pierwsza lub druga tura programu. Zakładając, że spadek ten utrzyma się do roku 2022 w Polsce zniknie około 750 bibliotek (z 8182, które działają obecnie), z czego 578 w gminach należących do obszaru PRB (z 6396 działających) i 156 w gminach biorących udział w programie (z 3282 działających). Statystyki obrazują spadek wielkości księgozbioru dostępnego dla mieszkańców, spadek liczby czytelników i ilości wypożyczeń.

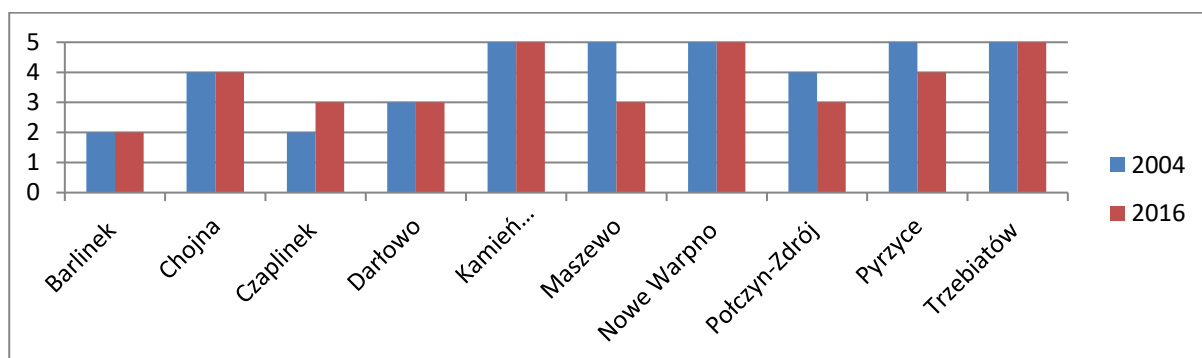
Przeciętnie w polskiej gminie znajdują się ponad trzy biblioteki. W około jednej czwartej gmin znajduje się tylko jedna placówka biblioteczna. Większość placówek bibliotecznych to samodzielne placówki, ale mniej więcej co piąta placówka łączona jest z innymi instytucjami, najczęściej domami lub ośrodkami kultury. Co roku odsetek takich łączonych bibliotek jest, jak dotąd, coraz mniejszy – zyskują one samodzielność lub są zamykane.

²⁰⁴ Aneks, Tabela 77

Ryc. 67 Księgozbiór bibliotek na 1000 ludności. Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL

Wskaźnik jest **stymulatorem rozwoju**, dlatego funkcja jego preferencji jest rosnąca. Do oceny tego wskaźnika przyjęto reprezentatywne wielkości wybrane na podstawie oceny sytuacji w kraju i regionie. Powyższy wykres (Ryc. 67) przedstawia poziom wskaźnika dla kraju i regionu, tendencje i wartości w badanym okresie są zbieżne. Na podstawie analizy tego wskaźnika przyjęto następujący podział obszaru zmienności: **dla wartości powyżej 5 000 wskaźnik oceniono jako bardzo dobry**, **od 3500 do 4999 - dobry**, **od 2000 do 3499 - dostateczny**, **od 500 do 1999 - słabo** oraz **poniżej wartości 500 - bardzo słabo**.

Ryc. 68 Ocena stanu bibliotek w badanych małych miastach.
Źródło: opracowanie autorki na podstawie.

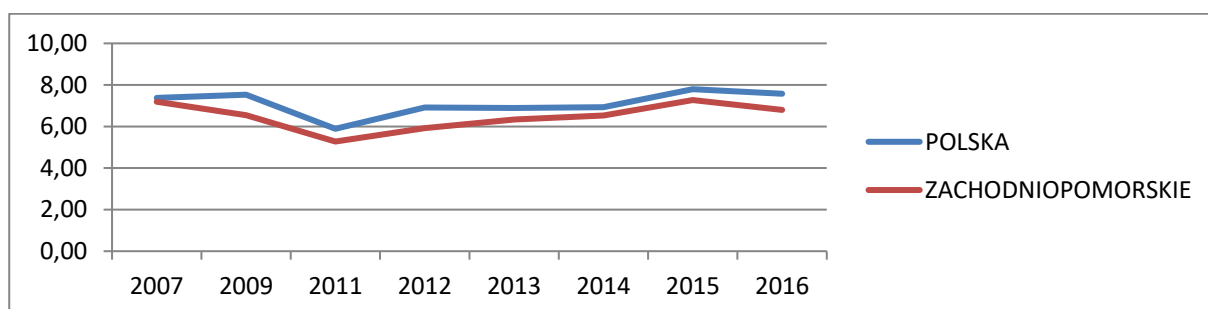
Badania wskazują duże zróżnicowanie w poziomie dostępności oraz bogactwa zasobów bibliotek. Jak wynika z przeprowadzonych badań w większości miast ilość księgozbioru przypadającego na 1000 mieszkańców jest większa niż przeciętna krajowa i regionalna. Tendencje są jednak zgodne z tymi które występują na poziomie krajowym. Najstąbiej, sporo niżej niż średni poziom województwa sytuacja prezentuje się w Barlinku i Czaplinku. Miastem wyróżniającym się bardzo wysokim poziomem zasobów księgozbioru bibliotek jest Nowe Warpno.

Tabela 33 Wskaźnik dostępności do grup artystycznych (K-3).
Źródło: opracowanie autora

NAZWA WSKAŹNIKA	K-3 – liczba członków grup artystycznych na 1000 mieszkańców ²⁰⁵
DEFINICJA	Wskaźnik dostępności i różnorodności zajęć pozwalających na rozwój artystyczny dla wszystkich grup wiekowych.
ZNACZENIE	Wskaźnik pozwala ocenić działalność centrów kultury, ośrodków kultury, klubów i świetlic. Pozwala ocenić poziom dostępności zajęć pozalekcyjnych dla dzieci oraz możliwości rozwoju w różnych dziedzinach artystycznych: taniec, teatr, muzyka. Jest to wskaźnik szczególnie istotny w miastach tej skali.
OCENA	Dokonano analizy rocznej w okresie 2007-2016. Do zestawienia benchmarkingowego wykorzystano wskaźnik na początku i końcu badanego okresu. POŻĄDANY KIERUNEK ZMIAN: WZROST

Działalność grup artystycznych stwarza duże możliwości rozwoju zainteresowań oraz spędzenia wolnego czasu dla mieszkańców z każdej grupy wiekowej. Wskaźnik liczby członków grup artystycznych na 1000 mieszkańców pozwoli ocenić działalność centrów kultury, klubów i świetlic. W 2017 roku w Polce działalność prowadziło 4320 centrów kultury, domów i ośrodków kultury. Łącznie instytucje zorganizowały 239,7 tys. imprez, które zgromadziły 36,3 mln uczestników.

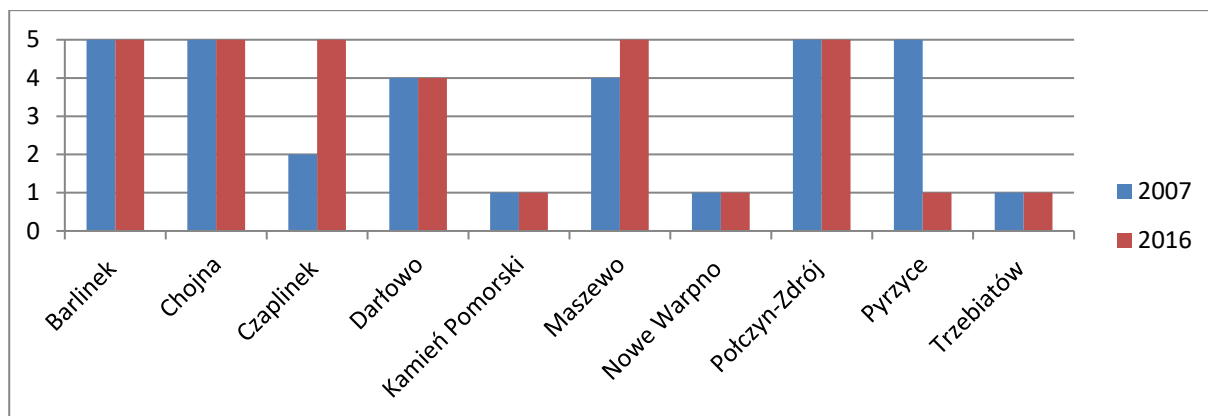
Wskaźnik dla Polski i województwa zachodniopomorskiego w latach 2007-2016 oscyluje w granicach od 6 do 8 osób na 1000 mieszkańców.

Ryc. 69 Poziom dostępności do grup artystycznych w kraju i regionie. Źródło: opracowanie autora.

Wskaźnik jest **stymulatorem rozwoju**, dlatego funkcja jego preferencji jest rosnąca. Do oceny tego wskaźnika przyjęto reprezentatywne wielkości wybrane na podstawie oceny sytuacji w kraju i regionu. Wykres (Ryc. 69) przedstawia poziom wskaźnika dla kraju i regionu, tendencje i wartości w badanym okresie są zbieżne. Na podstawie analizy tego wskaźnika przyjęto następujący podział obszaru zmienności: dla wartości powyżej 12,5 – wskaźnik oceniono jako **bardzo dobry**, od 10 do 12,49 **dobry**, od 7,5 do 9,99 **dostateczny**, od 5 do 7,49 **słabo** oraz poniżej wartości 5 **bardzo słabo**.

²⁰⁵ Aneks, Tabela 78

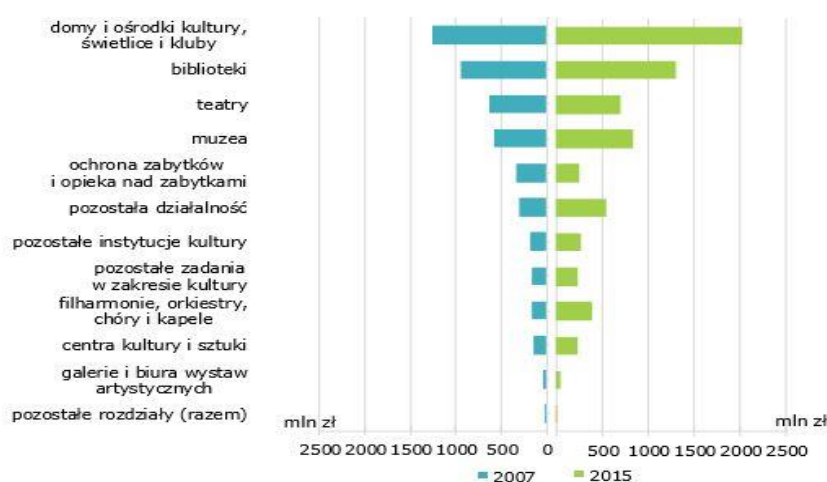
Ryc. 70 Ocena wskaźnika K-3. Źródło: opracowanie autora.

Małe miasta to miejsce, w których funkcjonowanie grup artystycznych ma szczególne znaczenie. Często jest to jedyna możliwość do rozwijania swoich zainteresowań tanecznych, aktorskich czy plastycznych. Wyniki przeprowadzonych badań pokazują, że grupy artystyczne – jeżeli istnieją, cieszą się bardzo dużym zainteresowaniem, a liczba ich członków przekracza wielokrotnie wartość wskaźnika dla kraju i regionu. Ryc. 70 przedstawia ocenę wskaźnika dla badanych miast. Najbardziej rozwinięte zasoby mają Chojna, Maszewo i Barlinek. W Kamieniu Pomorskim i Nowym Warpnie nie zarejestrowano żadnej grupy artystycznej.

Tabela 34 Wskaźnik poziomu wydatków na kulturę z budżetów gminy (K-4).
Źródło: opracowanie autora

NAZWA WSKAŹNIKA	K-4 – wydatki z budżetu gminy na kulturę na 1 mieszkańca ²⁰⁶
DEFINICJA	Wydatki publiczne na kulturę ogółem wyrażone na jednego mieszkańca. Wydatki publiczne na kulturę to środki na cel zaspokojenia potrzeb publicznych w zakresie rozrywki oraz kształcenia artystycznego.
ZNACZENIE	Dostęp do szeroko rozumianej kultury jest wyznacznikiem poziomu życia i ma duży wpływ na jakość życia. Kultura wpływa na życie społeczne, socjalizując, a więc ucząc człowieka umiejętności dostosowania się do niej. Kultura stara się ustanowić kryteria wartości, jakimi powinni kierować się ludzie. Tworzą się ideały, do których dąży człowiek. Uczy, jak reagować na określone sytuacje. Kultura jest warunkiem zmian w zachowaniu oraz zapewnienia kompetencji zrównoważonego rozwoju. Wydatki na kulturę są inwestycją w zasoby ludzkie, która może przyczynić się do poprawy wydajności pracy, wzrostu gospodarczego oraz zmniejszenia nierówności społecznych.
OCENA	Ocenie poddano średnie saldo migracji dla dwóch okresów czasu 2004-2009 oraz 2010-2016. POŻĄDANY KIERUNEK ZMIAN: WZROST

Z danych opublikowanych przez Główny Urząd Statystyczny wynika, że poziom finansowania kultury przez samorządy był w latach 2004-2016 dosyć stabilny i wyniósł odpowiednio 3,7 % budżetu 2007 i 2013; 3,9 proc. w roku 2010 i 2014 oraz 3,5 proc. w roku 2015. Mimo spadku procentowego GUS zauważa, iż samorządowe wydatki na kulturę w 2015 r. były wyższe od wydatków w 2007 r. o 2 192,9 mln zł, co oznacza, że w tym okresie wzrosły one o 4,9 proc. (ogólnie wydatki samorządów wzrosły w tym czasie o 5,4 proc.).

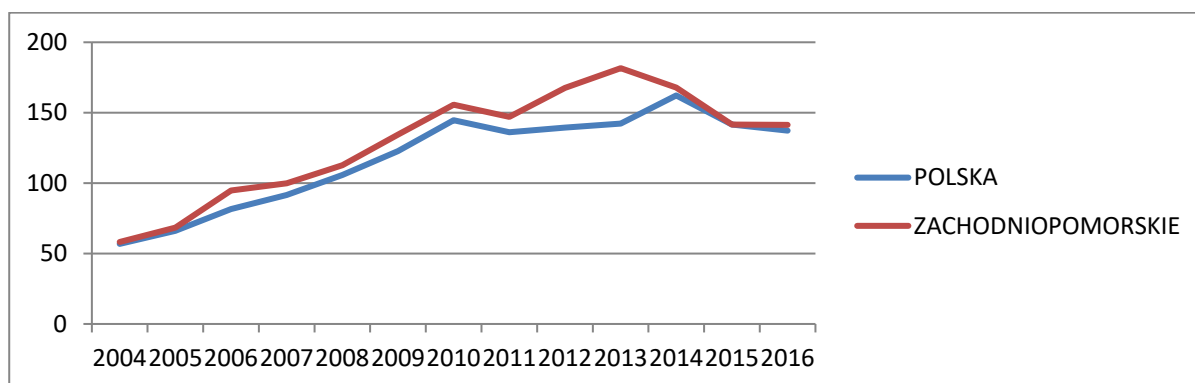

Ryc. 71 Wydatki samorządów na kulturę wg rozdziałów klasyfikacji budżetowej.
Źródło: www.portal.samorzadowy.pl

²⁰⁶ Aneks, Tabela 79

Jak stwierdza GUS najwięcej na kulturę wydały gminy oraz miasta na prawach powiatu – odpowiednio 3,6 i 3,9 procent swoich wydatków. Najwyższy odsetek wydatków na kulturę w relacji do wszystkich wydatków samorządu zaobserwowano jednak w przypadku budżetów województw (8,4 procent). Dla porównania – w przypadku powiatów było to zaledwie 0,5 procent. Wśród gmin najwięcej, w stosunku do całego swojego budżetu, wydały na kulturę gminy wiejskie, a mniej gminy miejsko-wiejskie. Średnie roczne wydatki gmin na kulturę wyniosły 2 725,6 mln zł, miast na prawach powiatu – 2 337,5 mln zł, województw – 1 343,0 mln zł, a powiatów – 109,2 mln zł. Biorąc pod uwagę ogólną liczbę wszystkich gmin (ponad 2000) i województw w Polsce okazuje się zatem, że średnio jedna gmina wydała na kulturę rocznie 1,1 mln zł, a województwo – 83,9 mln zł.²⁰⁷

Wskaźnik wydatków z budżetu na kulturę w Polsce i województwie zachodniopomorskim w przeliczeniu na jednego mieszkańca ma raczej tendencję wzrostową. Wykres (Ryc. 72) przedstawia wykres, na którym widać, że wydatki województwa zachodniopomorskiego są nieco powyżej średniej krajowej. Tendencja wzrostowa została zachwiana w roku 2010 i 2015 w Polsce, a w roku 2014 w regionie.

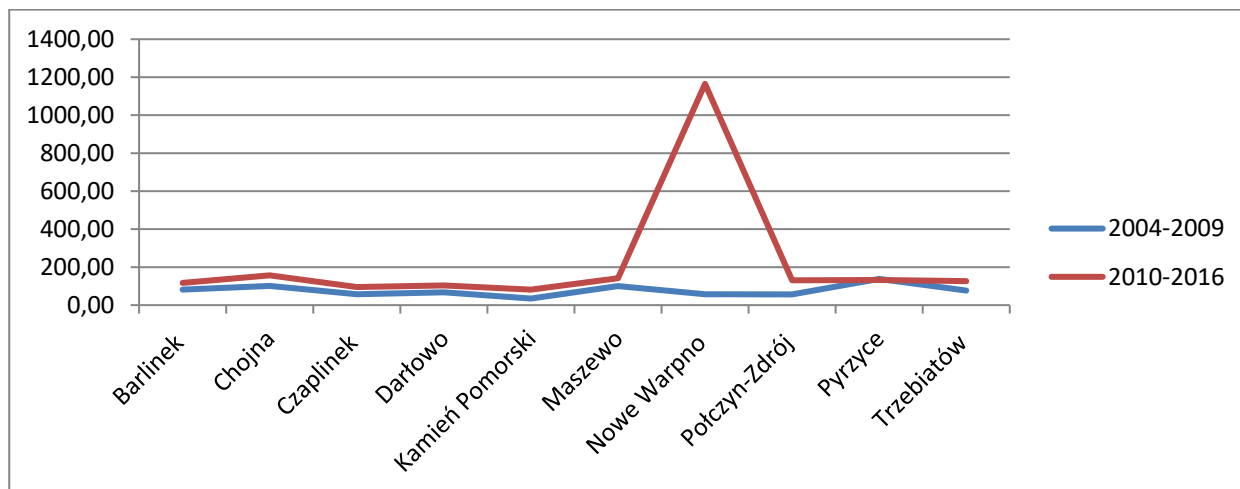

Ryc. 72 Wydatki z budżetu na jednego mieszkańca.
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Wskaźnik jest **stymulatorem rozwoju**, dlatego funkcja jego preferencji jest rosnąca. Do oceny tego wskaźnika przyjęto reprezentatywne wielkości wybrane na podstawie oceny sytuacji w kraju i regionie. Powyższy wykres (Ryc. 72) przedstawia poziom wskaźnika dla kraju i regionu, tendencje i wartości w badanym okresie są zbieżne. Na podstawie analizy tego wskaźnika przyjęto następujący podział obszaru zmienności w zakresie czasowym 2004-2009: **dla wartości powyżej 115 wskaźnik oceniono jako bardzo dobry, od 95 do 114,99 - dobry, od 75 do 94,99 - dostateczny, od 55 do 74,99 - słabo oraz poniżej wartości 54,99 - bar-**

²⁰⁷ www.portalsamorzadowy.pl – dostęp z dnia 19.02.2019

dzo słabo oraz w okresie 2010-2016 **przyjęto wskaźnik o 15 zł na jedną osobę wyższy** zważywszy na wzrost ogólnej kwoty budżetu i tendencje wzrostowe zarówno w kraju i na Pomorzu Zachodnim.

Ryc. 73 Poziom wydatków na kulturę przeliczony na jednego mieszkańca. Źródło: opracowanie autorki na podstawie danych GUS.

Małe miasta to jednostki budżetowe, w których wydatki na kulturę są zróżnicowane. Dla dokonania oceny zmian zestawiono średnie wydatki w dwóch badanych okresach czasowych. W latach 2004-2009 w większości miast wydatki z budżetu na jedną osobę były niższe niż **średnia krajowa (87,47zł/1osobę) i wojewódzka (94,69zł/1 osobę)**. W Kamieniu Pomorskim poziom wydatków był prawie trzykrotnie mniejszy niż średnia regionalna. Chojna, Maszewo i Pyrzyce to miasta, w których budżecie środki przewidziane na kulturę były wyższe niż przeciętne w tym okresie.

W latach 2010-2016 miastem, które wyróżnia się na tle innych jest Nowe Warpno. Wydatki z budżetu gminy na kulturę przeliczone na jednego mieszkańca były w nim prawie dziesięciokrotnie wyższe niż średnia (Ryc. 73). Poziom wydatków we wszystkich miastach wzrósł, jednak we wszystkich jednostkach oprócz wspomnianego Nowego Warpna przyjmuje on wartość niższą niż średnia krajowa i regionalna.

5.2.4. Edukacja

EDUKACJA

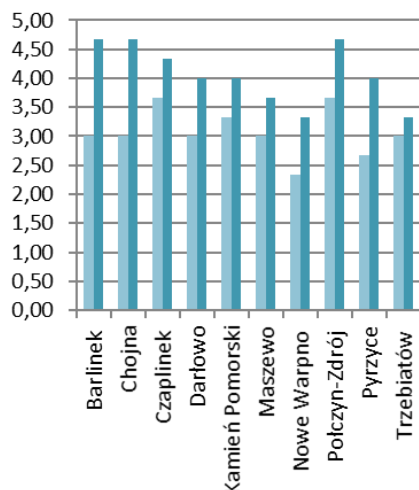
NAZWA WSKAŹNIKA	ŹRÓDŁO DANYCH	PORZĄDANY KIERUNEK ZMIAN
E-1 – wydatki z budżetu gminy na oświatę na 1 mieszkańca	GUS	WZROST
E-2 – ilość dzieci wieku 3-6 lat na jedno miejsce w przedszkolu	GUS	SPADEK
E-3 – zdawalność egzaminów maturalnych	GUS	WZROST

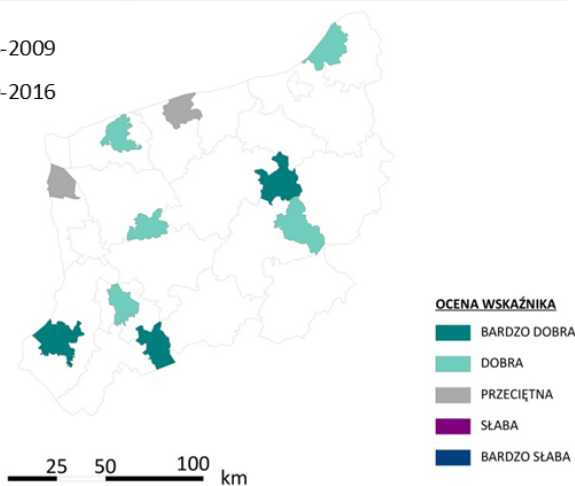
— E-1 — E-2 — E-3

WSKAŹNIK SYNTETYCZNY

■ 2004-2009
■ 2010-2016

OCENA I WNIOSKI

- Przeprowadzone badania rozwoju edukacji wykazują jednoznaczną tendencję wzrostową. Poprawił się dostęp do przedszkoli zwiększono wydatki z budżetu gminy na oświatę, głównie co w dużej mierze uwarunkowane jest wykorzystaniem środków zewnętrznych z różnych programów Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Zachodniopomorskiego.

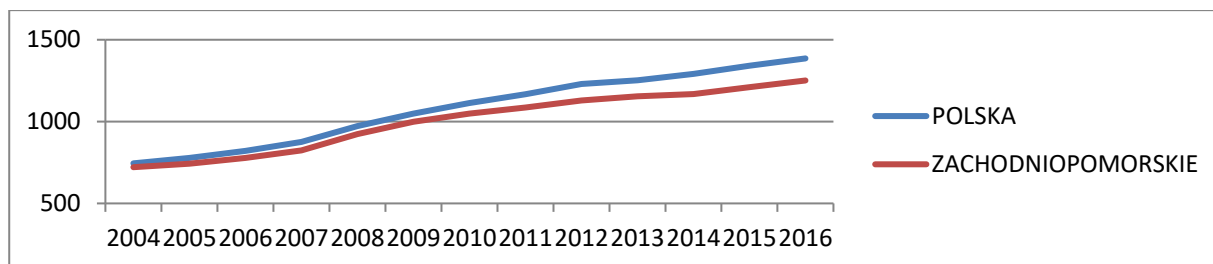
Ryc. 74 Podsumowanie wyników badań poziomu edukacji. Źródło: opracowanie autora

Tabela 35 Wskaźnik poziomu wydatków na oświatę z budżetów gminy (K-4).
Źródło: opracowanie autora

NAZWA WSKAŹNIKA	E-1 – wydatki z budżetu gminy na oświatę na 1 mieszkańca ²⁰⁸
DEFINICJA	Wydatki publiczne na edukację ogółem wyrażone na jednego mieszkańca. Wydatki publiczne na edukację to środki na cel zaspokojenia potrzeb publicznych w zakresie oświaty i wychowania, edukacyjnej opieki wychowawczej oraz szkolnictwa wyższego.
ZNACZENIE	Wyszktałenie jest wyznacznikiem poziomu życia i jest postrzegane jako warunek umożliwiający podniesienie jakości życia. Edukacja przyczynia się do większej spójności społecznej oraz dobrobytu społecznego. Edukacja jest warunkiem promowania zmian w zachowaniu oraz zapewnienia kompetencji niezbędnych do osiągnięcia zrównoważonego rozwoju, a efektywne finansowanie istotnym elementem zarządzania, zwłaszcza wobec ograniczonych funduszy. Wydatki na edukację są inwestycją w zasoby ludzkie, która może przyczynić się do poprawy wydajności pracy, wzrostu gospodarczego oraz zmniejszenia nierówności społecznych.
OCENA	Ocenie poddano średnie saldo migracji dla dwóch okresów czasu 2004-2009 oraz 2010-2016. POŻĄDANY KIERUNEK ZMIAN: WZROST

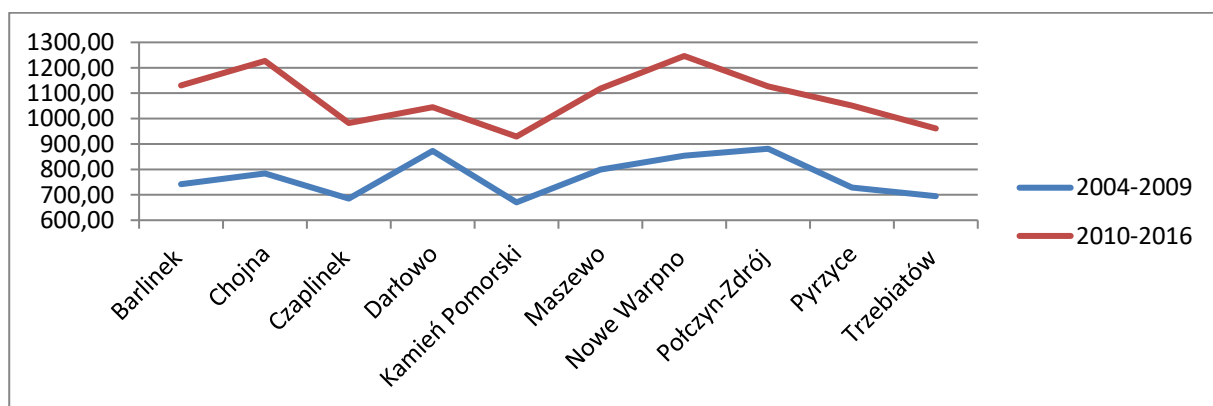
Edukacja jest istotna zarówno dla jednostki jak i społeczeństwa. Dla jednostki jej rola wynika z przyszłego materialnego dobrobytu oraz utrzymania się na rynku pracy. Wydatki na edukację w relacji do PKB w okresie 2004-2016 w Polsce ukształtowały się na zbliżonym poziomie do średniego poziomu krajów UE. Wydatki publiczne na oświatę i wychowanie oraz szkolnictwo wyższe w okresie 2004-2016 wzrastały, podobnie wartość produktu krajowego brutto. Wskaźnik wydatków z budżetu na kulturę w Polsce i województwie zachodniopomorskim w przeliczeniu na jednego mieszkańca ma stałą tendencję wzrostową. Poniżej przedstawiono wykres (Ryc. 75), na którym widać, że wydatki województwa zachodniopomorskiego są nieco poniżej średniej krajowej. Dla badanych dwóch okresów czasowych wskaźnik przyjmował odpowiednio dla Polski 873,63 zł/1osobę (2004-2009) oraz 1254,45/1osobę (2010-2016), dla województwa zachodniopomorskiego 831,38 zł/1osobę (2004-2009) oraz 1149,62/1 osobę (2010-2016).

²⁰⁸ Aneks, Tabela 80

Ryc. 75 Poziom wydatków z budżetu na oświatę i wychowanie w przeliczeniu na 1 mieszkańca.
Źródło: opracowanie autorki na podstawie danych GUS

Wskaźnik jest **stymulatorem rozwoju**, dlatego funkcja jego preferencji jest rosnąca. Do oceny tego wskaźnika przyjęto reprezentatywne wielkości wybrane na podstawie oceny sytuacji w kraju i regionu. Zamieszczony powyżej wykres (Ryc. 75) przedstawia poziom wskaźnika dla kraju i regionu, tendencje i wartości w badanym okresie są zbieżne. Na podstawie analizy tego wskaźnika przyjęto następujący podział obszaru zmienności w zakresie czasowym 2004-2009: dla wartości powyżej 1100 wskaźnik oceniono jako **bardzo dobry**, od 1000 do 1099 - **dobry**, od 900 do 999 - **dostateczny**, od 800 do 899 - **słabo** oraz poniżej wartości 799 - **bardzo słabo** oraz w okresie 2010-2016 o 100 zł na jedną osobę wyższy zważywszy na wzrost ogólnej kwoty budżetu i tendencje wzrostowe zarówno w kraju jak i w województwie zachodniopomorskim.

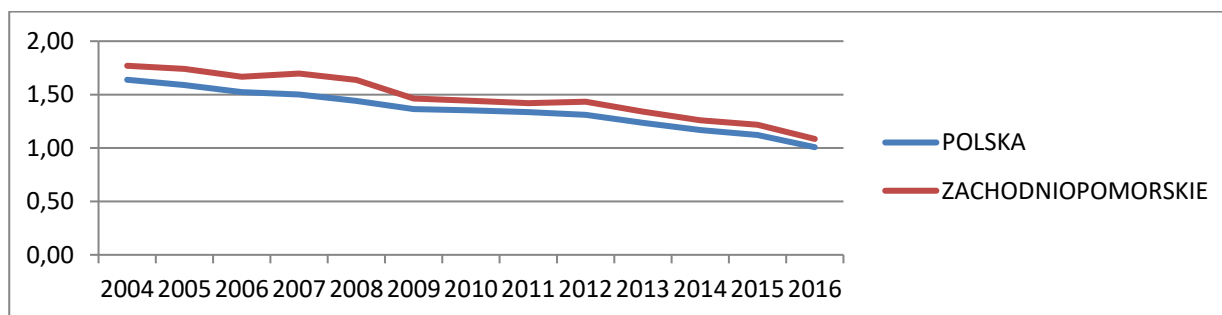
Ryc. 76 Średnie wydatki miast na edukację w latach 2004-2009 oraz 2010-2016.
Źródło: opracowanie autorki na podstawie danych GUS oraz BIP

Poziom wydatków budżetów badanych miast przedstawiony został na rysunku (Ryc. 76). Jest zróżnicowany i zmienia się w badanych okresach niemalże liniowo. W okresie 2004-2009 w większości miast wydatki z budżetu na jedną osobę były niższe niż **średnia krajowa i wojewódzka**. Jedynie w **Darłowie, Nowym Warpnie i Połczynie-Zdroju** oscylowały pomiędzy średnią krajową a regionalną. W latach 2010-2016 możemy mówić o **bardzo dobrym poziomie wydatków** w Chojnie oraz Nowym Warpnie, o **poziomie dobrym** możemy mówić tylko w Barlinku, Maszewie i Połczynie-Zdroju najstąbiej w badaniach wypada **miasto Czapilnek**. W ogólnej ocenie sytuacja poprawiła się we wszystkich badanych miastach.

Tabela 36 Wskaźnik dostępności przedszkoli (E-2).
Źródło: opracowanie autora

NAZWA WSKAŹNIKA	E-2 – ilość dzieci w wieku 3-5 lat na jedno miejsce w przedszkolu ²⁰⁹
DEFINICJA	Wskaźnik obliczany jest jako udział dzieci w wieku 3-6 lat objętych wychowaniem przedszkolnym wśród dzieci w tej samej grupie wiekowej.
ZNACZENIE	Wskaźnik jest najpowszechniejszą miarą poziomu rozwoju edukacji przedszkolnej. Edukacja przedszkolna stanowi dobrą podstawę dalszego kształcenia, a dobry start szkolny decyduje o dalszych losach edukacyjnych dziecka i sukcesie szkolnym. Jest pierwszym etapem kształcenia.
OCENA	Ocenie poddano średnie saldo migracji dla dwóch okresów czasu 2004-2009 oraz 2010-2016. POŻĄDANY KIERUNEK ZMIAN: SPADEK

Wychowanie przedszkolne jest pierwszym etapem kształcenia w systemie oświaty i obejmuje dzieci w wieku 3-6 lat. Pomimo wprowadzenia od 2004 r. obowiązku odbycia rocznego przygotowania przedszkolnego dla dzieci sześciolletnich, a od 2012 r. obowiązku szkolnego dla dzieci w tym wieku to rzeczywisty obraz powszechności edukacji przedszkolnej prezentują statystyki dla dzieci w wieku 3-5 lat.

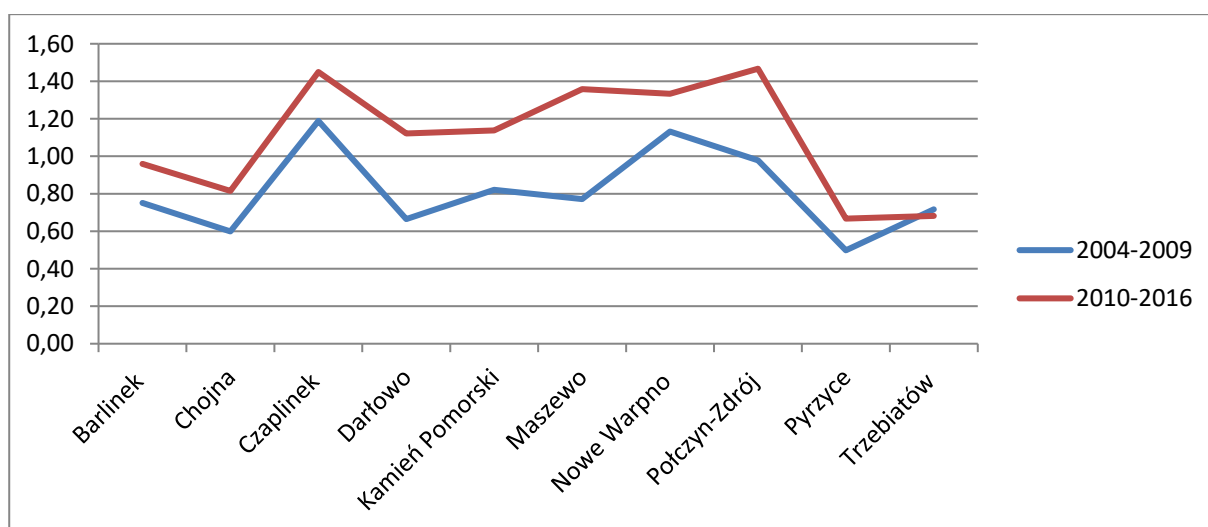

Ryc. 77 Liczba dzieci w wieku 3-5 lat na jedno miejsce w placówce przedszkolnej.
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

W latach 2004-2016 liczba dzieci na jedno miejsce w placówkach przedszkolnych Polsce i w regionie Pomorza Zachodniego wykazuje tendencję spadkową. Jest to pozytywny kierunek zmian dla badanego wskaźnika. Widoczna jest dysproporcja pomiędzy wsią a miastem. W zajęciach uczestniczyło ponad 43% dzieci w wieku 3-5 lat na wsi, natomiast w miastach ponad 80% dzieci. Te znaczne dysproporcje w upowszechnieniu edukacji przedszkolnej między miastem a wsią utrzymują się od lat, ale z roku na rok ulegają zmniejszeniu. Według raportu UNICEF opublikowanego w 2005 r. przygotowanie przedszkolne daje podstawę do nabywania umiejętności na wyższych szczeblach edukacji oraz w znaczący sposób zwiększa szanse edukacyjne dzieci.

²⁰⁹ Aneks, Tabela 81

Dodatkowo, wychowanie przedszkolne wywiera pozytywny wpływ na rozwój społeczny dziecka oraz umiejętność zawierania kontaktów w grupie rówieśniczej. Zakładana wartość wskaźnika dzieci w wieku 3-5 lat objętych wychowaniem przedszkolnym na wsi dla Polski została określona w 3 dokumentach strategicznych. W przypadku dwóch z nich tj. „Strategii Rozwoju Kraju 2007-2015” i „Narodowych Strategicznych Ram Odniesienia 2007-2013” docelowo poziom wskaźnika miał wynosić odpowiednio: 35,0% oraz 30,0% i założenia obu dokumentów zostały wcześniej zrealizowane. Trzecim dokumentem strategicznym jest „Polska 2030. Wyzwania rozwojowe”, w którym docelowo omawiany wskaźnik w 2030 r. powinien osiągnąć wartość 100,0%. Wychowanie przedszkolne jest realizowane w przedszkolach i oddziałach przedszkolnych w szkołach podstawowych, a od roku 2008/2009 również w zespołach wychowania przedszkolnego i punktach przedszkolnych.²¹⁰

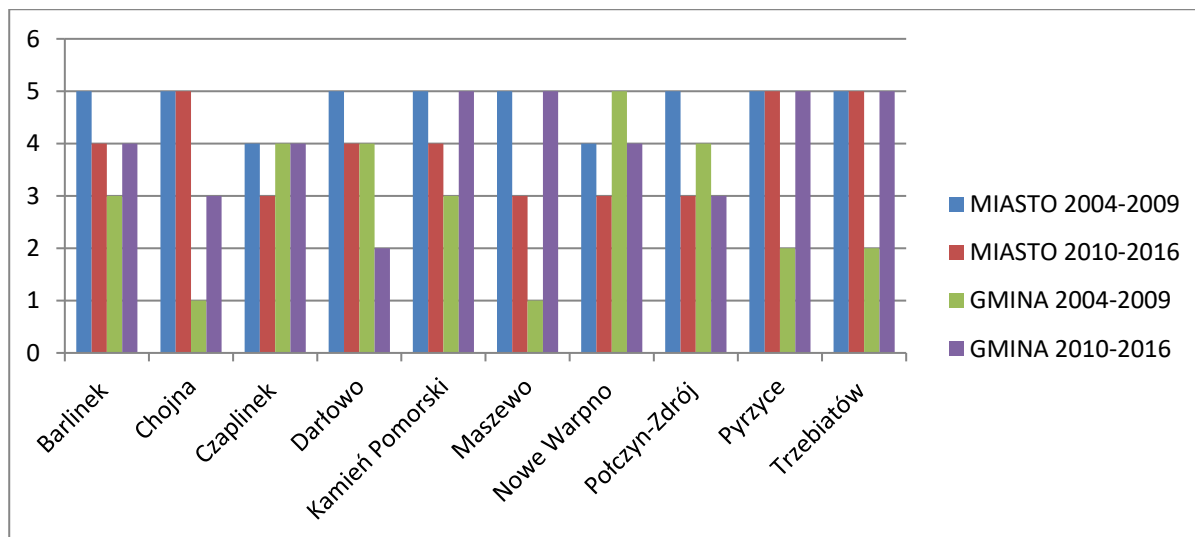
Ryc. 78 Poziom dostępności przedszkoli w badanych okresach 2004-2009 oraz 2010-2016.

Źródło: opracowanie autora na podstawie danych GUS.

Brak dostępu do edukacji przedszkolnej stanowi barierę rozwojową, wskaźnik przyjmuje funkcję **malejącą**. Do oceny tego wskaźnika przyjęte zostały reprezentatywne wielkości średnie wybrane na podstawie sytuacji w kraju i regionie. Dokonując oceny wzięto pod uwagę specyfikę małych miejscowości. Wykres (Ryc. 78) przedstawia poziom wskaźnika dla kraju i regiony, tendencje w latach 2004-2016 są spadkowe. Województwo zachodniopomorskie wypada gorzej niż średnia krajowa. Sytuacja małych miast na tle wartości średnich jest bardzo dobra w okresie 2004-2009, a trochę słabsza w okresie 2010-2016, jednak badanie wskaźnika na poziomie miastach w gminach miejsko-wiejskich, jakimi są badane jednostki może przedstawiać przekłamany obraz rzeczywistości. Główną przyczyną takiej sytuacji jest fakt, że przedszkola w gminach tego typu lokalizowane są głównie w obszarze miasta, a przeznaczone są do obsługi mieszkań-

²¹⁰ Wskaźniki zrównoważonego rozwoju Polski s.50

ców nie tylko miasta, ale całej gminy, ponieważ na terenach wiejskich nie ma dodatkowych punktów przedszkolnych. **Dla bardziej obiektywnego i realnego obrazu sytuacji do dalszych badań przyjęto wartości dla gminy.** Oceny dokonano poprzez podział obszaru zmienności w następujących zakresach: dla wartości poniżej 1 wskaźnik oceniono jako bardzo dobry, od 1,01 do 1,3 – dobrą, od 1,31 do 1,6 – dostateczną, od 1,61 do 1,9 – słabą oraz powyżej 1,91 – bardzo słabą.

Ryc. 79 Porównanie oceny wskaźnika dla miasta i gminy w latach 2004-2009 oraz 2010-2016.

Źródło: opracowanie autorki na podstawie danych GUS.

W gminach: Barlinek, Chojna, Kamień Pomorski, Maszewo, Trzebiatów w badanych okresach czasu dostęp do przedszkoli dla dzieci w wieku 3-5 lat znacznie się poprawił i można ocenić go jako dobry lub bardzo dobry. W Czaplinku w latach 2004-2016 utrzymuje się na poziomie dobrym, w Nowym Warpnie i Połczynie-Zdroju mamy do czynienia ze spadkiem odpowiednio do poziomu dobrego i dostatecznego. Najślabiej w badaniach dostępności do przedszkoli wypada miasto Darłowo, w którym wskaźnik przyjmuje wartość 1,89 co znaczy, że prawie połowa z dzieci w wieku 3-5 lat nie może liczyć na miejsce w przedszkolu.

Tabela 37 Wskaźnik zdawalności egzaminów maturalnych (E-3).
Źródło: opracowanie autora

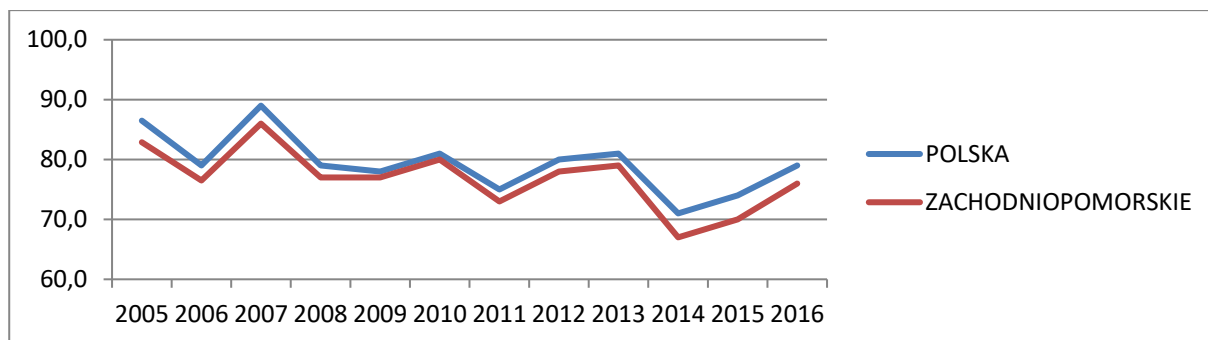
NAZWA WSKAŹNIKA	E-3 – zdawalność egzaminów maturalnych ²¹¹
DEFINICJA	Wskaźnik zdawalności matury obliczany jest jako udział osób przystępujących do egzaminu dojrzałości do liczby osób, które uzyskały ocenę pozytywną. Dane prezentowane są dla ludności ogółem oraz według płci.
ZNACZENIE	Edukacja ma kluczowe znaczenie dla zmian społecznych i gospodarczych. Uczestnictwo w kształceniu ustawicznym pozwala osobom zaktualizować i uzupełnić wiedzę, kompetencje i umiejętności, a tym samym przyczynia się do wzmocnienia ich pozycji na rynku pracy. Uczestnictwo obywateli w procesie uczenia się przez całe życie wzmacnia w nich gotowość do podejmowania wyzwań, działań innowacyjnych oraz poczucie własnej wartości, wspiera ich rozwój osobisty i pozwala na swobodne poruszanie się po nowoczesnym rynku pracy. Matura jest etapem niezbędnym do osiągnięcia wyższego wykształcenia.
OCENA	Ocenie poddano średnie saldo migracji dla dwóch okresów : 2007-2009 oraz 2010-2016. POŻĄDANY KIERUNEK ZMIAN: WZROST

Średnia zdawalność matur w kraju w 2016 r. zmniejszyła się o 12 punktów procentowych w porównaniu z 2005 r. Największy spadek odnotowało województwo wielkopolskie – wynika z danych GUS. Jak wynika z danych Głównego Urzędu Statystycznego pochodzących z Banku Danych Lokalnych, średnia zdawalność egzaminu dojrzałości w kraju w 2015 r. wyniosła 74 proc. Wynik przekraczający tę liczbę uzyskało osiem regionów.

Najlepiej z maturą poradzili sobie absolwenci szkół średnich w woj. małopolskim, gdzie egzamin dojrzałości zdało za pierwszym podejściem 77 proc. abiturientów. Małopolska uzyskała najwyższy w kraju wskaźnik zdawalności także w poprzednich latach. W 2010 r. wyniósł on 83 proc., a w 2005 r. aż 90 proc. Najniższy odsetek zdawalności matur (70 proc.) dotyczył w 2015 r. województwa zachodniopomorskiego. Wynik poniżej średniej uzyskały także województwa: warmińsko-mazurskie, pomorskie, kujawsko-pomorskie, dolnośląskie, wielkopolskie i lubelskie.²¹²

²¹¹ Aneks, Tabela 82

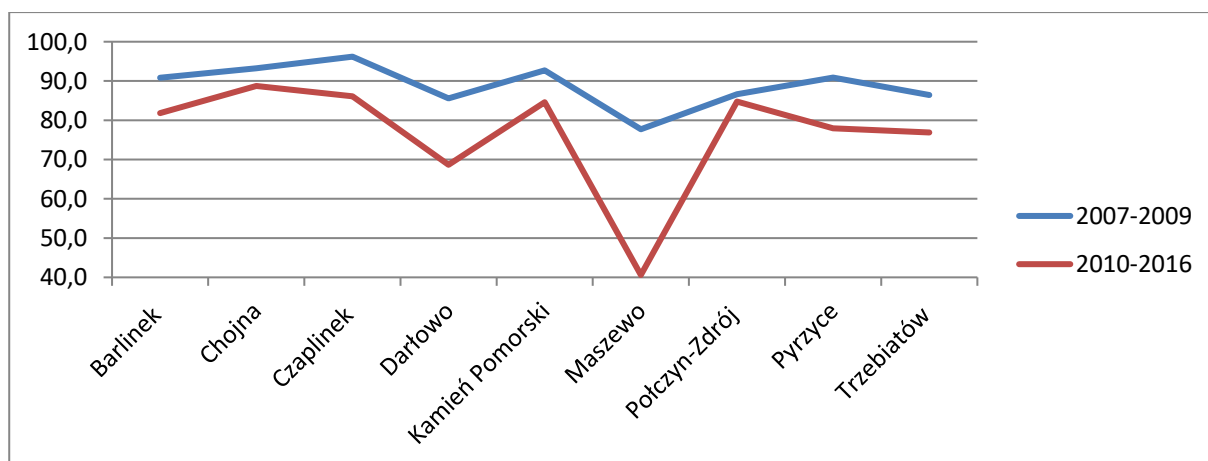
²¹² Dane GUS

Ryc. 80 Poziom zdawalności matur w Polsce i województwie zachodniopomorskim.

Źródło: opracowanie autora na podstawie danych GUS

Wskaźnik jest **stymulatorem rozwoju**, dlatego funkcja jego preferencji jest rosnąca. Edukacja ma kluczowe znaczenie dla zmian społecznych i gospodarczych. Uczestnictwo w kształceniu ustawicznym pozwala osobom zaktualizować i uzupełnić wiedzę, kompetencje i umiejętności, a tym samym przyczynia się do wzmocnienia ich pozycji na rynku pracy. Ocena wskaźnika została dokonana poprzez przyjęcie reprezentatywnych wielkości wybranych na podstawie oceny sytuacji w Polsce, województwie zachodniopomorskim oraz przekroju wyników w badanych miastach. Poniższy wykres (Ryc. 81) przedstawia poziom wskaźnika dla kraju i regionu. Wykres nie przyjmuje jednej tendencji, dlatego badanie przeprowadzono w dwóch okresach czasowych przyjmując do oceny średnią wartość wskaźnika dla danego okresu. Przyjęto następujący podział obszaru zmienności: dla wartości powyżej 86% wskaźnik oceniono jako bardzo dobry, od 77 do 85,99 - dobry, od 68 do 67,99 - dostateczny, od 5 do 7,49 - słabo oraz poniżej wartości 5 - bardzo słabo.

Ryc. 81 Średni poziom zdawalności egzaminów maturalnych w okresach: 2007-2009 oraz 2010-2016

Źródło: opracowanie autora na podstawie danych GUS

Małe miasta to miejsce, w których funkcjonowanie szkół ponadgimnazjalnych ma szczególne znaczenie. Jest to etap edukacji, który ma największy wpływ na późniejszy rozwój rynku pracy oraz obranie ścieżki dalszego kształcenia. Problem stanowi utrzymanie wielu jednostek

w obrębie jednego małego miasta. Dlatego coraz częściej powstają zespoły szkół ponadgimnazjalnych. Połączenie szkoły zawodowej, liceum profilowanego i liceum ogólnokształcącego niestety większości przypadków wiąże się z osłabieniem jakości kształcenia i spadkiem poziomu edukacji, co za tym idzie badanego wskaźnika. Na wykresie (Ryc. 81) przedstawiono poziom wskaźnika w dwóch badanych okresach. Widoczna jest ogólna tendencja spadkowa, ale wyraźne tąpnięcie w Maszewie ma swoją przyczynę właśnie w decyzji o połączeniu LO ze szkołą zawodową. Decyzja ta spowodowała, że większość potencjalnych nowych uczniów szkoły wybrała licea w Goleńowie, Szczecinie i Stargardzie. Jedynym z badanych miast, w którym nie mam możliwości kształcenia ponadgimnazjalnego (ponadpodstawowego) jest Nowe Warpno.

W latach 2007-2010 we wszystkich miastach oprócz Maszewa zdawalność matur była wyższa niż przeciętna krajowa i wojewódzka. Podobna sytuacja ma miejsce w okresie 2010-2016, tylko Darłowo i Maszewo spośród badanych miast wypada poniżej średniej województwa, która jest niższa od przeciętnego wyniku krajowego.

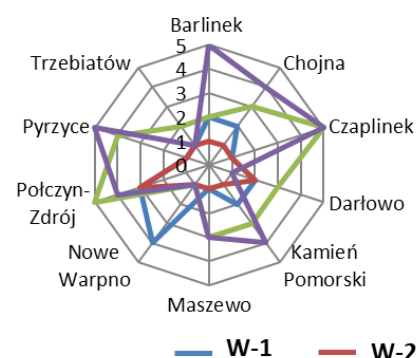
5.2.5. Warunki życia

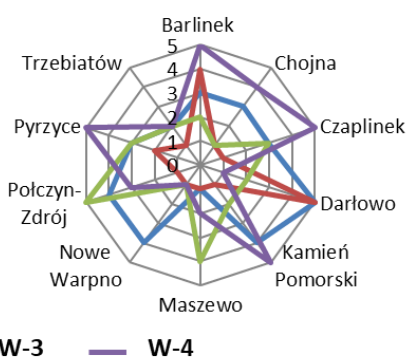
WARUNKI ŻYCIA

NAZWA WSKAŹNIKA	- ŹRÓDŁO DANYCH	PORZĄDANY KIERUNEK ZMIAN
W-1 – liczba osób na jedno mieszkanie	GUS	WZROST
W-2 – przeciętna wielkość mieszkania	GUS	WZROST
W-3 – procent dzieci do lat 3 objętych opieką w żłobkach	GUS	WZROST
W-4 – liczba członków klubów sportowych na 1000 mieszkańców	GUS	WZROST

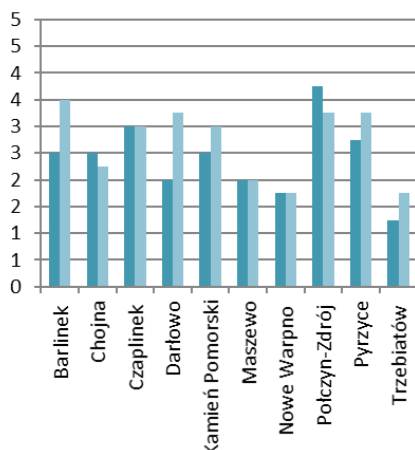
2004-2009

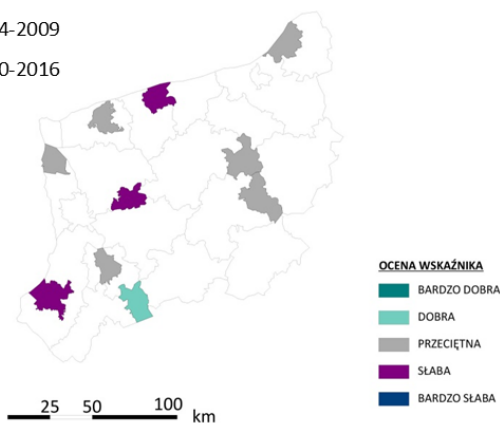
2010-2016

WSKAŹNIK SYNTETYCZNY

■ 2004-2009
■ 2010-2016

OCENA I WNIOSKI

- Wyniki badań wykazały, że w małych miastach ilość osób przypadających na jedno mieszkanie jest większa niż w dużych miastach. Takie rezultaty mogą świadczyć o tym, że w duże miasta zamieszkuje większa ilość singli, ludzi nastawionych na rozwój zawodowy, a małe miasta stanowią bezpieczną przystań dla rodzin z dziećmi. Warunki mieszkaniowe ulegają stałej poprawie.
- Ogromnym problemem małych miast jest brak opieki zewnętrznej nad małymi dziećmi. Jest to powód wykluczania kobiet w wieku produkcyjnym z rynku pracy i często prowadzi do trwałej rezygnacji z rozwoju zawodowego i poświęcenia się wychowaniu dzieci.

Ryc. 82 Ryc. 83 Podsumowanie wyników badań warunków życia. Źródło: opracowanie autora

Tabela 38 Wskaźnik poziomu warunków mieszkaniowych (W-1) i (W-2).

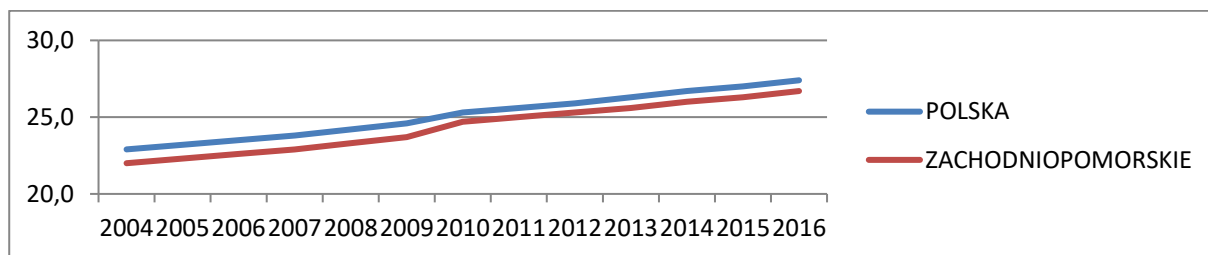
Źródło: opracowanie autora

NAZWA WSKAŹNIKA	W-1 – liczba osób na jedno mieszkanie ²¹³
DEFINICJA	Wskaźnik warunków mieszkaniowych.
ZNACZENIE	Standard mieszkaniowy, rozumiany jako poziom warunków mieszkaniowych, jest istotnym czynnikiem określającym poziom rozwoju społeczno-gospodarczego, a nawet cywilizacyjnego. Wskaźnik jest ważnym narzędziem monitorowania warunków mieszkaniowych. Jego poznanie ma na celu dostosowanie miejskiej polityki mieszkaniowej do potrzeb mieszkańców.
OCENA	Ocenie poddano średnie saldo migracji dla dwóch okresów: 2007-2009 oraz 2010-2016. POŻĄDANY KIERUNEK ZMIAN: SPADEK
NAZWA WSKAŹNIKA	W-2 – przeciętna powierzchnia użytkowa na 1 osobę ²¹⁴
DEFINICJA	Wskaźnik definiujący standardy mieszkaniowe.
ZNACZENIE	Standard mieszkaniowy, rozumiany jako poziom warunków mieszkaniowych, jest istotnym czynnikiem określającym poziom rozwoju społeczno-gospodarczego, a nawet cywilizacyjnego. Wskaźnik jest ważnym narzędziem monitorowania warunków mieszkaniowych. Jego poznanie ma na celu dostosowanie miejskiej polityki mieszkaniowej do potrzeb mieszkańców.
OCENA	Ocenie poddano średnie saldo migracji dla dwóch okresów: 2007-2009 oraz 2010-2016. POŻĄDANY KIERUNEK ZMIAN: WZROST

Z ogółu zasobów mieszkaniowych 67,5% zlokalizowanych było w mieście a 32,5% na terenach wiejskich. Mieszkania na terenie miejskim obejmowały 628,9 mln m² powierzchni użytkowej oraz 34,7 mln izb, natomiast na terenie wiejskim 439,6 mln m² powierzchni użytkowej oraz 20,5 mln izb. W porównaniu do poprzedniego roku wzrost liczby mieszkań odnotowano zarówno w miastach jak i na terenach wiejskich. W miastach liczba mieszkań zwiększyła się o 113,4 tys. mieszkań (o 1,2%) o łącznej powierzchni 8,2 mln m² (o 1,3%) i 364,2 tys. izb (o 1,1%). Na wsi liczba mieszkań zwiększyła się o 54,3 tys. (o 1,2%), powierzchnia o 7,1 mln m² (o 1,6%), a liczba izb o 283,1 tys. (o 1,4%) . Najwięcej mieszkań przybyło w województwach mazowieckim, małopolskim i wielkopolskim a najmniejszy ich przyrost odnotowano w województwach opolskim, świętokrzyskim i lubuskim. W porównaniu z rokiem 2016 przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania w Polsce nieznacznie się zwiększyła (o 0,2 m²) i według stanu na 31 grudnia 2017 r. wynosiła 74,0 m². Średnia wielkość mieszkania

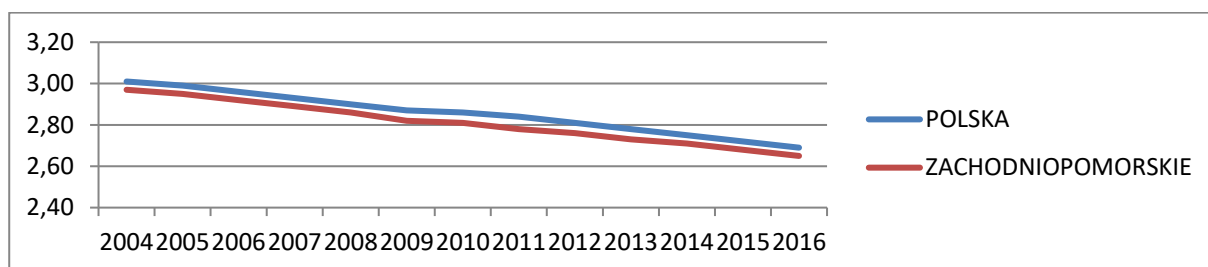
²¹³ Aneks, Tabela 83²¹⁴ Aneks, Tabela 84

w miastach wynosiła 64,6 m² (wzrost o 0,1 m²), a na wsi 93,5 m² (wzrost o 0,4 m²). Mieszkania w mieście były średnio o 28,9 m² mniejsze niż na terenach wiejskich.

Ryc. 84 Przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania na 1 mieszkańca (W-2)

Przeciętna liczba osób w 1 mieszkaniu stale się zmniejsza. Wskaźnik ten przyjmował największe wartości w województwach: podkarpackim 3,21, wielkopolskim 2,88 i małopolskim 2,87. Najmniejsze zaludnienie mieszkań odnotowano w województwach: mazowieckim 2,38, łódzkim 2,44 oraz dolnośląskim 2,48. Przeciętna liczba izb przypadająca na 1 mieszkanie w Polsce wyniosła 3,82. Najwięcej izb przypadających na jedno mieszkanie było w województwach: opolskim 4,19, podkarpackim 4,10 i wielkopolskim 4,05. W województwie łódzkim 3,60, mazowieckim 3,63 i śląskim 3,76. Wskaźnik ten przyjął najniższe wartości²¹⁵

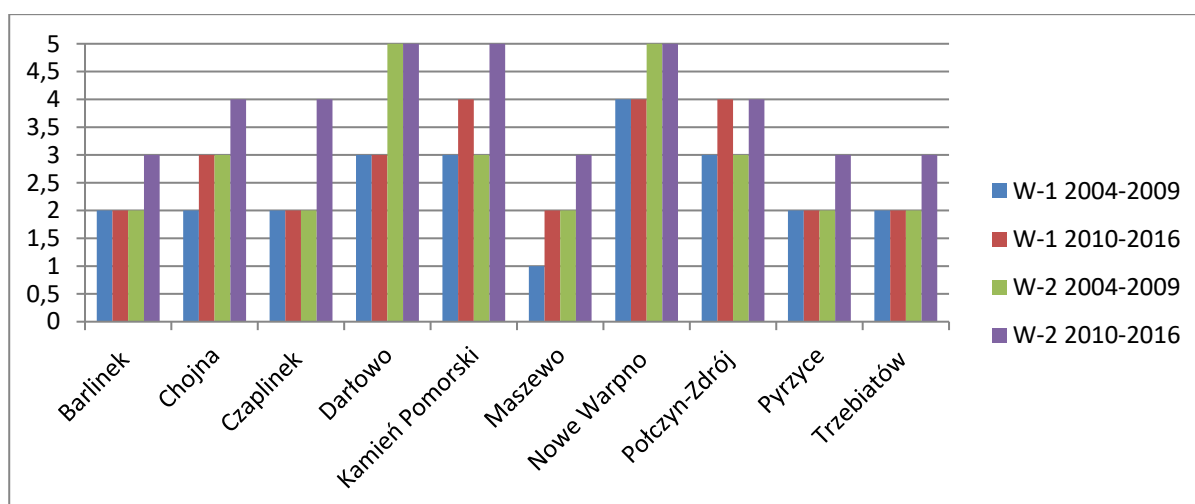

Ryc. 85 Liczba osób na jedno mieszkanie (W-2).
Źródło: opracowanie autorki na podstawie danych GUS.

Przeprowadzone badania wskaźników **W-1** i **W-2** pozwalają w sposób bardziej obiektywny ocenić standard zamieszkania w wybranych miastach. Aby mówić o wzroście standardu życia wskaźniki powinny ulegać zmianie w jednym czasie. Pożądany kierunek zmian wskaźnika **W-1** to spadek jego wartości. Spadek wartości wskaźnika świadczy o zmniejszającej się ilości mieszkań „przeludnionych”, rodzin wielopokoleniowych mieszkających w jednym mieszkaniu. Do oceny wskaźnika przyjęto następujący podział obszaru zmienności: **poniżej 2,5** - wskaźnik oceniono na **bardzo dobry**, od 2,51 do 2,7 - **dobry**, od 2,71 do 2,9 - **dostateczny**, od 2,91 do 3,1 - **słabo** oraz poniżej 3,1 - **bardzo słabo**.

²¹⁵ I. Adamczyk, E. Knyszewska, Gospodarka mieszkaniowa w 2016 r., Zakład Wydawnictwa statystycznego, Warszawa 2017

Wzrost ilości metrów kwadratowych (**wskaźnika W-2**) można utożsamić z poprawą standardu oraz jakości życia w mieście. Wskaźnik W-2 jest więc stymulatorem rozwoju i funkcja jego preferencji jest rosnąca. Do oceny tego wskaźnika przyjęty został podział obszaru zmienności poprzez przyjęcie reprezentatywnych wielkościach wybranych na podstawie oceny sytuacji w kraju i regionie. Wykres (Ryc. 85) przedstawia tendencje panujące w badanym okresie czasu w Polsce oraz w województwie zachodniopomorskim. Widoczne jest, że funkcje są niemalże idealnie równoległe, co świadczy o tym, że standard zamieszkania wzrasta w takim samym tempie w badanych obszarach. Na podstawie analizy tego wskaźnika przyjęto następujący podział obszaru zmienności: **dla wartości powyżej 25 - wskaźnik oceniono jako bardzo dobry, od 23,5 do 24,99- dobry, od 22 do 23,49- dostateczny, od 20,5 do 21,99 - słabo oraz poniżej wartości 20,5 - bardzo słabo.**

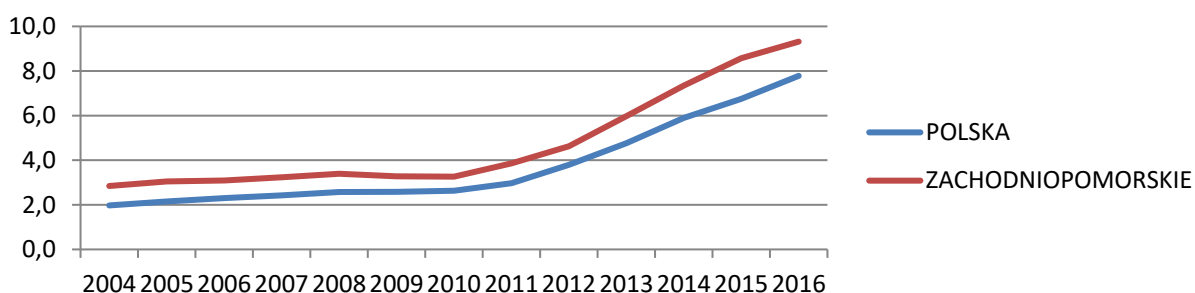
Ryc. 86 Zestawienie porównawcze oceny wskaźnika W-1 i W-2 w dwóch badanych okresach czasowych.
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Wyniki badań wykazały, że w małych miastach ilość osób przypadających na jedno mieszkanie jest większa niż w dużych miastach. Takie rezultaty mogą świadczyć o tym, że w duże miasta zamieszkuje większa ilość singli, ludzi nastawionych na rozwój zawodowy, a małe miasta stanowią bezpieczną przystań dla rodzin z dziećmi. Wskaźnik W-1 w badanych miastach jest wyższy niż średnia krajowa i regionalna. Sytuacja obrazująca wyniki badania wskaźnika W-2 jest nieco bardziej zbliżona do średniej krajowej. Najbardziej spośród badanych jednostek, jeżeli chodzi o powierzchnię przypadającą na jednego mieszkańca, wypadają miasta, które mocniej zostały poszkodowane w okresie wojennym i sporą część zabudowy stanowi w nich zabudowa z lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych, tzw. „wielka płyta”. Cechami charakterystycznymi dla tego systemu zabudowy były mieszkania o niewielkiej powierzchni w stosunku do ilości pokoi. Do miast tego typu należą: Barlinek, Pyrzyce i Trzebiatów.

Tabela 39 Wskaźnik dostępności do opieki żłobkowej (W-3)
Źródło: opracowanie autora

NAZWA WSKAŹNIKA	W-3– procent dzieci do lat 3 objętych opieką w żłobkach ²¹⁶
DEFINICJA	Wskaźnik dostępności instytucjonalnej opieki zewnętrznej nad małymi dziećmi do lat 3
ZNACZENIE	Obecnie dofinansowanie żłobków przez gminy jest (w zdecydowanej większości przypadków) jednakowe dla wszystkich rodziców, niezależnie od ich sytuacji dochodowej. Naturalną konsekwencją jest silne zróżnicowanie „opłacalności” opieki żłobkowej dla rodziców o różnych poziomach dochodów z pracy. Niedofinansowana opieka żłobkowa stanowi istotną barierę finansową podejmowania/powrotu do pracy po urlopie macierzyńskim.
OCENA	Ocenie poddano średnie saldo migracji dla dwóch okresów czasu 2007-2009 oraz 2010-2016. POŻĄDANY KIERUNEK ZMIAN: WZROST

W okresie po 2004 r. można zauważyć wyraźną stagnację liczby dostępnych miejsc w żłobkach z nieznacznym trendem spadkowym do 2006 r. Od 2007 r. do 2010 r. można było zaobserwować niewielki wzrost liczby miejsc w żłobkach wynoszący średnio 1,4 tys. miejsc rocznie. W efekcie liczba dostępnych miejsc w żłobkach na koniec 2010 r. wynosiła 30 tys. (co odpowiadało mniej niż 3% liczby dzieci w wieku 0–2 lata). Po wejściu w życie ustawy, szczególnie w 2011 r. tempo tworzenia liczby miejsc w żłobkach i klubach dziecięcych wzrosło, według danych MPiPS1 w 2012 r. w instytucjach tych powstało 7,9 tys. nowych miejsc.

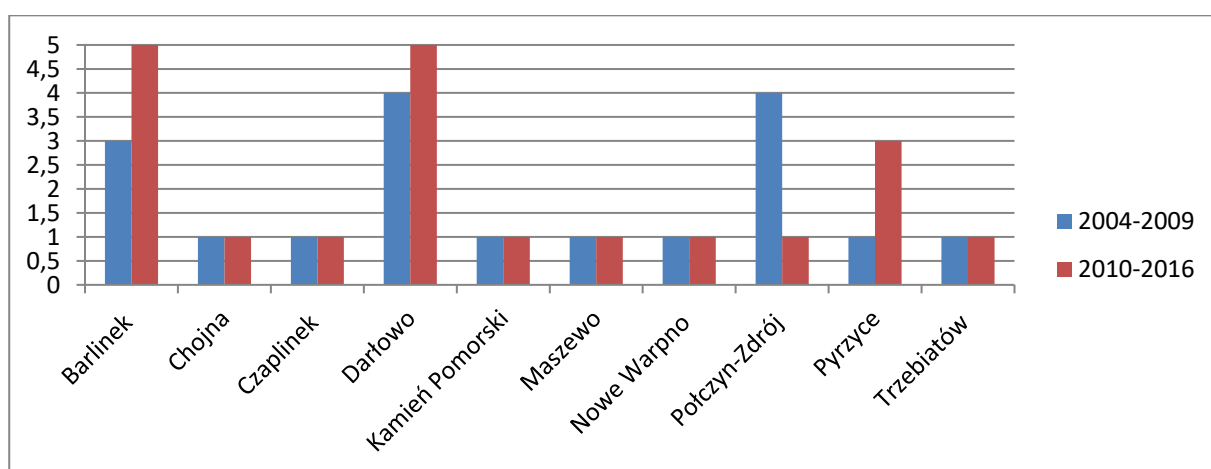
Ryc. 87 Procent dzieci do lat 3 objętych opieką żłobkową.
Źródło: opracowanie autora na podstawie danych GUS

Oferta samorządów w zakresie dostępu do żłobków jest bardzo silnie zróżnicowana lokalnie oraz regionalnie. Żłobki funkcjonują przede wszystkim w dużych miastach i na terenach zurbanizowanych, rzadko na terenach wiejskich. W dwóch województwach (świętokrzyskim i małopolskim) w 2010 r. żłobki działały w mniej niż 5% gmin, a w trzech (dolnośląskim, opolskim i śląskim) instytucje te można było znaleźć w więcej niż 20% gmin.

Instytucjonalna opieka zewnętrzna nad małymi dziećmi (do lat 3) finansowana jest z dwóch źródeł: **podatków (przede wszystkim w ramach budżetów samorządowych, przy względnie niewielkich nakładach budżetu centralnego) oraz bezpośrednich płatności rodzi-**

²¹⁶ Aneks, Tabela 85

ców. Trudno jednoznacznie oszacować strukturę i poziom tych wydatków, uwzględniając zaangażowanie (brak danych) na temat placówek niepublicznych, niedofinansowanych przez samorządy (finansowanych wyłącznie ze środków prywatnych rodziców). Z tego względu w dalszych analizach koncentrujemy się na dostępie do opieki współfinansowanej przez władze samorządowe. Z danych Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej zebranych w I poł. 2012 r. od 211 gmin wynika, że przeciętny koszt pobytu dziecka w żłobku wynosił 1033 zł, a w klubiku 656 zł. Zdecydowana większość kosztów pobytu w żłobkach – przeciętnie ok. 69% – ponoszona była przez gminy, rodzice dofinansowywali natomiast 31%, tj. przeciętnie 318 zł (łączna opłata za pobyt i wyżywienie). W przypadku klubików proporcje te były bardziej wyrównane.²¹⁷

Ryc. 88 Ocena wskaźnika dostępności opieki żłobkowej. Źródło: opracowanie autora

Na podstawie analizy tego wskaźnika przyjęto następujący podział obszaru zmienności: dla wartości powyżej 25 wskaźnik oceniono jako **bardzo dobry**, od 23,5 do 24,99 - **dobry**, od 22 do 23,49 - **dostateczny**, od 20,5 do 21,99 - **słabo** oraz poniżej wartości 20,5 - **bardzo słabo**.

Badane małe miasta mają bardzo słaby dostęp do opieki zewnętrznej nad małymi dziećmi. W większości z badanych jednostek nie zlokalizowano żłobków i klubików przeznaczonych do opieki zewnętrznej nad małymi dziećmi. W latach 2004-2009 na miejsca w żłobku mogli liczyć mieszkańcy Barlinka, Darłowa i Połczyna-Zdroju. W kolejnym okresie sytuacja poprawiła się w Darłowie i Barlinku, W Połczynie-Zdroju zlikwidowano żłobek, a w Pyrzycach w 2016 roku powstała nowa placówka.

²¹⁷ A. Chłoń-Domińczak, I. Magda, Opieka nad dziećmi do lat 3 w Polsce – diagnoza oraz rekomendacje dotyczące zmian. Ekspertyza opracowana na potrzeby Zespołu ekspertów ds. wypracowania rekomendacji w zakresie polityki rodzinnej przy Kancelarii Prezydenta RP, Warszawa 2013

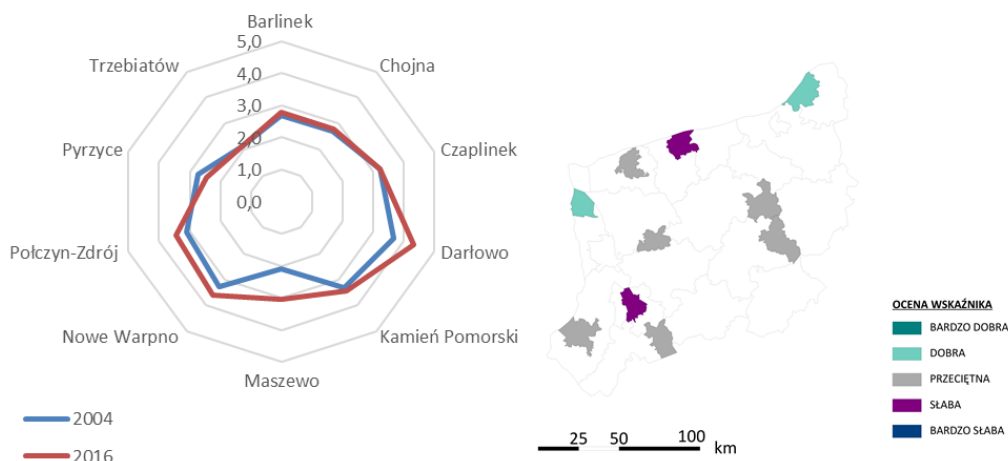
5.3. Ład gospodarczy

ŁAD GOSPODARCZY

ZBIORCZE ZESTAWIENIE WSKAŹNIKÓW SYNTETYCZNYCH – STAN ŁADU GOSPODARCZEGO

WSKAŹNIK	P	P	RP	RP	T	T	ŁAD	ŁAD	Δ
MIASTO	2004	2016	2004	2016	2004	2016	2004	2016	
Barlinek	2,67	2	3	4	2,33	2,33	2,67	2,78	0,11
Chojna	3,67	3,33	3,5	3	1	2	2,72	2,78	0,06
Czaplinek	3,33	3	2	3	4,33	3,67	3,22	3,22	0,00
Darłowo	5	5	1	3	5	5	3,67	4,33	0,67
Kamień Pomorski	5	4,67	2	3	3	2,67	3,33	3,44	0,11
Maszewo	2,33	2,67	3	4,5	1	2	2,11	3,06	0,94
Nowe Warpno	1,67	2,33	3,5	4,5	4,67	4	3,28	3,61	0,33
Połczyn-Zdrój	4	3	1	3	4,33	4,33	3,11	3,44	0,33
Pyrzyce	4,67	3,33	2,5	3	1	1	2,72	2,44	-0,28
Trzebiatów	3,33	2,33	2	3	1	1	2,11	2,11	0,00

OCENA I WNIOSKI

- Do prawidłowej diagnozy gospodarczej miasta niezbędna jest zmiana systemu agregowania kluczowych danych na temat przedsiębiorczości i rynku pracy
- Największym ograniczaniem badawczym była dostępność danych umożliwiające pozyskanie danych z przestrzeni miast
- Podstawą rozwoju gospodarczego jest kreowanie przestrzeni przyjaznej przedsiębiorców poprzez poprawę infrastruktury
- Rozwój gospodarczy małych miast w dużej mierze uzależniony jest od rangi sąsiednich ośrodków wyższego rzędu i ich rozwoju
- Spośród wszystkich miast Polski niemal połowa ma obecnie strefę inwestycyjną (394 ośrodki) miasta województwa zachodniopomorskiego wypadają w tej klasyfikacji bardzo słabo, jest to przestrzeń dla rozwoju gospodarek badanych miast

Ryc. 89 Podsumowanie wyników badań ładu gospodarczego. Źródło: opracowanie autora

5.3.1. Przedsiębiorczość

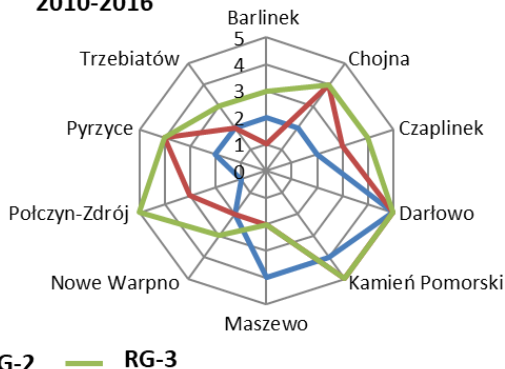
PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ

NAZWA WSKAŹNIKA	- ŹRÓDŁO DANYCH	PORZĄDANY KIERUNEK ZMIAN
RG-1 – nowo zarejestrowane podmioty gospodarcze w REGON na 1000 mieszkańców	GUS	WZROST
RG-2 – podmioty gospodarcze na 1000 osób w wieku produkcyjnym	GUS	WZROST
RG-3 – osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą na 100 osób w wieku produkcyjnym	GUS	WZROST

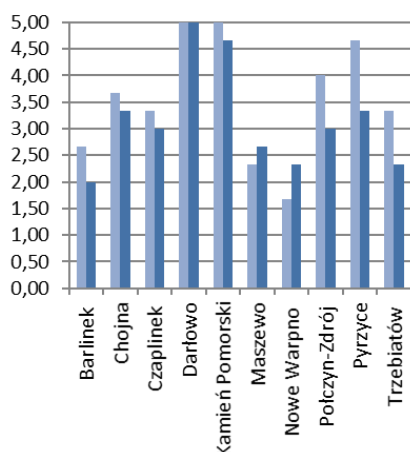
2004-2009

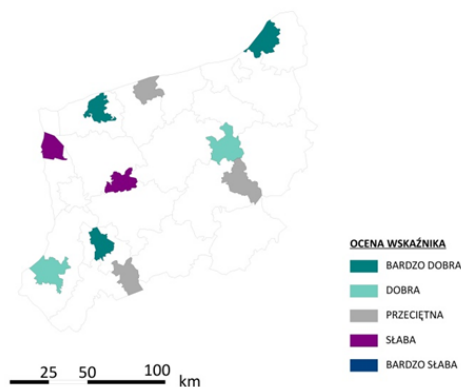
2010-2016

WSKAŹNIK SYNTETYCZNY

■ 2009
■ 2016

OCENA I WNIOSKI

- Przeprowadzone badanie wskaźników rozwoju przedsiębiorczości wykazuje duże zróżnicowanie ocen i tendencji badanych aspektów.
- Wysokie wskaźniki małej przedsiębiorczości widoczne są w miastach zlokalizowanych w rejonie Morza Bałtyckiego (Kamień Pomorski, Darłowo).
- Z pośród badanych miast wskaźnikami o wysokiej najwyższej wartości scharakteryzować można Darłowo. Spadek wskaźnika P-1 w badanym okresie wynika z zakończenia w 2014 okresu wsparcia osób otwierających nową działalność w ramach Fundusz Spójności. We wszystkich badanych jednostkach odnotowano obniżenie wartości tego wskaźnika. Pozostałe wskaźniki utrzymują poziom z 2009 roku

Ryc. 90 Podsumowanie badań poziomu przedsiębiorczości. Źródło: opracowanie autora

Jednym z najważniejszych problemów związanych z badaniem przedsiębiorczości na poziomie lokalnym jest dostępność oraz jakość danych gromadzonych przez statystykę publiczną.

Tabela 40 Wskaźniki poziomu przedsiębiorczości (P-1), (P-2), (P-3)

NAZWA WSKAŹNIKA	P-1 – nowo zarejestrowane podmioty gospodarcze w REGON na 1000 mieszkańców ²¹⁸
DEFINICJA	Ilość nowopowstałych podmiotów gospodarczych świadcząca o rozwoju i zwiększeniu elastyczności rynku pracy.
ZNACZENIE	Potencjalnym źródłem informacji o liczbie podmiotów gospodarczych jest rejestr REGON. Ustawowy wymóg wpisu do rejestru REGON obejmuje trzy typy jednostek prawnych: osoby prawne, osoby fizyczne oraz osoby nieposiadające osobowości prawnej. Szczególnie istotne, z punktu widzenia badań rozwojowych jest uwzględnienie w rejestrze.
OCENA	Dokonano analizy rocznej w okresie 2009-2016. Do zestawienia benchmarkowego wykorzystano wskaźnik na początku i końcu badanego okresu. POŻĄDANY KIERUNEK ZMIAN: WZROST
NAZWA WSKAŹNIKA	P-2 – podmioty gospodarcze na 1000 osób w wieku produkcyjnym ²¹⁹
DEFINICJA	Poziom przedsiębiorczości indywidualnej w badanej jednostce.
ZNACZENIE	Wzrost przedsiębiorczości w sektorze małych i średnich firm ma duże znaczenie dla rozwoju regionu i miasta oraz świadczy o wzroście elastyczności miejsc pracy mieszkańców.
OCENA	Dokonano analizy rocznej w okresie 2009-2016. Do zestawienia benchmarkowego wykorzystano wskaźnik na początku i końcu badanego okresu. POŻĄDANY KIERUNEK ZMIAN: WZROST
NAZWA WSKAŹNIKA	P-3 – osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą na 100 osób w wieku produkcyjnym ²²⁰
DEFINICJA	Pokazuje liczbę osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą zarejestrowanych w rejestrze REGON w przeliczeniu na 100 osób w wieku produkcyjnym (stan w dniu 31 XII).
ZNACZENIE	Osoby fizyczne prowadzące samodzielnie działalność gospodarczą przyczyniają się do rozbudowy oraz wzrostu elastyczności rynku pracy.
OCENA	Dokonano analizy rocznej w okresie 2009-2016. Do zestawienia benchmarkowego wykorzystano wskaźnik na początku i końcu badanego okresu. POŻĄDANY KIERUNEK ZMIAN: WZROST

²¹⁸ Aneks, Tabela 87

²¹⁹ Aneks, Tabela 88

²²⁰ Aneks, Tabela 89

W badaniach naukowych w Polsce najczęściej wykorzystywanym źródłem informacji na ten temat jest Krajowy Rejestr Urzędowy Podmiotów Gospodarki Narodowej (REGON) prowadzony przez GUS. Analizę rejestru REGON poważnie utrudnia jego reprezentatywność oraz nieaktualność zawartych w nim informacji. Brak szczegółowych informacji o skali tego zjawiska powoduje problemy w interpretacji uzyskanych wyników. Stawia również pod znakiem zapytania ich prawdziwość.²²¹ Sektorowi małych i średnich przedsiębiorstw (MSP) przypadła w udziale rola „ciągnięcia” polskiej gospodarki.²²² W licznych raportach i statystykach czytamy, iż małe i średnie przedsiębiorstwa stanowią siłę napędową, że są kwintesencją przedsiębiorczości, która rozumiana jest jako sposób myślenia i proces mający na celu stworzenie nowych form działalności gospodarczej oraz rozwój tych już istniejących z włączeniem umiejętności podejmowania ryzyka. Przedsiębiorczość indywidualna jest jednym z ważniejszych czynników rozwoju społeczno-gospodarczego miast w różnej skali oraz sposobem uelastyczniania rynku pracy. Studia specjalistycznej literatury jednoznacznie wskazują na istnienie wielu determinant wpływających na skłonność jednostki do samozatrudnienia. Są to zarówno kwestie ekonomiczne (np. poziom rozwoju gospodarczego, sytuacja na rynku pracy, polityka fiskalna), jak i pozaeconomiczne (np. płeć, wiek, wykształcenie, stan cywilny, posiadanie dzieci, wcześniejsze doświadczenie na rynku pracy).

Rozwój przedsiębiorczości jest istotnym elementem we wzroście lokalnej gospodarki. Innowacyjność i elastyczność drobnych przedsiębiorców, a także fakt, iż „małe i średnie przedsiębiorstwa wpływają niezwykle korzystnie na dynamikę rozwoju gospodarczego, pozwalają zmniejszać bezrobocie, uzupełniają rynek w zakresie produkcji towarów i świadczenia usług, ożywiają gospodarkę lokalną. Dla pełnego obrazu rozwoju przedsiębiorczości w wybranych miastach dokonano analizy trzech wskaźników, które są stymulatorami gospodarki lokalnej: **P-1** nowo zarejestrowane podmioty gospodarcze w REGON na 1000 mieszkańców, **P-2** podmioty gospodarcze na 1000 osób w wieku produkcyjnym, **P-3** osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą na 100 osób w wieku produkcyjnym. Do oceny wskaźników przyjęte zostały reprezentatywne wielkości średnie wybrane na podstawie danych statystycznych dla kraju oraz regionu.

Dla oceny wskaźnika P-1 przyjęto następujący podział obszaru: dla wartości 125 i powyżej ocena bardzo dobra, dla wartości od 110 do 124,99 ocena dobra, dla wartości od 95 do 109,99 ocena dostateczna, od 80 do 94,99 słabo i poniżej 80 bardzo słabo.

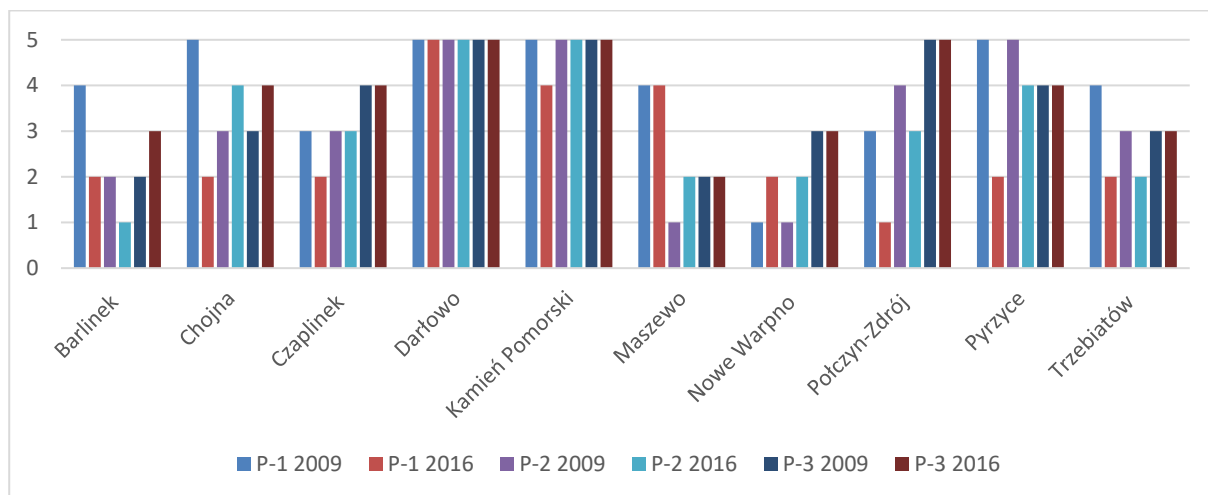
²²¹ A. Raczyk, Metody Badania przedsiębiorczości oparte na rejestrze podmiotów gospodarki narodowej, [w:] Przedsiębiorczość i edukacja, IGUP, Kraków 2009, s. 133-146

²²² A.M. Wiśniewska, Małe i średnie przedsiębiorstwa w rozwoju gospodarczym województwa mazowieckiego, [w:] Zeszyty Naukowe Uczelni Vistula, Akademia Finansów i Biznesu Vistula w Warszawie, Warszawa 2013

Dla oceny wskaźnika P-2 przyjęto następujący podział obszaru: dla wartości 16,5 i powyżej ocena bardzo dobra, dla wartości od 15 do 16,49 ocena dobra, dla wartości od 13,5 do 14,99 ocena dostateczna, od 12 do 13,49 słabo i poniżej 12 bardzo słabo.

Dla oceny wskaźnika P-3 przyjęto następujący podział obszaru: dla wartości 215 i powyżej ocena bardzo dobra, dla wartości od 185 do 214,99 ocena dobra, dla wartości od 155 do 184,99 ocena dostateczna, od 125 do 154,99 słabo i poniżej 125 bardzo słabo.

Miasta to jednostki o wyjątkowym wpływie na rozwój regionalny. To w nich koncentrują się potencjały i aktywności decydujące o przebiegu procesu rozwoju. O tempie i charakterze rozwoju małych miast decyduje w równym stopniu zdolność do tworzenia przestrzeni dla rozwoju małej przedsiębiorczości, niekonwencjonalne wykorzystanie potencjałów wewnętrznych, jak również umiejętności sieciowania i współpracy (tworzenie stref ekonomicznych). Proces rozwoju gospodarczego miasta to wynik postaw mieszkańców, jakości życia, związanej z nią jakości kapitału ludzkiego, polityki realizowanej przez władze lokalne, wizerunku inwestycyjnego miasta, funkcjonowania podmiotów naukowych i edukacyjnych, a także poziomu udogodnień dostarczanych przez miasto podmiotom gospodarczym.

Ryc. 91 Ocena wskaźników przedsiębiorczości wybranych miast Pomorza Zachodniego.
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Przeprowadzone badanie wskaźników rozwoju przedsiębiorczości wykazuje duże zróżnicowanie ocen i tendencji badanych aspektów. Wysokie wskaźniki małej przedsiębiorczości widoczne są w miastach zlokalizowanych w rejonie Morza Bałtyckiego (**Kamień Pomorski, Darłowo**). Z pośród badanych miast wskaźnikami o wysokiej najwyższej wartości scharakteryzować można **Darłowo**. Spadek wskaźnika P-1 w badanym okresie wynika z zakończenia w 2014 okresu wsparcia osób otwierających nową działalność w ramach Fundusz Spójności. We wszystkich badanych jednostkach odnotowano obniżenie wartości tego wskaźnika. Pozostałe wskaźniki utrzymują poziom z 2009 roku, a w przypadku **Barlinka i Chojny** widzimy nieznaczny wzrost ilości osób

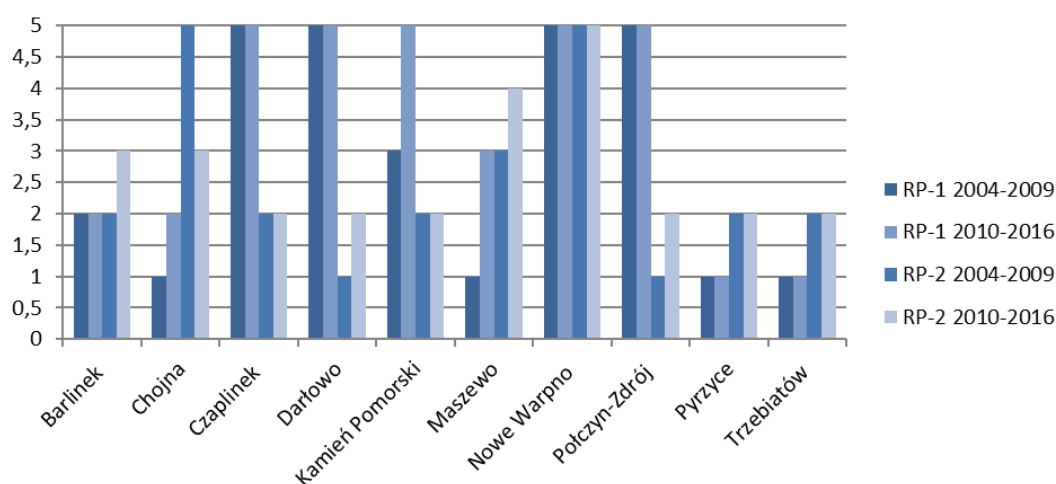
fizycznych prowadzących własną działalność. Słabe wyniki wskaźników przedsiębiorczości Barlinka spowodowane są istnieniem w mieście 3 dużych przedsiębiorstw, w które zrzeszają spory kapitał ludzki. Przyczyny przeciętnej sytuacji **Maszewa** związane są z tym, że duża ilość mieszkańców świadczy prace w Goleniowskiej Strefie Przemysłowej.

5.3.2. Rynek pracy

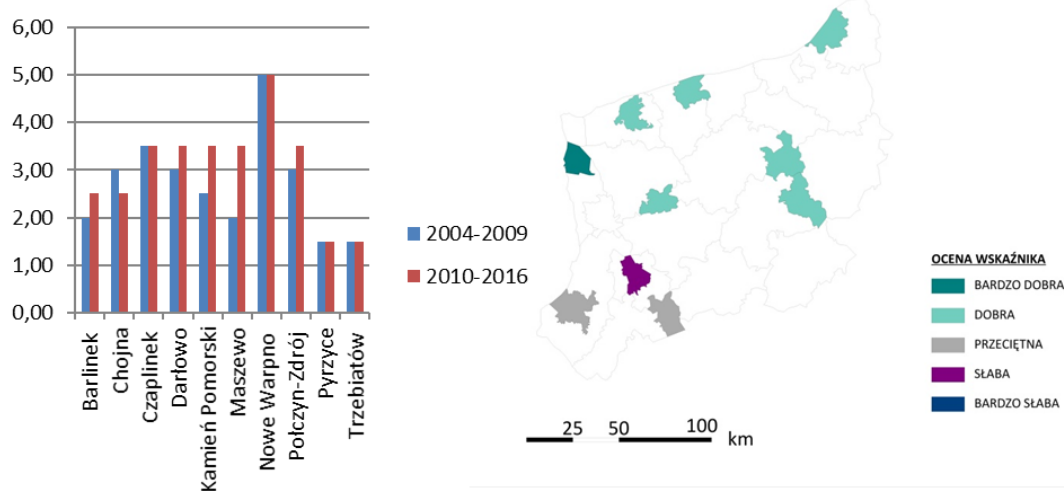

RYNEK PRACY

NAZWA WSKAŹNIKA	- ŹRÓDŁO DANYCH	PORZĄDANY KIERUNEK ZMIAN
RP-1 – bezrobocie rejestrowane	BDL	SPADEK
RP-2 – przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto agregacja na poziomie powiatów	BDL	WZROST

WSKAŹNIK SYNETYCZNY

OCENA I WNIOSKI

- Analiza sytuacji na rynku pracy wykazuje generalnie tendencje wzrostowe. We wszystkich badanych jednostkach spadło bezrobocie rejestrowane – jest to skutek zwiększenia ilości miejsc pracy, ale także powrotów mieszkańców z migracji zagranicznej do pracy w kraju m. in. dzięki wzrastającym płacą.
- Poziom dochodów utrzymuje się na podobnym poziomie i wypada dość przeciętnie w skali kraju, wyjątek stanowi Nowe Warpno i Maszewo.
- Najlepsze wskaźniki bezrobocia rejestrowanego w latach 2010-2016 odnotowano w Maszewie i Barlinku oscylowały one w granicach 5%. Wyniki przeprowadzonych badań wskazują na najtrudniejszą sytuację na rynkach pracy Darłowa i Polczyna-Zdrój

Ryc. 92 Podsumowanie badań rynku pracy. Źródło: opracowanie autora.

Rynek pracy jest obszarem dynamicznym zależnym od wielu zmiennych w czasie czynników: społecznych, demograficznych, gospodarczych, dlatego też długofalowe prognozowanie zmian na nim zachodzących jest niezwykle trudne. Potwierdzeniem tej tezy może być chociażby analiza zmian na rynku pracy na przestrzeni ostatnich kilkunastu lat. Po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej w momencie wysokiego poziomu bezrobocia, notowano systematyczną i dynamiczną poprawę na rynku pracy do 2008 roku, na każdym z poziomów podziału administracyjnego kraju. Niepokojące zmiany w sferze zatrudnienia notowano pod koniec 2008 roku i stanowiły one następstwo globalnego kryzysu gospodarczego. Od tego momentu kolejne lata cechował wzrost bezrobocia, szczególnie widoczny w ciągu 2009 roku oraz względna stabilizacja i nieznaczne wahania w latach 2010 – 2013.

Tabela 41 Wskaźniki kondycji rynku pracy. Źródło: opracowanie autora

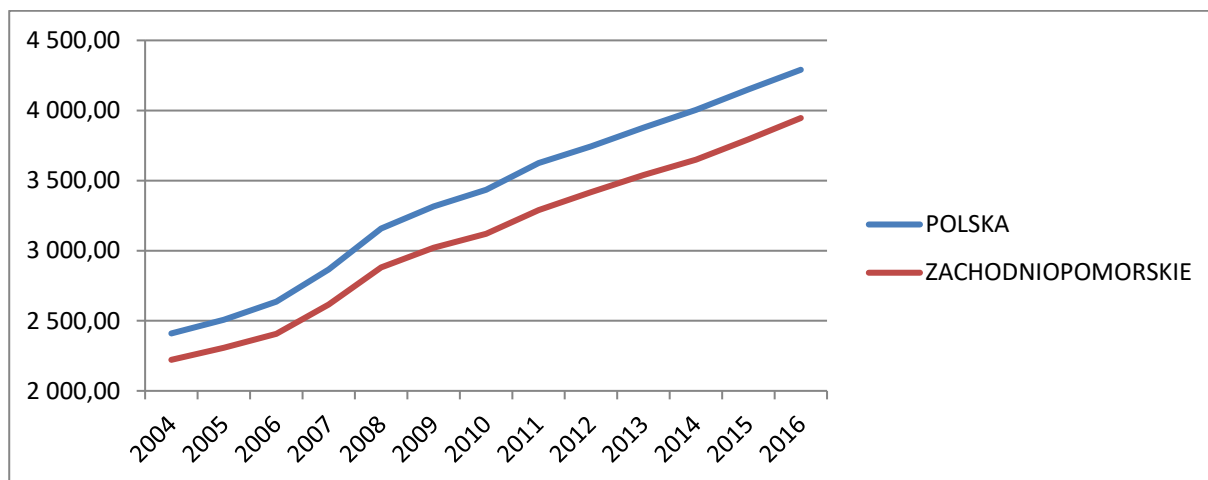
NAZWA WSKAŹNIKA	RP-1 –bezrobocie rejestrowane ²²³
DEFINICJA	Pokazuje liczbę osób w wieku produkcyjnym pozostających bez pracy. Stopa bezrobocia obliczana jest jako udział liczby osób bezrobotnych danej kategorii w liczbie ludności aktywnej zawodowo danej kategorii (wyróżnionej ze względu na wiek).
ZNACZENIE	Niska stopa bezrobocia jest jednym z warunków dynamicznego rozwoju gospodarczego w dłuższej perspektywie. Bezrobocie wpływa na poziom życia mieszkańców, zwiększa ryzyko ubóstwa oraz jest jednym z powodów wykluczenia społecznego.
OCENA	Dokonano analizy rocznej w okresie 2004-2016. Do zestawienia benchmarkingowego wykorzystano wskaźnik na początku i końcu badanego okresu. POŻĄDANY KIERUNEK ZMIAN: SPADEK
NAZWA WSKAŹNIKA	RP-2 – przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto agregacja na poziomie powiatów ²²⁴
DEFINICJA	Wskaźnik przeciętnego wynagrodzenia w danym powiecie w stosunku do przeciętnego wynagrodzenia w kraju. Wskaźnik przyjmuje wartość procentową.
ZNACZENIE	Poziom dochodów gospodarstw domowych stanowi jeden z elementów obrazujących sytuację materialną społeczeństwa oraz warunki życia. Zmniejszenie dysproporcji w dochodach jest istotnym czynnikiem prowadzącym do zredukowania marginalizacji najbardziej potrzebujących grup społecznych, a tym samym przyczynia się do walki z ubóstwem i wykluczeniem społecznym
OCENA	Dokonano analizy rocznej w okresie 2004-2016. Do zestawienia benchmarkingowego wykorzystano wskaźnik na początku i końcu badanego okresu. POŻĄDANY KIERUNEK ZMIAN: WZROST

W ostatnich latach sytuacja na rynku pracy poprawiała się, notowano wzrost liczby zgłaszanych przez pracodawców ofert pracy, a liczba bezrobotnych w rejestrach urzędów pracy i stopa bezrobocia stale zmniejszały się. Dane z bezrobocia rejestrowanego wskazują, że liczba bezrobotnych i stopa bezrobocia są obecnie na rekordowo niskim poziomie, tym samym

²²³ Aneks, Tabela 90

²²⁴ Aneks, Tabela 91

sytuacja na rynku pracy województwa zachodniopomorskiego jest najkorzystniejsza od momentu jego powstania w 1999 roku.²²⁵

Ryc. 93 Poziom średnie płacy brutto w Polsce i województwie zachodniopomorskim.

Źródło: opracowanie autora

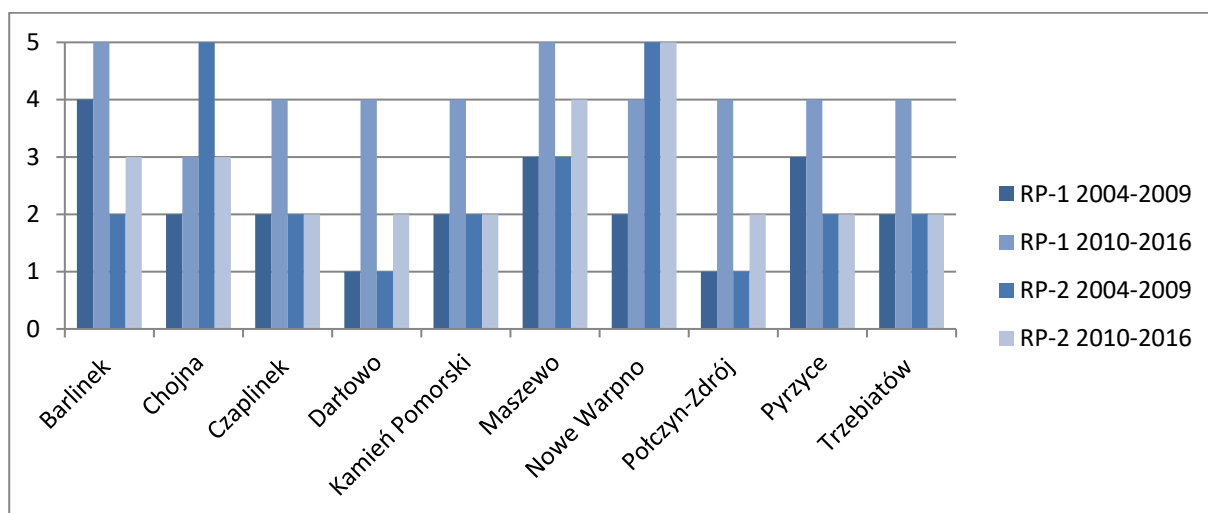
Polityka zatrudnienia jest ukierunkowana na promocję pełnego zatrudnienia oraz zwiększenie wskaźnika zatrudnienia wśród grup najbardziej zagrożonych bezrobociem. Celem polityki zatrudnienia jest poprawa adaptacyjności pracowników i pracodawców, skuteczność polityk rynku pracy oraz procesów pośrednictwa pracy i doradztwa zawodowego. Rozwiązania instytucjonalne w ramach systemu podatkowego i systemu zabezpieczeń społecznych mają na celu zapewnienie ochrony przed ubóstwem jak również oddziaływanie na mechanizmy zachęcające do podejmowania aktywności zawodowej. Niezbędnym elementem, który pozwoli na utrzymanie kapitału ludzkiego w mieście, regionie i kraju jest stały wzrost płacy, który warunkuje zatrzymanie migracji zagranicznych.

Rynek pracy to miejsce konfrontacji podaży i popytu na pracę. Rekordowo niski poziom bezrobocia w Polsce powoduje, że na rynku pracy pojawiają się nowe wyzwania, a dochody nie są jedynym atutem w rękach pracodawcy. Do badania stanu rynku pracy w wybranych małych miastach Pomorza Zachodniego wykorzystano dwa wskaźniki **RP-1** poziom bezrobocia rejestrowanego, którego spadek jest tendencją pożądaną oraz **RP-2** przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto, którego wzrost jest stymulatorem rozwoju i zatrzymania kapitału ludzkiego o wysokich kwalifikacjach w mieście, co z kolei warunkuje rozwój. Do oceny wskaźników przyjęte zostały reprezentatywne wielkości średnie wybrane na podstawie danych statystycznych dla kraju oraz regionu.

²²⁵ www.eregion.wzp.pl, dostęp z dnia: 20.12.2018 r.

Dla oceny wskaźnika RP-1 przyjęto następujący podział obszaru: dla wartości 6% i poniżej ocena bardzo dobra, dla wartości od 5,99% do 7,5% ocena dobra, dla wartości od 7,51% do 9% ocena dostateczna, od 9,01% do 10,5% słabo i powyżej 10,5% bardzo słabo.

Dla oceny wskaźnika RP-2 przyjęto następujący podział obszaru: dla wartości 95% i powyżej ocena bardzo dobra, dla wartości od 88 % do 94,99% ocena dobra, dla wartości od 81% do 87,99% ocena dostateczna, od 74% do 80,99% słabo i poniżej 74% bardzo słabo.

Ryc. 94 Ocena wskaźników rozwoju rynku pracy w badanych miastach. Źródło: opracowanie autora.

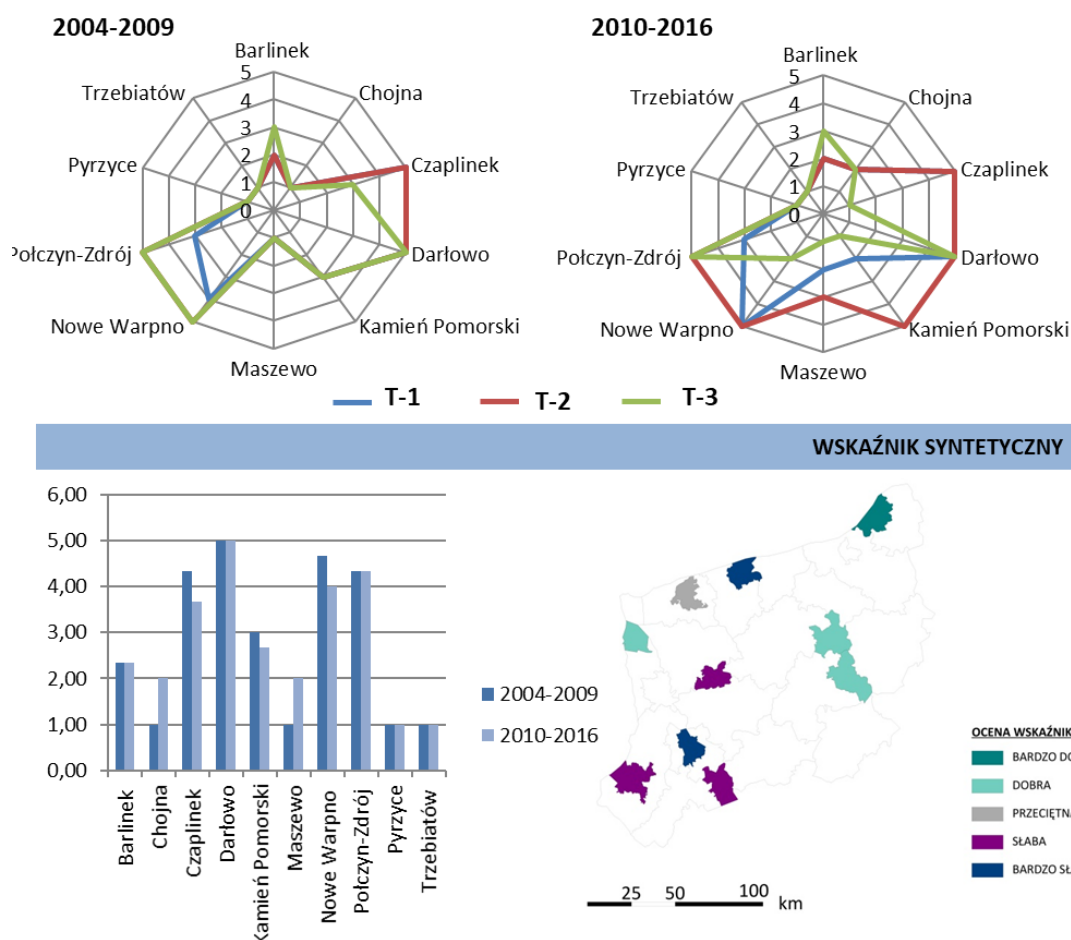
Analiza sytuacji na rynku pracy wykazuje generalnie tendencje wzrostowe. We wszystkich badanych jednostkach spadło bezrobocie rejestrowane – jest to skutek zwiększenia ilości miejsc pracy, ale także powrotów mieszkańców z migracji zagranicznej do pracy w kraju m. in. dzięki wzrastającym płacą. Poziom dochodów utrzymuje się na podobnym poziomie i wypada dość przeciętnie w skali kraju, wyjątek stanowi Nowe Warpno i Maszewo. Uwarunkowane jest to lokalizacją w powiecie polickim przedsiębiorstwa Grupa Azoty Zakłady Chemiczne Police S.A. oraz w powiecie goleniowskim Goleniowskiej Strefy Przemysłowej. Najlepsze wskaźniki bezrobocia rejestrowanego w latach 2010-2016 odnotowano w Maszewie i Barlinku oscylowały one w granicach 5%. Wyniki przeprowadzonych badań wskazują na najtrudniejszą sytuację na rynkach pracy Darłowa i Połczyna-Zdrój. W Darłowie jest to stan wynikający z sezonowego charakteru miejscowości turystycznej. Natomiast Połczyn-Zdrój zdaje się powoli wzmacniać swoją pozycję i budować nowe możliwości rozwoju. W miastach: Chojna, Czaplinek, Pyrzyce i Trzebiatów, sytuacja nieznacznie uległa poprawie, jednak nadal należy ocenić ją przeciętnie, a nawet słabo.

5.3.3. Turystyka

TURYSTYKA

NAZWA WSKAŹNIKA	- ŹRÓDŁO DANYCH	PORZĄDANY KIERUNEK ZMIAN
T-1 – ilość obiektów na 1000 mieszkańców	MIIR	WZROST
T-2 – ilość miejsc noclegowych na 100 mieszkańców	MIIR	WZROST
T-3 – noclegi udzielone turysta zagranicznym na 100 mieszkańców	BIP	WZROST

OCENA I WNIOSKI

- Badany okres czasu charakteryzuje się dla regionu dużym wzrostem ilości i standardu infrastruktury turystycznej przede wszystkim noclegowej i rekreacyjnej. Wyniki przeprowadzonych badań jednoznacznie wskazują, że chodzi tu jednak o infrastrukturę budowaną w bezpośrednim sąsiedztwie Morza Bałtyckiego.
- Z pośród badanych miast wskaźnikami o wysokiej najwyższej wartości scharakteryzować można Darłowo. O bardzo dobrej sytuacji świadczą badane wskaźniki dla Połczyna-Zdrój, Nowego Warpna i Czaplinka. W przypadku Połczyna-Zdrój należy wiązać z rewitalizacją obszarów uzdrowiskowych i stopniowemu przywracaniu miastu funkcji zdrojowej (łącznie 485 miejsc noclegowych w uzdrowisku, na które składa się siedem obiektów, są to obiekty, w których kuracjusze często przebywają przez dłuższe okresy czasu).

Ryc. 95 Podsumowanie badań rozwoju turystyki. Źródło: opracowanie autora

Tabela 42 Wskaźniki rozwoju turystyki. Źródło opracowanie autora.

NAZWA WSKAŹNIKA	T-1 –ilość obiektów na 1000 mieszkańców ²²⁶
DEFINICJA	Dostęp do obiektów zakwaterowania zbiorowego.
ZNACZENIE	Baza noclegowa stanowi niezbędny element zagospodarowania turystycznego i ma kluczowe znaczenie dla rozwoju turystyki na danym obszarze (mieście).
OCENA	Dokonano analizy rocznej w okresie 2004-2016. Do zestawienia benchmarkingowego wykorzystano wskaźnik na początku i końcu badanego okresu. POŻĄDANY KIERUNEK ZMIAN: WZROST
NAZWA WSKAŹNIKA	T-2 –ilość miejsc noclegowych na 100 mieszkańców ²²⁷
DEFINICJA	Poziom wykorzystania miejsc noclegowych w obiektach zamieszkania zbiorowego.
ZNACZENIE	Baza noclegowa stanowi niezbędny element zagospodarowania turystycznego i ma kluczowe znaczenie dla rozwoju turystyki na danym obszarze (mieście).
OCENA	Dokonano analizy rocznej w okresie 2004-2016. Do zestawienia benchmarkingowego wykorzystano wskaźnik na początku i końcu badanego okresu. POŻĄDANY KIERUNEK ZMIAN: WZROST
NAZWA WSKAŹNIKA	T-3 –udzielone noclegi turystom zagranicznym na 100 mieszkańców ²²⁸
DEFINICJA	Wykorzystanie miejsc noclegowych w obiektach zamieszkania zbiorowego.
ZNACZENIE	Liczba osób korzystających z noclegów w turystycznych obiektach zbiorowego zakwaterowania. Popularność turystycznych obiektów zbiorowego zakwaterowania wyraża się stopniem wykorzystania miejsc noclegowych i stopniem wykorzystania pokoi w obiektach hotelowych.
OCENA	Dokonano analizy rocznej w okresie 2004-2016. Do zestawienia benchmarkingowego wykorzystano wskaźnik na początku i końcu badanego okresu. POŻĄDANY KIERUNEK ZMIAN: WZROST

Województwo zachodniopomorskie jest jednym z najbardziej atrakcyjnych turystycznie regionów kraju. Wynika to z walorów środowiska naturalnego, tradycji rozwoju ruchu turystycznego oraz rozmaitych form turystyki i rekreacji, wysiłków na rzecz zwiększenia potencjału infrastruktury turystycznej, tworzenia produktów turystycznych, a także aktywnych działań promocyjnych i informacyjnych. W efekcie region kumuluje znaczną część sektora turystyki w skali kraju. Badania zlecone przez województwo, przeprowadzone na wielkich bazach danych tzw. BIG

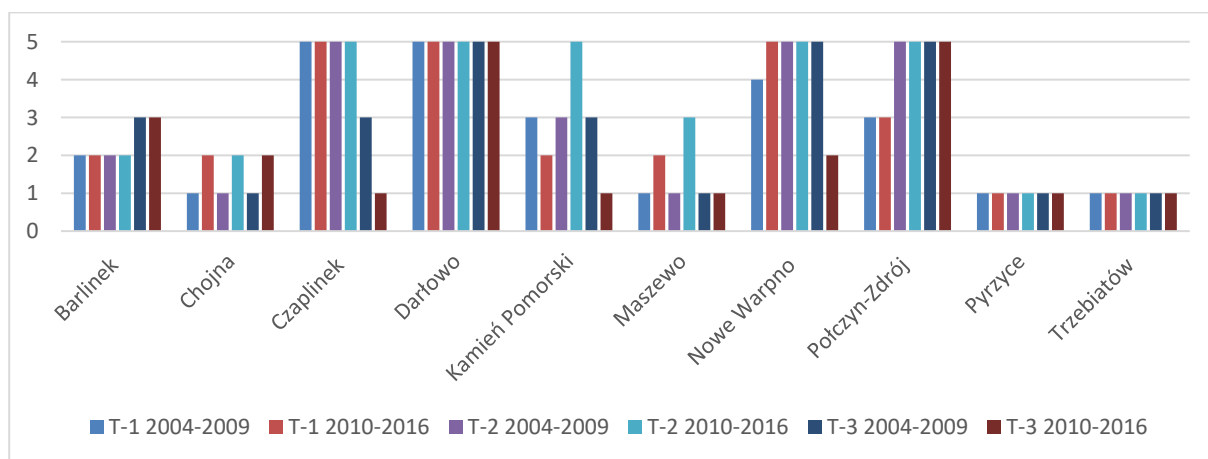
²²⁶ Aneks, Tabela 92²²⁷ Aneks, Tabela 93²²⁸ Aneks, Tabela 94

DATA, pozwalają oszacować, że w lipcu i sierpniu w naszym regionie odpoczywało ponad 4 mln turystów. To więcej w porównaniu z ubiegłym rokiem o prawie 10%. W 2017 było to 3,7 mln przyjezdnych.

Pomorze Zachodnie wciąż jest wiodącym regionem, jeśli chodzi o liczbę udzielonych noclegów w obiektach hotelarskich. Wśród powiatów liderem w naszym województwie jest powiat kołobrzeski, który z liczbą ponad 2 mln udzielonych noclegów plasuje się na trzecim miejscu wśród powiatów i miast na prawach powiatu w Polsce, ustępując jedynie Warszawie i Krakowowi. W pierwszej dziesiątce jest jeszcze Świnoujście (8 miejsce i prawie 1 mln udzielonych noclegów), a w dwudziestce powiat kamieński (**Kamień Pomorski**), sławieński (**Darłowo**), koszaliński i gryficki. Tuż za nimi Szczecin.²²⁹

W latach 2004-2016 w województwie zachodniopomorskim ilość obiektów zakwaterowania zbiorowego wzrosła ze stanu 914 na 1344 co daje średni wzrost roczny około 35 obiektów. Przyczyn takiego stanu należy upatrywać nie tylko w rozwoju turystyki, ale również w zwiększonych emigracjach zarobkowych do Polski, mieszkańców np. mieszkańców Ukrainy.

Infrastruktura turystyczna i jej ocena to istotny element w badaniu rozwoju turystyki (jako jednej z gałęzi gospodarki). W kontekście rozwoju turystyki w wybranych miastach dokonano oceny bazy turystycznej. Wykonana analiza trzech wskaźników, które są stymulatorami rozwoju: **T-1** ilość obiektów noclegowych na 1000 mieszkańców oraz **T-2** ilość miejsc noclegowych na 100 mieszkańców oraz **T-3** – udzielone noclegi turystom zagranicznym na 100 mieszkańców. Do oceny wskaźników przyjęte zostały reprezentatywne wielkości średnie wybrane na podstawie danych statystycznych dla kraju oraz regionu.

Ryc. 96 Ocena wskaźników rozwoju turystyki. Źródło: opracowanie autora

²²⁹ M Kępka i inni, Audyt Turystyczny Województwa Zachodniopomorskiego na zlecenie Urzędu Marszałkowskiego Województwa Zachodniopomorskiego, Szczecin 2013

Dla oceny wskaźnika T-1 przyjęto następujący podział obszaru: dla wartości 1 i powyżej ocena bardzo dobra, dla wartości od 0,75 do 0,99 ocena dobra, dla wartości od 0,5 do 0,74 ocena dostateczna, od 0,25 do 0,49 słabo i poniżej 0,25 bardzo słabo.

Dla oceny wskaźnika T-2 przyjęto następujący podział obszaru: dla wartości 5,5 i powyżej ocena bardzo dobra, dla wartości od 4 do 5,49 ocena dobra, dla wartości od 2,5 do 3,99 ocena dostateczna, od 1 do 2,49 słabo i poniżej 1 bardzo słabo.

Dla oceny wskaźnika T-3 przyjęto następujący podział obszaru: dla wartości 70 i powyżej ocena bardzo dobra, dla wartości od 50 do 69,99 ocena dobra, dla wartości od 30 do 49,99 ocena dostateczna, od 10 do 29,99 słabo i poniżej 10 bardzo słabo.

Ryc. 97 Uzdrowisko Połczyń -Zdrój. Źródło: www.propertynews.pl

Badany okres czasu charakteryzuje się dla regionu dużym wzrostem ilości i standardu infrastruktury turystycznej przede wszystkim noclegowej i rekreacyjnej. Wyniki przeprowadzonych badań jednoznacznie wskazują, że chodzi tu jednak o infrastrukturę budowaną w bezpośrednim sąsiedztwie Morza Bałtyckiego. Z pośród badanych miast wskaźnikami o wysokiej najwyższej wartości scharakteryzować można **Darłowo**. O bardzo dobrej sytuacji świadczą badane wskaźniki dla Połczyna-Zdrój, Nowego Warpna i Czaplinka. W przypadku **Połczyna-Zdrój** należy wiązać z rewitalizacją obszarów uzdrowiskowych i stopniowemu przywracaniu miastu funkcji zdrojowej

(łącznie 485 miejsc noclegowych w uzdrowisku, na które składa się siedem obiektów, są to obiekty, w których kuracjusze często przebywają przez dłuższe okresy czasu). W Nowym Warpnie mamy do czynienia z dużymi inwestycjami w infrastrukturę turystyczną, jednak spadek ilości udzielonych noclegów świadczy o problemach z utrzymaniem zainteresowania wybudowaną infrastrukturą oraz brakiem transportu publicznego dojeżdżającego do miasta. Z wyników badań wynika natomiast, że funkcję turystyczną na rzecz małych miejscowości zlokalizowanych bliżej linii brzegowej Morza Bałtyckiego (np. Międzyzdroje, Dziwnów, Dziwnówek itp.) traci **Kamień Pomorski** przyrost miejsc noclegowych wynika z procesu rewitalizacji funkcji uzdrowskiej miasta. Bardzo dobrą bazę noclegową zlokalizowaną przy jeziorze Czaplina ma miejscowość **Czaplinek**. Są to głównie ośrodki wypoczynkowe funkcjonujące w sezonie letnim.

Ryc. 98 Domki Letniskowe Czaplinek (z lewej), Ośrodek wypoczynkowy w Barlinku z Prawej

Rozwój infrastruktury noclegowej jest dużą szansą dla malowniczo położonego **Barlinka**. Wskaźniki wskazują, że ilość miejsc noclegowych jest wciąż niewiele. Wyniki przeprowadzonych badań wykazały, że turystyka jest bardzo słabym punktem **Pyrzyc i Trzebiatowa**.

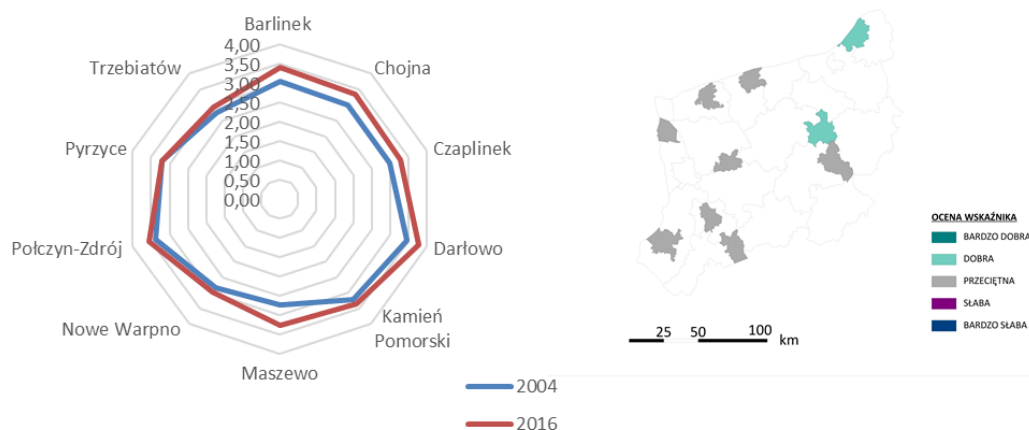
5.4. Ład zintegrowany

ŁAD ZINTEGROWANY

ZBIORCZE ZESTAWIENIE WSKAŹNIKÓW ZBIORCZYCH – STAN ŁADU ZINTEGROWANEGO

	ŁAD GOSPODARCZY		ŁAD SPOŁECZNY		ŁAD PRZESZTRENNY		ŁAD ZINTEGROWANY		Δ
	2004	2016	2004	2016	2004	2016	2004	2016	
Barlinek	2,67	2,78	2,82	3,42	3,64	4,04	3,04	3,41	0,37
Chojna	2,72	2,78	3,12	3,80	3,15	3,41	2,99	3,33	0,34
Czaplinek	3,22	3,22	2,62	3,23	3,14	3,37	2,99	3,28	0,28
Darłowo	3,67	4,33	3,18	3,37	3,55	3,67	3,47	3,79	0,32
Kamień Pomorski	3,33	3,44	3,07	3,02	3,28	3,61	3,23	3,36	0,13
Maszewo	2,11	3,06	3,22	3,57	2,86	3,21	2,73	3,28	0,55
Nowe Warpno	3,28	3,61	2,87	2,95	2,37	2,34	2,84	2,97	0,13
Połczyn-Zdrój	3,11	3,44	3,52	3,50	3,56	3,71	3,39	3,55	0,16
Pyrzyce	2,72	2,44	3,25	3,40	3,66	3,75	3,21	3,20	-0,01
Trzebiatów	2,11	2,11	2,88	3,10	3,34	3,57	2,78	2,93	0,15

POZIOM ŁADU ZINTEGROWANEGO					
MIASTO	wskaźnik ładu 2004	MIASTO	Δ wskaźnika ładu	MIASTO	wskaźnik ładu 2016
Darłowo	3,47	Maszewo	0,55	Darłowo	3,79
Połczyn-Zdrój	3,39	Barlinek	0,37	Połczyn-Zdrój	3,55
Kamień Pomorski	3,23	Chojna	0,34	Barlinek	3,41
Pyrzyce	3,21	Darłowo	0,32	Kamień Pomorski	3,36
Barlinek	3,04	Czaplinek	0,28	Chojna	3,33
Chojna	2,99	Połczyn-Zdrój	0,16	Maszewo	3,28
Czaplinek	2,99	Trzebiatów	0,15	Czaplinek	3,28
Nowe Warpno	2,84	Kamień Pomorski	0,13	Pyrzyce	3,20
Trzebiatów	2,78	Nowe Warpno	0,13	Nowe Warpno	2,97
Maszewo	2,73	Pyrzyce	-0,01	Trzebiatów	2,93

OCENA I WNIOSKI

- przeprowadzone badania wykazały wzrost wskaźnika ładu zintegrowanego we wszystkich badanych miastach oprócz Pyrzyce
- Największy poziom implementacji idei zrównoważonego rozwoju widzimy w Maszewie-mieście, które na początku okresu badawczego było „najśłabsze”
- Poziom ładu zintegrowanego można ocenić jako przeciętny, miastami aspirującymi do oceny dobrej są: Darłowo i Połczyn-Zdrój
- Opracowanie syntetycznych wskaźników wykazało, że każda z badanych jednostek posiada wiodący kierunek rozwoju. Może to być podstawą do nakierowania działań w strefy, które w badaniu wypadły gorzej.

Ryc. 99 Syntetyczne ujęcie wyników badania ładu zintegrowanego. Źródło: opracowanie autora

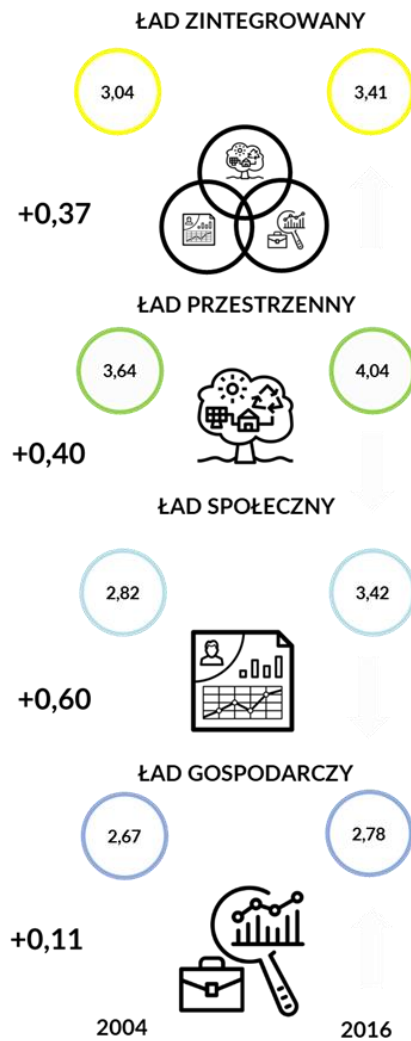
5.5. Analiza alokacji funduszy zewnętrznych z Unii Europejskiej

5.5.1. Barlinek – analiza realizowanych projektów

Tabela 43 Barlinek -Zestawienie projektów współfinansowanych ze środków UE.

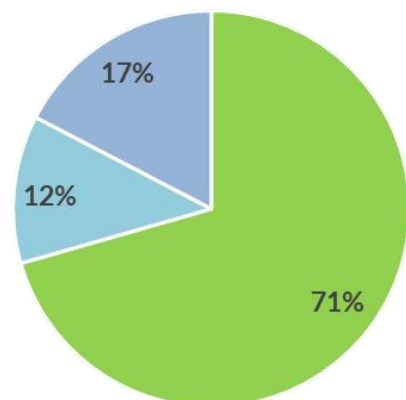
Źródło: opracowanie autora na podstawie danych www.mapadotacji.pl oraz BIP

Lp.	Tytuł projektu	ŁAD PRZESZTRENNY	ŁAD SPOŁECZNY	ŁAD GOSPODARZY	Wartość projektu [zł]	Dofinansowanie z EU [zł]
1	Budowa kanalizacji deszczowej w Barlinku				3 348 938,11	2 845 747,37
2	Budowa centrum przesiadkowego oraz drogi dla rowerów z Barlinka do Pęczyc - odcinek Barlinek - granica gminy				3 065 384,85	2 549 906,29
3	Opracowanie innowacyjnego procesu suszenia cienkich elementów drzewnych pozyskiwanych metodą cięcia na mokro				4 326 517,05	2 335 741,80
4	Stworzenie bazy lokalowej na potrzeby działalności organizacji sportowych oraz wydarzeń sportowo-rekreacyjnych dla mieszkańców poprzez przebudowę zaplecza stadionu miejskiego				4 208 086,35	2 314 447,47
5	Czynna ochrona siedlisk przyrodniczych w Nadleśnictwie Barlinek oraz kształtowanie warunków służących ochronie różnorodności biologicznej Puszczy Barłuckiej				2 630 907,00	2 235 682,42
6	Szlak Przygody nad Jeziorem Barłuckim				4 189 328,51	1 749 275,32
7	Zwiększenie atrakcyjności strefy inwestycyjnej w Barlinku				2 270 717,29	1 699 835,20
8	Adaptacja budynku byłej szkoły tzw. „Ekonomika” położonego w Barlinku przy ul. Jeziornej 8 na cele Centrum Wsparcia Rodziny, Urzędu Stanu Cywilnego				3 756 942,36	1 591 479,96
9	Budowa ścieżki rowerowej z Barlinka do Krzyńki				2 054 136,38	1 456 706,04
10	Wzmocnienie terenów inwestycyjnych „Starego Tartaku” w Barlinku pod rozwój działalności turystycznej				1 644 706,70	1 274 999,98
11	Odtworzenie walorów historycznych murów obronnych w Barlinku				1 455 000,41	1 235 900,33
12	Przebudowa boiska piłkarskiego wraz z zapleczem techniczno - socjalnym przy ul. Sportowej w Barlinku				3 887 472,59	1 164 274,52
13	Ograniczenie emisji gazów i pyłów do powietrza z ciepłowni miejskiej w Barlinku				4 817 069,96	1 157 400,00
14	Aktywność społeczna i zawodowa - lepsze jutro				1 249 457,57	1 062 038,93
15	"Modernizacja strażnicy Ochotniczej Straży Pożarnej w Barlinku na potrzeby Gminnego Centrum Ratownictwa"				2 236 189,08	1 023 606,82
16	Termomodernizacja i remont 7 budynków komunalnych w Barlinku				1 570 000,00	863 500,00
17	Chcieć więcej,				985 603,00	837 762,55
18	Wiem, umiem, potrafię,				973 481,83	827 459,56
19	Zagospodarowanie Parku w Delcie Młynówki				1 233 161,95	558 771,30
20	Fabryka doskonałości				1 017 182,37	518 763,01
21	„Zwiększenie możliwości diagnostycznych i poprawa jakości zabiegów w efekcie zakupu sprzętu medycznego na potrzeby Szpitala Powiatowego w Barlinku”				903 090,91	495 218,03
22	Kraina Montessori - przedszkole dla 18 dzieci z terenu gminy Barlinek				549 956,25	467 137,25
23	Remont nawierzchni ulic, chodników, parkingów i ciągów pieszych na terenie starego miasta w Barlinku				775 398,74	385 812,87
24	Nowoczesna szkoła drogą do sukcesu - Szkoła Podstawowa Nr 4 im. Henryka Sienkiewicza w Barlinku				448 080,99	380 868,84
25	Wiem więcej, mogę więcej				438 065,00	372 355,25
26	Odmieniamy swoją przyszłość				318 197,19	270 197,19
27	CentralLAB - Centralne Laboratorium Badawczo-Rozwojowe Grupy Barlinek				890 827,50	253 487,50
28	Moja szkoła - moja szansa				267 529,20	227 399,82
29	Promocja bioróżnorodności w Gminie Barlinek				291 414,85	205 803,63
30	Razem odkrywamy				215 840,98	183 464,83
31	Chcemy lepiej, chcemy więcej,				215 005,00	182 754,25
32	Chcę być lepszy – droga do dojrzałości				213 205,50	181 224,67
33	I my możemy i potrafimy				210 235,00	178 699,75
34	Stworzenie i wyposażenie Centrum Współpracy Polsko-Niemieckiej w Barlinku				191 172,79	143 379,59
35	Strategia dla Pojezierza- zintegrowanie obszarów wiejskich dziewięciu gmin z południa województwa zachodniopomorskiego,				132 763,78	106 211,02
36	Nordic Walking - pasja bez granic				127 270,00	95 443,62
37	Plan Gospodarki Niskoemisyjnej dla Gminy Barlinek				75 000,00	63 750,00
38	Wyrównywanie warunków uprawiania turystyki krajoznawczej i sentymentalnej dla polskich oraz niemieckich mieszkańców regionu przygranicznego poprzez modernizację i budowę oświetlenia ulicznego na odcinku ulicy Ogrodowej i Fabrycznej w Barlinku				79 547,27	59 660,44
39	Lokalny Program Rewitalizacji Gmina Barlinek				21 697,70	21 697,70
SUMA					57 284 582,01	33 577 865,12

WARTOŚĆ PROJEKTÓW	57,28 mln zł
POZIOM DOFINANSOWANIA	58,62 %
WKŁAD WŁASNY	23,72 mln zł
ILOŚĆ PROJEKTÓW	39

**PODSUMOWANIE
INWESTYCJI**

**PODZIAŁ PROCENTOWY WARTOŚCI PROJEKTÓW
WG ŁĄDÓW**

Ryc. 100 Barlinek – podsumowanie inwestycji współfinansowanych ze środków UE.

Źródło: opracowanie autora

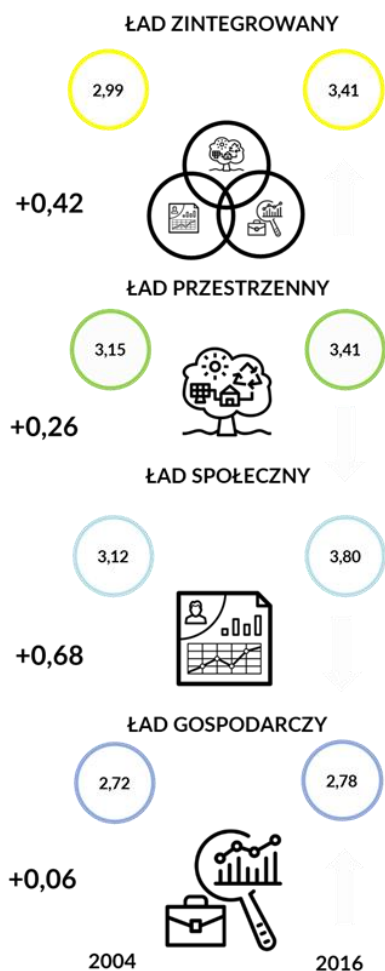
5.5.2. Chojna – analiza realizowanych projektów

Tabela 44 Chojna -Zestawienie projektów współfinansowanych ze środków UE.

Źródło: opracowanie autora na podstawie danych www.mapadotacji.pl oraz BIP

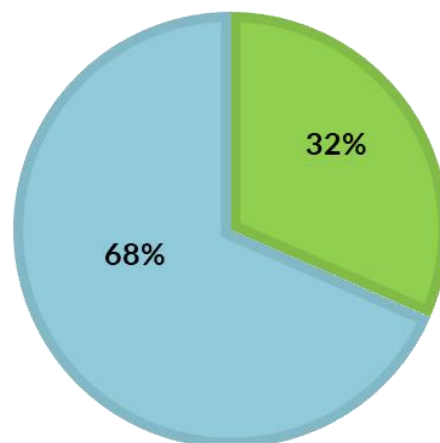
		ŁĄD PRZESZTRENNY	ŁĄD SPOŁECZNY	ŁĄD GOSPODARCZY	Wartość projektu [zł]	Dofinansowanie z EU [zł]
	Tytuł projektu					
1	Przeciwdziałanie wykluczeniu cyfrowemu w mieście Chojna				3 564 240,70	3 014 052,78
2	Zwiększenie liczby miejsc wychowania przedszkolnego w Gminie Chojna				1 963 276,80	1 668 785,28
3	Budowa kanalizacji sanitarnej wraz z przykanalikami w mieście Chojna				1 824 934,60	1 250 451,89
4	Modernizacja ulicy Klasztornej, Malarskiej i Piekarskiej w Chojnie				2 434 569,81	1 230 612,12
5	Wiedza moim kapitałem				1 325 571,42	1 126 735,71
6	Pomóż mi, a będę miał równy start				1 100 109,41	935 093,00
7	Praca socjalna kluczem do walki z bezradnością rodzin				1 018 965,86	866 120,98
8	Zwiększamy dostępność usług społecznych w Gminie Chojna				445 422,50	378 609,12
9	PEWNYM KROKIEM PRZEKRACZAM PRÓG MOJEJ SZKOŁY				240 070,00	204 059,50
10	Aktywne społeczeństwo krokiem do lepszej przyszłości!				195 600,00	166 260,00
11	Ścieżka rowerowa - Szlakiem budowli kamiennych i cmentarzy zapomnianych Gminy Chojna				129 229,21	86 925,00
12	Wymiana pokrycia dachu na budynku Ratusza w Chojnie				112 568,13	84 426,10
13	Trasa rowerowa - Szlakiem Chojeńskich Jezior				79 280,72	59 460,54
14	Języki obce dla uczniów Szkoły Podstawowej nr 2 w Chojnie				48 700,00	41 395,00
15	Rozwój dzieci przyszłością regionu				45 555,00	38 721,75
16	Rozwój poprzez wiedzę				42 348,00	35 995,80
17	Opracowanie Planu gospodarki niskoemisyjnej dla Gminy Chojna				29 111,00	24 744,35
SUMA					14 599 553,16	11 212 448,92

Ryc. 101 Ratusz w Chojnie - projekt nr 12. Źródło: www.pomorzachodnietravel.pl

WARTOŚĆ PROJEKTÓW	14,60 mln zł
POZIOM DOFINANSOWANIA	76,80 %
WKŁAD WŁASNY	3,39 mln zł
IŁOŚĆ PROJEKTÓW	17

**PODSUMOWANIE
INWESTYCJI**

**PODZIAŁ PROCENTOWY WARTOŚCI PROJEKTÓW
WG ŁĄDÓW**

ŚCIEŻKA ROWEROWA SZLAKIEM CHOJEŃSKICH JEZIOR

Fot. www.chojna24.pl

Ryc. 102 Chojna – podsumowanie inwestycji współfinansowanych ze środków UE.

Źródło: opracowanie autora

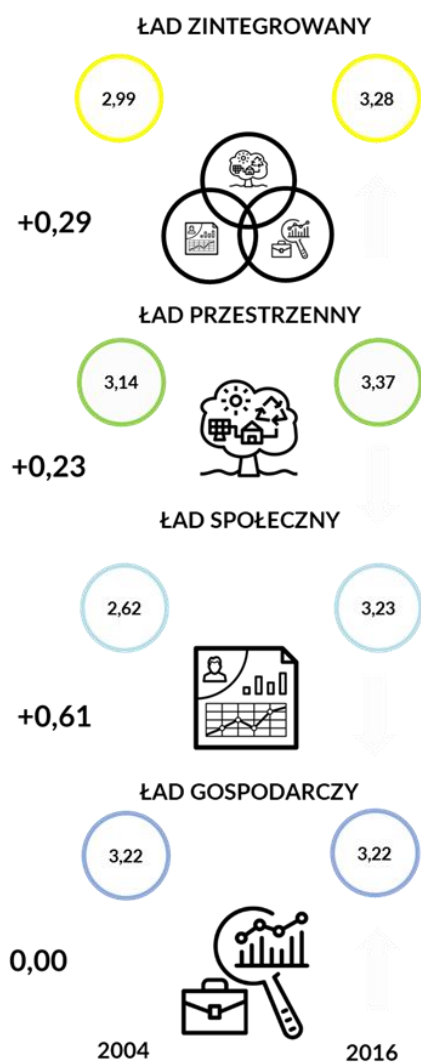
5.5.3. Czaplinek – analiza realizowanych projektów

Tabela 45 Czaplinek-Zestawienie projektów współfinansowanych ze środków UE.

Źródło: opracowanie autora na podstawie danych www.mapadotacji.pl oraz BIP

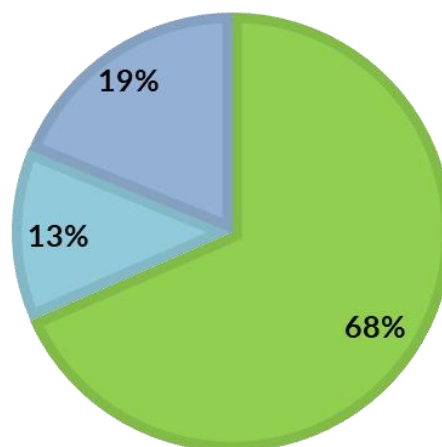
		ŁAD PRZESZTRENNY	ŁAD SPOŁECZNY	ŁAD GOSPODARCZY	Wartość projektu [zł]	Dofinansowanie z EU [zł]
	Tytuł projektu					
1	Utworzenie Centrum Ratownictwa Gminnego poprzez rozbudowę obiektów jednostki OSP Czaplinek i doposażenie w specjalistyczny sprzęt ratowniczo-gaśniczy				3 038 062,93	2 123 959,72
2	Ograniczenie emisji gazów cieplarnianych poprzez wykorzystanie odnawialnych źródeł energii do produkcji ciepła i energii elektrycznej dla obiektów użyteczności publicznej przy ul. Wałeckiej 49 w Czaplinku				2 232 558,27	1 648 159,16
3	Uzbrojenie terenów inwestycyjnych przy ul. Pławieńskiej w Czaplinku znajdujących się pod patronatem Słupskiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej				2 460 000,00	1 570 575,04
4	Budowa boisk sportowych Orlik 2012 w Czaplinku przy ul. Wałeckiej 49 wraz z zagospodarowaniem terenu i przebudową wewnętrznej drogi dojazdowej				2 021 898,31	529 863,08
5	Poprawa dostępności komunikacyjnej miasta Czaplinka poprzez budowę nawierzchni dróg gminnych w ulicach Wiejskiej i Akacjowej				1 095 554,81	521 294,57
6	W sieci Cz@plinka				712 494,20	511 348,65
7	Radosne przedszkole - podążając za rozwojem dziecka w Gminie Czaplinek				509 233,82	432 848,74
8	Poprawa stanu technicznego i dostępności zabytkowego budynku ratusza w Czaplinku				479 241,72	319 069,54
9	Przez edukację po lepszą przyszłość				278 599,40	236 809,49
10	Indywidualizacja nauczania i wychowania w szkołach podstawowych w Gminie Czaplinek				175 051,00	148 793,35
11	Plan Gospodarki Niskoemisyjnej dla Gminy Czaplinek				81 180,00	69 003,00
SUMA					13 083 874,46	8 111 724,34

Ryc. 103 Centrum ratownictwa gminnego w Czaplinku. Projekt nr 2. Źródło: www.gcr.czaplinek.pl

WARTOŚĆ PROJEKTÓW	13,08 mln zł
POZIOM DOFINANSOWANIA	62,00 %
WKŁAD WŁASNY	4,97 mln zł
IŁOŚĆ PROJEKTÓW	11

PODSUMOWANIE INWESTYCJI

PODZIAŁ PROCENTOWY WARTOŚCI PROJEKTÓW WG ŁĄDÓW

Budowa boisk sportowych Orlik w Czaplinku NR 4

Fot. www.czaplinek.pl

Ryc. 104 Czaplinek – podsumowanie inwestycji współfinansowanych ze środków UE.

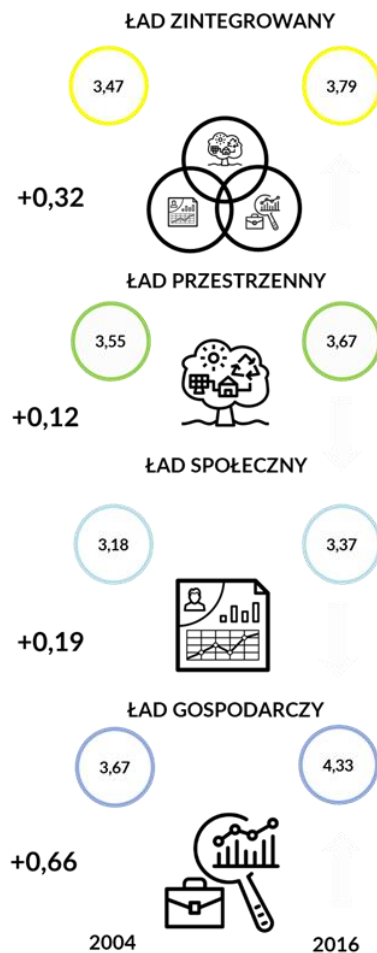
Źródło: opracowanie autora

5.5.4. Darłowo – analiza realizowanych projektów

Tabela 46 Darłowo -Zestawienie projektów współfinansowanych ze środków UE.

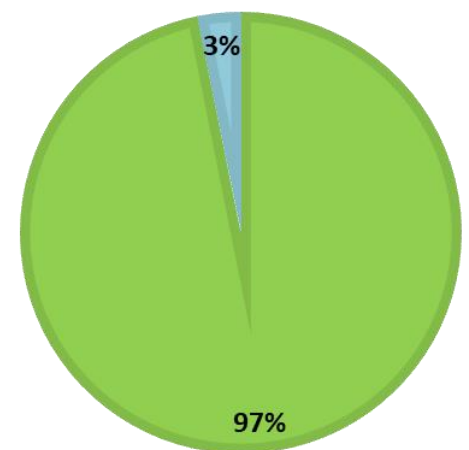
Źródło: opracowanie autora na podstawie danych www.mapadotacji.pl oraz BIP

	Tytuł projektu	ŁĄD PRZESZTRENNY	ŁĄD SPOŁECZNY	ŁĄD GOSPODARCZY	Wartość projektu [zł]	Dofinansowanie z EU [zł]
1	Poprawa dostępności do Portu Morskiego w Darłowie z sieci dróg krajowych i wojewódzkich poprzez budowę dróg dojazdowych				26 265 886,43	20 002 753,69
2	Przebudowa dróg wewnętrznych rybackiego portu Darłowo (etap II) wraz z zagospodarowaniem terenu Centrum Pierwszej Sprzedaży Ryb w Darłowie				8 206 767,93	6 155 075,95
3	Zielone Darłowo tworzenie nowych oraz odnowa zdegradowanych terenów zielonych na obszarze Miasta Darłowa w celu poprawy jakości środowiska dla mieszkańców i turystów,				7 766 742,41	4 442 601,87
4	Budowa ciągu komunikacyjnego od ulicy Tynieckiego w Darłowie do ulicy Słowiańskiej w DarłóWKu				5 551 589,93	4 163 692,45
5	Wzrost atrakcyjności turystycznej parku miejskiego Wyspa Łososiowa w Darłowie,				3 895 435,69	2 142 489,63
6	Przebudowa dróg wewnętrznych w granicach dolnej części rybackiego portu Darłowo				2 671 844,00	2 003 883,00
7	Budowa kładki przyrodniczej na wydmie zachodniej w Darłowie,				3 281 054,02	1 804 579,71
8	Przebudowa staromiejskiego rynku w Królewskim Mieście Darłowo,				3 303 021,40	1 542 932,69
9	Termomodernizacja budynku Urzędu Miejskiego w Darłowie				1 441 728,00	1 225 468,80
10	Budowa boiska sportowego w Darłowie				2 324 156,84	1 105 827,29
11	"Rowerem nad morze" Budowa ciągu pieszo-rowerowego w Darłowie				1 250 925,64	938 194,23
12	Darłowo w czasach Króla Eryka Pomorskiego				1 400 000,00	786 626,96
13	Przebudowa zabytkowego ciągu komunikacyjnego w Darłowie ul. Powstańców Warszawskich (II etap)				641 235,28	480 926,46
14	Kompetencje miarą sukcesu - Darłowo stawia na edukację				531 000,00	451 350,00
15	Budowa infrastruktury turystycznej parku na wyspie Łososiowej w Darłowie,				951 392,69	441 845,99
16	Modernizacja piekarni w Darłowie				703 423,14	280 414,83
17	Stworzenie miejsca rekreacji dla żeglarzy przy przystani jachtowej w Porcie Darłowo				395 240,70	164 832,66
18	Inwentaryzacja przyrodnicza Gminy - Miasto Darłowo				162 085,00	137 772,25
19	Indywidualizacja procesu nauczania i wychowania uczniów klas I-III Szkoły Podstawowej nr 3 im. Żołnierza Wojsk Ochrony Pogranicza w Darłowie				132 360,05	112 506,04
20	Współpraca się opłaca - budowanie partnerskiego dialogu społecznego				50 000,00	42 500,00
21	Cool School English Club				48 260,00	41 021,00
22	Aktywność zawodowa w praktyce czyli jak odnaleźć się w nowej rzeczywistości				48 090,00	40 876,50
SUMA					71 022 239,15	48 508 172,00

WARTOŚĆ PROJEKTÓW	71,02 mln zł
POZIOM DOFINANSOWANIA	68,30 %
WKŁAD WŁASNY	22,51 mln zł
ILOŚĆ PROJEKTÓW	22

**PODSUMOWANIE
INWESTYCJI**

**PODZIAŁ PROCENTOWY WARTOŚCI PROJEKTÓW
WG ŁADÓW**

Źródło: opracowanie autora

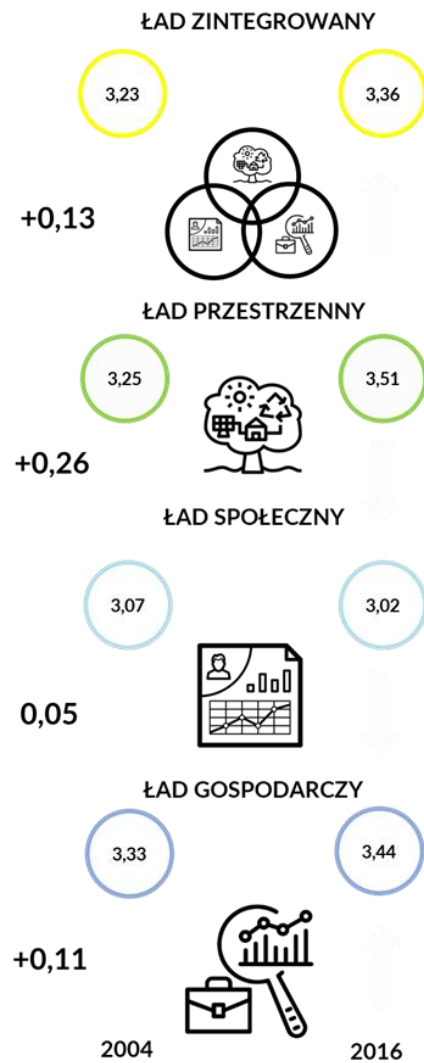
Ryc. 105 Darłowo – podsumowanie inwestycji współfinansowanych ze środków UE.
Źródło: opracowanie autora.

5.5.5. Kamień Pomorski – analiza realizowanych projektów

Tabela 47 Kamień Pomorski -Zestawienie projektów współfinansowanych ze środków UE.

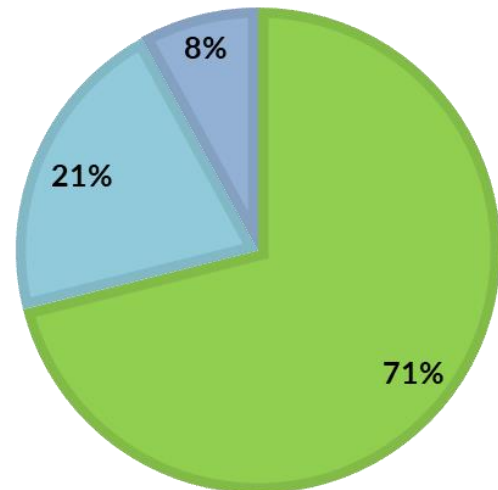
Źródło: opracowanie autora na podstawie danych www.mapadotacji.pl oraz BIP

		ŁĄD PRZESZTRENNY	ŁĄD SPOŁECZNY	ŁĄD GOSPODARZY	Wartość projektu [zł]	Dofinansowanie z EU [zł]
	Tytuł projektu					
1	Rekonstrukcja wnętrza parteru Kurii Dziekana - Dworku von Kleista w Kamieniu Pomorskim wraz z utworzeniem wystawy stałej poświęconej wynalazcy kondensatora - Ewalda von Kleista w celu realizacji odwzrostwa historycznego oraz prowadzenia działalności wysta				2 458 809,65	2 089 988,20
2	Ochrona i zwiększenie bioróżnorodności w gminie Kamień Pomorski				2 468 945,81	1 846 281,17
3	Renowacja XV-wiecznego ratusza miejskiego w Kamieniu Pomorskim wraz z otoczeniem				2 750 924,58	1 775 994,57
4	Klub Integracji Społecznej w Kamieniu Pomorskim- lokalny animator aktywności i integracji				824 267,99	700 627,79
5	Projekt edukacyjny dla uczniów szkół podstawowych w Gminie Kamień Pomorski				808 829,28	687 504,89
6	Budowa hydroforni i stacji uzdatniania wody oraz rurociągu wodnego Bożysław-Rekowo wraz z przyłączami				797 072,88	530 423,96
7	Belferek - projekt dla uczniów szkół podstawowych i gimnazjum w Kamieniu Pomorskim				514 602,04	437 411,73
8	Partnerstwo lokalne na rzecz rozwoju społecznego i aktywnej integracji				459 676,83	390 725,31
9	Wsparcie Klubu Integracji Społecznej w Kamieniu Pomorskim				285 706,00	242 850,10
10	Rozwój usług publicznych on - line w mieście i gminie Kamień Pomorski				321 922,80	241 442,10
11	Plan Gospodarki Niskoemisyjnej dla Gminy Kamień Pomorski				65 190,00	55 411,50
12	Międzynarodowy Festiwal Muzyki Organowej i Kameralnej w Kamieniu Pomorskim - tradycja i korzenie pol-niem muzyki				47 717,73	33 871,65
13	Modernizacja Mariny Kamień Pomorski - etap II				313 657,47	97 864,78
14	Rozbudowa działalności Zakładu Aktywności Zawodowej w Kamieniu Pomorskim poprzez wprowadzenie dodatkowych funkcji produkcyjno-handlowo-usługowej oraz powiązanej działalności rehabilitacji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych				4 700 295,71	2 815 796,25
15	My też pracujemy II				1 035 842,35	880 465,99
16	Lepszy Start				957 020,59	813 020,59
17	Równy start - przedszkole integracyjne w Kamieniu Pomorskim				1 961 106,50	1 416 899,45
18	My też pracujemy				890 600,64	757 010,54
19	Zakład Aktywności Zawodowej w Kamieniu Pomorskim				822 899,28	699 464,39
20	Praca bez barier				718 929,27	611 089,88
21	Zaawansowany program rehabilitacji pacjentów po urazie rdzenia kręgowego z wykorzystaniem robotów rehabilitacyjnych				5 425 135,00	3 587 175,32
22	Utworzenie Instytutu Badawczego Innowacyjnych Metod Rehabilitacji Pacjentów po Urazach Rdzenia Kręgowego				4 237 932,00	1 907 069,40
SUMA					32 867 084,40	22 618 389,56

WARTOŚĆ PROJEKTÓW	32,87 mln zł
POZIOM DOFINANSOWANIA	68,82 %
WKŁAD WŁASNY	10,25 mln zł
ILOŚĆ PROJEKTÓW	22

**PODSUMOWANIE
INWESTYCJI**

**PODZIAŁ PROCENTOWY WARTOŚCI PROJEKTÓW
WG ŁĄDÓW**

MARINA W KAMIENIU POMORSKIM NR 13

Ryc. 106 Kamień Pomorski podsumowanie inwestycji współfinansowanych ze środków UE.

Źródło: opracowanie autora

5.5.6. Maszewo – analiza realizowanych projektów

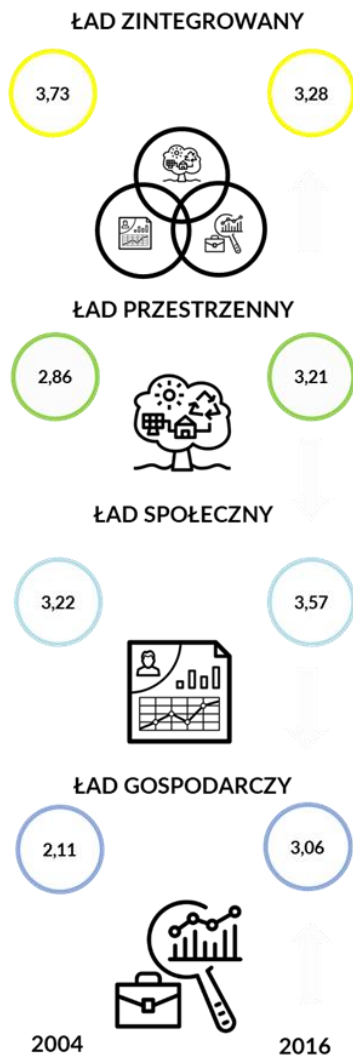
Tabela 48 Maszewo -Zestawienie projektów współfinansowanych ze środków UE.

Źródło: opracowanie autora na podstawie danych www.mapadotacji.pl oraz BIP

Tytuł projektu	ŁAD PRZESZTRENNY	ŁAD SPOŁECZNY	ŁAD GOSPODARCZY	Wartość projektu [zł]	Dofinansowanie z EU [zł]
# Budowa kanalizacji sanitarnej grawitacyjno - tłocznej Darż - Maszewo, Dębice - Maszewo,				7 891 661,13	4 317 929,96
# Ochrona oraz poprawa stanu zabytkowego Ratusza Miejskiego w Maszewie poprzez remont obiektu				3 260 754,28	2 262 530,83
# Zakup samochodu ratowniczo – gaśniczego dla OSP Maszewo niezbędnego do prowadzenia akcji ratowniczych oraz usuwania skutków zagrożeń				636 650,00	412 500,00
# Aktywni, kreatywni - (pełno)sprawni w Gminie Maszewo				398 693,75	338 693,75
# Przebudowa drogi gminnej przez m, Darż od drogi wojewódzkiej Nr 141				488 335,34	226 760,04
# Dajmy z siebie więcej dzieciom w Gminie Maszewo				133 434,60	113 419,41
# Dostosowanie placówek oświatowych na terenie gminy Maszewo do potrzeb uczniów niepełnosprawnych				334 889,37	112 709,99
# Zwiększenie szans edukacyjnych dzieci z niepełnosprawnościami poprzez realizację dodatkowej oferty edukacyjnej i specjalistycznej w Przedszkolu Miejskim w Maszewie				26 220,00	20 808,00
SUMA				13 170 638,47	7 805 351,98

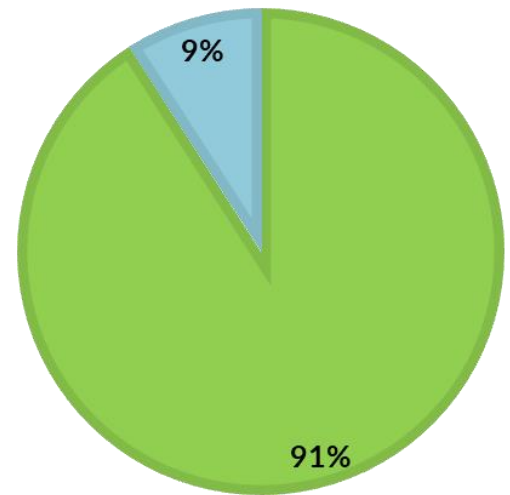

Ryc. 107 Ratusz Miejski w Maszewie przed i po remoncie. Źródło: bip.maszewo.pl

WARTOŚĆ PROJEKTÓW	13,17 mln zł
POZIOM DOFINANSOWANIA	59,26 %
WKŁAD WŁASNY	5,37 mln zł
ILOŚĆ PROJEKTÓW	8

**PODSUMOWANIE
INWESTYCJI**

**PODZIAŁ PROCENTOWY WARTOŚCI PROJEKTÓW
WG ŁADÓW**

Ryc. 108 Maszewo- podsumowanie inwestycji współfinansowanych ze środków UE.
Źródło: opracowanie autora.

5.5.7. Nowe Warpno – analiza realizowanych projektów

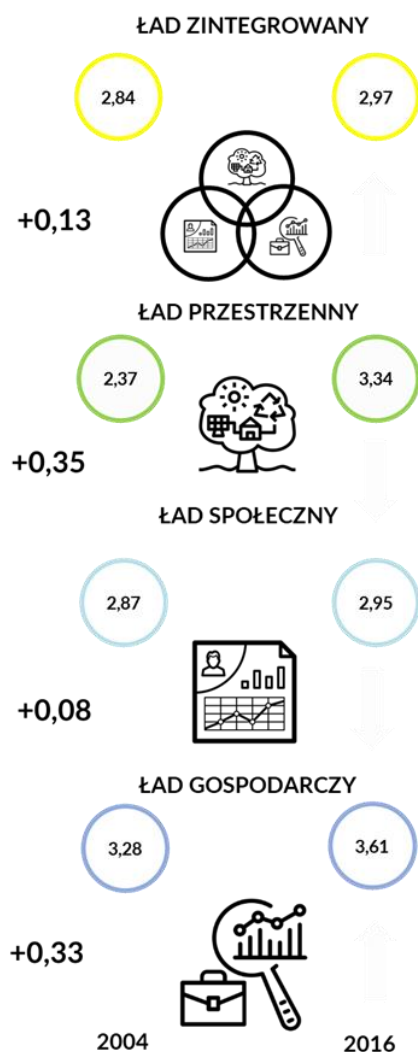
Tabela 49 Nowe Warpno - Zestawienie projektów współfinansowanych ze środków UE.

Źródło: opracowanie autora na podstawie danych www.mapadotacji.pl oraz BIP

		ŁAD PRZESTRZENNY	ŁAD SPOŁECZNY	ŁAD GOSPODARCZY	Wartość projektu [zł]	Dofinansowanie z EU [zł]
	Tytuł projektu					
1	„MEW@ - Morze Cyfrowych Kompetencji”				1 552 254	1 307 639
2	Modernizacja przystani w Nowym Warpnie poprzez stworzenie zaplecza infrastrukturalnego - budowę promenady (Etap II) i wioski żeglarskiej				3 674 902	968 409
3	Zachowanie dziedzictwa kulturowego poprzez renowację zabytkowego Ratusza w Nowym Warpnie				1 490 760	804 861
4	Doposażenie oraz modernizacja remizy strażackiej wraz z pomieszczeniami socjalnymi oraz sali OSP Nowe Warpno				1 008 879	752 622
5	Budowa ścieżki edukacji ekologicznej na odcinku pomiędzy drogą powiatową Nowe Warpno – Dobieszczyń a granicą Polsko – Niemiecką				1 138 223	536 797
6	Podniesienie atrakcyjności turystycznej Gminy Nowe Warpno poprzez budowę trasy rowerowej biegnącej wzdłuż starego nasypu kolejowego				981 285	393 773
7	Budowa infrastruktury społeczeństwa informacyjnego w Gminie Nowe Warpno				536 625	242 468
8	Utworzenie punktu informacji turystycznej w pomieszczeniach wieży ratuszowej oraz zakup wyposażenia				387 998	212 525
9	Modernizacja dróg lokalnych w rejonie przygranicznym w mieście Nowe Warpno				249 795	186 422
10	Przebudowa instalacji C,O, polegająca na wymianie źródła ciepła na kocioł na biomasę-pellet w Szkole Podstawowej w Nowym Warpnie				133 691	113 638
SUMA					11 154 411	5 519 154

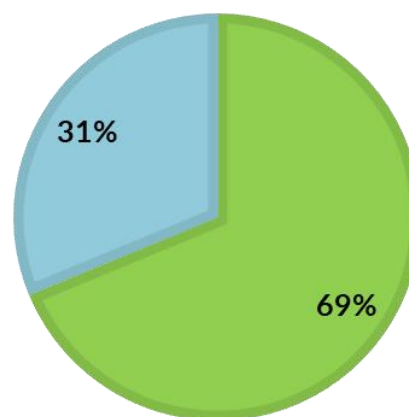

Ryc. 109 Ratusz Miejski w Nowym Warpnie. Fot. Katarzyna Krasowska

WARTOŚĆ PROJEKTÓW	11,15 mln zł
POZIOM DOFINANSOWANIA	49,48 %
WKŁAD WŁASNY	5,64 mln zł
ILOŚĆ PROJEKTÓW	10

**PODSUMOWANIE
INWESTYCJI**

**PODZIAŁ PROCENTOWY WARTOŚCI PROJEKTÓW
WG ŁADÓW**

Wieża widokowa- element promenady w Nowym Warpnie

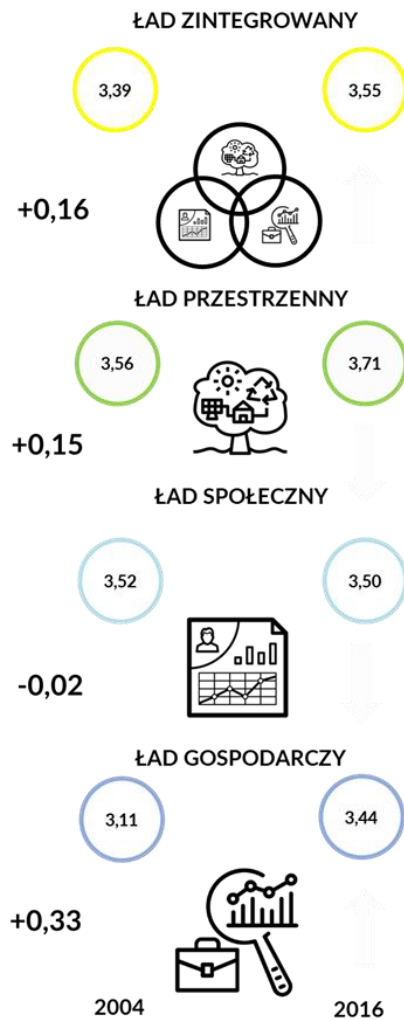
Ryc. 110 Nowe Warpno– podsumowanie inwestycji współfinansowanych ze środków UE.
Źródło: opracowanie autora.

5.5.8. Połczyn-Zdrój – analiza realizowanych projektów

Tabela 50 Połczyn-Zdrój -Zestawienie projektów współfinansowanych ze środków UE.

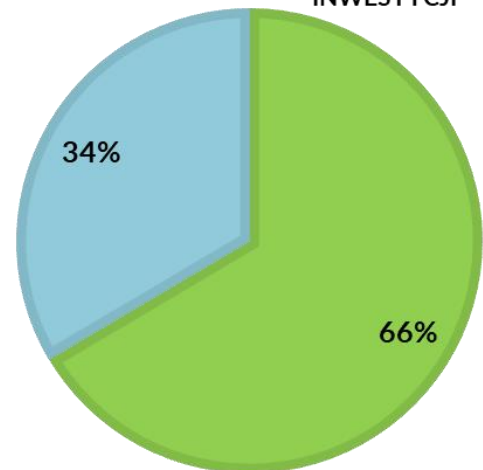
Źródło: opracowanie autora na podstawie danych www.mapadotacji.pl oraz BIP

	Tytuł projektu	ŁAD PRZESZTRENNY	ŁAD SPOŁECZNY	ŁAD GOSPODARZY	Wartość projektu [zł]	Dofinansowanie z EU [zł]
1	"Budowa hali widowiskowo-sportowej w Połczynie-Zdroju w celu rozwoju nowych form turystyki aktywnej w mieście uzdrowskim"				9 419 309,45	4 611 040,25
2	Samodzielność zobowiązuje				2 970 690,79	2 525 087,17
3	Prace konserwatorskie i restauratorskie obiektu uzdrowskiego „Irena” i „Podhale” wraz z zakupem i instalacją urządzeń poprawiających bezpieczeństwo w tych obiektach i w otoczeniu				7 521 163,08	2 338 188,13
4	Rewitalizacja Połczyna Zdroju - Etap I				2 742 086,79	2 026 176,42
5	Rozbudowa ogólnodostępnej infrastruktury uzdrowskiej bazującej na zasobach endogenicznych Połczyna - Zdroju				3 009 869,40	1 798 523,64
6	Wdrożenie nowoczesnych technologii produkcyjnych okien i drzwi z PCV w firmie Redan w Połczynie-Zdroju, w celu usprawnienia działalności, wzrostu wydajności produkcji i rentowności działalności.				3 583 124,02	1 410 000,00
7	Rozwój i upowszechnianie aktywnej integracji wśród mieszkańców gminy Połczyn-Zdrój				1 329 639,63	1 130 193,69
8	"Mądrość musisz sam z siebie własną dobrać pracę" - programy rozwojowe szkół z terenu gminy Połczyn - Zdrój				1 286 211,44	1 093 279,72
9	Przez naukę do wiedzy - programy rozwojowe szkół z gminy Połczyn-Zdrój				1 125 198,40	956 418,64
10	Zachowanie, ochrona i poprawa stanu obiektu zabytkowego w Połczynie – Zdroju poprzez przebudowę, remont i wzmocnienie konstrukcji budynku zamku przy ul. Zamkowej				1 421 653,37	809 610,63
11	Podnoszenie kompetencji kluczowych i poziomu nauczania podstawowego i gimnazjalnego w Gminie Połczyn-Zdrój				862 399,99	733 039,99
12	Otwarty umysł drogą do sukcesu - rozwijanie kompetencji kluczowych wśród uczniów z terenu gminy Połczyn-Zdrój				822 990,00	699 541,50
13	"Zdobynam zawód i zaczynam pracę" - program szkoleń i subsydiowanie zatrudnienia długotrwale bezrobotnych mieszkańców gminy Połczyn-Zdrój				796 810,00	677 288,50
14	Głęboka modernizacja energetyczna budynku Centrum Kultury przy ulicy Wojska Polskiego 54 w Połczynie Zdroju.				1 030 150,00	643 916,76
15	"Kurort z duszą"- III etap rewitalizacji starówki Połczyna - Zdroju polsko-niemieckiego dziedzictwa kulturowego				948 891,30	551 190,74
16	FILARY BEZPIECZNEJ RODZINY				591 726,19	501 726,19
17	Małe znaczy więcej - wsparcie szans edukacyjnych dzieci wiejskich z terenu gminy Połczyn Zdrój				588 249,10	500 011,74
18	Przebudowa ulic 5 Marca, Targowej i Kościuszki w zabytkowym centrum Połczyna-Zdroju w celu zwiększenia atrakcyjności inwestycyjnej i turystycznej gminy uzdrowskiej				2 012 597,64	488 506,01
19	Daj sobie szansę, wszystko zależy od ciebie - projekt aktywizacji zawodowej bezrobotnych mieszkańców gminy Połczyn Zdrój				543 140,80	461 669,68
20	Rewitalizacja zabytkowego Parku Zdrojowego w Połczynie-Zdroju				666 837,31	322 121,15
21	Indywidualizacja procesu nauczania w kl I-III szkół podstawowych w gminie Połczyn-Zdrój				220 014,90	187 012,67
suma					43 492 753,60	24 464 543,22

WARTOŚĆ PROJEKTÓW	43,49 mln zł
POZIOM DOFINANSOWANIA	56,25 %
WKŁAD WŁASNY	19,03 mln zł
ILOŚĆ PROJEKTÓW	21

**PODSUMOWANIE
INWESTYCJI**

**PODZIAŁ PROCENTOWY WARTOŚCI PROJEKTÓW
WG ŁĄDÓW**

Park Zdrojowy w Połczynie-Zdroju. Projekt nr 20

Ryc. 111 Połczyn-Zdrój- podsumowanie inwestycji współfinansowanych ze środków UE.

Źródło: opracowanie autora.

5.5.9. Pyrzyce– analiza realizowanych projektów

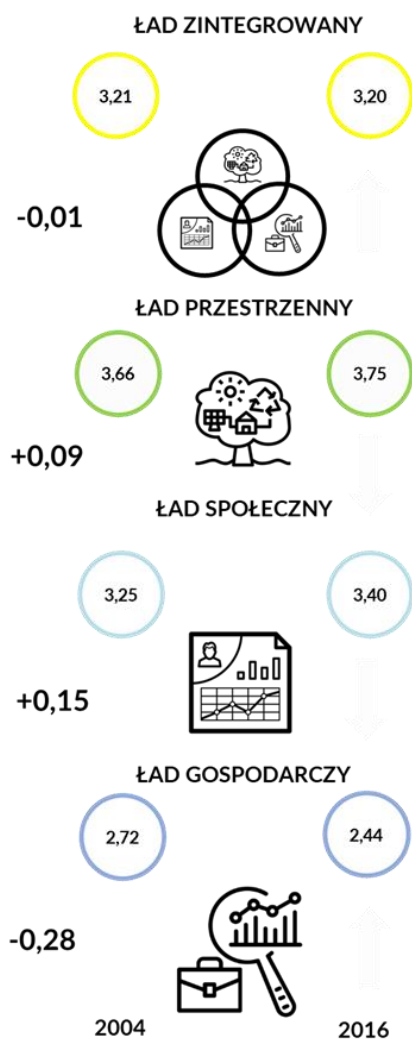
Tabela 51 Pyrzyce -Zestawienie projektów współfinansowanych ze środków UE.

Źródło: opracowanie autora na podstawie danych www.mapadotacji.pl oraz BIP

		ŁĄD PRZESZTRENNY	ŁĄD SPOŁECZNY	ŁĄD GOSPODARCZY	Wartość projektu [zł]	Dofinansowanie z EU [zł]
	Tytuł projektu					
1	Remont i modernizacja Pyrzyckiego Domu Klutury				11 019 006,30	4 010 483,57
2	Budowa ścieżki rowerowej na odcinku Pyrzyce ul. Ciepłownicza do granic gminy Pyrzyce w miejscowości Brzesko				3 485 137,71	2 506 027,43
3	Zabezpieczenie murów obronnych i czatowni między Basztami Sowią i Lodową w Pyrzycach Etap II.				1 863 570,28	1 584 034,68
4	Modernizacja Domu Kultury w Pyrzycach elementem efektywniejszej i aktywniejszej współpracy w zakresie rozwoju dorobku kulturalnego między polsko-niemieckim partnerem				458 281,08	343 710,81
5	Indywidualizacja nauczania i wychowania w Gminie Pyrzyce				297 158,10	252 584,39
6	Budowa ścieżki rowerowej na odcinku od ulicy Stargardzkiej do ulicy Ciepłowniczej w Pyrzycach				333 877,58	192 160,50
7	ZDOLNY PRZEDSZKOLAK				50 000,00	42 500,00
8	RAZEM ŁATWIEJ				49 915,80	42 428,43
suma					17 556 946,85	8 973 929,81

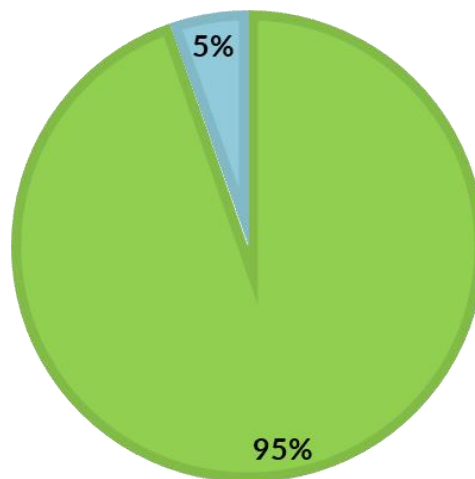

Ryc. 112 Baszta Lodowa w Pyrzycach. Fragment odrestaurowanych murów miejskich. Projekt nr 3.
Źródło: www.sieja.zp.pl

WARTOŚĆ PROJEKTÓW	17,56 mln zł
POZIOM DOFINANSOWANIA	51,11 %
WKŁAD WŁASNY	8,58 mln zł
IŁOŚĆ PROJEKTÓW	8

**PODSUMOWANIE
INWESTYCJI**

**PODZIAŁ PROCENTOWY WARTOŚCI PROJEKTÓW
WG ŁADÓW**

Baszta Sowa w Pyrzycach

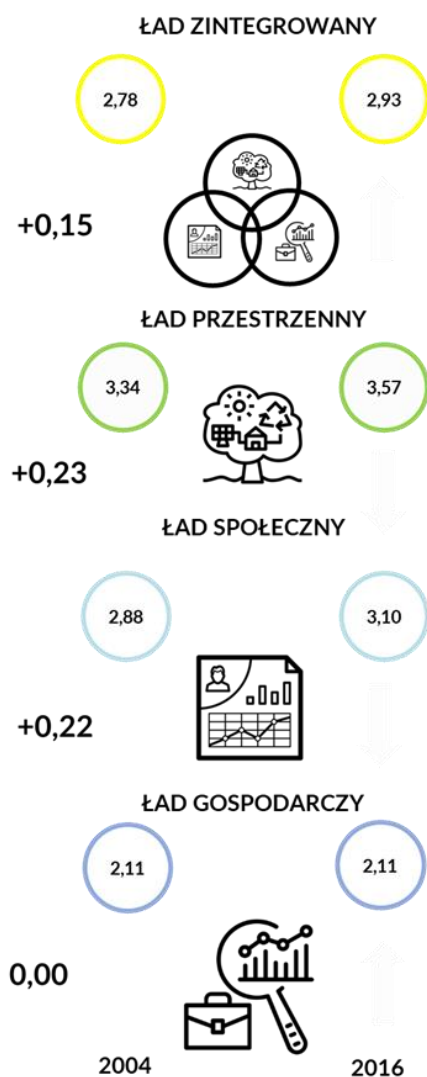
Ryc. 113 Pyrzyce – podsumowanie inwestycji współfinansowanych ze środków UE.
Źródło: opracowanie autora

5.5.10. Trzebiatów – analiza realizowanych projektów

Tabela 52 Trzebiatów-Zestawienie projektów współfinansowanych ze środków UE.

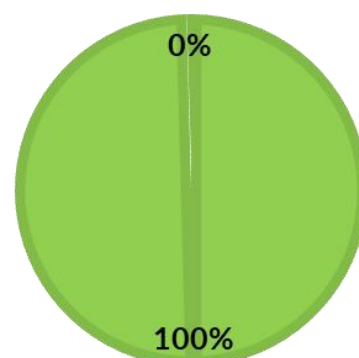
Źródło: opracowanie autora na podstawie danych www.mapadotacji.pl oraz BIP

	Tytuł projektu	ŁĄD PRZESZTRENNY	ŁĄD SPOŁECZNY	ŁĄD GOSPODARCZY	Wartość projektu [zł]	Dofinansowanie z EU [zł]
1	Rozbudowa i modernizacja komunalnej oczyszczalni ścieków w Trzebiatowie				21 968 202,05	11 347 608,01
2	Kompleksowe uporządkowanie gospodarki ściekowej na terenie Miasta Trzebiatów				15 540 334,96	6 930 762,11
3	Przebudowa nawierzchni jezdni w ulicy Jana Kasprowicza, Mariana Buczka, Królowej Jadwigi, 3-go Maja, Małej Kolejki, Środkowej, Stefana Żeromskiego i Osiedlowej w Trzebiatowie				3 843 267,21	1 884 618,78
4	Rozwój infrastruktury kultury poprzez remont i adaptację poddasza pałacu wraz z zagospodarowaniem terenu w Trzebiatowie				2 941 587,08	1 402 099,42
5	„Remont kaplicy p.w. Św. Gertrudy w Trzebiatowie”				1 426 836,69	1 212 811,14
6	Nauka kluczem do przyszłości				1 426 070,16	1 212 159,64
7	Etap II sieci kanalizacyjnych oraz sieci wodociągowej w m. Trzebiatów				1 378 927,95	922 230,75
8	„Zakup samochodu ratowniczo-gaśniczego oraz rozbudowa budynku remizy strażackiej dla potrzeb OSP w Gołańczy Pomorskiej”				956 844,00	717 632,98
9	Aktywnie sprostać zmianom				759 942,00	645 778,40
10	Wesołe przedszkolaki w Gminie Trzebiatów				602 426,53	512 062,55
11	Wesołe przedszkolaki w Gminie Trzebiatów - Oddział II				586 762,57	497 938,57
12	Jestem dobry - będę lepszy				381 173,00	275 397,49
13	Spełniamy dziecięce marzenia - wykonanie 6 remontów świetlic oraz zamontowanie 15 placów zabaw w 16 sołectwach Gminy Trzebiatów				386 614,43	251 567,80
14	Lepsza jakość poprzez nowe umiejętności				283 487,20	204 819,50
15	Indywidualizacja nauczania w klasach I-III w Gminie Trzebiatów				202 625,10	172 231,34
16	Przygotowanie dokumentacji na rozbudowę i modernizację oczyszczalni ścieków w Trzebiatowie				216 320,00	149 855,00
					52 901 420,93	28 339 573,48

WARTOŚĆ PROJEKTÓW	52,90 mln zł
POZIOM DOFINANSOWANIA	53,57 %
WKŁAD WŁASNY	24,56 mln zł
IŁOŚĆ PROJEKTÓW	16

**PODSUMOWANIE
INWESTYCJI**

**PODZIAŁ PROCENTOWY WARTOŚCI PROJEKTÓW
WG ŁĄDÓW**

Ryc. 114 Trzebiatów – podsumowanie inwestycji współfinansowanych ze środków UE.
Źródło: opracowanie autora. Fot. www.sozosfera.pl

6. PODSUMOWANIE I WNIOSKI

Znajdujemy się na historycznym rozdrożu, gdzie obrane przez nas kierunki przesądzą, czy uda nam się osiągnąć sukces czy zaprzepaścimy nasze obietnice.

Call for action, The Road to Dignity by 2030, ONZ

6.1. Podsumowanie badań i weryfikacja tezy

Rozwój współczesnych miast jest procesem wielowymiarowym, w który zaangażowane są liczne podmioty zlokalizowane w samym mieście, jak i w jego otoczeniu. Miasto jest przestrzenią działania wielu „aktorów”. Celem podjętych badań była ocena zmian funkcjonalno-przestrzennych zachodzących w wybranych miastach Pomorza Zachodniego w zakresie zgodności ich realizacji z ideą zrównoważonego rozwoju oraz oceny ładu zintegrowanego tych miast. Przedstawione w niniejszej rozprawie badania rozwoju małych miast umożliwiły ich szeroką, wieloaspektową obserwację. Zastosowanie autorskiego modelu monitorowania rozwoju miast (MMRMM) dostosowanego do możliwości pozyskania danych na poziomie gminy pozwoliło na dokonanie oceny stanu ładu zintegrowanego w badanych jednostkach osadniczych. Bogaty materiał badawczy i dokumentacyjny zebrany dla 10 wyselekcjonowanych do badań małych miast województwa zachodniopomorskiego pozwolił na sformułowanie wielu wniosków natury zarówno ogólnej jak i szczegółowej, które można dodatkowo scharakteryzować jako poznawcze i praktyczne. Zebrany materiał badawczy pozwolił na spełnienie pośredniego celu pracy: stworzenia narzędzi badawczych pozwalających na bieżącą ocenę jakości efektów rozwoju, w szczególności wobec alokacji środków zewnętrznych.

Do przeprowadzenia badań naukowych określonych tematyką niniejszej dysertacji wykorzystano trzy metody badawcze. Pierwsza metoda polegała na analizie danych zastanych oraz analizie i interpretacji dokumentów polityki przestrzennej na poziomie europejskim, krajowym i lokalnym. Druga metoda (I ETAP MMRMM) polegała na analizie dokumentacji dotyczącej całego regionu, co pozwoliło na ocenę czynników zewnętrznych, mających wpływ na zrównoważony rozwój miast. Trzecią metodą symulacyjną (II ETAP MMRMM), stanowiło badanie z wykorzystaniem 36 wskaźników rozwoju zrównoważonego miast wykonane na podstawie danych zebranych z analizy urbanistycznej, analizy danych statystycznych, dokumentacji fotograficznej oraz bezpośredniej

obserwacji przestrzeni badanych miast podczas wizji lokalnych. Uzupelnieniem badań były rozmowy z przedstawicielami poszczególnych samorządów, ogólnodostępne publikacje oraz informacje pozyskane z literatury przedmiotu.

Rozwój zrównoważony uznawany jest obecnie za wiodący paradygmat rozwoju cywilizacyjnego. Istotą rozwoju zrównoważonego jest racjonalne wykorzystanie zasobów i maksymalizacja korzyści społecznych, ekonomicznych i środowiskowych z działalności ludzkiej. Ponieważ większość działalności ekonomicznej odbywa się w miastach i uwarunkowana jest przez sposób ich organizacji, w naturalny sposób w szerokim ujęciu rozwój zrównoważany dotyczy miast.²³⁰ Problematyka rozwoju zrównoważonego miast jest wieloaspektowa i interdyscyplinarna. Dlatego dla szczegółowego wyjaśnienia wszystkich aspektów mających wpływ na kształtowanie ładu zintegrowanego, który jest efektem wdrażania idei zrównoważonego rozwoju miast, niezbędne jest kompleksowe podejście i analiza czynników kształtujących miasta, takich jak: ład społeczny, ład gospodarczy oraz ład środowiskowy. Realizacja obranego celu wymagała przekrojowej analizy teoretycznej dwóch procesów: implementacji idei zrównoważonego rozwoju miast i zintegrowanego planowania. Dokonano systematyki wiedzy zebranej na podstawie kwerendy badań naukowych, strategicznych dokumentów o randze globalnej, europejskiej, krajowej i lokalnej, polityki przestrzennej oraz doświadczeń własnych autorki z pracy w samorządzie. Konkluzją przeprowadzonych badań i analiz było opracowanie modelu monitorowania rozwoju miast (MMRMM) w postaci modelowego schematu badania ładu zintegrowanego.

Badania tendencji rozwojowych, testujące autorski model MMRM, przeprowadzone zostały dla wybranych 10 małych miast województwa zachodniopomorskiego. Dla właściwej interpretacji wyników badanie przeprowadzono w dwóch etapach: pierwszy etap dotyczył czynników o zasięgu makro - analizy uwarunkowań regionalnych województwa zachodniopomorskiego, drugi dotyczył wewnętrznych procesów mikro - wskaźnikowej, ilościowej i jakościowej analizy funkcjonalno-przestrzennej wybranych miast Pomorza Zachodniego w latach 2004-2016. Oba etapy miały odmienny charakter badania i zasięg terytorialny. Dogłębne rozpoznanie problemu badawczego wymagało interdyscyplinarnego podejścia badawczego. Rozwój miast rozpatrywany był w trzech podstawowych płaszczyznach rozwoju: gospodarczego, społecznego i środowiskowego. Skorzystano z badań wielu dyscyplin naukowych, między innymi: architektury, urbanistyki, gospodarki przestrzennej, ekonomii, socjologii i ekologii. Wyniki badań opracowano przy wykorzystaniu wskaźnikowej statystycznej analizy matematycznej, która pozwoliła na relacyjną ocenę stanu poszczególnych łaďów składowych ładu zintegrowanego, którego poprawa wskazuje na rozwój zrównoważony. W ramach każdego z trzech obszarów wyodrębniono dziedziny. Łącznie w ramach

²³⁰ M. Stangel, op. cit. s. 238

badania łądów: społecznego, gospodarczego i środowiskowego wyodrębniono 13 dziedzin i zdefiniowano 36 wskaźników szczegółowych. Źródłem danych dla zdecydowanej większości wskaźników były dane statystyczne Banku Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego. Ponadto analiza urbanistyczna, Biuletyny Informacji Publicznej i Systemy Informacji Przestrzennej poszczególnych miast oraz strony internetowe gmin i analiza rozkładami jazdy komunikacji publicznej. Wykorzystano dane z lat 2004-2016.

Dla każdego wskaźnika określono funkcję preferencji – rosnącą dla stymulatorów rozwoju i malejącą dla barier rozwojowych. Przyjęto podział obszaru zmienności wskaźnika wykorzystując wartości wskaźnika na poziomie krajowym, regionalnym oraz maksymalną i minimalną wartość w badanych miastach. Przedziałom tym przyporządkowano oceny od 1 do 5. Następnie przy wykorzystaniu formuły matematycznej średniej arytmetycznej, dokonano agregacji wskaźników szczegółowych do **syntetycznej wartości wskaźnika dla każdej dziedziny**. Następnie wynik dla dziedzin uśredniono, otrzymując **wskaźnik poszczególnych łądów: społecznego, gospodarczego i środowiskowego**.

Syntetyczny wskaźnik łądu zintegrowanego (rozwoju zrównoważonego) dla miasta otrzymano obliczając średnią arytmetyczną wskaźników poszczególnych łądów składowych. Badanie wskaźnikowe wsparte było analizą czynników makrootoczenia. Wykorzystane metody wzajemnie się uzupełniały. Informacje pozyskiwane za pomocą analizy wskaźnikowej porównywane były z analizą urbanistyczną oraz analizą makrootoczenia. Czynniki zewnętrzne, choć dotyczą generalnej oceny barier i stymulatorów rozwoju regionu mają ogromne znaczenie dla oceny możliwości rozwojowych w konkretnym mieście stanowiąc ogólne tło dla oceny działań prorozwojowych. Przykładem takich procesów jest poprawa sytuacji na rynku pracy w miejscowości Maszewo, która nie ma związku z działaniami wewnątrz miasta, ale z rozwojem oddalonego o 23 km Goleniowskiego Parku Przemysłowego, w którym duża część mieszkańców znajduje zatrudnienie z lepszymi warunkami płacowymi.

Przeprowadzone badania charakteryzują takie cechy, jak: kompleksowość, różny poziom szczegółowości oraz różnorodność źródeł pozyskiwania informacji o mieście. Dzięki holistycznemu podejściu do rozwoju miast można było uzyskać wyniki, na podstawie których możliwe było sformułowanie wniosków o charakterze ogólnym dla regionu, w zakresie monitorowania rozwoju małych miast oraz wykorzystania systemów informacji przestrzennej oraz o charakterze szczegółowym - dla każdego z badanych miast.

Wyniki badań dotyczących tendencji rozwojowych badanych małych miast, zestawione z dogłębną analizą projektów współfinansowanych ze środków Unii Europejskiej, potwierdzają postawioną na wstępie dysertacji tezę mówiącą, że: **finansowanie ze środków zewnętrznych projektów na terenie małych miast, sprzyja realizacji idei zrównoważonego rozwoju pod warunkiem**

ukierunkowania nakładów na działania stymulujące rozwój. Tendencje przemian funkcjonalno-przestrzennych wybranych miast Pomorza Zachodniego wskazują na pewne działania zgodne z ideą zrównoważonego rozwoju miast, jak i takie, które są sprzeczne z jej założeniami. Podział i grupowanie w ramach poszczególnych ładów składowych projektów realizowanych przez poszczególnych beneficjentów wskazuje zarówno na trafne alokacje środków zewnętrznych, sprzyjające rozwojowi danej dziedziny, poprawy odpowiedniego ładu, jak i wiele działań, które nie przyniosły oczekiwanych rezultatów sprzyjających ogólnemu rozwojowi. Identyfikacja przyczyn rozbieżności wskazuje, że błędy nieodpowiedniego doboru projektów popełniane były już **na etapie planowania i aplikowania o zewnętrzne środki. Brak odpowiedniej diagnozy – monitorowania stanu obecnego miasta i wskazania faktycznych potrzeb, których zaspokojenie sprzyałoby poprawie jakości życia w mieście oraz służyło by przyszłym pokoleniom, był główną przyczyną wyboru nieodpowiednich działań do priorytetowego finansowania.** Aplikacje tworzone były pod projekty osi priorytetowych Regionalnego Programu Operacyjnego, w których była możliwość pozyskania funduszy, a nie zgodnie z identyfikacją najważniejszych potrzeb i problemów występujących w danym mieście. Przeprowadzona analiz wskazuje, że główną przyczyną nieuzyskania satysfakcjonujących rezultatów projektu jest brak odpowiedniego monitoringu oraz odpowiedniego systemu ewaluacji realizowanych projektów, który dawałby możliwość modyfikacji założeń zgodnie ze zmieniającymi się potrzebami. Wnioski płynące z przeglądu działań i realizacji projektu potwierdzają drugą tezę badawczą dysertacji: **Bieżący monitoring czynników stymulujących i hamujących rozwój zrównoważony oraz dostosowanie systemu planowania do zmieniających się uwarunkowań zwiększa efektywność wykorzystania środków na cele inwestycyjne i społeczne.**

6.2. Wnioski z oceny uwarunkowań zewnętrznych

Analiza uwarunkowań zewnętrznych dotyczyła: położenia, warunków naturalnych, demografii, badania migracji, rynku pracy, gospodarki, turystyki oraz alokacji środków zewnętrznych z UE na rzecz rozwoju regionu.

Lokalizacja ośrodków wyższego rzędu w regionie określa trzy obszary rozwojowe: dwa o wysokiej zdolności rozwojowej: Szczeciński Obszar Metropolitarny – SOM i Koszalińsko - Kołobrzesko - Białogardzki Obszar Funkcjonalny – KKBOF oraz jeden o niższej zdolności rozwojowej: Specjalna Strefa Włączenia). Specyfika województwa zachodniopomorskiego polega na jego położeniu przy granicy dwóch państw, pomiędzy morzem a lądem, wzdłuż biegu granicznej Odry. Tradycyjnie najintensywniejsze są zewnętrzne relacje regionu z granicznymi landami niemieckimi: Meklemburgią-Pomorzem Przednim i Brandenburgią. Powiązania komunikacyjne z Niemcami, w tym stan dróg i linii kolejowej, ulegają systematycznej poprawie. W niedostatecznym stopniu odpowiada temu infrastruktura logistyczna związana z obsługą transportu

w układzie transgranicznym, która na terenie województwa zachodniopomorskiego nie rozwinęła się dotychczas tak, jak miało to miejsce na obszarach o podobnej specyfice, np. na pograniczu niemiecko-holenderskim i terenach przygranicznych we wschodniej Polsce. Rozwój portów w Schwedt i Policach sprawił, że nie jest już tak wyraźna dominacja zespołu portowego Szczecin – Świnoujście. W przyszłości przewidywane są intensywniejsze powiązania w sektorze energetycznym w związku z rozbudową na pograniczu instalacji i sieci przesyłowych. Położenie regionu ma znaczenie dla relacji w zakresie ochrony środowiska naturalnego poprzez możliwość wpływania w ramach ustawodawstwa unijnego na powstawanie i oddziaływanie na środowisko zakładów przemysłowych zlokalizowanych po obu stronach granicy.

Pomorze Zachodnie jest obszarem o bardzo bogatym zasobie przyrodniczym. Na obszarze województwa utworzono Woliński Park Narodowy, Drawieński Park Narodowy (wspólnie z województwem lubuskim), 7 parków krajobrazowych, 83 rezerваты przyrody i 20 obszarów chronionego krajobrazu. Łącznie 21,3% całkowitej powierzchni województwa objętych zostało tymi formami ochrony.

Struktura wiekowa ludności regionu Pomorza Zachodniego jest zróżnicowana. We wszystkich analizowanych miastach widoczna jest tendencja „dojrzewania” struktury wiekowej. Zauważalny jest wysoki udział osób starszych oraz wysoki poziom wskaźnika „podwójnego starzenia się” w miastach, które pełniły lub pełnią funkcje uzdrowiskową, jak: Połczyn Zdrój, Kamień Pomorski, Darłowo. Charakter tych miejscowości i dostępność usług geriatrycznych mogą mieć wpływ na zwiększoną w stosunku do innych miejscowości liczbę mieszkańców w starszym wieku.

Sytuacja społeczno-gospodarcza województwa zachodniopomorskiego ma charakter wielowymiarowy i dynamiczny. W rozwoju regionu istnieją zagadnienia o charakterze horyzontalnym, są to: wymiar transgraniczny, współpraca zagraniczna, wymiar metropolitarny. Szczególne znaczenie dla rozwoju gospodarczego mają tworzone gospodarcze strefy specjalne, w których zatrudnienie znajduje pełen przekrój pracowników - od pracowników fizycznych po wysokiej klasy specjalistów w danej dziedzinie. Zwiększająca się mobilność pracowników oraz stale poprawiana infrastruktura drogowa województwa: budowa trasy S3 oraz S6, stanowią dużą szansę dla rozwoju małych miejscowości. Mogą one stanowić komfortowe miejsce zamieszkania, z którego w krótkim czasie można będzie dotrzeć do miejsca pracy w ośrodkach wyższego rzędu oraz tworzonych strefach specjalnych.

Warunki naturalne Pomorza Zachodniego stwarzają szczególne możliwości rozwoju funkcji turystycznej. Turystyka ma bardzo duże znaczenie dla gospodarki województwa zachodniopomorskiego. Wynika to z atrakcyjności turystycznej województwa, na którą składa się bogactwo zasobów naturalnych połączone z największą w kraju zróżnicowaną bazą noclegową oraz dobrą dostępnością dla turystów z kraju a przede wszystkim z zagranicy. Na poprawę atrakcyjności turystycznej regionu zdecydowany wpływ wywarło podjęcie działań w zakresie rozwoju infra-

Na podstawie przeprowadzonej analizy można stwierdzić, że województwo zachodniopomorskie jest regionem o dużych możliwościach rozwojowych ze względu na charakter transgraniczny i nadmorski. Położenie i klimat województwa tworzą dobre warunki do rozwoju turystyki w oparciu o niewykorzystane zasoby przestrzeni, także małych miast. Duża aktywność gospodarcza mieszkańców i mniejszych ośrodków sprzyjają tworzeniu nowych stref aktywnego inwestowania dla lokalizacji nowych przedsiębiorstw, co umożliwia tworzenie nowych miejsc pracy oraz stały spadek bezrobocia w regionie.

struktury turystycznej oraz budowy regionalnego systemu informacji turystycznej i rozwoju produktów turystycznych, które miały swoje odzwierciedlenie w zapisach RPO WZ na lata 2007-2013.

6.3. Wnioski ogólne z analizy wskaźnikowej

6.3.1. Ład środowiskowy

Dbłość o środowisko naturalne jest kluczem do zrównoważonego rozwoju miast. Zielone przestrzenie publiczne, czyste powietrze, powszechny dostęp do infrastruktury technicznej i niskoemisyjnego transportu publicznego oraz łatwy dostęp do podstawowych usług decydują o jakości środowiska zamieszkania.

Tabela 53 Zestawienie zbiorcze wyników badań dotyczących ładu społecznego.

Źródło: opracowanie własne.

Ranking miast wg wartości projektów, poprawy ładu środowiskowego, poziomu ładu środowiskowego					
MIASTO	Wartość projektów [zł]	miasto	Δ wskaźnika ładu	MIASTO	wskaźnik ładu 2016
Darłowo	68 109 105,96	Barlinek	0,40	Barlinek	4,04
Trzebiatów	47 315 475,94	Maszewo	0,36	Pyrzyce	3,75
Barlinek	37 151 054,30	Kamień Pomorski	0,33	Połczyn-Zdrój	3,71
Połczyn-Zdrój	28 772 558,34	Chojna	0,27	Darłowo	3,67
Kamień Pomorski	14 377 795,38	Czaplinek	0,24	Kamień Pomorski	3,61
Maszewo	11 975 640,12	Trzebiatów	0,23	Trzebiatów	3,57
Czaplinek	8 948 496,04	Połczyn-Zdrój	0,16	Chojna	3,41
Nowe Warpno	7 668 655,82	Darłowo	0,11	Czaplinek	3,37
Pyrzyce	6 140 866,65	Pyrzyce	0,09	Maszewo	3,21
Chojna	4 609 693,47	Nowe Warpno	-0,03	Nowe Warpno	2,34

W badanym okresie największą część pozyskiwanych przez małe miasta środków zewnętrznych stanowiły fundusze inwestycyjne na tak zwane projekty twarde, których realizacja nie

była wsparta komplementarnymi działaniami miękkimi wspierającymi trwałość projektów. Wyniki przeprowadzonych badań wskaźnikowych dotyczących rozwoju środowiskowego mają ogólną tendencję wzrostową. Poziom ładu środowiskowego można ocenić jako dobry. Cechuje je bardzo dobra gęstość sieci infrastruktury, w badanym okresie wzrost poziomu planowania strategicznego oraz utrzymanie średniego poziomu stanu środowiska naturalnego i wysokiej dostępności do usług podstawowych, co w dużej mierze sprawia, że małe miasta stają się konkurencyjnymi przestrzeniami komfortowego zamieszkania. Widoczne w wynikach badań spadki w poszczególnych dziedzinach mają charakter punktowy wywołany działaniami, które w żaden sposób nie sprzyjają wdrażaniu idei zrównoważonego rozwoju. Do przykładów takich niekorzystnych decyzji należy zaliczyć pozbawienie Barlinka bezpośredniego dostępu komunikacją publiczną do miasta wojewódzkiego, co ma wpływ na spadek wskaźnika ładu urbanistycznego czy budowa w Kamieniu Pomorskim nowych mieszkań bez dostępu do gazu sieciowego powodująca spadek wskaźnika Infrastruktury technicznej.

Przeprowadzona analiza realizowanych projektów inwestycyjnych mających wpływ na poprawę przestrzeni miast stanowi potwierdzenie postawionej tezy badawczej. Wyniki badania pozwalają stwierdzić, że rozwój w sferze środowiskowo-przestrzennej miast nie jest zależny jedynie od skuteczności w pozyskiwaniu funduszy zewnętrznych. Przykładem nieodpowiedniego ukierunkowania funduszy na rozwój służący poprawie jakości przestrzeni życia mieszkańców może być miasto Darłowo, które realizuje projekty o wartości wielokrotnie przewyższającej działania innych miast, a mimo to, działania te nie znalazły odzwierciedlenia we wzroście stanu ładu środowiskowo-przestrzennego. W tabeli (Tabela 54) zostały zdefiniowane projekty ukierunkowane na poszczególne działania stymulujące rozwój społeczny, których beneficjentem były niektóre z badanych miast.

Tabela 54 Zestawienie projektów ukierunkowanych na działania stymulujące poprawę ładu środowiskowego. Źródło: opracowanie własne

miasto	działania stymulujące rozwój (nr projektu)
Barlinek	▪ Stworzenie bazy lokalowej na potrzeby działalności klubów sportowych oraz wydarzeń sportowo-rekreacyjnych dla mieszkańców – wzrosła liczba członków klubów sportowych w mieście (4,12) ▪ Działania mające na celu rozwój zrównoważonej mobilności (2,9) ▪ Poprawa stanu środowiska miejskiego poprzez uzupełnienie infrastruktury technicznej oraz termomodernizację budynków (11,13,16,37) ▪ Ochrona różnorodności biologicznej jako czynnika ochrony środowiska naturalnego (5,29) ▪ Rozwój zasobów przyrodniczych jako czynnik wspierający rozwój turystyki oraz poprawę stanu środowiska naturalnego (6, 38) ▪ Budowa infrastruktury społecznej, sprzyjającej rozwojowi rynku pracy oraz integracji społecznej (8) ▪ Zachowanie dziedzictwa kulturowego jako podnoszenie atrakcyjności miasta (11,23) ▪ Rewitalizacja zielonych obszarów zdegradowanych (19,39)

Chojna	- Poprawa stanu środowiska miejskiego poprzez uzupełnienie infrastruktury technicznej (3,17) - Zachowanie dziedzictwa kulturowego jako podnoszenie atrakcyjności miasta (4,11,12) - Działania mające na celu rozwój zrównoważonej mobilności (11,13)
Czaplinek	- Poprawa stanu środowiska miejskiego poprzez uzupełnienie infrastruktury technicznej (2, 11) - Stworzenie bazy lokalowej na potrzeby działalności klubów sportowych oraz wydarzeń sportowo-rekreacyjnych dla mieszkańców (4) - Zachowanie dziedzictwa kulturowego jako podnoszenie atrakcyjności miasta (8)
Darłowo	- Poprawa jakości środowiska miejskiego poprzez tworzenie nowych oraz odnowa zdegradowanych terenów zielni (3, 5) - Zachowanie dziedzictwa kulturowego jako podnoszenie atrakcyjności turystycznej miasta (8,9,13) - Budowa infrastruktury turystycznej (7,11,17)
Kamień Pom.	- Ochrona różnorodności biologicznej jako czynnika ochrony środowiska naturalnego (2) - Zachowanie dziedzictwa kulturowego jako podnoszenie atrakcyjności miasta (3) - Budowa infrastruktury społecznej, sprzyjającej rozwojowi rynku pracy oraz integracji społecznej (14,19)
Maszewo	- Poprawa stanu środowiska miejskiego poprzez uzupełnienie infrastruktury technicznej (1) - Zachowanie dziedzictwa kulturowego jako podnoszenie atrakcyjności miasta (2)
Nowe Warpno	- Budowa infrastruktury turystycznej (2,5,6) - Zachowanie dziedzictwa kulturowego jako podnoszenie atrakcyjności miasta (3) - Poprawa stanu środowiska miejskiego poprzez uzupełnienie infrastruktury technicznej (10)
Połczyn-Zdrój	- Budowa infrastruktury turystycznej (1) - Rewitalizacja obszarów zdegradowanych, przywrócenie utraconej funkcji uzdrowiskowej (2, 5,15,19) - Rewitalizacja terenów zdegradowanych (4,19) - Zachowanie dziedzictwa kulturowego jako podnoszenie atrakcyjności miasta (14)
Pyrzyce	- Zachowanie dziedzictwa kulturowego jako podnoszenie atrakcyjności miasta (1,3,4) - Działania mające na celu rozwój zrównoważonej mobilności poprzez budowę infrastruktury rowerowej (2,6)
Trzebiatów	- Poprawa stanu środowiska miejskiego poprzez uzupełnienie infrastruktury technicznej (1,2,7,16) - Rozwój infrastruktury kultury (4)

W ramach oceny ładu środowiskowego miasta zostały poddane ocenie w czterech dziedzinach: planowanie przestrzenne, infrastruktura techniczna, stan środowiska naturalnego oraz ładu urbanistycznego.

PLANOWANIE PRZESTRZENNE

Wskaźniki określające ład planistyczny odnoszą się do stopnia wykorzystania istniejących narzędzi planistycznych, których odpowiednie wykorzystanie może przyczynić się do kontrolowania stanu ładu przestrzennego. **Poziom zaplanowania miast w badanym okresie 2004-2016 wzrósł.** Poprawiła się powierzchnia pokrycia MPZP w wybranych miastach, dzięki czemu wydawana jest mniejsza ilość decyzji o warunkach zabudowy, które z uwagi na elastyczność przepisów

planowania przestrzennego częściej niosą negatywne skutki dla ładu przestrzennego niż warunkują jego racjonalne kształtowanie. Powszechny dostęp do informacji planistycznych oraz zamierzeń rozwojowych miast jest podstawą rozwoju opartego na informacji. **Wykorzystanie SIP ma szczególne znaczenie do monitorowania rozwoju. Przeprowadzone badanie wykazały, że nadal to narzędzie nie jest wykorzystywane na miarę swoich możliwości.** Poziom wykorzystania SIP w badanych miastach jest zróżnicowany i nie uległ zmianie w badanym okresie czasu. Większość z badanych jednostek wykorzystuje narzędzie jedynie w stopniu obligatoryjnym zgodnie z dyrektywą INSPIRE. Badany okres przyniósł wzrost znaczenia dokumentów strategicznych. Od 2009 roku w Polsce tworzony jest hierarchiczny system zarządzania rozwojem, który ma być spójnym systemem na każdym szczeblu planowania, co w efekcie ma zagwarantować zrównoważony rozwój Kraju. **Przeprowadzona analiza obowiązujących dokumentów prawno-planistycznych ze względu na ich aktualność i spójność z wdrażaniem idei zrównoważonego rozwoju miast wykazała, że stan planowania strategicznego uległ znacznej poprawie.** Szczególnie w odniesieniu do terenów zdegradowanych, dla których opracowano aktualizacje programów rewitalizacji oraz stworzono wieloletnie strategie rozwoju miast. Ogromny wpływ na ogólną poprawę stanu dokumentów strategicznych miast miało wsparcie ze środków zewnętrznych w ramach konkursu dotacji na działania wspierające gminy województwa zachodniopomorskiego w zakresie opracowania lub aktualizacji programów rewitalizacji, z którego skorzystało 95% miast Pomorza Zachodniego.

ŁAD URBANISTYCZNY

Wskaźniki określające poziom ładu urbanistycznego zostały sporządzone z wykorzystaniem przeprowadzonej inwentaryzacji urbanistycznej miast oraz analizy dostępności do ośrodka wyższego rzędu (Szczecina). Poziom dostępności do podstawowych usług w badanych miastach nie zmienił się w badanym okresie czasu, dobry poziom usług podstawowych wynika ze zwartości struktur urbanistycznych badanych miast. Nadal oceniany jest bardzo wysoko, gdyż przestrzeń małych miast jest kompaktowa i łatwo dostępna. Wszystkie badane miasta pochodzą z okresu średniowiecza. W niektórych w dużym stopniu zostały zniszczone podczas wojny, inne niemal w całości zachowały swoją strukturę. Przeprowadzona analiza urbanistyczna układów ulic wykazała, że we wszystkich badanych miastach zachował się średniowieczny układ ulic, będący aktualnie elementem ochrony konserwatorskiej. Nawet jeżeli mieliśmy do czynienia z likwidacją jakiejś usługi, nie wpłynęło to na dostęp czasowy do tego rodzaju usługi w mieście. W inny sposób kształtują się wyniki analizy dostępności komunikacyjnej publicznej oraz z wykorzystaniem indywidualnego transportu samochodowego. We wszystkich miastach problemem staje się rosnąca liczba pojazdów, przekraczająca przepustowość układu drogowego. Odpowiedzią na to są działania podejmowane w zakresie zrównoważonego transportu publicznego, budowa centrów przesiadko-

wych oraz popularyzacja komunikacji rowerowej. Rezultaty tych działań nie znajdują jednak odzwierciedlenia w wynikach przeprowadzonych badań. W okresie 2004-2016 dwa spośród badanych miast zostały odłączone od dostępności komunikacją publiczną do ośrodka wojewódzkiego. Są to procesy uwarunkowane ekonomicznie, jednak stojące w sprzeczności z ideą zrównoważonego rozwoju. Przeprowadzone badania podkreślają niekorzystne położenie stolicy województwa zachodniopomorskiego nie w geometrycznym centrum regionu. Stanowi to uciążliwość widoczną szczególnie w jednostkach położonych w byłym województwie koszalińskim, słupskim. Istotne wyzwanie w utrzymaniu dobrego dostępu do usług przy braku wewnętrznego transportu publicznego stanowią procesy suburbanizacji.

STAN ŚRODOWISKA

Istotną rolę w kształtowaniu wizerunku i atrakcyjności miasta stanowią tereny zielone, w tym tereny zieleni urządzonej, lasy oraz obszary chronione. Zieleń ma wpływ na poniesienie jakości życia oraz stanowi niewątpliwe walor krajobrazowy przestrzeni. Wzrost społecznej świadomości ekologicznej skutkuje pozytywnymi tendencjami między innymi zmniejszeniem poboru wody (Ś-1), ograniczeniem inwestycji na terenach zielonych, wzrostem liczby obszarów prawnie chronionych oraz zwiększeniem powierzchni i poprawą estetyki parków, zieleńców jako elementów podnoszących jakość życia mieszkańców. **Miasta zarządzane świadomie, wzmacniają rolę zieleni w swojej strukturze przestrzennej, sukcesywnie realizują zadania związane z rewitalizacją terenów zdegradowanych i przemysłowych, często nadając im nowe funkcje publiczne, wzbogacając o dużą ilość zieleni poprzez nasadzenia drzew i krzewów, rabaty i kwietniki.** Wyniki badań pozwalają stwierdzić, że stan środowiska małych miast jest dość przeciętny, wyjątek stanowią miejscowości uzdrowiskowe, takie jak Połczyn-Zdrój lub o wyjątkowych walorach przyrodniczych, jak Barlinek, w których stan środowiska naturalnego można ocenić jako dobry, a nawet bardzo dobry.

INFRASTRUKTURA TECHNICZNA

Wskaźniki nasycenia infrastrukturą techniczną odgrywają niezwykle ważną rolę, dostęp do wody, kanalizacji itd. To jedne z ważniejszych paradygmatów idei zrównoważonego rozwoju mających wpływ na podnoszenie jakości życia. Na wskaźnik zbiorczy dostępności do infrastruktury wpływ ma ocena dostępności do instalacji kanalizacyjnej, wodociągowej, wyposażenia mieszkań w łazienki, instalację centralnego ogrzewania i dostęp do gazu sieciowego. Wyniki przeprowadzonych badań wskazały na bardzo wysoki stopień nasycenia infrastrukturą obszarów małych miast największe zróżnicowanie widoczne jest w dostępie do instalacji centralnego ogrzewania oraz gazu sieciowego. O ile ograniczenie dostępu do gazu sieciowego jest procesem ogólnokrajowym i wiodącą tendencją w nowym budownictwie to, niski dostęp do instalacji centralnego ogrzewania

może być przyczyną problemów środowiskowych na skutek wysokiej emisji zanieczyszczeń do atmosfery.

WNIOSKI I REKOMENDACJE

- Wskazana jest agregacja danych w gminach wewnątrzgminnych przynajmniej na poziomie rozgraniczenia danych dla obszaru miasta i obszaru wiejskiego
- Należy rozważyć kwestię obligatoryjności udostępniania w SIP części graficznej Miejscowych Planów Zagospodarowania Przestrzennego wraz z odniesieniem do jego zapisów oraz podaniem powierzchni terenu objętego opracowaniem
- Opracowania strategicznych dokumentów planistycznych powinny podlegać obligatoryjnej ewaluacji i monitorowaniu zapisów i zmian funkcjonalno-przestrzennych zachodzących w mieście. Takie działanie dałoby możliwość modyfikacji zapisów w tych dokumentach oraz nakierowania działań miast na wiodące cele.

Ład środowiskowy jest przestrzenią alokacji największej części środków zewnętrznych. Nie zawsze wysokość przeznaczonych środków widoczna jest w podniesieniu poziomu wskaźnika ładu. Powodów takiej sytuacji może być wiele. Jednym z nich jest brak odpowiedniego zaplanowania i kompleksowości procesów inwestycyjnych, a także punktowe działania inwestycyjne, bez zaplanowanych działań komplementarnych ukierunkowanych na wykorzystanie do innych celów rozwojowych wybudowanej lub zrewitalizowanej infrastruktury

6.3.2. Ład społeczny

Dobry dostęp do podstawowych funkcji opieki zdrowotnej, edukacji i kultury stanowią podstawę komfortowej i bezpiecznej przestrzeni zamieszkania. Wyniki przeprowadzonych badań wskaźników dotyczących rozwoju społecznego miast wykazują ogólną poprawę we wszystkich badanych dziedzinach oprócz badania struktury demograficznej. Ujemny przyrost naturalny, spadek liczby osób w wieku produkcyjnym oraz zwiększający się odpływ mieszkańców, to tylko niektóre z problemów, z jakim w najbliższej przyszłości będą musiały poradzić sobie władze samorządowe małych miast. Zbadane tendencje demograficzne wskazują, że istotę rozwoju ładu społecznego w następnych latach stanowić będzie przystosowanie miast do starzejącego się społeczeństwa oraz wzrost jakości życia w mieście, co powinno przyczynić się do wyhamowania migracji osób w wieku produkcyjnym do ośrodków wyższego rzędu. W większości badanych miast widoczne są pozytywne tendencje w zakresie dostępu do usług ochrony zdrowia, a sytuacja w tym zakresie została oceniona na bardzo dobrą lub dobrą. Jedynym miastem, w którym dostęp do usług ochrony zdrowia jest ograniczony jest Nowe Warpno. To miejscowość o najmniejszej liczbie mieszkańców, dominują wśród nich osoby starsze, co sprawia, że brak dostępu chociażby do apteki staje

się wyjątkowo uciążliwy. Wyniki przeprowadzonych analiz wykazują ogólne tendencje sprzyjające rozwojowi społecznemu. Spadek wartości wskaźników w poszczególnych dziedzinach występuje punktowo najczęściej w miastach, w których sytuacja na początku badanego okresu oceniana była wysoko.

Tabela 55 Zestawienie zbiorcze wyników badań dotyczących ładu społecznego.

Źródło: opracowanie własne.

Ranking miast wg wartości projektów, poprawy ładu społecznego, poziomu ładu społecznego					
MIASTO	Wartość projektów [zł]	MIASTO	Δ wskaźnika ładu	MIASTO	wskaźnik ładu 2016
Połczyn-Zdrój	14 500 180,36	Chojna	0,68	Połczyn-Zdrój	3,52
Chojna	9 989 859,69	Czaplinek	0,62	Pyrzyce	3,25
Barlinek	6 364 288,75	Barlinek	0,60	Maszewo	3,22
Kamień Pomorski	4 237 932,00	Maszewo	0,35	Darłowo	3,18
Nowe Warpno	3 485 755,19	Trzebiatów	0,22	Chojna	3,12
Darłowo	2 209 710,05	Darłowo	0,18	Kamień Pomorski	3,07
Czaplinek	1 675 378,42	Pyrzyce	0,15	Trzebiatów	2,88
Maszewo	1 194 998,35	Nowe Warpno	0,08	Nowe Warpno	2,87
Pyrzyce	347 158,10	Połczyn-Zdrój	-0,02	Barlinek	2,82
Trzebiatów	202 625,10	Kamień Pomorski	-0,05	Czaplinek	2,62

Analiza relacji pomiędzy rodzajem i wartością projektów a zmianami w stanie ładu społecznego w danym mieście potwierdza postawioną tezę: **finansowanie ze środków zewnętrznych projektów na terenie małych miast, sprzyja realizacji idei zrównoważonego rozwoju pod warunkiem ukierunkowania nakładów na działania stymulujące rozwój**. W efekcie zostały zdefiniowane projekty ukierunkowane na poszczególne działania stymulujące rozwój społeczny, których beneficjentem były niektóre z badanych miast.

Tabela 56 Zestawienie projektów ukierunkowanych na działania stymulujące rozwój funkcji społecznych.

Źródło: opracowanie własne.

miasto	działania stymulujące rozwój (nr projektu)
Barlinek	- Stworzenie bazy lokalowej na potrzeby działalności klubów sportowych oraz wydarzeń sportowo-rekreacyjnych dla mieszkańców – wzrost liczby członków klubów sportowych w mieście (4) - Wyrównywanie szans edukacyjnych uczniów z grup o utrudnionym dostępie do edukacji oraz zmniejszanie różnic w jakości usług edukacyjnych (17,18,20,25,28) - Upowszechnienie edukacji przedszkolnej, zwiększenie liczby dostępnych miejsc w przedszkolach (22, 24) - Rozwój lokalnej infrastruktury ochrony zdrowia (21)
Chojna	- Upowszechnienie edukacji przedszkolnej, zwiększenie liczby dostępnych miejsc w przedszkolach (2) - Wyrównywanie szans edukacyjnych uczniów z grup o utrudnionym dostępie do edukacji oraz zmniejszanie różnic w jakości usług edukacyjnych (5,6,9,14)
Czaplinek	- Upowszechnienie edukacji przedszkolnej, zwiększenie liczby dostępnych miejsc w przedszkolach (7) - Wyrównywanie szans edukacyjnych uczniów z grup o utrudnionym dostępie do edukacji oraz zmniejszanie różnic w jakości usług edukacyjnych (9,10)
Darłowo	Wyrównywanie szans edukacyjnych uczniów z grup o utrudnionym dostępie do edukacji oraz zmniejszanie różnic w jakości usług edukacyjnych (14,19)

Kamień Pom.	▪ Upowszechnienie edukacji przedszkolnej, zwiększenie liczby dostępnych miejsc w przedszkolach (17) ▪ Wyrównywanie szans edukacyjnych uczniów z grup o utrudnionym dostępie do edukacji oraz zmniejszanie różnic w jakości usług edukacyjnych (5,16) ▪ Rozwój lokalnej infrastruktury ochrony zdrowia (21,22)
Maszewo	▪ Upowszechnienie edukacji przedszkolnej, zwiększenie liczby dostępnych miejsc w przedszkolach (8)
Połczyn-Zdrój	▪ Wyrównywanie szans edukacyjnych uczniów z grup o utrudnionym dostępie do edukacji oraz zmniejszanie różnic w jakości usług edukacyjnych (8,9,11,21)
Pyrzyce	▪ Upowszechnienie edukacji przedszkolnej, zwiększenie liczby dostępnych miejsc w przedszkolach (7) ▪ Wyrównywanie szans edukacyjnych uczniów z grup o utrudnionym dostępie do edukacji oraz zmniejszanie różnic w jakości usług edukacyjnych (5)
Trzebiatów	▪ Upowszechnienie edukacji przedszkolnej, zwiększenie liczby dostępnych miejsc w przedszkolach (11,12) ▪ Wyrównywanie szans edukacyjnych uczniów z grup o utrudnionym dostępie do edukacji oraz zmniejszanie różnic w jakości usług edukacyjnych (7,13,16)

W ramach oceny ładu społecznego miasta ocenione zostały w czterech dziedzinach: demografii, dostępu do usług ochrony zdrowia, edukacji, kultury oraz szerokorozumianych warunków życia.

Badane wskaźniki dostępności do usług ochrony zdrowia uległy znacznej poprawie w latach 2004-2016. Szpital w małym mieście zdaje się być wyróżnieniem, w większości z badanych ośrodków zlokalizowane są filie pogotowia ratunkowego. Wyniki badań wykazują, że dostęp do usług ochrony zdrowia i aptek jest właściwie powszechny, jedynym wyjątkiem jest Nowe Warpno, które nie posiada dostępu do punktu aptecznego. Jak wynika z przeprowadzonej oceny podstawowa opieka zdrowotna w małych miastach stoi na dobrym, a nawet bardzo dobrym poziomie, należy jednak mieć na uwadze, że nie jest to równoznaczne dostępem do usług specjalistycznych. Analiza pokazuje, że w większości miast zlokalizowane są specjalistyczne gabinety w zakresie niewielu specjalizacji m.in. ortopedii, chirurgii, stomatologii nadal dostęp do większości specjalizacji jest ograniczony albo wymaga wizyty w ośrodkach wojewódzkich.

Przeprowadzone badania rozwoju edukacji wykazują jednoznaczną tendencję wzrostową. Poprawił się dostęp do przedszkoli zwiększono wydatki z budżetu gminy na oświatę, głównie co w dużej mierze uwarunkowane jest wykorzystaniem środków zewnętrznych z różnych programów Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Zachodniopomorskiego.

Rozwój usług kultury w małych miastach ma specyficzny charakter. Z jednej strony trudno jest utrzymać samodzielne funkcje takie jak: kino, teatr czy szkoła muzyczna, z drugiej zaś strony aktywnie działające grupy artystyczne często cieszą się dużą popularnością, a ich działalność doceniana jest w skali kraju. Wynika to z ograniczonych możliwości wyboru zajęć pozalekcyjnych oraz większego zaangażowania mieszkańców małych miejscowości.

Warunki mieszkaniowe ulegają stałej poprawie. Ogromnym problemem małych miast jest brak opieki zewnętrznej nad małymi dziećmi. Jest to powód wykluczania kobiet w wieku produkcyjnym z rynku pracy i często prowadzi do trwałej rezygnacji z rozwoju zawodowego i poświęcenia się wychowaniu dzieci.

WNIOSKI I REKOMENDACJE

- Istotę rozwoju małych miast w przyszłości stanowić będzie przystosowanie przestrzeni, infrastruktury oraz działań społecznych do gentryfikacji* społeczeństwa.
- Wzrost konkurencyjności małych miast pod kątem jakości życia względem ośrodków metropolitalnych jest niezbędny, aby zatrzymać emigrację mieszkańców wieku produkcyjnym.
- Jednym z definiowanych problemów strefy społecznej badanych miast jest niska dostępność do opieki żłobkowej. Szansę w tym wymiarze stanowi program MALUCH + Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki społecznej wspierający rozwój instytucji opieki na dziećmi w wieku do 3 lat w sposób ciągły od 2011 roku. Żadne badane miasto nie skorzystało z możliwości pozyskania bezzwrotnych funduszy na stworzenie miejsc i nowych placówek dla najmłodszych.

6.3.3. Ład gospodarczy

Obszar gospodarki odzwierciedla zamożność miasta oraz jego atrakcyjność dla rozwoju biznesu. Badając rozwój tego obszaru wykorzystano wskaźniki trzech dziedzin: poziom przedsiębiorczości, sytuację na rynku pracy oraz turystykę jako ważną gałąź gospodarki województwa zachodniopomorskiego. Wyniki przeprowadzonych badań dotyczących tendencji rozwojowych małych miast wykazują największe zróżnicowanie spośród wszystkich badanych ładów. Badanie ładu gospodarczego miast było najtrudniejszym zadaniem, ze względu na barak agregacji potrzebnych danych na poziomie miasta a nawet gminy. Rozwój rynku pracy i przedsiębiorczości w strukturze kraju należy do zadań własnych powiatów i wspierany jest przez Powiatowe Urzędy Pracy, dlatego należy interpretację wyników tego ładu poprzeć o przeprowadzone badania makrootoczenia. Miasta to jednostki o wyjątkowym wpływie na rozwój regionalny. To w nich koncentrują się potencjały i aktywności decydujące o przebiegu procesu rozwoju. O tempie i charakterze rozwoju małych miast decyduje w równym stopniu zdolność do tworzenia przestrzeni dla rozwoju małej przedsiębiorczości, niekonwencjonalne wykorzystanie potencjałów wewnętrznych, jak również umiejętności sieciowania i współpracy (tworzenie stref ekonomicznych). Proces rozwoju gospodarczego miasta to wynik postaw mieszkańców, jakości życia, związanej z nią jakości kapitału ludzkiego, polityki realizowanej przez władze lokalne, wizerunku inwestycyjnego miasta, funkcjonowania podmiotów naukowych i edukacyjnych, a także poziomu udogodnień dostarczanych

przez miasto podmiotom gospodarczym. Poprawa wizerunku inwestycyjnego miasta jest uwarunkowań tworzeniem nowych terenów inwestycyjnych stymulujących rozwój istniejących i nowych podmiotów gospodarczych. Dopiero okres trzeci okres programowania członkostwa Polski w Unii Europejskiej (2014-2020) przyniósł jest ukierunkowany na stymulowanie rozwoju gospodarczego oraz wspieranie tworzenia terenów inwestycyjnych. Efekty projektów korzystających ze środków na tego typu działania widoczne będą dopiero w przyszłości. Tylko dwa z badanych miast w wyniku diagnozy własnej sytuacji gospodarczej sięgnęły po środki na rozwój gospodarczy.

Tabela 57 Zestawienie zbiorcze wyników badań dotyczących ładu gospodarczego. Źródło: opracowanie własne.

Ranking miast wg wartości projektów, poprawy ładu gospodarczego, poziomu ładu gospodarczego					
MIASTO	Wartość projektów [zł]	MIASTO	Δ wskaźnika ładu	MIASTO	wskaźnik ładu 2016
Barlinek	9 132 768,54	Maszewo	0,94	Darłowo	4,33
Czaplinek	2 460 000,00	Darłowo	0,67	Nowe Warpno	3,61
Kamień Pomorski	1 609 529,91	Połczyn-Zdrój	0,33	Kamień Pomorski	3,44
Chojna	-	Nowe Warpno	0,33	Połczyn-Zdrój	3,44
Darłowo	-	Barlinek	0,11	Czaplinek	3,22
Maszewo	-	Kamień Pomorski	0,11	Maszewo	3,06
Nowe Warpno	-	Chojna	0,06	Barlinek	2,78
Połczyn-Zdrój	-	Czaplinek	0,00	Chojna	2,78
Pyrzyce	-	Trzebiatów	0,00	Pyrzyce	2,44
Trzebiatów	-	Pyrzyce	-0,28	Trzebiatów	2,11

Tabela 58 Zestawienie projektów ukierunkowanych na działania stymulujące rozwój funkcji gospodarczej. Źródło: opracowanie własne.

miasto	działania stymulujące rozwój (nr projektu)
Barlinek	- Tworzenie i rozbudowa infrastruktury na rzecz rozwoju gospodarczego – przygotowanie nowych przestrzeni inwestycyjnych (7,10) - Wsparcie inwestycji na rzecz rozwoju B+R, wsparcie rozwoju przedsiębiorców (27)
Czaplinek	Tworzenie i rozbudowa infrastruktury na rzecz rozwoju gospodarczego – przygotowanie nowych przestrzeni inwestycyjnych (3)

WNIOSKI I REKOMENDACJE

- Do prawidłowej diagnozy gospodarczej miasta niezbędna jest zmiana systemu agregowania kluczowych danych na temat przedsiębiorczości i rynku pracy
- Największym ograniczaniem badawczym była dostępność danych umożliwiającą pozyskanie danych z przestrzeni miast
- Podstawą rozwoju gospodarczego jest kreowanie przestrzeni przyjaznej przedsiębiorców poprzez poprawę infrastruktury
- Rozwój gospodarczy małych miast w dużej mierze uzależniony jest od rangi sąsiednich ośrodków wyższego rzędu i ich rozwoju

- Nie ulega wątpliwości, że polityka na szczeblu lokalnym, również prowadzona w odniesieniu do rozwoju gospodarczego, powinna bazować na bardzo konkretnych przesłankach merytorycznych podejmowania określonych działań bądź ich zaniechania.
- Spośród wszystkich miast Polski niemal połowa ma obecnie strefę inwestycyjną (394 ośrodki) miasta województwa zachodniopomorskiego wypadają w tej klasyfikacji bardzo słabo, jest to przestrzeń dla rozwoju gospodarek badanych miast

6.4. Monitorowanie rozwoju miast

Problem monitorowania rozwoju miast polega na odpowiednio dobranym wyborze wskaźników, dla których dane źródłowe dostępne są na poziomie wewnątrzgminnym. Istotnym jest znalezienie odpowiednich narzędzi dla sprostania aktualnym wyzwaniom rozwojowym i umożliwiającym stałe monitorowanie zmian takimi jak: rosnące niedopasowanie miejsc pracy i zamieszkania przy powiększającej się luce podażowej, coraz bardziej rozproszone i nieefektywne osadnictwo, polaryzacja, brak równowagi przestrzennej, wzrost roli przepływów i mobilności. Sprawne monitorowanie umożliwia racjonalne i efektywne programowanie rozwoju miast. Głównym celem planowania w perspektywie społecznej jest optymalizacja - czyli wskazanie najlepszych możliwości racjonalnego, efektywnego gospodarowania przestrzenią z punktu widzenia **zaspokojenia potrzeb oraz podniesienie jakości życia mieszkańców**. Podstawą programowania rozwoju w dokumentach strategicznych powinny być rzeczywiste fakty i zdarzenia. Na podstawie przeprowadzonych badań podjęto próbę wskazania **najważniejszych cech systemu monitorowania** oraz działania wspomagające implementację systemu na potrzeby małych miast (Tabela 59).

Tabela 59 Zestawienie najważniejszych cech systemu monitorowania rozwoju miasta oraz możliwości działań wspomagających. źródło: opracowanie własne

CECHA	DZIAŁANIA WDROŻENIOWE
AKTUALNOŚĆ	• Stała aktualizacja danych, system powinien mieć dostęp do najnowszych danych odpowiadające potrzebą bieżącym • Sprecyzowanie sposobu oraz dat aktualizacji – stosownie do potrzeb danego wskaźnika może to być okres miesięczny, roczny etc. • Sprecyzowanie źródeł pozyskiwania informacji, podmiotów odpowiedzialnych za udostępnianie oraz sposobów archiwizacji danych
UŻYTECZNOŚĆ	• Przedstawienie danych w sposób czytelny oraz możliwie przystępny dla wszystkich odbiorców • Jednoczesny dostęp do danych statystycznych oraz kartograficznych analiz • Jednolity słownik zagadnień na poziomie krajowym umożliwiający porównywanie jednostek
DOSTĘPNOŚĆ	• Powszechna i łatwa dostępność do zasobów – portale internetowe • Intuicyjna nawigacja systemem
WIARYGODNOŚĆ	• Potwierdzenie źródeł oraz szczegółowy opis metadanych

HIERARCHICZNOŚĆ	• Stworzenie uporządkowanej struktury tematycznej, nawiązującej do głównych łańcuchów: społecznego, gospodarczego oraz środowiskowo-przestrzennego • Przedstawienie zagadnień w sposób zgeneralizowany wygodny w odbiorze dla administracji na wszystkich szczeblach, inwestorów oraz przeciętnego mieszkańca
CIĄGŁOŚĆ	• Zapewnienie finansowania w perspektywie długofalowej • Zapewnienie nieprzerwanego działania systemu
PORÓNYWALNOŚĆ	• Zapewnienie możliwości śledzenia zmian w czasie zjawisk i procesów • Możliwość porównywania danych dla zbliżonych jednostek osadniczych – benchmarking danych pomiędzy miastami, gminami, regionami

6.4.1. Agregacja danych dla małych miast i wykorzystanie SIP

Przeprowadzona analiza wskaźnikowa zrównoważonego rozwoju wybranych małych miast Pomorza Zachodniego charakteryzuje się dużą pracowitością związaną m. in. z problemem z zapewnieniem dostępu do informacji źródłowych dotyczących obszaru miasta. Dotyczy to pozyskiwania konkretnych wartości liczbowych związanych z charakterem problemowych poszczególnych wskaźników, jak również wyznaczenia pól odniesienia szczególnie na poziomie mniejszym niż gmina np. obszar miasta w gminie miejsko-wiejskiej. Wykonane badania potwierdzają możliwość sporządzenia map wskaźników zrównoważonego rozwoju odnoszących się do obszarów wewnątrz gminy: miast, sołectw, dzielnic i osiedli. Na podstawie przeprowadzonego testowania wskaźników zrównoważonego rozwoju miast skonstruowano następujące **rekomendacje możliwości dla stworzenia systemu monitorowania zrównoważonego rozwoju obszarów miast**:

- stworzenie wektorowych map referencyjnych miast dostępnych w Systemach Informacji Przestrzennych przydatnych do analiz na poziomie krajowym, regionalnym, lokalnym i wewnątrz gminnym (za początkowy etap można uznać prace nad projektem TERYT2 rozpoczęte w 2012r.)²³¹
- stworzenie szczegółowych map pokrycia terenu na podstawie materiałów satelitarnych oraz doboru odpowiedniego okresu aktualizacji
- agregacja danych na poziomie wewnątrz gminnym
- zwiększenie ilości danych ogólnodostępnych w BDL i ich zintegrowanie z SIP, np. obligatoryjne wprowadzenie danych dotyczących decyzji o warunkach zabudowy, wydanych pozwoleń na budowę
- rozwój **statystyki miejskiej** - statystyka eksperymentalna m.in. wykorzystanie narzędzi GIS, nowych źródeł danych, badania różnicowań wewnątrz miejskich
- projekty badawcze związane z analizą źródeł i opracowaniem narzędzi wykorzystujących wielkie wolumeny danych (big data)

²³¹Działając na rzecz poprawy integracji publicznych zasobów informacyjnych, a także zwiększenia i unowocześnienia dostępności tych zasobów, Główny Urząd Geodezji i Kartografii realizował projekt TERYT 2 - Państwowy rejestr granic i powierzchni jednostek podziałów terytorialnych kraju. Dzięki projektowi obywatele, przedsiębiorcy oraz jednostki administracji publicznej zyskali dostęp nie tylko do informacji z urzędowych baz danych, ale przede wszystkim do zintegrowanej informacji pochodzącej z wielu rejestrów publicznych

Istotne znaczenie dla odpowiedniego monitoringu zrównoważonego rozwoju miast ma powszechna dostępność danych. Szczególnie mapa miejscowości powinna przyczynić się do znacznej poprawy wykonywania różnego rodzaju badań i analiz na poziomie wewnątrzgminnym. Obecnie tylko Bank Danych Lokalnych GUS udostępnia cechy na poziomie miejscowości statystycznej. Część z nich może być wprost wykorzystana do analiz, ale na przeszkodzie stoi brak odpowiednich podkładów kartograficznych, umożliwiających powiązanie danych z ich reprezentacją przestrzenną. Po uzyskaniu mapy referencyjnej wektorowych granic miejscowości.

6.5. Wnioski końcowe

Małe miasta Pomorza Zachodniego nie są zrównoważone, a ich stopień rozwoju w poszczególnych obszarach jest silnie zróżnicowany. Przeprowadzone w niniejszej rozprawie badania ładu zintegrowanego wskazują, zróżnicowany poziom rozwoju – w dziewięciu spośród dziesięciu badanych miast wskaźnik ładu zintegrowanego wzrósł (Ryc. 99). Badany okres członkostwa Polski w Unii Europejskiej to czas, szans rozwojowych, jak również próby mierzenia się z problemami demograficznymi, społecznymi i przestrzennymi. W latach 2004-2016 minęły dwa okresy programowania rozwoju w Unii Europejskiej (2004-2006, 2007-2013) i rozpoczął się trzeci (2014-2020). Był to czas nauki „mądryego” ukierunkowanego na cel korzystania ze środków zewnętrznych na projekty infrastrukturalne i społeczne. Przeprowadzone analizy wpływu funduszy zewnętrznych na rozwój małych miast Pomorza Zachodniego potwierdzają postawioną tezę: finansowanie ze środków zewnętrznych projektów na terenie małych miast, sprzyja realizacji idei zrównoważonego rozwoju pod warunkiem ukierunkowania nakładów na działania stymulujące rozwój. Wskazano wiele działań wykonanych w miastach przy udziale zewnętrznych środków Unii Europejskiej stymulujących rozwój zrównoważony. Widoczna jest dysproporcja w skuteczności pozyskiwania funduszy. Więcej projektów realizowanych było w miastach, w których poziom ładu zintegrowanego na początku badanego okresu był wyższy. Przyczyn dysproporcji może być wiele, jednak istotę problemu stanowiło uwarunkowanie realizacji projektu, bardzo wysokim – jak na możliwości małych miast wkładem własnym. Niejednokrotnie gminy zadłużały się na poczet pozyskania dofinansowania inwestycji. Kluczowym zagadnieniem dla zrównoważonego rozwoju jest to, czy potrzeby naszego pokolenia mogą być zaspokojone bez uszczerbku dla możliwości zaspokojenia potrzeb przez przyszłe pokolenia, Patrząc na wyżej wskazane działania, należy mieć co do tego wątpliwości. Standard życia przyszłych pokoleń jest zagrożony przez zbyt niskie poszanowanie zasobów środowiska, niewystarczający dostęp mieszkańców do usług publicznych, czy brak spójnej wizji rozwoju.

Zastosowanie autorskiego modelu MMRM dowiodło słuszności drugiej z postawionych w pracy tezy. W pracy wskazane zostały możliwości potencjalnego zastosowania w MMRM w planowaniu strategicznym, jako podstawę wyznaczania widzących kierunków rozwojowych. Z pewnością praca nie wyczerpuje postawionego w założonego problemu badawczego. Przedstawiony model wskaźnikowy opracowany został w wersji testowej pozwalającej na zweryfikowanie prawdziwości złożonych tez. Jego upowszechnienie wymaga opracowania i przetworzenia w uniwersalnym środowisku programowym np. z wykorzystaniem SIP. Odrębnym zagadnieniem jest wykorzystanie metody w rzeczywistym procesie planistycznym. Wymaga to przygotowywania to odpowiednich procesów wdrożeniowych, co prowadzone powinno być również na gruncie naukowym

Istotną barierą w prowadzeniu dalszych badań w podjętej dziedzinie jest brak odpowiedniej agregacji danych pozwalających na stałe udoskonalanie opracowanej metody. Mając na uwadze rozwój technologii i cyfryzację danych umożliwiającą automatyzację przygotowania danych i analiz należy spodziewać się radykalnej poprawy sytuacji. Przypuszczalnie w niedługiej perspektywie czasowej agregacja danych niezbędnych do rozszerzenia modelu stanie się standardem. Są to elementy warunkujące powszechne zastosowanie praktyczne zaproponowanego modelu.

Bibliografia

1. Aalborg Charter (1994). Charter of European cities & towns towards sustainability. In *Charter approved by the participants at the European Conference on Sustainable Cities & Towns in Aalborg, Denmark on* (Vol. 27)
2. Adamczewska H., Cechy narodowe polskiego miasteczka, Architektura 3-4, 1950
3. Adamczewska-Wejchert H., Wejchert K., Urbanistyka małego miasta-urbanistyka polska., [w:] *Nurt polskiej architektury*, Wrocław 1988
4. Alexander C.: Język wzorców. Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2008
5. Angelidou, M. (2014). Smart city policies: A spatial approach. *Cities*, 41, S3-S11
6. Anthopoulos, L. G., & Vakali, A. (2012). Urban planning and smart cities: Interrelations and reciprocities. In *the Future Internet Assembly* (pp. 178-189). Springer, Berlin, Heidelberg
7. Allen I., Making and Marking an Urban Framework to Integrate a Precinct. *The Architects Journal*, 4/1997
8. Allwinkle, S., & Cruickshank, P. (2011). Creating smarter cities: An overview. *Journal of Urban Technology*, 18, 1-16
9. Ashfaq Alm i Binayak Choudhury, Spatio-functional determinants of small towns: a case study of selected indian small towns, *Review of Urban & Regional Development Studies* Volume 28, Issue 2, 2016, dostp na <https://onlinelibrary.wiley.com>
10. Ashton I., red: *Heathly Cities*, Open University, Milton Keyens 1992
11. Audirac I., *Rural Sustainable Development in America*, 1997
12. Barca, F. An Agenda for a Reformed Cohesion Policy: A place-based approach to meeting European Union challenges and expectations; 2009. Retrieved: 15.09.2013, URL: http://ec.europa.eu/regional_policy/archive/policy/future/pdf/report_barca_v0306.pdf.
13. Bagiński, *Techniki i metody badawcze w planowaniu przestrzennym* 1997
14. Bradecki T., Stangel M.: The image of Density – Challenges of Delivering Compact Urban Structure in Contemporary Urban Design in Poland. *ACEE*, No. 3/2011, Gliwice 2011
15. Bartosiewicz B., Marszał T., *Kierunki i uwarunkowania rozwoju małych miast z perspektywy 20 lat transformacji*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2011
16. Bartosiewicz B., Marszał T., *Przemiany przestrzeni i potencjału małych miast w wybranych regionach Polski z perspektywy 20 lat transformacji*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2011
17. Beatley, T. (2000). Green Urbanism: Lessons from European Cities. *Green urbanism: learning from European cities*. Island Press, Washington DC, 3-26. Beugelsdijk S., van Schaik T., 2005, Social capital and growth in European regions: an empirical test, *European Journal of Political Economy*, 21, s. 301-324.
18. BELL D., JAYNE M., "Small cities? Towards a research agenda". *International Journal of Urban and Regional Research*, 33(3): 683-699, 2009 <<https://doi.org/10.1111/j.1468-2427.2009.00886.x>>
19. Ben-Josef, Eran. 2000. Smarter standards and regulations: Diversifying the spatial paradigm of subdivisions. In *Smart growth: Form and consequences*, ed. Terry Szold and A. Carbonell, 110-27. Cambridge, MA: Lincoln Institute of Land Policy
20. Bielik M., Schneider S., König R.: *Parametric Urban Patterns. Exploring and integrating graph-based spatial properties in parametric urban modeling*. Bauhaus-University, Weimar 2012.
21. Billert A., *Współczesne problemy rozwoju i rewitalizacji. Lokalny Program Rewitalizacji – nowy instrument dla zintegrowanego planowania i wdrażania rozwoju i rewitalizacji miast*. Referat opublikowany w związku z II Konferencją Rewitalizacyjną w Zielonej Górze, 2006
22. Böhm A., *Piękno przestrzeni rozległej*, *Czasopismo Techniczne* 13, Architektura z. ^-A, s. 19-23.
23. Buczek G., Gzell S., 2012. Samorząd gminny a ład przestrzenny; materiały z Seminarium Centrum Europejskich Studiów Regionalnych i lokalnych; Uniwersytet Warszawski 12.04.2012r.

24. Borys T., Wskaźniki zrównoważonego rozwoju, Wydawnictwo Ekonomia i Środowisko Warszawa-Białystok, 2005
25. Borys T., *Wskaźniki ekorozwoju*, Wydawnictwo Ekonomia i Środowisko, Białystok 1999.
26. Broll R., *Ekonomia i zarządzanie miastem*. Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im Oskara Langego we Wrocławiu, 2004
27. Brol, R., Maj, M., Strahl, D.: *Metody typologii miast*, Skrypty AE im. Oskara Langego, Wrocław 1990, s. 35.
28. Bronk B. (red.), *Czaplinek 1945-2009 cz. I – Historia powrotu do macierzy, Czaplinek 1945-2009 cz. II – Trud wrastania oraz Czaplinek 1945-2009 cz. III – Ku społeczeństwu obywatelskiemu*, Stowarzyszenie Przyjaciół Czaplinka, Czaplinek 2009
29. Brzeziński C., *Wybrane problemy planowania przestrzennego w Polsce*, [w:] Acta universitatis Iodiciensis, folia oeconomica 289, 2013, s. 105.
30. Brzozowy A., Smart City w Krajowej Polityce Miejskiej 2023, w: *Inteligentne miasta i regiony*, nr 1/2016(1), s. 20-21.
31. Buko J., Rola Funduszy Unijnych w rozwoju społeczno - gospodarczym regionu, Zeszyt Naukowy Uniwersytetu Szczecińskiego nr 753, Szczecin 2013.
32. Burgess, R. (2000). The compact city debate: A global perspective. *Compact cities: Sustainable urban forms for developing countries*, 9-24.
33. Burgess, R., & Jenks, M. (Eds.). (2002). *Compact cities: sustainable urban forms for developing countries*. Routledge
34. Carlowitz H.C., *Sylvicultural oeconomica, oder Hasusswirthliche Nachricht und Naturmäßige Anweisung zur Wilden Baum-Zucht*, 1713, ISBN 978-3-86381-44-1.
35. Caulfield I., Schultz J., *Planning for change: strategic planning in Local Government*, Longman 1994
36. Courtney P., Errington A. *The Role of Small Towns in the Local Economy and Some Implications for Development Policy in: Local Economy, Volume 15, Issue 4*, 2000
37. Chevin D.: *New urban living for London – the making of East Village*. Smith Institute, Londyn 2012r.
38. Chlebowska A. (red.), *IHiSM US, Maszewo i okolice na przestrzeni wieków*, Szczecin 2008
39. Chłóń-Domińczak, I. Magda, *Opieka nad dziećmi do lat 3 w Polsce – diagnoza oraz rekomendacje dotyczące zmian*. Ekspertyza opracowana na potrzeby Zespołu ekspertów ds. wypracowania rekomendacji w zakresie polityki rodzinnej przy Kancelarii Prezydenta RP, Warszawa 2013
40. Chmielewski, J. M. (2010). *Teoria urbanistyki w projektowaniu i planowaniu miast*. Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej
41. Chmielewski J.M., *Teoria i praktyka planowania przestrzennego. Urbanistyka Europy.*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, Warszawa 2016.
42. Chmielewski J.M., *Funkcjonalno-przestrzenne problemy ośrodków centralnych małych miast i średnich w Polsce*, Wydawnictwo Politechniki Warszawskiej, Warszawa 2001.
43. Chmielewski J.M., *Rola miejskich przestrzeni publicznych*. „Urbanistyka”.
44. Chojnicki Z., *Koncepcja terytorialnego systemu społecznego*, Przegląd Geograficzny, 60(3) , s. 491-510, 1989.
45. Cieisiółka P., *Finansowanie rozwoju miast z funduszy europejskich na rzecz rewitalizacji*, www.urbanistyka.info.
46. Cieślak M.(red.), *Demografia. Metody analizy i prognozowania.*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1984.
47. Czernik L., „Układ strukturalny pasa brzegowego Pomorza Zachodniego.” artykuł recenzowany w „Zintegrowane zarządzanie obszarami przybrzeżnymi w Polsce –stan obecny i perspektywy”, cz.2: „Brzeg Morski - Zrównoważony.” redakcja: Kazimierz Furmańczyk; wydawnictwo: Print Group Daniel Krzanowski, Szczecin 2006; str. 107-121
48. Czarski E., *Wskaźniki zrównoważonego rozwoju Polski*, s. 18, Katowice 2011
49. Clark P., *Urban Capacity Methodologies*. Town & Country Planning, t66, 9/197

50. Czernik L., Ziernicka A., „Kształtowanie przestrzeni wsi podmiejskiej – raport z badań obszaru oddziaływania miasta Szczecina.” Książka, pierwsze wydanie; wydawnictwo: „hogben” Szczecin 2007
51. Czernik L., „Integracja regionalna transgranicznego układu Pomorza Zachodniego.” artykuł recenzowany w kwartalniku: „Przestrzeń i forma.” wydawnictwo: „hogben” Szczecin 2005, nr 1, str.45-68,
52. Dantzig G.B., Saaty T.L.: Compact City: Plan for a Liveable Urban Environment. W.H. Freeman, 1973
53. Dembowska Z., Systemy planowania przestrzennego wybranych krajów Unii Europejskiej. Instytut Gospodarki Przestrzennej i Komunalnej, Warszawa 1999.
54. Deth van J.W., 2002, Measuring social capital: orthodoxies and continuing controversies, International Journal of Social Research Methodology, 6, 1, 79-92
55. Domański R., Geografia ekonomiczna. Ujęcie dynamiczne, Wydawnictwo naukowe PWN, 2006.
56. Elsasser, H. Ist eine Kleinstadt mehr als eine kleine Stadt? In: Kleinstädte – Motoren im ländlichen Raum. Tagungsband; 1998. p. 10-18.
57. Filar P., Kubicki P. (red.): Miasto w działaniu. Zrównoważony rozwój z perspektywy oddolnej. Instytut Obywatelski, Warszawa 2012
58. Freino H., „Kształtowanie indywidualnego charakteru miast w równoważeniu globalnych i lokalnych aspektów krajobrazu miejskiego.” „Modeling of individual character of cities as means to balance the global and local aspects of townscape.” referat recenzowany w materiałach pokonferencyjnych: „Oblicza Równowagi. Architektura, urbanistyka, planowanie u progu międzynarodowej dekady edukacji na rzecz zrównoważonego rozwoju.” „Aspects of Equilibrium. Architecture, urban design, planning at threshold of one decade of education for sustainable development” Wydział Architektury Politechniki Wrocławskiej, Wrocław, 23-25 czerwiec 2005; Wydawnictwo Politechniki Wrocławskiej, Wrocław 2005; str. 457 -464;
59. Giddens A., Socjologia Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, 2006.
60. Grabow B., Städte für ein nachhaltiges Deutschla, Erarbeitet vom Deutschen Institut für Urbanistik (Difu), 2011
61. Gordon G. L., Strategic Planning for Local Government, International City-Country Menagment Association, Washington 1995
62. Gorzelak G., Smętkowski M., Metropolia i jej region w gospodarce informacyjnej.
63. Guzik R. i inni, Analiza relacji funkcjonalno-przestrzennych między ośrodkami miejskimi i ich otoczeniem. Raport Końcowy, Kraków 2015
64. Gwiazda M., Zawadzka M., Finansowanie zwrotne rozwoju miast ze środków UE - Inicjatywa JESSICA, Warszawa 2012.
65. Gyurkovich J., Przyszłość miasta - miasto przyszłości., Czasopismo Techniczne PK, Kraków 2006
66. Gyurkovich M., Hybrydowe przestrzenie kultury we współczesnym mieście europejskim., Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, Kraków 2013
67. Gzell S., "Metody rewaloryzacji układów zabytkowych miast średnich i małych na wybranych przykładach miast Polski Centralnej", 1981
68. Gzell S., Fenomen małomiejskości, PWN, Warszawa 1987
69. Gzell S., Rekereacja jako jeden z czynników rozwoju- na przykładzie Mszyny", praca doktorska, 1978
70. Gzell S., Miasto jako przedmiot badań urbanistyki, [w:] B. Jałowiecki(red.), *Miasto jako przedmiot badań naukowych w początkach XXI wieku*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2008, s. 19-27.
71. Gzell S.: Miałotwórcza rola transportu w teorii urbanistyki. Czasopismo Techniczne, Architektura, R. 107, z. 1-A, Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, Kraków 2010a. 43. Gzell S.: Na co nam architektura? Po co nam urbanistyka? Wykład z okazji przyznania doktoratu honoris causa Politechniki Poznańskiej, Poznań 2010

72. Gzurkovich J., "Małe miasta - alternatywa dla współczesnych procesów urbanizacji", w: Przyszłość miast średniej wielkości, Wydział Architektury Politechniki Śląskiej, Gliwice 2013, s.39-42
73. Haas T.: *Sustainable Urbanism and Beyond. Rethinking Cities for the Future*. Rizzoti, New York 2012.
74. Hague, C. *Small Towns in a Small Country. Findings from the Small Towns Initiative of the Built Environment Forum. Scotland. Built Environment Forum Scotland*. Retrieved: 15.09.2013, URL: <http://www.befs.org.uk/uploads/SmallTowns/13.09.03-Small-Towns-Report.pdf>.
75. Hall T., *Planning and Urban Growth in teh Nordic Countries*. E & F N SPON, London 1991
76. Hanzl M., Monitoring procesów zagospodarowania przestrzennego na poziomie gminnym z zastosowaniem technologii SIP, *Roczniki Geomatyki, TOM V, Zeszyt 4, Polskie Towarzystwo Informatyki Przestrzennej*, 2007, s.17-23.
77. Harańczyk A., *Miasta Polski w procesie globalizacji gospodarki*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1998
78. Harańczyk A., *Uwarunkowania i konsekwencje procesu kurczenia się miast w Polsce*, Wydawnictwo CeDeWu, Warszawa 2016
79. Healey P., 2007, *Urban Complexity and Spatial Strategies. Towards a Relational Planning for Our Times*, Routledge Taylor& Francis Group, London and New York.
80. Heffner K., *Małe miasta a rozwój lokalny i regionalny.*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Katowicach, Katowice 2005
81. Heffner K., Marszał T., *Rewitalizacja, gentryfikacja i problemy rozwoju małych miast*, PAN Komitet przestrzennego Zagospodarowania Kraju, Warszawa 2011.
82. Heffner K., *Funkcjonowanie miast małych w systemie osadniczym polski w perspektywie 2033r., Przestrzeń publiczna małych miast*, PAN Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju, Warszawa 2012.
83. Heffner K., Marszał T., *Przestrzeń publiczna małych miast*, PAN Komitet przestrzennego Zagospodarowania Kraju, Warszawa 2012.
84. Heijden van der Kees, *Planowanie scenariuszowe w zarządzaniu strategicznym*. Dom Wydawniczy ABC, Kraków 2000.
85. Homsy G., Warner M., *Defying the Odds: Sustainability in Small and Rural Places*
86. Jałowicki B., *Człowiek w przestrzeni miasta.*, Śląski Instytut Naukowy, Katowice 1980
87. Jałowicki B., *Społeczne wytwarzanie przestrzeni.*, Książka i Wiedza, Warszawa 1988
88. Jałowicki B. (red.), *Miasto jako przedmiot badań naukowych w początku XXI wieku*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2008.
89. Janowski P., *Salezjanki w Połczynie Zdroju w latach 1946-2006- tom I serii Pomorze Środkowe. Dzieje i kultura*, Wydawnictwo UMiG Połczyn –Zdrój, Połczyn-Zdrój, Świdwin 2007
90. Jeleński T.: *Urbanistyka i gospodarka przestrzenna*, [w:] Bergier T., Kronenberg J. (red.): *Wyzwania zrównoważonego rozwoju w Polsce*. Fundacja Sendzimira, Kraków 2010.
91. Jeżak J., M. W. Wierchowski, *Wpływ decyzji o warunkach zabudowy na ład przestrzenny polskich miast*, [w:] *Świat Nieruchomości, ŚN-WOREJ* 89/2014, s. 25-29.
92. Jędrzejczyk D., *Podstawy geografii ludności*, Wydawnictwo Akademickie Dialog, Warszawa 2001.
93. Kachniarz T., *Zagospodarowanie przestrzenne małych miast*, Agencja Wydawnicza Instytutu Gospodarki Przestrzennej i Komunalnej, Warszawa, 1993
94. Kardaś A., Turek A., *Efekty realizacji programów rewitalizacji na przykładzie wybranych małych miast, Przestrzeń i Forma* 22', Szczecin 2014.
95. Karta Ateńska (Charter of Athens) 1933, tłumaczenie angielskie, Harvard University, www.getty.edu/conservation/publications_resources/research_resources/charters/charter04.html.
96. Karta Lipska na rzecz zrównoważonego rozwoju miast europejskich. Lipsk 2007 (
97. Kaufman D., Meili R., *Leaves in the wind? Local policies of small and medium-sized towns in metropolitan regions*, *European Planning Studies*, 10.1080/09654313.2018.1535576, (1-21),(2018).

98. Kępka M. i inni, *Audyt Turystyczny Województwa Zachodniopomorskiego na zlecenie Urzędu Marszałkowskiego Województwa Zachodniopomorskiego*, Szczecin 2013
99. Klaassen L., Molle W. T., Paelinck J. H. S., 1981, *Dynamics of Urban Development*, Gower, Aldershot.
100. Knox P., Mayer H., *Kleinstädte und Nachhaltigkeit. Konzepte für Wirtschaft, Umwelt und sozial Leben*, www.journal360.de, 2009
101. Kobylarczyk J., *Ocena jakości środowiska zamieszkania w wybranych miastach województwa podkarpackiego po okresie "transformacji" w pierwszej dekadzie XXI wieku*, Kraków 2013.
102. Kobylarczyk J., *Jakość środowiska mieszkaniowego w strefie centralnej wybranych miast województwa podkarpackiego*, Kraków 2007
103. Kobylarczyk J., *Przestrzeń a bezpieczeństwo - wybrane przykłady*, [w:] *Przestrzeń bezpieczna. Urbanistyczne i architektoniczne uwarunkowania kształtowania przestrzeni miejskiej dla zwiększenia bezpieczeństwa mieszkańców*, Katedra Odnowy i Rozwoju Zespołów Urbanistycznych, Politechnika Krakowska, Kraków 2005
104. Kobylarczyk J., *Jakość środowiska mieszkaniowego w strefie centralnej Łańcuta*, Politechnika Krakowska, Kraków 2010
105. Kobylarczyk J., *Jakość środowiska mieszkaniowego w strefie centralnej Jarosławca*, Politechnika Krakowska, Kraków 2009
106. Komisja Wspólnot Europejskich: BIAŁA KSIĘGA: Plan utworzenia jednolitego europejskiego obszaru transportu – dążenie do osiągnięcia konkurencyjnego i zasobooszczędnego systemu transportu, KOM (2011) 144, Bruksela 2011
107. Komisja Wspólnot Europejskich: Komunikat komisji do rady i parlamentu europejskiego, dotyczący strategii tematycznej w sprawie środowiska miejskiego. Bruksela 2006.
108. Komisja Wspólnot Europejskich: ZIELONA KSIĘGA: W kierunku nowej kultury mobilności w mieście, KOM (2007) 551, Bruksela 2007.
109. Korzeniak G., *Zintegrowane planowanie rozwoju miast - propozycja modelu*, Instytut Rozwoju Miast, Kraków 2011
110. Kosiński W., *"Miasto i piękno miasta"*, Politechnika Krakowska 2011
111. Kosiński W., „Krajobraz małych miast turystyka - silne i słabe strony”. Materiały Drugiej Konferencji Naukowej AWF-AP „Ochrona krajobrazu - szanse i zagrożenia dla turystyki i rekreacji” w Trzebinie 9-11 2001. Red. Nauk. S. Bartosik. Trzebinia 2001, s. 10 – 17.
112. Kosiński W., „Małe miasta - zabytkowy krajobraz i turystyka”. *Krajobrazy Dziedzictwa Narodowego* 1 (5) 2001. Red. A. Michałowski z zespołem. Wyd. Ośrodek Ochrony Zabytkowego Krajobrazu. Warszawa 2001, s. 11-21.
113. Kosiński W., „Małe miasta w Polsce – potencjał rozwojowy – diagnoza i prognoza”. W: „Kongres Kultury Polskiej 2000. Wiedza o kulturze polskiej u progu XXI wieku. Architektura i dobra kultury. Tożsamość i kontynuacja tradycji”. Kraków 2000. Red. J. Bogdanowski. Kraków 2000, s. 87-100
114. Kosiński W., „Problemy aktywizacji turystycznej małych miast w warunkach transformacji”. W: *Strategie rewaloryzacji miast w Polsce i innych krajach. Materiały z konferencji zorganizowanej przez Sekcję Historii Architektury i Urbanistyki oraz Konserwacji Zabytków Komitetu Architektury i Urbanistyki PAN*. Red. Nauk. T. Zarębska. Warszawa 2000, s. 79-112.
115. Kosiński, W. „Aktywizacja turystyczna małych miast – aspekty architektoniczno-krajobrazowe”. Red. Kuśnierz, K. Wyd. Politechnika Krakowska. Kraków, 2000
116. Kosiński, W., „Perspektywy małych miast historycznych”. Materiały konferencji „Kraków 2000” (23/26 10 2000 w Krakowie). Streszczenia. Red. Nauk. A. Kadłuczka. Kraków 2000 s.122. Pełny artykuł zasygnalizowany w streszczeniu jak wyżej. „Perspektywy małych miast historycznych” Międzynarodowa Konferencja Konserwatorska Kraków 2000 – Dziedzictwo kulturowe fundamentem rozwoju cywilizacji - Kraków 23/26 października 2000 – Materiały konferencyjne” Instytut Historii Architektury i Konserwacji Zabytków WAPK. Red. A. Kadłuczka. Kraków 2002, s. 400 – 407.
117. Kowalczyk M., *Rozwój małych miast - stymulatory i bariery*, [w:] *Człowiek i Środowisko* 32(3-4)2008, s. 73-85

118. Kowalewski A., 2009, Kryzys planowania miast w Polsce. Źródła i kierunki zmian, Problemy Urbanistyczne. Przegląd Urbanistyczny Nr 1/2009.
119. Kowalewski A., Koszty patologii przestrzennych: [http://www. Kongres budownictwa.pl /html/ aktualności. html](http://www.Kongresbudownictwa.pl/html/aktualności.html), 2012
120. Kozłowski J., Rola planowania w kontekście zrównoważonego rozwoju: cele, zadania, obowiązki i proces. Przyczynek do ewolucji podejścia interdyscyplinarnego. Problemy Rozwoju Miast 1/2, 2009
121. Kozłowski J., Zintegrowane planowanie zrównoważonego rozwoju- zarys metodyki, IRM, Kraków 2012
122. Krasowska K., "Ewolucja potencjału rozwojowego małego miasta z uwagi na uwarunkowania regionalne - przykład Barlinka", w: Przyszłość miast średniej wielkości, Wydział Architektury Politechniki Śląskiej, Gliwice 2013
123. Kuryłowicz E., *Miasto jako przedmiot badań architektury*, [w:] B. Jałowiecki(red.), *Miasto jako przedmiot badań naukowych w początkach XXI wieku*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2008, s. 28-49.
124. Latour S., „Krajobraz kulturowy miast na Pomorzu Zachodnim”, w: „Kierunki transformacji polskich miast u progu wstąpienia do Unii Europejskiej” – materiały konferencji naukowej, Szczecin 2001
125. Latour S., Rewaloryzacja małych miast na Pomorzu Zachodnim, PWN, W-a – Poznań 1981
126. Latour St., Rewaloryzacja małych miast województwa szczecińskiego, w: Kwartalnik Architektury i Urbanistyki, tom XXIII, zeszyt 4, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1978, s.327-359.
127. Lisowski A., Miejski kontekst rozwoju zrównoważonego i krajobrazu, [w:] Znaczenie badań krajobrazowych dla zrównoważonego rozwoju. Profesorowi Andrzejowi Richlingowi w 70. Rocznicę urodzin i 45-lecie pracy naukowej, Wydział Geografii i Studiów Regionalnych Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2007, s. 111-120
128. Liszewski S. Krajobraz miasta a warunki życia., [w:] Znaczenie badań krajobrazowych dla zrównoważonego rozwoju. Profesorowi Andrzejowi Richlingowi w 70. Rocznicę urodzin i 45-lecie pracy naukowej, Wydział Geografii i Studiów Regionalnych Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2007, s. 99-110
129. Lorens P, Martyniuk-Pęczek J.(red.), Zarządzanie rozwojem przestrzennym miast, Wydawnictwo Urbanista, Gdańsk, 2010
130. LYNCH Kevin, *Obraz miasta*, Wydawnictwo Archivolta, 2011,
131. Łopuch W., *Nowe Warpno i Okolice/Neuwarp und Umgebubg*, Wydawnictwo Stowarzyszenie Czas Przestrzeń Tożsamość, 2014
132. Mania W., 2007: Miasto planisty, miasto artysty. [w:] Genius Loci (dod. do Urbanisty), 3/2007.
133. Markowski T, 2009, Polityka miejska państwa, cele, priorytety, instrumenty, Przegląd Urbanistyczny.Rok I Tom I, 2009
134. Markowski T., Zarządzanie rozwojem miast., Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1999r.
135. Markowski T., Funkcjonowanie gospodarki przestrzennej – założenia budowy modelu zintegrowanego planowania i zarządzania rozwojem [w:] System planowania przestrzennego jego rola w strategicznym zarządzaniu rozwojem kraju, pod red T. Markowskiego i P. Żubera Studia KPZK PAN Tom CXXXIV.
136. Markowski T., Planowanie przestrzenne i instrumenty jego realizacji w świetle teorii ułomnych rynków, [w:] Zarządzanie rozwojem przestrzennym miast, red. Lorens P, Martyniuk-Pęczek J. Wydawnictwo Urbanista Gdańsk
137. Marshall S.: Science, pseudo-science and urban design. Urban Design International, No. 17/2012.
138. Marszał T., *Struktura funkcjonalna małych miast*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2011
139. Marzęcki W. (red.), *Czasopismo Naukowe Przestrzeń i forma* nr 23/1_2015, Wydawnictwo Uczelniane Zachodniopomorskiego Uniwersytetu Technologicznego w Szczecinie Szczecin 2015

140. Maslow A.H., *Motivation and Personality*, Longman, New York, 1970.
141. Mazur - Belezyn K., Współczesne podstawy rozwoju małych miast na przykładzie sieci miast Cittaslow, [w:] *Problemy Rozwojowe Miast*. Kwartalnik Naukowy Instytutu Rozwoju Miast Rok XI, Zeszyt III/2014, s. 39-45
142. Mierzejewska L., *Przyrodnicze aspekty rozwoju zrównoważonego.*, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań 2003.
143. Müller G., Städte für ein nachhaltiges Deutschland, BMZ- Informationbroschüre 3/2014, www.bmz.de
144. Mierzejewska L., Zrównoważony rozwój miasta: Aspekty planistyczne. [w:] *Wybrane problemy rozwoju i rewitalizacji miast: aspekty poznawcze i praktyczne*
145. Mostafavi M. (ed.): *Ecological Urbanism*. Harvard University Graduate School of Design, Lars Müller Publishers 2010
146. Nowak M. J., Decyzja o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu – wady, zalety i postulowane zmiany [w:] *Kierunki reformy prawa planowania i zagospodarowania przestrzennego*, redakcja naukowa I. Zachariasz, LEX a Wolters Kluwer business, Warszawa 2012 s. 132
147. Noworól A., 2007, *Planowanie rozwoju terytorialnego w skali regionalnej i lokalnej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
148. Ostrowski W., *Urbanistyka współczesna*, Arkady, Warszawa 1975.
149. Owusu G., *The Role of Small Towns in Regional Development and Poverty Reduction in Ghana*, Population, Space and Place Volume 14, Issue 6, 200
150. Pangsy-Kania S., *System zarządzania rozwojem w Polsce i rola w nim dokumentów strategicznych*, [w:] *Studia z Polityki Publicznej*, Szkoła Główna Handlowa nr 3 2015, Warszawa 2015, s. 121-137.
151. Paszkowski Z., *Miasto idealne w perspektywie europejskiej i jego związki z urbanistyką współczesną*, Kraków 2011
152. Paszkowski Z., *Rewitalizacja średniowiecznych małych miast Pomorza Zachodniego*, Szczecin 2014
153. Paszkowski Z., *Małe miasta w Polsce ich szanse rozwoju wobec wdrażania polityki spójności i rewitalizacji zintegrowanej w: Przestrzeń i Forma '23*, Szczecin 2015, s. 40.
154. Paszkowski Z., *Architektura i urbanistyka jako dyscyplina naukowa*, [w:] *Architektura, urbanistyka, nauka*, ISBN: 978-83-01-20336-8, (s. 109-117), PWN Warszawa 2018
155. Paszkowski Z., Czarnecki L., *Problems of technical maintenance of housing resources in Poland*
156. [w:] *MATERIAŁY BUDOWLANE* (ISSN: 0137-2971, Zeszyt: 5, Strony: 113-114), Warszawa 2016
157. Paszkowski Z., Czarnecki L., *Revitalization of urban area: theory and practice*, [w:] *MATERIAŁY BUDOWLANE* (ISSN: 0137-2971, Zeszyt: 5, Strony: 138-140), Warszawa 2016
158. Paszkowski Z., *Małe miasta w Polsce i ich szanse rozwoju wobec wdrażania polityki spójności i rewitalizacji zintegrowanej*, [w:] *Przestrzeń i Forma* (ISSN: 1895-3247, EISSN: 2391-7725, Tom: 1, Zeszyt: 23/1, s. 37-58), Szczecin 2015
159. Paszkowski Z., *Ideal future city in relation to urban tendencies in Poland*, *Czasopismo Techniczne. Architektura = Technical Transactions. Architecture* (ISSN: 0011-4561, Tom: 111, Zeszyt: 1, 1-A, s.159-177), Kraków 2014
160. Paszkowski Z., *Panel urbanistyczno-architektoniczny nt. Architektoniczne klucze badania przestrzeni miasta*, [w:] *Kształtowanie współczesnej przestrzeni miejskiej*, ISBN: 9788323514282 (s. 465-472), Warszawa 2014
161. Paszkowski Z., Kozłowska I. , Gołębiowski J., *Problematyka ochrony i konserwacji zabytków architektury w nauczaniu wyższym na Wydziale Budownictwa i Architektury Zachodniopomorskiego Uniwersytetu Technologicznego w Szczecinie*, [w:] *Nauczanie i popularyzacja ochrony dziedzictwa: praca zbiorowa*, ISBN: 9788393470839 (s. 171-180) Warszawa 2014
162. Paszkowski Z., *Problemy utrzymania miejskich zasobów budowlanych*, [w:] *Budownictwo na obszarach zurbanizowanych: nauka, praktyka, perspektywy*, ISBN: 9788379470709 (s. 153-164), Lublin 2014

163. Paszkowski Z., Schneider-Skalska G., Węclawowicz-Bilska E., Tendencje w rozwoju polskiej urbanizacji [w:] *Przestrzeń życia Polaków*, ISBN: 9788392004929 (s. 15-35), Warszawa 2014
164. Paszkowski Z., Wartość autentyzmu w procesie rewitalizacji, [w:] *Wartościowanie zabytków architektury*, ISBN: 9788393470853 (s. 181-186) Lublin 2013
165. Paszkowski Z., Rewitalizacja i rozwój miast w Polsce – uwarunkowania i scenariusze w świetle doświadczeń europejskich, [w:] Lorens P. (red.), *Rewitalizacja miast w Polsce. Pierwsze doświadczenia*, Biblioteka urbanisty, t. 10, „Urbanista”, Warszawa 2007,
166. Patrişor A.I., L.E. Patrişor, *The Shifting Relationship between Urban and Spatial Planning and the Protection of the Environment: Romania as a Case Study. "present Environment and Sustainable Development"*, s. 268-276, 2013.
167. Pawlak R., *Ochrona struktury przestrzennej małych miast polskich na tle przemian społeczno-gospodarczych kraju.*, Zeszyty Naukowe IPU PK nr 7/00, Kraków 2000
168. Pawłowska K., *"Idea swojskości miasta"*, Politechnika Krakowska, 2001
169. Pawłowska K., *"Idea swojskości w urbanistyce i architekturze miejskiej"*, Politechnika Krakowska, 1996
170. Petelenz M., *Kształtowanie pozytywnych cech przestrzennych w strefie obrzeżnej.*, Czasopismo Techniczne PK, Kraków 2004
171. Petelenz M., *Poczucie tożsamości lokalnej.*, Czasopismo Techniczne PK, Kraków 1993
172. Petelenz M., *Wpływ panoramy na tożsamość i atrakcyjność miasta.*, Czasopismo Techniczne PK, Kraków 2013
173. Pęski W., *Zarządzanie zrównoważonym rozwojem miast*, Arkady, Warszawa 1999
174. Piskorski J.M., *Miasta księstwa szczecińskiego do połowy XIV wieku*, Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Poznań-Szczecin 2005.
175. Piskorski J., *Pomorze Zachodnie: ziemia, ludzie, historia (zamiast wstępu)* [w:] *Pomorze Zachodnie poprzez wieki*, wyd. Zamek Książąt Pomorskich, Szczecin 1999, s. 5.
176. Potoczek, Potoczek A., 2003, *Polityka regionalna i gospodarka przestrzenna*, Agencja Tonik i Centrum Kształcenia i Doskonalenia Kujawscy, Toruń 2003, s. 149.
177. Puzdrakiewicz K., *Zielona infrastruktura jako wielozadaniowe narzędzie zrównoważonego rozwoju*, [w:] *Studia miejskie* tom 27 (2017) s. 155-174
178. Regulski J., *Rozwój miast w Polsce*, Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 1980.
179. Raczyk A., *Metody Badania przedsiębiorczości oparte na rejestrze podmiotów gospodarki narodowej*, [w:] *Przedsiębiorczość i edukacja*, IGUP, Kraków 2009, s. 133-146
180. Wiśniewska A.M., *Małe i średnie przedsiębiorstwa w rozwoju gospodarczym województwa mazowieckiego*, [w:] *Zeszyty Naukowe Uczelni Vistula*, Akademia Finansów i Biznesu Vistula w Warszawie, Warszawa 2013
181. Regulski J., *Planowanie miast*, PWN, Warszawa 1986.
182. Rembarz G., *"Stadtumbau OST" - program ratowania miast wschodnich landów*
183. Rembarz G.: *Rola przestrzeni publicznej w odnowie i kształtowaniu miejskiego środowiska mieszkaniowego*, [w:] Lorens P., Maryniuk-Pęczek J. (red.): *Zarządzanie rozwojem przestrzennym miast*. Wydawnictwo Urbanista, Gdańsk 2010
184. Rykwert J., *Pokusa miejsca. Przeszłość i przyszłość miast*, Międzynarodowe Centrum Kultury, Kraków 2013
185. Ruoppila S., 1998, *The changing urban landscape of Tallinn*, *The Finish Journal of Urban Studies*, 35, 3, 36-43.
186. Rutyna H., *Miasto z widokiem na uzdrowisko*, [w:] *Przestrzeń i forma* nr 23/1 (2015), Szczecin 2015, s. 171-182
187. Rykwert J., *Pokusa miejsca. Przeszłość i przyszłość miasta*, Międzynarodowe Centrum Kultury, Kraków 2013.
188. Rymar E., *Pyrzyce i okolice przez wieki*, Wydawnictwo Pyrzyca Biblioteka Publiczna, Pyrzyce 2009 Naukowe Scholar, Warszawa 2008, s. 105-119
189. Rzeńca, *EkoMiasto. Wiedza i kompetencje dla potrzeb zrównoważonego rozwoju miast*, <http://www.powykladzie.uni.lodz.pl>.

190. Safin Krzysztof i inni, *Foresight jako metoda kształtowania przyszłości*, publikacja w ramach projektu „Identyfikacja potencjału i zasobów Dolnego Śląska w obszarze nauka i technologie na rzecz poprawy jakości życia (Quality of Life) oraz wytyczenie przyszłych kierunków rozwoju. Badania metodami foresight”, Wrocław 2010.
191. Sagan I., *Miasto jako przedmiot badań geografii*, [w:] B. Jałowiecki (red.), *Miasto jako przedmiot badań naukowych w początkach XXI wieku*, Wydawnictwo
192. Sevtsuk A., Mekonnen M.: *Urban network analysis: a new toolbox for measuring city form in ArcGIS. Proceedings of the 2012 Symposium on Simulation for Architecture and Urban Design, Society for Computer Simulation International 2012.*
193. Schneider-Skalska G., *The form of urban structures- constancy or changeability, rigour or freedom?* [w:] *Czasopismo Techniczne Architektura*, z. 1-A, s. 191-208, Kraków 2014.
194. Schulz Ch. N., *Genius Loci. Towards a phenomenology of Architecture*, New York 1980
195. Servillo L., Atkins R., Hamdouch A., *Small and Medium -sized Towns in Europe: Conceptual, Methodological and Policy*
196. Siemiński W., *Rola dyskusji publicznej w planowaniu przestrzennym. Poradnik metodyczny*, Ministerstwo Infrastruktury, Instytut Gospodarki Przestrzennej i Mieszkalnictwa, Warszawa 2004
197. N. Sridharan, *Globalisation, Productive Spaces and Small Town Transformation: The Case of Machlipatnam and Pedana in Coastal Andhra Pradesh, Subaltern Urbanisation in India*, 10.1007/978-81-322-3616-0_20, (527-551), (2017).
198. Stangel M., *Kształtowanie współczesnych obszarów miejskich w kontekście zrównoważonego rozwoju.*, Wydawnictwo Politechniki Śląskiej, Gliwice 2013
199. Stangel M.: *Odnowa miast w społeczeństwie informacyjnym. Technologie Informacyjne i komunikacyjne w procesach rewitalizacji.* Wydawnictwo Politechniki Śląskiej, Gliwice 2009.
200. Stangel M.: *Proekologiczne kształtowanie struktury urbanistycznej nowych dzielnic miejskich*, [w:] Bać Z. (red.): *Habitaty proekologiczne*. Wrocław 2010.
201. Stangel M.: *Zrównoważona struktura urbanistyczna a jakość życia i marka dzielnicy.* Energia i Budynek, nr 2, Warszawa 2011
202. Sumień T., *Forma miasta. Kontekst i anatomia*, Instytut Geografii Przestrzennej i Komunalnej, Warszawa 1992
203. Szewczyk W., *Sprawiedliwość dystrybuowana jako charakterystyka funkcji podziału dóbr*, [w:] *Sprawiedliwość w kulturze europejskiej*, Kaute W., Słupik T., Turoń A., Uniwersytet Śląski w Katowicach, s. 37-46, Katowice 2011.
204. Szymańska D., Matczak A., 2002, *Urban system and urban population dynamics in Poland*, *European Urban and Regional Studies* 9, 1, 39-46.
205. Śleszyński P. i inni, *Planowanie przestrzenne w gminach*, Sedno Wydawnictwo Akademickie, Warszawa 2012.
206. Świć, H., 1994: *Rozwój miejskiej sieci osadniczej w makroregionie środkowowschodnim*, *Czasopismo Geograficzne* tom LXV zes. 3 – 4, PTG, Wrocław, s. 291 – 306.
207. Tambernacka M., *Urbanizacja a obszar działań administracji publicznej*, [w:] J. Supernat (red.) *Między tradycją a przyszłością w nauce prawa administracyjnego. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Janowi Bociowi*, Wrocław 2009 s. 750.
208. Tuszyński M., *Śródmiejskie osiedla mieszkaniowe z drugiej połowy XX w. w strukturze historycznego centrum wybranych miast Pomorza Zachodniego*, Szczecin 2005
209. *Urban Sprawl in Europe. The ignored Challenge*, EEA Report Nr 10, 2006, European Commission: European Environment Agency.
210. Vaishar A., *Milada Šťastná, Kateřina Stonawská*, *Small Towns – Engines of Rural Development in the South-Moravian Region (Czechia): An Analysis of the Demographic Development*, [w:] *Acta Universitatis Agriculturae Et Silviculturae Mendelianae Brunensis*, Volume 63, no. 4/2015, s. 1398-1405.
211. Valtenbergs Visvaldis *, González Ainhoab, Piziks Ralfsc, *Selecting indicators for sustainable development of small towns: The case of Valmiera municipality, ICTE in Regional Development*, Valmiera, Latvia 2013, s. 21-32

212. Walkiewicz L. (red.), *Darłowskie Zeszyty Naukowe*, Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Darłowskiej, Darłowo 2015
213. Waddell P., 2002, *Modeling Urban Development for Land Use, Transportation, and Environmental Planning*, APA Journal, Vol. 68, No. 3.
214. Wallis A., *Miasto i Przestrzeń*, PWN, Warszawa 1977
215. Wallis A., *Informacja i gwar – o miejskim centrum*, PIW, Warszawa 1979r.
216. Weeber H., Weeber R., *Baukultur Planning and Building in Germany*, Federal Ministry of Transport, Building and Urban Affairs, Berlin
217. Weidner S. *Stadtentwicklung unter Schrumpfbungsbedingungen. Leitfaden zur Erfassung dieses veränderten Entwicklungsmodus von Stadt und zum Umgang damit in der Stadtentwicklungsplanung*, Institut für Baubetriebwesen, Bauwirtschaft und Stadtentwicklung, Leipzig 2005
218. Wejman G., *Kamień Pomorski – miastoabytków*,
219. Węclawowicz G., *Geografia społeczna miast*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007. Ziernicka A., „Mierniki promocji gospodarczej gmin” artykuł recenzowany w: „Zarządzanie rozwojem lokalnym.” redakcja naukowa: Jerzy Rutkowski, Danuta Stawasz; Białystok 2005, Fundacja Współczesne Zarządzanie; seria: Zarządzanie publiczne, str. 57-65;
220. Woźniak M., *Ład przestrzenny jako paradygmat zrównoważonego gospodarowania przestrzenią*, [w:] Białostockie Studia Prawnicze, zeszyt 18, Białystok 2015, s. 167-182
221. Wrańa K., *Uwarunkowania i procesy rozwoju miast*, [w:] Śląskie Studia Regionalne, nr I 2010 s. 7-16
222. Ziernicka A., *Metody zapisu graficznego informacji w strategiach rozwoju w kontekście jakości zagospodarowania przestrzennego*, Wydawnictwo Uczelniane Zachodniopomorskiego Uniwersytetu Technologicznego, Szczecin 2013
223. Ziernicka., *Planowanie Zintegrowane* w: <http://strategie.zut.edu.pl>.
224. Zborowski A. i inni, *Struktury i trendy demograficzne oraz kapitał ludzki i aktywność społeczna*, [w:] *Badania funkcji, potencjału oraz trendów rozwojowych miast w województwie małopolskim*, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie, Kraków 2010
225. Ziobrowski Z. i inni, *Bariery modernizacji i rozwoju miast - identyfikacja i pokonywanie*, Urząd Mieszkalnictwa i Rozwoju Miast Instytut Gospodarki Przestrzennej i Komunalnej oddział w Krakowie, Kraków 1998.
226. Ziobrowski Z., *Gospodarowanie przestrzenią w świetle spójności z Unią Europejską: uwarunkowania, kierunki zmian*, w: *Problemy Rozwoju Miast* 4/1-2, 5-26, Kraków 2007
227. Ziobrowski Z., *Mierniki jakości przestrzeni miejskiej*, IGPIK, Warszawa 1996
228. Ziobrowski Z., *Urbanistyczne wymiary miast*, Instytut Rozwoju Miasta, Kraków 2012
229. Ziobrowski Z. *Zmiany jakości przestrzeni dużych miast w Polsce - mierniki i metody oceny*, IGPIK oddział w Krakowie, 1996 Kraków
230. Zuziak K., *Piękno nie jedyne*, [w:] *Czasopismo Techniczne* 13. Architektura 6-A, Kraków 2007.
231. Zwoliński A. " W poszukiwaniu utraconych przestrzeni publicznych małych miast. Możliwość urbanistycznej transformacji obszaru centrum Nowogardu. w: *Przestrzeń i Forma*'16, Szczecin s. 476
232. Zwoliński A., "Zastosowanie wirtualnego modelu miasta w transformacji krajobrazu miejskiego w oparciu o analizę dynamiki użytkowania przestrzeni publicznych", w: *Przyszłość miast średniej wielkości*, Wydział Architektury Politechniki Śląskiej, Gliwice 2013
233. Żuber P., 2011, *Terytorialny wymiar w polityce rozwoju – potrzeba zmian systemowych w świetle nowej generacji dokumentów planistycznych*. [w:] *System planowania przestrzennego i jego rola w strategicznym zarządzaniu rozwojem kraju*. Red. Markowski, T., Żuber P. Studia PAN KPZK, tom CXXXIV.

DOKUMENTY

1. Europejska Rada Urbanistów, Nowa Karta Ateńska 2003. Wizja miast XXI wieku, Liżbona 2003.
2. Uchwała Nr LXII/1069/2010 Rady Miejskiej w Barlinku z dnia 29 września 2010 r. w sprawie przyjęcia Lokalnego Programu Rewitalizacji miasta Barlinek na lata 2010 - 2020
3. Uchwała Nr LIII/451/2010 Rady Miejskiej w Połczynie Zdroju z dnia 29 września 2010 r. w sprawie przyjęcia Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Połczyn-Zdrój na lata 2010-2020
4. Uchwała Nr LX/500/10 Rady Miejskiej w Czaplinku z dnia 28 września 2010 r. w sprawie zatwierdzenia "Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Czaplinek na lata 2010 - 2015"
5. Uchwała nr XXI/289/05 Rady Miejskiej w Darłowie z dnia 12 stycznia 2005r. w sprawie zmiany Planu Rozwoju Lokalnego Miasta Darłowo na lata 2004-2006 z przedłużonym okresem programowania do roku 2013, Darłowo 2005
6. Uchwała nr VII/51/07 Rady miejskiej w Maszewie z dnia 21 czerwca 2007r. w sprawie przyjęcia Lokalnego Planu Rewitalizacji Obszarów Miejskich Miasta Maszewo na lata 2007-2013, Maszewo 2007
7. Uchwała nr V/22/2011 Rady Miejskiej w Maszewie z dnia 1 marca 2011r. w sprawie przyjęcia Planu Odnowy Miejscowości Maszewo na lata 2010 - 2017, Maszewo 2010
8. Strategia Rozwoju Miasta i Gminy Maszewo na lata 2007-2013, Maszewo 2007
9. Strategia Rozwoju Gminy Nowe Warpno na lata 2005-2007, Nowe Warpno 2005
10. Uchwała nr XVIII/106/2008 Rady Miasta w Nowym Warpnie z dnia 3 czerwca 2008 r. w sprawie uchwalenia studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Nowe Warpno
11. Gminny program opieki nad zabytkami Gminy Nowe Warpno na lata 2008-2012, Biuro Dokumentacji Zabytków, Szczecin 2008
12. Strategia Rozwoju Województwa Zachodniopomorskiego do roku 2015, Sejmik Województwa Zachodniopomorskiego, Szczecin 2000
13. Strategia Rozwoju Województwa Zachodniopomorskiego do roku 2020, Sejmik Województwa Zachodniopomorskiego, Szczecin 2005
14. Strategia Rozwoju Województwa Zachodniopomorskiego, Sejmik Województwa Zachodniopomorskiego, Szczecin 2010
15. Uszczegółowienie Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Zachodniopomorskiego na lata 2007-2013, Szczecin 2015
16. Komisja Europejska, Komunikat Komisji Europa 2020, Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu, Bruksela 2010
17. Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju, Krajowa Polityka Miejska - projekt, wersja I, Warszawa 2014
18. Ustawą z dnia 4 marca 2010r. o infrastrukturze informacji przestrzennej (Dz. U. Nr 76, poz. 1250 z 2016r.)
19. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. nr 80 poz. 717)
20. Dyrektywa 2007/2WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 14 marca 2007 r. ustanawiająca infrastrukturę informacji przestrzennej we Wspólnocie Europejskiej (INSPIRE)
21. Ustawa z dnia 8 marca 1990 o samorządzie gminnym (dz. U. z 2019 r. poz.506)
22. Strategia Bezpieczeństwo Energetyczne i Środowisko” – Cel 1. Zrównoważone gospodarowanie zasobami środowiska.
23. ESPON (2013), Benchmarking miast jako narzędzie kompleksowej oceny potencjału rozwojowego.
24. Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030, Warszawa 2011.
25. Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju, Warszawa 2011, s. 170

26. Ustawa z dnia 5 czerwca 1998r. o samorządzie województwa (Dz. U. 2017 poz. 1566, art.11 pkt 5).
27. Ustawa z dnia 6 grudnia 2006r. o zasadach polityki rozwoju (Dz. U. z 2017 poz. 1475 rozdz. 2)
28. Europejska Rada Urbanistów, Nowa Karta Ateńska 2003, Wizja miasta XXI wieku, Lizbona 2003.
29. Agenda 21 jest dokumentem programowym, który przedstawia sposób opracowania i wdrażania programów zrównoważonego rozwoju w życie lokalne. Dokument ten został przyjęty na konferencji „Środowisko i Rozwój” z inicjatywy ONZ w 1992 roku na II Konferencji w Rio de Janeiro. Jej polska wersja ukazała się w roku 1993 w opracowaniu „Dokumenty końcowe Konferencji Narodów Zjednoczonych Środowisko i Rozwój”.
30. Karta Lipska na rzecz zrównoważonego rozwoju miast europejskich dokument przyjęty w Lipsku, w dniach 24-25 maja 2007, z okazji nieformalnego spotkania ministrów z państw Unii Europejskiej w sprawie rozwoju miast i ich spójności terytorialnej.
31. Komisja Europejska, Komunikat Komisji Europa 2020, Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu, Bruksela 2010.
32. Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju, Krajowa Polityka Miejska - projekt, wersja I, Warszawa 2014.
33. Stowarzyszenie Forum Rewitalizacji powstało w roku 1998 z inicjatywy osób związanych z programami rewitalizacji prowadzonymi w niektórych miastach, jako miejsce integracji środowisk związanych z rewitalizacją, dyskusji istotnych zagadnień, wymiany doświadczeń i poglądów. Forum ułatwia poznanie programów rewitalizacji, jest rzecznikiem promotorem działań na rzecz rozwoju metod i systemów finansowania rewitalizacji zabudowy, programów społecznych, kulturalnych i gospodarczych. Pomaga przygotować i zrealizować wieloletnie, zaawansowane merytorycznie programy rewitalizacji, wykorzystując wszystkie założenia i możliwości programowe.
34. Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju, Wytyczne w zakresie realizacji zasady równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami oraz zasady równości szans kobiet i mężczyzn w ramach funduszy unijnych na lata 2014-2020, s. 7, Warszawa 2015.

WAŻNIEJSZE STRONY INTERENTOWE:

1. <http://www.mapadotacji.gov.pl/>
2. <http://www.rpo.wzp.pl/>
3. <http://www.mir.gov.pl/>
4. <http://www.mojapolis.pl/>
5. <http://www.bmz.de/>
6. <http://isocarp.org/>
7. <https://www.schwarzplan.eu/>
8. <http://www.ucl.ac.uk/urbanlab>
9. <http://www.citiesalliance.org/>
10. <http://eau.sagepub.com/>
11. <http://urbnews.pl/>
12. <http://www.urbanistyka.info/>
13. <http://www.tup.org.pl/>
14. <http://urbanclimate.stadachtig.nl/>
15. <http://www.funduszeuropejskie.gov.pl/>
16. <http://www.barlinek.pl/>
17. <http://www.barlinek24.pl/>
18. <http://bip.chojna.pl/>
19. <http://www.chojna.pl/>
20. <http://wrota.czaplinek.pl/>
21. <http://www.czaplinek.bip.net.pl/>

22. <https://www.darlowo.pl/pl/>
23. <http://www.darlowo.info/>
24. <http://www.darlowo.com/>
25. <http://www.ikamien.pl/>
26. <http://www.kamienpomorski.pl/>
27. <http://www.zrot.pl/>
28. <http://www.maszewo.pl/>
29. <http://www.maszewo.net.pl/>
30. <http://www.nowewarpno.pl/>
31. <http://www.polczyn-zdroj.pl/>
32. <http://polczynzdroj24.pl/>
33. <http://www.pyrzyce.um.gov.pl/>
34. <http://www.pyrzyce.pl/>
35. <http://pyrzyce24.eu/>
36. <http://www.trzebiatow.pl/>
37. <http://bip.umtrzebiatow.rekord.pl/>
38. www.stat.gov.pl
39. www.bdl.stat.gov.pl
40. www.starteg.stat.gov.pl
41. <http://eregion.wzp.pl/node>

Spis ilustracji

Ryc. 1 Schemat otoczenia miasta. Źródło: opracowanie własne autorki	5
Ryc. 2 Położenie badanych ośrodków na tle województwa zachodniopomorskiego i Polski. Źródło: opracowanie autora.....	8
Ryc. 3 Rozmieszczenie badanych miast w regionie, odległość od Szczecina stolicy Pomorza Zachodniego. Źródło: opracowanie własne autora.....	8
Ryc. 4 Liczba mieszkańców miast. Źródło: opracowanie autora na podstawie danych BDL GUS	9
Ryc. 5 Poziom skuteczności w pozyskiwaniu funduszy zewnętrznych UE. Źródło: opracowanie autora na podstawie danych BDL GUS	9
Ryc. 6 Zrównoważony rozwój w układzie łądów. Źródło: Opracowanie własne na podstawie Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030	40
Ryc. 7 Schemat możliwości wykorzystania SIP w jednostkach samorządu terytorialnego. Źródło: opracowanie autora	44
Ryc. 8 Mechanizm badania stopnia ładu zintegrowanego w miastach. Źródło: opracowanie autora.	50
Ryc. 9 Schemat selekcji elementarnego obszaru poddanego dalszym badaniom na przykładzie Miasta i Gminy Barlinek. Źródło: opracowanie autora	51
Ryc. 10 Schemat budowy i grupowania krajowych wskaźników rozwoju zrównoważonego.	53
Ryc. 11 Podział administracyjny województwa zachodniopomorskiego. Źródło: www.eregion.wzp.pl , dostęp z dnia: 15 lipca 2018.....	56
Ryc. 12 Historyczny zasięg regionu Pommern. Źródło: Piskorski J., Pomorze Zachodnie: ziemia, ludzie, historia	57
Ryc. 13 Struktura płci i wieku ludności województwa zachodniopomorskiego w latach 2004 i 2014. Źródło: opracowanie autora na podstawie danych BDL GUS.	60
Ryc. 14 Zmiana liczby mieszkańców w miastach objętych analizą (z prawej) i sąsiadujących obszarach wiejskich (z lewej) w latach 2004-2016. Źródło: opracowanie autora	61
Ryc. 15 Klasyfikacja miast według biologicznych grup wieku ludności w latach 1996-2016, Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z załącznika nr 1.....	64

Ryc. 16	Wskaźnik starzenia się podwójnego (double ageing) w badanych miastach Pomorza zachodniego w latach: 2002,2004,2008,2016 Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.	66
Ryc. 17	Saldo migracji w badanych miastach województwa zachodniopomorskiego w latach 2004-2009 oraz 2010-2016.	68
Ryc. 18	Stopa bezrobocia w % w I kwartale 2005 roku oraz IV kwartale 2013. Źródło: opracowanie autora na podstawie danych GUS oraz portalu: www.mojapolis.pl	69
Ryc. 19	Stopa bezrobocia w % w I kwartale 2005 roku oraz IV kwartale 2013 roku. Źródło: opracowanie autora na podstawie: www.mojapolis.pl , dostęp z dnia 15kwietnia 2017 r.	70
Ryc. 20	Stopień wykorzystania miejsc noclegowych w Polsce i województwie w latach 2010 – 2015. Źródło: opracowanie autora na podstawie danych GUS.	72
Ryc. 21	Mapa Zachodniopomorskiego Szlaku Żeglarskiego. Źródło: opracowanie autora	73
Ryc. 22	Struktura miast w Polsce wg liczby mieszkańców. Źródło: Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2015.	76
Ryc. 23	Struktura osadnicza Polski. Źródło: opracowanie Instytutu Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN pod kierunkiem doc. dr. hab. Przemysława Śleszyńskiego.....	76
Ryc. 24	Schemat wskaźnikowej analizy ładu zintegrowanego. Źródło: opracowanie autora	80
Ryc. 25	Podsumowanie wyników badań ładu środowiskowego. Źródło: opracowanie autora	81
Ryc. 26	Podsumowanie wyników badań wskaźnikowych w dziedzinie planowanie przestrzenne. Źródło: opracowanie autora	82
Ryc. 27	Wskaźnik procentowy pokrycia obszaru miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego. Źródło: opracowania autorki na podstawie danych BDL.....	84
Ryc. 28	Ocena wskaźnika PL-1 w badanych miastach. Źródło: opracowanie autorki.	85
Ryc. 29	Liczba wydanych decyzji o warunkach zabudowy w latach 2009-2016. Źródło: opracowanie autorki na podstawie danych GUS.....	87
Ryc. 30	Podział wydawanych WZ ze względu na przeznaczenie. Źródło: opracowanie autorki na podstawie danych GUS.	88
Ryc. 31	Liczba wydawanych decyzji WZ na 1000 mieszkańców. Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL	88
Ryc. 32	Ocena wskaźnika PL-2 w badanych miastach. Źródło: opracowanie autorki.	89
Ryc. 33	Podsumowanie wyników badań wskaźnikowych w dziedzinie ład urbanistyczny Źródło: opracowanie autora	94
Ryc. 34	Modelowa dostępność funkcji usługowych i infrastruktury społecznej – odległości od miejsca zamieszkania. Źródło: T. Jeleński, 2010, na podst. Rogers, Power, 2000	96
Ryc. 35	Schemat izochrony dostępu pieszego do siedziby Urzędu miejskiego w Maszewie. Źródło: opracowanie własne. Mapy ewidencyjne udostępnione do celów naukowych przez Starostę Powiatu Goleniowskiego.	97
Ryc. 36	Ocena Izochrony dostępności do poszczególnych usług w badanych miastach Pomorza Zachodniego. Źródło: opracowanie własne.....	97
Ryc. 37	Hierarchia sieci osadniczej i dostępność głównych miast. Źródło: opracowanie RBGPWZ, www.eregon.wzp.pl z dnia 27.04.2019	99
Ryc. 38	Ocena dostępności do ośrodka transportem publicznym i indywidualnym do ośrodka wyższego rzędu. Źródło: opracowanie autora na podstawie rozkładów jazdy.....	100
Ryc. 39	Dostępność kolejowa do Szczecina w roku 2018. Źródło: www.eregon.wzp.pl	101
Ryc. 40	Podsumowanie wyników badań wskaźnikowych w dziedzinie ład urbanistyczny Źródło: opracowanie autora	102
Ryc. 41	Średni pobór wody na jednego mieszkańca. Źródło: opracowanie autora na podstawie BDL.....	103
Ryc. 42	Ocena wskaźnika Ś-1. Źródło: opracowanie autora	104

Ryc. 43 Ocena wskaźnika Ś-2. Źródło: opracowanie autora.....	106
Ryc. 44 Ocena wskaźnika udziału parków, zieleńców i zieleni urządzonej w powierzchni ogółem. Źródło: opracowanie własne	108
Ryc. 45 Ocena wskaźnika powierzchni lasów w powierzchni ogółem. Źródło: opracowanie własne	110
Ryc. 46 Poziom lesistości badanych miast. Źródło: opracowanie autora	110
Ryc. 47 Podsumowanie wyników badań wskaźnikowych dostępu do infrastruktury technicznej Źródło: opracowanie autora	111
Ryc. 48 Wyposażenie mieszkań w instalację kanalizacyjną w latach 2004-2016. Źródło: opracowanie autorki na podstawie danych BDL.....	112
Ryc. 49 Ocena wskaźnika I-1 w latach 2004-2009 oraz 2010-2016. Źródło: opracowanie autorki	113
Ryc. 50 Stan wyposażenia mieszkań w instalacje techniczno-sanitarne w %. Źródło. Raport: Warunki mieszkaniowe w Polsce w 2017 r. GUS	115
Ryc. 51 Ocena wskaźnika I-3. Źródło: Opracowanie autora.....	116
Ryc. 52 Ocena wskaźnika I-4. Źródło: Opracowanie autora.....	116
Ryc. 53 Ocena wskaźnika I-5. Źródło: Opracowanie autora.....	117
Ryc. 54 Podsumowanie wyników badań ładu środowiskowego. Źródło: opracowanie autora	118
Ryc. 55 Podsumowanie wyników badań wskaźnikowych demografii. Źródło: opracowanie autora	119
Ryc. 56 Analiza przyrostu naturalnego w latach 2004-2016. Źródło: opracowanie autora na podstawie BDL	120
Ryc. 57 Analiza poziomu procentowego udziału ludności w wieku poprodukcyjnym w wybranych miastach. Źródło: opracowanie autora na podstawie BDL	121
Ryc. 58 Ludność w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym. Źródło: www.eregon.pl	122
Ryc. 59 Średnie saldo migracji w dwóch badanych okresach 2004-2009 oraz 2010-2016. Źródło: opracowanie autora	123
Ryc. 60 Podsumowanie wyników badań wskaźnikowych dostępu do usług ochrony zdrowia. Źródło: opracowanie autora	124
Ryc. 61 Wskaźnik podstawowej opieki zdrowotnej w latach 2004-2016 w kraju i regionie Pomorza Zachodniego. Źródło: opracowanie własne autorki na podstawie danych BDL	125
Ryc. 62 Ocena wskaźnika dostępności do podstawowych usług zdrowotnych w badanych miastach. Źródło: opracowanie własne autorki.....	126
Ryc. 63 Poziom wskaźnika dostępności do apteki w kraju i regionie. Źródło: opracowanie autora	127
Ryc. 64 Ocena wskaźnika Z-2. Źródło: opracowanie autora	128
Ryc. 65 Podsumowanie wyników badań dostępu do kultury. Źródło: opracowanie autora.....	129
Ryc. 66 Ilość osób na jedno miejsce. Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL.	131
Ryc. 67 Księgozbiór bibliotek na 1000 ludności. Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL	133
Ryc. 68 Ocena stanu bibliotek w badanych małych miastach. Źródło: opracowanie autorki na podstawie.	133
Ryc. 69 Poziom dostępności do grup artystycznych w kraju i regionie. Źródło: opracowanie autora.	134
Ryc. 70 Ocena wskaźnika K-3. Źródło: opracowanie autora.	135
Ryc. 71 Wydatki samorządów na kulturę wg rozdziałów klasyfikacji budżetowej. Źródło: www.portal.samorządowy.pl	136
Ryc. 72 Wydatki z budżetu na jednego mieszkańca. Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.....	137
Ryc. 73 Poziom wydatków na kulturę przeliczony na jednego mieszkańca. Źródło: opracowanie autorki na podstawie danych GUS.....	138
Ryc. 74 Podsumowanie wyników badań poziomu edukacji. Źródło: opracowanie autora.....	139
Ryc. 75 Poziom wydatków z budżetu na oświatę i wychowanie w przeliczeniu na 1 mieszkańca. Źródło: opracowanie autorki na podstawie danych GUS	141

Ryc. 76 Średnie wydatki miast na edukację w latach 2004-2009 oraz 2010-2016. Źródło: opracowanie autorki na podstawie danych GUS oraz BIP	141
Ryc. 77 Liczba dzieci w wieku 3-5 lat na jedno miejsce w placówce przedszkolnej. Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.....	142
Ryc. 78 Poziom dostępności przedszkoli w badanych okresach 2004-2009 oraz 2010-2016. Źródło: opracowanie autora na podstawie danych GUS.....	143
Ryc. 79 Porównanie oceny wskaźnika dla miasta i gminy w latach 2004-2009 oraz 2010-2016. Źródło: opracowanie autorki na podstawie danych GUS.	144
Ryc. 80 Poziom zdawalności matur w Polsce i województwie zachodniopomorskim. Źródło: opracowanie autora na podstawie danych GUS.....	146
Ryc. 81 Średni poziom zdawalności egzaminów maturalnych w okresach: 2007-2009 oraz 2010-2016 Źródło: opracowanie autora na podstawie danych GUS	146
Ryc. 82 Ryc. 83 Podsumowanie wyników badań warunków życia. Źródło: opracowanie autora	148
Ryc. 84 Przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania na 1 mieszkańca (W-2).....	150
Ryc. 85 Liczba osób na jedno mieszkanie (W-2). Źródło: opracowanie autorki na podstawie danych GUS.	150
Ryc. 86 Zestawienie porównawcze oceny wskaźnika W-1 i W-2 w dwóch badanych okresach czasowych. Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.	151
Ryc. 87 Procent dzieci do lat 3 objętych opieką żłobkową. Źródło: opracowanie autora na podstawie danych GUS	152
Ryc. 88 Ocena wskaźnika dostępności opieki żłobkowej. Źródło: opracowanie autora	153
Ryc. 89 Podsumowanie wyników badań ładu gospodarczego. Źródło: opracowanie autora	154
Ryc. 90 Podsumowanie badań poziomu przedsiębiorczości. Źródło: opracowanie autora.....	155
Ryc. 91 Ocena wskaźników przedsiębiorczości wybranych miast Pomorza Zachodniego. Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS	158
Ryc. 92 Podsumowanie badań rynku pracy. Źródło: opracowanie autora.....	160
Ryc. 93 Poziom średnie płacy brutto w Polsce i województwie zachodniopomorskim. Źródło: opracowanie autora.....	162
Ryc. 94 Ocena wskaźników rozwoju rynku pracy w badanych miastach. Źródło: opracowanie autora. ..	163
Ryc. 95 Podsumowanie badań rozwoju turystyki. Źródło: opracowanie autora.....	164
Ryc. 96 Ocena wskaźników rozwoju turystyki. Źródło: opracowanie autora	166
Ryc. 97 Uzdrowisko Połczyn -Zdrój. Źródło: www.propertynews.pl	167
Ryc. 98 Domki Letniskowe Czaplinek (z lewej), Ośrodek wypoczynkowy w Barlinku z Prawej	168
Ryc. 99 Syntetyczne ujęcie wyników badania ładu zintegrowanego. Źródło: opracowanie autora	169
Ryc. 100 Barlinek – podsumowanie inwestycji współfinansowanych ze środków UE. Źródło: opracowanie autora	171
Ryc. 101 Ratusz w Chojnie - projekt nr 12. Źródło: www.pomorzexachodnietravel.pl	172
Ryc. 102 Chojna– podsumowanie inwestycji współfinansowanych ze środków UE. Źródło: opracowanie autora.....	173
Ryc. 103 Centrum ratownictwa gminnego w Czaplinku. Projekt nr 2. Źródło: www.gcr.czaplinek.pl	174
Ryc. 104 Czaplinek– podsumowanie inwestycji współfinansowanych ze środków UE. Źródło: opracowanie autora	175
Ryc. 105 Darłowo– podsumowanie inwestycji współfinansowanych ze środków UE. Źródło: opracowanie autora.	177
Ryc. 106 Kamień Pomorski podsumowanie inwestycji współfinansowanych ze środków UE. Źródło: opracowanie autora	179
Ryc. 107 Ratusz Miejski w Maszewie przed i po remoncie. Źródło: bip.maszewo.pl	180
Ryc. 108 Maszewo- podsumowanie inwestycji współfinansowanych ze środków UE. Źródło: opracowanie autora.	181
Ryc. 109 Ratusz Miejski w Nowym Warpnie. Fot. Katarzyna Krasowska	182

Ryc. 110 Nowe Warpno– podsumowanie inwestycji współfinansowanych ze środków UE. Źródło: opracowanie autora.	183
Ryc. 111 Połczyn-Zdrój– podsumowanie inwestycji współfinansowanych ze środków UE. Źródło: opracowanie autora.	185
Ryc. 112 Baszta Lodowa w Pyrzycach. Fragment odrestaurowanych murów miejskich. Projekt nr 3. Źródło: www.sieja.zp.pl	186
Ryc. 113 Pyrzyce – podsumowanie inwestycji współfinansowanych ze środków UE. Źródło: opracowanie autora.	187
Ryc. 114 Trzebiatów– podsumowanie inwestycji współfinansowanych ze środków UE. Źródło: opracowanie autora. Fot. www.sozosfera.pl	189

Spis tabel

Tabela 1 Problemy operacjonalizacji koncepcji zrównoważonego rozwoju prezentowanej w raporcie Nasza wspólna przyszłość (Brundtland 1987) w odniesieniu do małych miast. Źródło: opracowanie własne na podstawie Chojnicki 1998, Mierzejewska 2010.	25
Tabela 2 Cechy miasta zrównoważonego wg Karty Lipskiej. Źródło: opracowanie autora.	33
Tabela 3. Zestawienie polskiego systemu planowania przestrzennego z wybranymi krajami Europy. (Źródło: opracowanie własne).	37
Tabela 4 Zestawienie ładów i dziedzin MMRM. Źródło: opracowanie autora	54
Tabela 5. Zmiany ilości mieszkańców w poszczególnych latach. Źródło: opracowanie autora na podstawie danych BDL GUS	59
Tabela 6 Klasy określające etapy rozwoju struktury wieku, Źródło: opracowanie własne	63
Tabela 7 Zmiany ludności wg wieku biologicznego w poszczególnych okresach czasu dla badanych miast. źródło: opracowanie własne	64
Tabela 8. Ilość miejsc noclegowych w poszczególnych województwach w roku 2004 i 2014.	73
Tabela 9 Zestawienie podstawowych informacji na temat wykorzystania funduszy europejskich w badanych miastach w latach 2004-2014, źródło: opracowanie własne na podstawie danych KSI SIMIK 2007-2013 oraz portal Mapa Dotacji UE	78
Tabela 10 Wskaźnik pokrycia planistycznego PL-1. Źródło: opracowanie autora	83
Tabela 11 Wskaźnik fragmentacji planowania PL-2. Źródło: opracowanie autora	86
Tabela 12 Wskaźnik wykorzystania SIP PL-3. Źródło: opracowanie autora	90
Tabela 13 Ocena zawartości Systemów Informacji Przestrzennej w wybranych miastach. Źródło: opracowanie autorki	91
Tabela 14 Wskaźnik wykorzystania narzędzi planowania PL-4. Źródło: opracowanie autora	92
Tabela 15 Ocena Wskaźnika PL-4 w latach 2004 i 2016. Źródło: opracowanie własne	93
Tabela 16 Ocena poszczególnych dokumentów strategicznych w roku 2004 i 2016. Źródło: opracowanie autora	93
Tabela 17 Wskaźnik dostępności usług U-1. Źródło: opracowanie autora	95
Tabela 18 Wskaźnik dostępności czasowej U-2 i U-3. Źródło: opracowanie autora	98
Tabela 19 Zestawienie czasu dojazdu do ośrodka wojewódzkiego – Szczecina. Źródło: opracowanie własne na podstawie kwerendy rozkładów jazdy oraz obliczeń strony www.google.maps.com	100
Tabela 20 Wskaźnik poboru wody Ś-1. Źródło: opracowanie autora	103
Tabela 21 Wskaźnik udziału terenów prawnie chronionych Ś-2. Źródło: opracowanie autora	105
Tabela 22 Wskaźnik udziału zieleni urządzonej Ś-3. Źródło: opracowanie autora	107
Tabela 23 Wskaźnik powierzchni lasów Ś-4. Źródło: opracowanie autora	109
Tabela 24 Wskaźnik wyposażenia mieszkań w instalację kanalizacyjną I-1. Źródło: opracowanie autora	112

Tabela 25 Wskaźniki wyposażenia mieszkań w infrastrukturę techniczną: I-2, I-3, I-4, I-5. Źródło: opracowanie autora	114
Tabela 26 Wskaźnik przyrostu naturalnego. Źródło: opracowanie autora	120
Tabela 27 Wskaźnik liczby ludności w wieku po produkcyjnym (D-2). Źródło: opracowanie autora	121
Tabela 28 Wskaźnik sala migracji (D-3). Źródło: opracowanie autora	123
Tabela 29 Wskaźnik dostępu do przychodni (Z-1). Źródło: opracowanie autora	125
Tabela 30 Wskaźnik dostępu do apteki i punktów aptecznych (Z-2). Źródło: opracowanie autora	127
Tabela 31 Wskaźnik dostępu do kin (K-1). Źródło: opracowanie autora	130
Tabela 32 Wskaźnik dostępności księgozbioru w bibliotekach publicznych (K-2). Źródło: opracowanie autora	132
Tabela 33 Wskaźnik dostępności do grup artystycznych (K-3). Źródło: opracowanie autora	133
Tabela 34 Wskaźnik poziomu wydatków na kulturę z budżetów gminy (K-4). Źródło: opracowanie autora	136
Tabela 35 Wskaźnik poziomu wydatków na oświatę z budżetów gminy (K-4). Źródło: opracowanie autora	140
Tabela 36 Wskaźnik dostępności przedszkoli (E-2). Źródło: opracowanie autora	142
Tabela 37 Wskaźnik zdawalności egzaminów maturalnych (E-3). Źródło: opracowanie autora	145
Tabela 38 Wskaźnik poziomu warunków mieszkaniowych (W-1) i (W-2). Źródło: opracowanie autora	149
Tabela 39 Wskaźnik dostępności do opieki żłobkowej (W-3) Źródło: opracowanie autora	151
Tabela 40 Wskaźniki poziomu przedsiębiorczości (P-1), (P-2), (P-3)	156
Tabela 41 Wskaźniki kondycji rynku pracy. Źródło: opracowanie autora	161
Tabela 42 Wskaźniki rozwoju turystyki. Źródło: opracowanie autora.	165
Tabela 43 Barlinek -Zestawienie projektów współfinansowanych ze środków UE.	170
Tabela 44 Chojna -Zestawienie projektów współfinansowanych ze środków UE.	172
Tabela 45 Czaplinek-Zestawienie projektów współfinansowanych ze środków UE.	174
Tabela 46 Darłowo -Zestawienie projektów współfinansowanych ze środków UE.	176
Tabela 47 Kamień Pomorski -Zestawienie projektów współfinansowanych ze środków UE.	178
Tabela 48 Maszewo -Zestawienie projektów współfinansowanych ze środków UE.	180
Tabela 49 Nowe Warpno -Zestawienie projektów współfinansowanych ze środków UE.	182
Tabela 50 Połczyn-Zdrój -Zestawienie projektów współfinansowanych ze środków UE.	184
Tabela 51 Pyrzyce -Zestawienie projektów współfinansowanych ze środków UE.	186
Tabela 52 Trzebiatów-Zestawienie projektów współfinansowanych ze środków UE.	188
Tabela 53 Zestawienie zbiorcze wyników badań dotyczących ładu społecznego. Źródło: opracowanie własne.	195
Tabela 54 Zestawienie projektów ukierunkowanych na działania stymulujące poprawę ładu środowiskowego. Źródło: opracowanie własne	196
Tabela 55 Zestawienie zbiorcze wyników badań dotyczących ładu społecznego. Źródło: opracowanie własne.	201
Tabela 56 Zestawienie projektów ukierunkowanych na działania stymulujące rozwój funkcji społecznych. Źródło: opracowanie własne.	201
Tabela 57 Zestawienie zbiorcze wyników badań dotyczących ładu gospodarczego. Źródło: opracowanie własne.	204
Tabela 58 Zestawienie projektów ukierunkowanych na działania stymulujące rozwój funkcji gospodarczych. Źródło: opracowanie własne.	204
Tabela 59 Zestawienie najważniejszych cech systemu monitorowania rozwoju miasta oraz możliwości działań wspomagających. źródło: opracowanie własne	205
Tabela 60 Wskaźnik pokrycia planistycznego. Źródło: opracowanie autora na podstawie BDL oraz BIP	230
Tabela 61 Wskaźnik rozdrobnienia planistycznego (PL-2) . Źródło: opracowanie autora na podstawie BDL	230
Tabela 62 Wskaźnik zużycia wody (Ś-1). Źródło: opracowanie autora na podstawie BDL	231

Tabela 63 Wskaźnik terenów chronionych (Ś-2) Źródło: opracowanie autora na podstawie BDL	231
Tabela 64 Wskaźnik terenów zielonych (Ś-3) Źródło: opracowanie autora na podstawie BDL	232
Tabela 65 Wskaźnik powierzchni lasów (Ś-4) Źródło: opracowanie autora na podstawie BDL	232
Tabela 66 Wskaźnik dostępu do infrastruktury technicznej - kanalizacja (I-1) Źródło: opracowanie autora na podstawie BDL	233
Tabela 67 Wskaźnik dostępu do infrastruktury technicznej - wodociągi (I-2) Źródło: opracowanie autora na podstawie BDL	233
Tabela 68 Wskaźnik dostępu do infrastruktury technicznej - łazienka (I-3) Źródło: opracowanie autora na podstawie BDL	234
Tabela 69 Wskaźnik dostępu do infrastruktury technicznej - c.o. (I-4) Źródło: opracowanie autora na podstawie BDL	234
Tabela 70 Wskaźnik dostępu do infrastruktury technicznej - gaz sieciowy (I-5) Źródło: opracowanie autora na podstawie BDL	235
Tabela 71 Wskaźnik przyrostu naturalnego (D-1) Źródło: opracowanie autora na podstawie BDL	235
Tabela 72 Wskaźnik ludności w wieku poprodukcyjnym (D-2) Źródło: opracowanie autora na podstawie BDL	236
Tabela 73 Wskaźnik salda migracji (D-3) Źródło: opracowanie autora na podstawie BDL	236
Tabela 74 Wskaźnik dostępu do przychodni (Z-1). Źródło: opracowanie autora na podstawie BDL	237
Tabela 75 Wskaźnik dostępu do apteki (Z-2). Źródło: opracowanie autora na podstawie BDL	237
Tabela 76 Wskaźnik liczby osób na jedno miejsce w kinie (K-1). Źródło: opracowanie autora na podstawie BDL	238
Tabela 77 Wskaźnik księgozbioru bibliotek na 1000 mieszkańców (K-2). Źródło: opracowanie autora na podstawie BDL	238
Tabela 78 Wskaźnik członków grupa artystycznych na 1000 mieszkańców (K-3). Źródło: opracowanie autora na podstawie BDL	239
Tabela 79 Wskaźnik wydatków na kulturę (K-4). Źródło: opracowanie autora na podstawie BIP	239
Tabela 80 Wskaźnik wydatków na oświatę (E-1). Źródło: opracowanie autora na podstawie BIP	240
Tabela 81 Wskaźnik dostępności przedszkoli (E-2). Źródło: opracowanie autora na podstawie BIP	241
Tabela 82 Wskaźnik zdawalności egzaminów maturalnych (E-3). Źródło: opracowanie autora na podstawie BDL	241
Tabela 83 Wskaźnik liczby osób na jedno mieszkanie (W-1). Źródło: opracowanie autora na podstawie BDL	242
Tabela 84 Wskaźnik wielkości mieszkania (W-2). Źródło: opracowanie autora na podstawie BDL	242
Tabela 85 Wskaźnik liczby dzieci objętych opieką żłobkową (W-3). Źródło: opracowanie autora na podstawie BDL	243
Tabela 86 Wskaźnik dostępności klubów sportowych (W-4). Źródło: opracowanie autora na podstawie BDL	243
Tabela 87 Wskaźnik nowych podmiotów gospodarczych (P-1). Źródło: opracowanie autora na podstawie BDL	244
Tabela 88 P-2 Wskaźnik liczby podmiotów na 1000 mieszkańców (P-2). Źródło: opracowanie autora na podstawie BDL	244
Tabela 89 Wskaźnik ilości osób prowadzących działalność gospodarczą (P-3). Źródło: opracowanie autora na podstawie BDL	245
Tabela 90 Wskaźnik bezrobocia rejestrowanego (RP-1) Źródło: opracowanie autora na podstawie BDL	245
Tabela 91 Wskaźnik przeciętnego wynagrodzenia (RP-2) Źródło: opracowanie autora na podstawie BDL	246
Tabela 92 Wskaźnik dostępności obiektów noclegowych (T-1) Źródło: opracowanie autora na podstawie BDL	246
Tabela 93 Wskaźnik ilości udzielonych noclegów (T-2) Źródło: opracowanie autora na podstawie BDL	247

Tabela 94 Wskaźnik ilości udzielonych noclegów turystom zagranicznym (T-3) Źródło: opracowanie autora na podstawie BDL	247
Tabela 95 Porównanie wskaźników na poziomie lokalnym. Źródło: opracowanie autora	248
Tabela 96 Wykorzystanie Funduszy UE z podziałem na działania. Źródło: opracowanie autora	255

Streszczenie

Przedmiotem pracy są wybrane małe miasta oraz poszukiwanie metody, która w uporządkowany sposób pozwoli dokonać oceny zmian rozwojowych zachodzących w ich przestrzeni. Bieżące monitorowanie zmian funkcjonalno-przestrzennych zachodzących w niewielkich ośrodkach osadniczych zdaje się być kluczowym elementem do trafnej diagnozy aktualnych problemów oraz budowania aktualnych i celowych strategii rozwoju miasta.

Wybór badanych ośrodków miejskich został dokonany w oparciu o następujące kryteria: lokalizacja - Pomorze Zachodnie, grupa małych miast - ośrodki posiadające prawa miejskie, kryterium formalne - maksymalnie 20 tysięcy mieszkańców, zróżnicowana skuteczność w aplikowaniu o fundusze unijne, zróżnicowane warunki naturalne, zróżnicowane powiązania komunikacyjne z centralnym ośrodkiem wojewódzkim – Szczecinem oraz zróżnicowana wartość dziedzictwa kulturowego. Nacisk na różnorodność poszczególnych ośrodków spowodowany jest potrzebą uwzględnienia czynników endogenicznych i egzogenicznych mających wpływ na zachodzące zmiany przestrzenne. Dzięki temu opracowana metoda ma szansę mieć charakter uniwersalny.

Celem podjętych badań była ocena zmian funkcjonalno-przestrzennych zachodzących w wybranych miastach Pomorza Zachodniego w zakresie zgodności ich realizacji z ideą zrównoważonego rozwoju oraz oceny ładu zintegrowanego tych miast. Przedstawione w niniejszej rozprawie badania rozwoju małych miast umożliwiły ich szeroką, wieloaspektową obserwację. Zastosowanie autorskiego modelu monitorowania rozwoju miast (MMRM) dostosowanego do możliwości pozyskania danych na poziomie gminy pozwoliło na dokonanie oceny stanu ładu zintegrowanego w badanych jednostkach osadniczych. Bogaty materiał badawczy i dokumentacyjny zebrany dla 10 wyselekcjonowanych do badań małych miast województwa zachodniopomorskiego pozwolił na sformułowanie wielu wniosków natury zarówno ogólnej jak i szczegółowej, które można dodatkowo scharakteryzować jako poznawcze i praktyczne. Zebrany materiał badawczy pozwolił na spełnienie pośredniego celu pracy: stworzenia narzędzi badawczych pozwalających na bieżącą ocenę jakości efektów rozwoju, w szczególności wobec alokacji środków zewnętrznych.

Wyniki badań dotyczących tendencji rozwojowych badanych małych miast, zestawione z dogłębną analizą projektów współfinansowanych ze środków Unii Europejskiej, potwierdzają po-

stawioną na wstępie dysertacji tezę mówiącą, że: finansowanie ze środków zewnętrznych projektów na terenie małych miast, sprzyja realizacji idei zrównoważonego rozwoju pod warunkiem ukierunkowania nakładów na działania stymulujące rozwój.

Tendencje przemian funkcjonalno-przestrzennych wybranych miast Pomorza Zachodniego wskazują na pewne działania zgodne z ideą zrównoważonego rozwoju miast, jak i takie, które są sprzeczne z jej założeniami. Przeprowadzona analiz wskazuje, że główną przyczyną nieuzyskania satysfakcjonujących rezultatów projektu jest brak odpowiedniego monitoringu oraz odpowiedniego systemu ewaluacji realizowanych projektów, który dawałby możliwość modyfikacji założeń zgodnie ze zmieniającymi się potrzebami. Wnioski płynące z przeglądu działań i realizacji projektu potwierdzają drugą tezę badawczą dysertacji: Bieżący monitoring czynników stymulujących i hamujących rozwój zrównoważony oraz dostosowanie systemu planowania do zmieniających się uwarunkowań zwiększa efektywność wykorzystania środków na cele inwestycyjne i społeczne.

W efekcie przeprowadzonych badań i analiz wskazano najważniejsze cechy, którymi charakteryzować się powinien system monitorowania rozwoju miast oraz działania stymulujące rozwój zrównoważony małych miast.

Aneks

Tabela 60 Wskaźnik pokrycia planistycznego. Źródło: opracowanie autora na podstawie BDL oraz BIP

Nazwa	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]
Barlinek	1,9	2,0	2,0	2,0	2,0	2,5	2,4	2,4
Chojna	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4
Czaplinek	10,1	10,1	12,8	12,9	14,8	14,8	14,7	15,3
Darłowo	98,6	98,6	98,6	98,6	96,0	97,1	97,1	97,1
Kamień Pomorski	2,5	11,3	11,3	12,0	12,0	12,2	12,2	12,2
Maszewo	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Nowe Warpno	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Połczyn-Zdrój	2,9	3,0	3,0	3,1	3,6	3,6	3,6	3,9
Pyrzyce	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	2,3	2,3
Trzebiatów	15,0	15,0	15,0	15,0	15,0	16,1	16,1	16,4
POLSKA	25,6	26,5	27,2	28,0	28,8	29,2	29,7	30,1
ZACHODNIOPOMORSKIE	13,8	15,6	16,4	17,6	18,1	18,4	19,0	19,1

Tabela 61 Wskaźnik rozdrobnienia planistycznego (PL-2) . Źródło: opracowanie autora na podstawie BDL

	ILOŚĆ WZ NA 1000 mieszkańców							
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Barlinek	7,87	7,32	7,18	6,23	5,40	5,57	5,62	6,50
Chojna	10,81	20,26	14,70	15,64	10,95	11,92	9,46	15,04
Czaplinek	6,73	5,02	12,74	7,22	5,70	7,50	6,01	8,96
Darłowo	0,00	0,00	0,00	0,07	0,07	0,00	0,07	0,00
Kamień Pomorski	134,15	176,30	26,74	35,15	23,04	21,29	14,56	17,37
Maszewo	38,38	42,92	29,00	21,88	22,18	34,38	19,88	26,14
Nowe Warpno	29,13	26,38	23,92	25,68	20,31	47,31	31,35	33,61
Połczyn-Zdrój	4,25	5,32	7,98	6,10	4,86	7,37	4,92	7,26
Pyrzyce	12,25	10,90	10,33	8,23	7,80	8,61	9,88	10,40
Trzebiatów	8,36	9,65	16,66	19,32	13,53	9,46	10,15	7,60

Tabela 62 Wskaźnik zużycia wody (Ś-1). Źródło: opracowanie autora na podstawie BDL

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
	[m3]	[m3]	[m3]	[m3]	[m3]	[m3]	[m3]	[m3]	[m3]	[m3]	[m3]	[m3]	[m3]
Barlinek	37,3	37,3	36,8	34,0	32,3	31,7	31,4	34,0	28,4	31,2	27,4	31,3	30,3
Chojna	34,7	36,2	34,1	32,2	36,9	39,8	38,0	38,2	33,8	30,2	30,6	30,0	29,8
Czaplinek	39,4	39,2	29,1	42,4	48,2	53,3	58,5	66,8	54,9	58,2	55,6	35,9	37,3
Darłowo	37,2	38,0	41,1	39,4	39,7	44,5	37,0	40,2	49,3	51,8	52,1	51,4	46,7
Kamień Pom.	46,0	40,0	40,1	37,5	37,0	36,2	31,9	31,9	31,2	29,2	36,1	28,5	30,4
Maszewo	27,8	27,9	29,0	28,3	29,2	28,2	29,1	29,6	28,9	28,4	28,8	29,4	31,1
Nowe Warpno	21,7	28,2	28,2	31,5	29,1	33,6	27,8	31,9	26,7	33,8	40,9	37,3	36,4
Połczyn-Zdrój	25,8	25,0	25,8	25,1	20,5	30,5	30,9	25,5	18,1	17,0	19,0	18,7	24,2
Pyrzyce	37,6	35,5	34,1	32,7	28,3	30,5	27,7	29,0	28,9	28,4	28,2	25,5	28,4
Trzebiatów	26,9	32,4	38,2	40,2	42,6	34,8	36,7	29,7	30,2	39,6	39,2	41,0	39,9

Tabela 63 Wskaźnik terenów chronionych (Ś-2) Źródło: opracowanie autora na podstawie BDL

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
OBSZAR	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]
Barlinek	43,6	43,6	43,6	43,6	43,6	43,6	43,6	43,6	43,6	43,2	43,1	43,1	42,8
Chojna	30,9	32,3	32,4	32,4	32,2	31,5	31,5	31,5	31,5	31,5	31,5	31,5	31,5
Czaplinek	66,4	66,4	66,3	66,3	66,3	66,3	66,3	66,3	66,3	85,2	81,1	81,1	81,1
Darłowo	54,2	54,2	53,4	53,4	53,4	53,4	53,4	53,4	53,4	53,4	53,4	53,4	53,4
Kamień Pom.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,2	0,2
Maszewo	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Nowe Warpno	0,3	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
Połczyn-Zdrój	39,0	39,0	38,9	38,9	38,9	38,9	38,9	38,9	38,9	43,2	43,6	43,5	43,7
Pyrzyce	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Trzebiatów	0,0	0,0	0,0	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4

Tabela 64 Wskaźnik terenów zielonych (Ś-3) Źródło: opracowanie autora na podstawie BDL

	udział parków, zieleńców i terenów zieleni osiedlowej w powierzchni ogółem												
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]
Barlinek	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	1	1,2
Chojna	0,6	0,5	0,5	0,7	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4
Czaplinek	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,6	0,6	0,7	0,7	0,7	0,7	0,6	0,7
Darłowo	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5
Kamień Pomorski	3,3	3	3	3	3	3,2	3,2	3,2	3,2	3,1	3,1	2,9	2,9
Maszewo	2,2	2,2	2,2	2,2	2,2	2,2	2,2	2,2	2,2	2,2	2,2	2,2	2,2
Nowe Warpno	0,2	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1	0,2	0,2	0,2	0,3	0,3	0,3
Połczyn-Zdrój	6,7	6,7	6,6	6,6	6,6	6,6	6,6	6,6	6,7	6,7	6,7	6,7	6,4
Pyrzyce	0,6	0,6	0,6	0,6	0,5	0,4	0,4	0,6	0,6	0,5	0,5	0,5	0,5
Trzebiatów	4	2,9	2,8	2,9	2,9	2,9	2,9	2,9	2,9	2,9	2,9	2,9	3

Tabela 65 Wskaźnik powierzchni lasów (Ś-4) Źródło: opracowanie autora na podstawie BDL

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]
Barlinek	3,2	3,3	2,3	2,3	2,3	2,3	2,3	2,3	2,4	2,4	2,4	2,4	2,4
Chojna	0,2	0,2	0,2	0,4	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,8	0,8
Czaplinek	0,3	0,3	0,5	0,3	0,3	0,2	0,2	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3
Darłowo	1,2	1,3	1,3	1,3	1,2	1,2	1,4	1,2	1,3	1,3	1,4	1,4	1,5
Kamień Pom.	0,4	0,4	0,4	0,4	1,3	1,2	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1
Maszewo	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
Nowe Warpno	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,3	0,3
Połczyn-Zdrój	5,0	5,0	5,1	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0
Pyrzyce	0,0	0,0	0,0	0,0	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
Trzebiatów	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

Tabela 66 Wskaźnik dostępu do infrastruktury technicznej - kanalizacja (I-1) Źródło: opracowanie autora na podstawie BDL

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]
Barlinek	97,0	97,1	97,1	97,2	97,2	97,2	97,2	97,2	97,1	97,1	97,2	96,9	97,1
Chojna	78,2	78,2	79,5	79,5	79,5	79,6	79,6	79,6	79,6	79,8	79,9	78,6	79,7
Czaplinek	92,9	92,9	93,0	93,1	93,1	93,4	93,4	93,4	93,5	93,5	93,5	93,4	93,4
Darłowo	86,3	86,9	86,9	87,1	87,4	87,6	87,6	87,8	87,9	88,1	88,2	87,9	88,4
Kamień Pom.	80,3	80,7	80,7	82,9	82,8	85,7	85,9	85,9	87,8	87,8	90,5	96,7	96,8
Maszewo	88,6	88,7	88,8	88,8	88,9	89,0	89,4	89,8	89,9	90,1	92,4	92,2	92,3
Nowe Warpno	82,5	82,5	83,2	83,2	83,3	83,3	83,3	83,4	83,8	88,5	90,2	90,2	90,3
Połczyn-Zdrój	92,1	92,2	92,2	92,2	92,2	92,2	92,2	92,2	92,2	92,3	92,3	92,4	90,3
Pyrzyce	91,3	91,5	91,5	91,5	91,8	91,8	91,8	91,9	91,9	92,1	92,2	92,3	92,3
Trzebiatów	74,3	76,2	76,3	76,3	76,8	76,8	76,8	77,6	77,7	77,8	83,4	82,9	83,7

Tabela 67 Wskaźnik dostępu do infrastruktury technicznej - wodociągi (I-2) Źródło: opracowanie autora na podstawie BDL

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]
Barlinek	98,5	98,6	98,6	98,6	98,6	98,7	98,7	98,7	98,7	98,7	98,7	98,6	98,7
Chojna	97,6	97,7	97,7	97,7	97,7	97,7	97,7	97,7	97,7	97,8	97,8	97,8	97,8
Czaplinek	93,9	94,1	94,2	94,3	94,4	94,6	94,7	95,0	95,1	95,1	95,2	95,1	95,2
Darłowo	97,6	97,7	97,7	97,7	97,8	97,8	97,8	97,9	97,9	97,9	97,9	97,9	98,0
Kamień Pom.	98,7	98,8	98,8	98,8	98,8	99,0	99,0	99,0	99,2	99,2	99,2	99,2	99,2
Maszewo	94,7	95,4	95,4	95,4	95,4	95,5	95,5	95,6	95,7	95,8	95,8	95,8	95,8
Nowe Warpno	96,5	96,5	96,5	96,5	96,5	96,4	96,5	96,5	96,5	97,6	99,9	99,9	99,9
Połczyn-Zdrój	99,8	99,9	99,9	99,9	99,9	99,9	99,9	99,9	99,9	99,9	99,9	99,9	99,8
Pyrzyce	96,5	96,5	96,5	96,6	96,6	96,6	96,6	96,6	96,6	96,7	96,8	96,8	96,8
Trzebiatów	94,6	94,8	94,8	94,8	94,8	94,9	94,9	95,0	95,0	95,1	95,1	94,9	95,2

Tabela 68 Wskaźnik dostępu do infrastruktury technicznej – łazienka (I-3) Źródło: opracowanie autora na podstawie BDL

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]
Barlinek	95,99	96,03	98,22	98,22	98,23	98,23	98,24	98,28	98,29
Chojna	93,38	93,47	96,30	96,31	96,33	96,35	96,35	96,36	96,40
Czaplinek	91,83	91,92	96,52	96,53	96,60	96,64	96,66	96,70	96,71
Darłowo	94,09	94,17	96,77	96,81	96,84	96,91	96,96	97,01	97,06
Kamień Po- morski	94,16	94,20	97,39	97,42	97,44	97,45	97,46	97,53	98,36
Maszewo	89,43	89,49	94,14	94,18	94,22	94,25	94,29	94,34	94,40
Nowe Warpno	92,32	92,39	94,25	94,25	94,25	94,51	94,53	94,53	94,53
Połczyn-Zdrój	85,71	85,72	92,31	92,32	92,33	92,34	92,35	92,39	92,41
Pyrzyce	97,04	97,10	98,56	98,57	98,58	98,58	98,59	98,59	98,60
Trzebiatów	90,21	90,23	94,96	95,01	95,03	95,03	95,05	95,06	95,08

Tabela 69 Wskaźnik dostępu do infrastruktury technicznej – c.o. (I-4) Źródło: opracowanie autora na podstawie BDL

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]
Barlinek	86,81	87,09	88,52	88,57	88,60	88,75	88,82	89,05	90,65
Chojna	82,39	82,61	84,66	84,70	84,78	84,85	84,86	84,92	85,07
Czaplinek	82,27	82,46	85,06	85,16	85,28	85,44	85,70	85,89	85,95
Darłowo	86,89	87,07	88,65	88,80	88,93	89,23	89,41	89,60	89,76
Kamień Pomorski	84,11	84,21	87,08	87,27	87,36	88,57	88,62	89,05	89,08
Maszewo	66,88	66,74	73,98	74,16	74,31	74,46	74,66	74,86	75,14
Nowe Warpno	61,41	61,31	63,72	63,72	63,72	65,40	65,47	65,47	65,47
Połczyn-Zdrój	74,43	74,51	76,23	76,27	76,31	76,39	76,42	76,56	77,04
Pyrzyce	93,27	93,36	94,12	94,17	94,19	94,20	94,24	94,26	94,29
Trzebiatów	82,72	82,75	85,55	85,71	85,75	85,77	85,82	86,29	86,33

Tabela 70 Wskaźnik dostępu do infrastruktury technicznej – gaz sieciowy (I-5) Źródło: opracowanie autora na podstawie BDL

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]
Barlinek	96,0	95,8	95,9	95,9	96,0	95,3	95,3	95,0	95,6	95,8	95,3	93,2	93,0
Chojna	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,2	0,3	0,5	1,0	1,7	1,8	2,4
Czaplinek	89,6	89,6	89,5	89,2	89,1	88,9	88,8	88,5	89,8	89,1	88,6	88,5	88,3
Darłowo	92,2	92,0	91,7	91,7	91,5	91,4	91,5	91,0	91,1	90,2	90,2	89,2	89,0
Kamień Pomorski	89,9	89,9	89,9	90,1	89,9	94,4	94,3	94,6	44,0	45,9	46,7	45,9	48,2
Maszewo	36,9	37,1	37,4	37,5	37,4	56,5	56,8	56,5	56,4	56,2	56,0	56,1	55,5
Nowe Warpno	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,5	0,4	0,4	0,4	0,4
Połczyn-Zdrój	5,8	5,9	6,1	6,3	6,3	20,5	21,1	21,4	21,5	21,7	21,8	22,0	22,9
Pyrzyce	90,7	90,8	90,9	90,9	91,0	92,9	92,8	92,8	98,1	98,0	89,7	89,5	90,1
Trzebiatów	89,6	89,4	89,6	89,4	89,5	97,6	99,0	98,3	98,0	97,9	97,6	97,9	97,9

Tabela 71 Wskaźnik przyrostu naturalnego (D-1) Źródło: opracowanie autora na podstawie BDL

Nazwa	przyrost naturalny na 1000 ludności												
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
	[-]	[-]	[-]	[-]	[-]	[-]	[-]	[-]	[-]	[-]	[-]	[-]	[-]
Barlinek	0,83	3,90	1,40	4,21	2,39	0,42	4,25	1,46	1,12	0,28	0,28	-2,69	-1,85
Chojna	2,93	5,59	5,96	3,28	7,60	1,63	0,00	1,91	0,41	-2,59	3,25	0,68	1,21
Czaplinek	-0,28	2,69	0,71	1,00	-2,01	0,86	-0,56	-0,42	2,52	0,56	1,11	-0,56	-0,84
Darłowo	-1,17	0,48	0,35	-0,70	0,84	-2,06	0,41	0,76	-1,46	-2,52	-1,76	-4,57	-4,59
Kamień Pomorski	0,11	1,50	3,12	-0,11	-1,40	-0,22	-0,86	-0,11	-2,38	-4,48	-4,32	-5,23	-2,13
Maszewo	0,98	2,29	7,54	8,68	3,17	-1,24	1,53	-1,22	1,50	0,00	2,40	-1,19	-1,18
Nowe Warpno	4,87	-2,42	-4,14	0,00	3,25	-0,82	-1,59	-0,80	-1,59	3,22	-8,18	-5,75	0,00
Połczyn-Zdrój	-3,48	-3,62	-1,94	-2,99	-0,92	0,35	-4,72	-6,05	-4,70	-6,84	-2,38	-6,94	-5,66
Pyrzyce	-1,01	0,55	1,02	1,88	4,37	2,03	0,92	-1,40	-2,26	0,39	-2,81	-1,25	-2,84
Trzebiatów	-1,93	-1,94	-1,75	-1,26	0,29	1,55	-1,55	-1,85	-0,39	-2,15	-3,64	-2,56	-2,47

Tabela 72 Wskaźnik ludności w wieku poprodukcyjnym (D-2) Źródło: opracowanie autora na podstawie BDL

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Barlinek	13,7	14,0	14,1	14,4	14,4	14,6	15,0	16,2	17,8	19,1	20,6	22,5	24,2
Chojna	12,4	12,7	13,0	13,0	13,2	13,0	13,6	14,6	15,4	16,0	17,6	18,2	19,2
Czaplinek	14,5	14,5	15,0	15,5	15,4	15,5	15,2	15,7	16,8	18,0	19,4	20,9	22,4
Darłowo	15,8	16,1	16,4	16,6	17,0	17,0	17,1	18,1	19,3	20,9	22,5	24,0	25,4
Kamień Pomorski	15,2	15,8	16,5	16,8	16,9	17,2	17,3	18,7	20,5	22,0	24,0	25,3	28,5
Maszewo	16,3	16,3	16,1	15,0	14,4	13,8	15,2	15,5	15,6	17,2	17,1	18,2	19,0
Nowe Warpno	14,5	15,0	14,0	13,7	14,0	12,6	13,6	14,9	16,5	17,5	18,2	19,7	21,3
Połczyn-Zdrój	20,3	20,6	20,5	20,7	20,5	20,6	20,3	21,1	21,9	24,1	26,0	27,2	29,3
Pyrzyce	15,0	15,5	15,9	16,2	16,3	16,7	16,9	17,8	19,4	21,3	22,6	24,4	25,7
Trzebiatów	15,3	15,5	15,4	15,1	15,2	15,5	15,4	16,0	16,9	17,3	18,3	19,3	20,6

Tabela 73 Wskaźnik salda migracji (D-3) Źródło: opracowanie autora na podstawie BDL

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2016
	os.	os.	os.	os.	os.	os.	os.	os.	os.	os.	os.	os.
Barlinek	-88	-88	-66	-136	-47	-57	-89	-34	-61	-58	-65	-35
Chojna	-35	-24	42	36	-15	8	-24	-19	2	-5	20	8
Czaplinek	-16	-30	-57	-44	-15	-41	63	-19	-12	-28	-20	-23
Darłowo	-66	-34	-96	-143	-83	-109	-73	-46	-55	-49	-119	-55
Kamień Pomorski	2	-54	-21	-1	15	-29	-22	-33	-33	-58	-22	-41
Maszewo	-22	-28	17	19	35	67	25	29	39	10	-1	2
Nowe Warpno	5	-11	-5	7	-3	-4	3	4	-5	-15	6	-1
Połczyn-Zdrój	-29	-46	-35	-52	-36	-55	-50	-74	-5	-9	-61	-13
Pyrzyce	-91	-22	-20	-10	-27	-37	-50	-42	-71	18	-14	-47
Trzebiatów	-33	14	4	45	2	-6	-15	26	-49	-15	-30	-9

Tabela 74 Wskaźnik dostępu do przychodni (Z-1). Źródło: opracowanie autora na podstawie BDL

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Barlinek	0,6	0,5	0,5	0,4	0,4	0,4	0,4	0,5	0,6	0,5	0,5	0,5	0,7
Chojna	0,4	0,4	0,6	0,7	0,9	0,8	0,7	1,0	1,0	1,0	0,9	0,9	0,8
Czaplinek	0,4	0,6	0,6	0,3	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,6
Darłowo	0,5	0,3	0,3	0,6	0,7	0,6	0,6	0,6	0,7	0,8	0,9	0,8	0,9
Kamień Pomorski	0,5	0,7	1,0	1,0	0,9	0,5	0,4	1,0	1,1	1,1	1,2	1,3	1,6
Maszewo	0,3	0,7	0,7	1,0	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,6
Nowe Warpno	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8
Połczyn-Zdrój	0,8	0,6	0,6	0,7	0,7	0,8	0,8	0,9	0,7	0,7	0,7	0,7	1,0
Pyrzyce	0,7	0,8	0,8	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	1,0	0,9	0,9
Trzebiatów	0,4	0,4	0,4	0,3	0,6	0,7	0,7	0,5	0,5	0,5	0,6	0,8	0,8

Tabela 75 Wskaźnik dostępu do apteki (Z-2). Źródło: opracowanie autora na podstawie BDL

Nazwa	apteki na 1000 mieszkańców												
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
	[ob.]	[ob.]	[ob.]	[ob.]	[ob.]	[ob.]	[ob.]	[ob.]	[ob.]	[ob.]	[ob.]	[ob.]	[ob.]
Barlinek	0,3	0,4	0,4	0,3	0,4	0,2	0,3	0,3	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4
Chojna	0,3	0,6	0,4	0,5	0,5	0,5	0,5	0,7	0,5	0,7	0,5	0,5	0,8
Czaplinek	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4
Darłowo	0,3	0,4	0,3	0,4	0,4	0,4	0,3	0,3	0,3	0,4	0,4	0,5	0,5
Kamień Pomorski	0,3	0,3	0,3	0,3	0,4	0,3	0,4	0,3	0,3	0,3	0,3	0,7	0,5
Maszewo	0,7	0,7	0,7	0,3	0,3	0,3	0,3	0,6	0,6	0,6	0,6	0,9	0,6
Nowe Warpno													
Połczyn-Zdrój	0,5	0,5	0,5	0,4	0,2	0,1	0,3	0,6	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5
Pyrzyce	0,3	0,4	0,3	0,3	0,3	0,4	0,5	0,5	0,4	0,5	0,5	0,5	0,6
Trzebiatów	0,2	0,2	0,2	0,3	0,4	0,3	0,3	0,5	0,5	0,6	0,5	0,6	0,6

Tabela 76 Wskaźnik liczby osób na jedno miejsce w kinie (K-1). Źródło: opracowanie autora na podstawie BDL

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Barlinek	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	39,1	38,7	38,6
Chojna	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Czaplinek	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Darłowo	54,5	54,3	53,8	53,2	78,0	77,5	79,7	79,5	79,0	78,6	77,7	77,4	77,0
Kamień Pomorski	59,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Maszewo	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Nowe Warpno	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Połczyn-Zdrój	24,8	24,6	24,5	24,4	24,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	29,8	29,6
Pyrzyce	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	45,5	45,3	45,1	45,1	44,9
Trzebiatów	57,0	56,9	0,0	0,0	0,0	0,0	57,6	57,7	57,6	0,0	0,0	0,0	0,0

Tabela 77 Wskaźnik księgozbioru bibliotek na 1000 mieszkańców (K-2). Źródło: opracowanie autora na podstawie BDL

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Barlinek	1 681	1 741	1 798	1 879	1 973	2 043	2 046	2 072	2 104	2 138	2 008	2 066	1 349
Chojna	4 924	4 952	5 041	5 005	4 881	4 864	5 215	5 187	5 161	5 265	5 242	4 304	4 466
Czaplinek	1 899	1 967	2 084	2 194	2 307	2 113	2 058	2 088	2 176	2 281	2 339	2 392	2 447
Darłowo	3 193	2 932	3 083	3 244	2 949	2 866	2 841	2 962	3 107	3 223	3 368	3 400	3 475
Kamień Pomorski	5 491	5 234	5 291	5 425	5 473	8 179	8 098	8 075	7 484	7 427	7 428	7 429	6 474
Maszewo	6 445	6 502	6 398	6 386	6 267	5 912	5 021	4 776	4 735	4 393	4 130	3 473	3 416
Nowe Warpno	13 249	13 630	13 807	13 686	13 071	7 967	7 964	8 022	8 222	8 470	8 778	8 956	8 998
Połczyn-Zdrój	4 023	3 850	3 919	3 806	3 543	3 219	2 910	2 868	2 759	2 768	2 799	2 884	2 856
Pyrzyce	5 164	5 169	5 246	4 635	4 683	4 487	4 322	4 179	6 348	4 932	4 965	4 733	4 279
Trzebiatów	6 475	6 586	6 337	6 425	6 446	6 406	6 216	6 260	6 369	5 996	4 771	4 894	5 036

Tabela 78 Wskaźnik członków grupa artystycznych na 1000 mieszkańców (K-3). Źródło: opracowanie autora na podstawie BDL

Nazwa	LICZBA CZŁONKÓW GRUP ARTYSTYCZNYCH NA 1000 MIESZKAŃCÓW							
	2007	2009	2011	2012	2013	2014	2015	2016
	os.	os.	os.	os.	os.	os.	os.	os.
Barlinek	23,21	21,82	27,55	29,49	30,71	29,76	25,26	23,34
Chojna	24,99	19,33	88,32	81,33	82,84	81,96	79,02	46,73
Czaplinek	6,86	2,19	0	1,67	0	0	0	15,96
Darłowo	10,46	8,13	10,49	15,31	20,31	27,38	27,49	11,12
Kamień Pomorski	0	2,96	0	1,20	1,21	0	0	0
Maszewo	11,55	8,67	48,34	44,96	32,36	49,20	35,60	42,47
Nowe Warpno	0	0	0	0	0	0	0	0
Połczyn-Zdrój	18,29	16,31	18,07	21,57	20,13	19,48	24,62	25,53
Pyrzyce	16,59	16,65	20,50	19,34	19,43	19,58	6,20	#DZIEL/0!
Trzebiatów	4,42	5,12	4,38	4,49	2,45	2,46	1,97	1,97

Tabela 79 Wskaźnik wydatków na kulturę(K-4). Źródło: opracowanie autora na podstawie BIP

Nazwa	wydatki na kulturę na 1 mieszkańca												
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Barlinek	45	51	80	89	127	97	98	85	113	147	118	126	132
Chojna	55	69	129	112	126	114	145	140	195	167	182	140	128
Czaplinek	37	38	43	56	89	83	94	68	89	122	83	111	99
Darłowo	42	48	72	65	87	92	75	74	80	102	115	131	149
Kamień Pomorski	27	31	28	32	33	56	89	72	78	92	84	79	77
Maszewo	41	44	53	61	142	259	186	93	147	151	164	116	132
Nowe Warpno	37	49	63	41	97	56	524	2109	1614	2557	1215	123	13
Połczyn-Zdrój	31	42	54	61	68	82	68	104	123	83	179	269	88
Pyrzyce	57	101	89	91	236	255	284	64	138	137	120	105	79
Trzebiatów	53	58	98	77	89	86	127	261	79	117	114	84	100

Tabela 80 Wskaźnik wydatków na oświatę (E-1). Źródło: opracowanie autora na podstawie BIP

Nazwa	wydatki na kulturę na 1 mieszkańca												
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
	[zł]	[zł]	[zł]	[zł]	[zł]	[zł]	[zł]	[zł]	[zł]	[zł]	[zł]	[zł]	[zł]
Barlinek	687	623	662	728	854	899	1062	1072	1184	1161	1090	1166	1177
Chojna	672	666	738	795	858	974	1297	1166	1321	1185	1214	1166	1237
Czaplinek	578	597	641	757	763	775	826	1001	945	1004	1015	1047	1037
Darłowo	638	724	838	866	1213	959	933	1014	999	1079	1031	1076	1182
Kamień Po- morski	700	602	616	666	715	723	776	896	922	939	973	1007	992
Maszewo	704	691	712	770	931	986	1109	1073	1112	1135	1109	1084	1205
Nowe Warpno	776	818	853	890	866	923	973	1164	1255	1286	1343	1370	1333
Połczyn- Zdrój	766	1020	809	804	960	929	1062	1080	1141	1148	1117	1163	1177
Pyrzyce	601	626	687	754	836	867	921	1026	992	1040	1096	1105	1176
Trzebiatów	610	621	642	705	781	810	861	887	959	1002	979	1002	1034

Tabela 81 Wskaźnik dostępności przedszkoli (E-2). Źródło: opracowanie autora na podstawie BIP

Nazwa	ilość dzieci na jedno miejsce w przedszkolu												
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
	os.	os.	os.	os.	os.	os.	os.	os.	os.	os.	os.	os.	os.
Barlinek	0,71	0,71	0,69	0,79	0,81	0,80	0,84	0,86	0,89	0,89	1,12	1,01	1,10
Chojna	0,62	0,61	0,67	0,56	0,58	0,56	0,68	0,66	0,76	0,80	0,97	0,93	0,90
Czaplinek	1,03	1,04	1,18	1,26	1,27	1,35	1,34	1,38	1,43	1,43	1,66	1,42	1,49
Darłowo	0,67	0,50	0,50	0,77	0,77	0,78	0,84	1,04	1,06	1,11	1,28	1,24	1,28
Kamień Pomorski	0,84	0,84	0,83	0,84	0,79	0,78	0,92	0,94	0,96	1,01	1,19	1,24	1,70
Maszewo	0,68	0,74	0,70	0,71	0,69	1,11	1,30	1,27	1,28	1,31	1,68	1,33	1,33
Nowe Warpno	1,20	1,43	1,48	0,94	0,85	0,89	0,82	0,81	0,89	1,19	1,85	1,92	1,85
Połczyn-Zdrój	0,94	0,88	1,02	0,93	1,00	1,09	1,19	1,34	1,26	1,48	1,79	1,63	1,58
Pyrzyce	0,48	0,49	0,48	0,53	0,53	0,47	0,60	0,55	0,56	0,57	0,64	0,78	0,97
Trzebiatów	0,65	0,68	0,76	0,73	0,74	0,73	0,66	0,61	0,56	0,57	0,74	0,78	0,85

Tabela 82 Wskaźnik zdawalności egzaminów maturalnych (E-3). Źródło: opracowanie autora na podstawie BDL

Nazwa	licea ogólnokształcące												
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]
Barlinek	-	-	-	91,0	97,7	83,9	79,5	86,0	89,2	81,4	66,0	83,6	87,1
Chojna	-	-	-	94,4	87,3	98,0	95,8	87,8	89,0	95,4	81,6	82,7	88,9
Czaplinek	-	-	-	95,9	95,8	96,8	98,6	92,4	93,3	81,5	77,8	86,8	72,2
Darłowo	-	-	-	87,1	83,2	86,4	67,6	75,9	72,8	86,7	51,2	54,2	72,2
Kamień Pomorski	-	-	-	95,6	83,5	99,0	86,8	91,5	88,8	85,7	79,8	78,7	80,8
Maszewo	-	-	-	66,7	72,7	93,8	72,7	62,5	0,0	85,7	33,3	30,0	0,0
Nowe Warpno	-	-	-	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Połczyn-Zdrój	-	-	-	84,4	88,2	87,3	92,3	93,7	89,1	83,9	82,3	82,4	69,8
Pyrzyce	-	-	-	90,3	85,7	96,6	89,3	82,3	77,9	76,4	81,7	72,8	65,4
Trzebiatów	-	-	-	91,4	83,1	84,9	84,5	79,6	79,2	76,1	73,5	77,1	68,2

Tabela 83 Wskaźnik liczby osób na jedno mieszkanie (W-1). Źródło: opracowanie autora na podstawie BDL

Nazwa	LICZBA OSÓB NA JEDNO MIESZKANIE												
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
	os.	os.	os.	os.	os.	os.	os.	os.	os.	os.	os.	os.	os.
Barlinek	3,10	3,08	3,06	3,04	3,02	2,98	3,01	3,00	2,97	2,97	2,93	2,84	2,82
Chojna	2,97	2,97	2,98	2,99	2,99	2,97	2,86	2,85	2,84	2,81	2,81	2,80	2,79
Czaplinek	3,16	3,15	3,12	3,08	3,06	3,02	3,04	3,02	3,02	2,98	2,97	2,92	2,90
Darłowo	2,95	2,92	2,88	2,82	2,79	2,73	2,84	2,80	2,76	2,68	2,61	2,55	2,50
Kamień Pomorski	2,97	2,91	2,91	2,89	2,88	2,85	2,80	2,75	2,70	2,66	2,63	2,54	2,51
Maszewo	3,41	3,40	3,40	3,42	3,46	3,50	3,26	3,26	3,27	3,25	3,26	3,24	3,19
Nowe Warpno	2,62	2,58	2,55	2,55	2,59	2,61	2,77	2,77	2,76	2,60	2,58	2,55	2,57
Połczyn-Zdrój	2,77	2,74	2,73	2,70	2,69	2,68	2,71	2,66	2,66	2,63	2,62	2,57	2,55
Pyrzyce	3,11	3,07	3,06	3,04	3,02	3,00	3,01	2,96	2,96	2,94	2,91	2,89	2,87
Trzebiatów	3,11	3,10	3,09	3,08	3,07	3,07	3,06	3,03	3,02	3,00	2,97	2,96	2,95

Tabela 84 Wskaźnik wielkości mieszkania (W-2). Źródło: opracowanie autora na podstawie BDL

	przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania na 1 osobę												
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Barlinek	20,6	20,7	20,9	21,0	21,2	21,5	21,4	21,6	21,8	21,9	22,2	22,8	23,1
Chojna	21,5	21,8	21,8	22,0	22,2	22,4	23,0	23,1	23,3	23,6	23,9	24,2	24,5
Czaplinek	21,4	21,6	21,6	21,8	22,1	22,5	22,7	22,9	23,4	23,8	24,0	24,4	24,7
Darłowo	24,7	25,2	25,6	26,2	26,6	27,2	26,3	26,7	27,2	28,0	28,7	29,3	29,9
Kamień Pomorski	21,8	22,5	22,6	22,9	23,2	23,6	24,1	24,6	25,1	25,5	25,8	26,8	27,3
Maszewo	20,6	20,8	20,8	20,9	20,9	21,0	22,1	22,2	22,3	22,6	22,6	22,8	23,2
Nowe Warpno	30,4	31,0	31,0	31,7	31,0	30,7	29,6	29,6	29,8	30,8	31,0	31,6	31,6
Połczyn-Zdrój	22,6	22,9	23,0	23,3	23,3	23,4	23,3	23,6	23,9	24,2	24,3	24,7	25,0
Pyrzyce	19,9	20,3	20,5	20,7	20,8	21,0	21,6	22,0	22,1	22,3	22,5	22,7	23,0
Trzebiatów	21,2	21,2	21,4	21,5	21,8	21,9	21,9	22,2	22,4	22,5	22,8	22,9	23,1

Tabela 85 Wskaźnik liczby dzieci objętych opieką żłobkową (W-3). Źródło: opracowanie autora na podstawie BDL

Nazwa	PROCENT DZIECI DO LAT 3 OBJĘTYCH OPIEKĄ W ŻŁOBKACH												
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
	[osoba]	[osoba]	[osoba]	[osoba]	[osoba]	[osoba]	[osoba]	[osoba]	[osoba]	[osoba]	[osoba]	[osoba]	[osoba]
Barlinek	3,46	3,92	3,57	4,28	4,36	5,33	5,40	4,45	4,55	4,93	12,56	11,93	12,97
Chojna	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Czaplinek	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Darłowo	6,11	8,33	8,00	7,37	7,47	7,62	7,77	8,37	10,97	11,61	22,25	28,05	20,51
Kamień Pomorski	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Maszewo	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Nowe Warpno	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Połczyn-Zdrój	4,29	8,91	6,13	12,09	10,48	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Pyrzyce	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	6,23
Trzebiatów	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00

Tabela 86 Wskaźnik dostępności klubów sportowych (W-4). Źródło: opracowanie autora na podstawie BDL

	2008	2010	2012	2014	2016
	[osoba]	[osoba]	[osoba]	[osoba]	[osoba]
Barlinek	4,24	24,87	28,93	13,19	19,91
Chojna	17,64	39,17	0,00	16,26	19,47
Czaplinek	52,54	52,32	50,00	15,41	37,94
Darłowo	30,89	25,86	11,60	28,95	20,01
Kamień Pomorski	37,66	25,14	16,43	23,61	29,54
Maszewo	20,46	35,01	39,87	32,60	38,61
Nowe Warpno	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Połczyn-Zdrój	64,76	54,92	76,56	62,49	64,85
Pyrzyce	42,27	36,02	29,59	44,48	19,22
Trzebiatów	17,61	25,64	15,12	21,96	16,69

Tabela 87 Wskaźnik nowych podmiotów gospodarczych (P-1). Źródło: opracowanie autora na podstawie BDL

Nazwa	jednostki nowo zarejestrowane w rejestrze REGON na 10 tys. ludności							
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
	[-]	[-]	[-]	[-]	[-]	[-]	[-]	[-]
ZACHODNIOPOMORSKIE	118	121	109	109	110	111	109	104
Barlinek	114	99	80	82	86	94	91	80
Chojna	129	151	162	116	142	184	110	93
Czaplinek	99	114	89	89	125	121	106	82
Darłowo	128	181	143	122	133	128	106	130
Kamień Pomorski	142	138	111	127	131	104	128	117
Maszewo	112	134	103	99	93	129	89	110
Nowe Warpno	50	32	120	96	97	123	99	91
Połczyn-Zdrój	109	94	72	89	95	80	65	77
Pyrzyce	125	128	110	98	113	99	100	85
Trzebiatów	120	138	102	104	96	119	112	93

Tabela 88 P-2 Wskaźnik liczby podmiotów na 1000 mieszkańców (P-2). Źródło: opracowanie autora na podstawie BDL

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
	[-]	[-]	[-]	[-]	[-]	[-]	[-]	[-]
ZACHODNIOPOMORSKIE	15,0	15,0	14,5	14,6	14,8	14,8	15,0	15,1
Barlinek	12,2	12,1	11,7	11,8	12,1	12,0	11,9	11,8
Chojna	13,9	15,0	14,9	14,9	15,6	15,2	15,1	15,0
Czaplinek	14,4	14,7	13,9	14,2	13,8	13,6	13,8	13,6
Darłowo	18,4	18,8	18,0	17,4	17,4	17,6	17,4	17,7
Kamień Pomorski	20,7	19,8	19,0	19,1	19,6	19,3	19,4	19,6
Maszewo	11,8	12,0	11,6	11,9	12,2	12,3	11,7	12,1
Nowe Warpno	10,6	10,4	11,2	11,2	11,7	11,5	11,9	12,6
Połczyn-Zdrój	15,5	15,0	14,3	13,8	14,3	14,0	14,0	14,2
Pyrzyce	16,5	15,8	14,5	14,7	14,9	15,2	15,0	15,0
Trzebiatów	14,5	14,6	13,1	13,1	13,0	13,3	13,6	13,3

Tabela 89 Wskaźnik ilości osób prowadzących działalność gospodarczą (P-3). Źródło: opracowanie autora na podstawie BDL

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Barlinek	141	144	149	153	158	164	164	161	164	167	168	170	172
Chojna	167	169	171	168	168	171	183	183	184	193	199	199	198
Czaplinek	188	187	190	191	190	190	192	185	189	188	190	194	194
Darłowo	228	235	235	234	235	227	231	224	218	219	223	222	226
Kamień Pomorski	235	236	241	256	260	266	258	253	258	266	266	272	279
Maszewo	133	130	142	144	141	142	145	140	144	148	151	146	149
Nowe Warpno	172	162	175	165	158	150	147	156	155	161	159	165	173
Połczyn-Zdrój	209	218	219	219	225	228	222	217	214	223	224	226	230
Pyrzyce	170	174	186	193	203	204	197	187	190	195	199	200	201
Trzebiatów	169	176	177	176	182	186	188	174	175	176	181	185	184
Zach-pom.	183	186	188	189	191	193	194	190	194	198	200	204	208

Tabela 90 Wskaźnik bezrobocia rejestrowanego (RP-1) Źródło: opracowanie autora na podstawie BDL

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
	os.	os.	os.	os.	os.	os.	os.	os.	os.	os.	os.	os.	os.
Barlinek	10,30	9,47	6,40	4,79	3,88	4,98	5,40	5,47	5,69	5,56	4,69	3,40	3,49
Chojna	14,35	13,55	10,41	7,91	6,53	8,15	8,85	8,39	8,57	8,98	6,90	5,90	5,36
Czaplinek	15,40	11,73	11,03	8,17	6,66	9,17	7,28	7,61	7,66	7,98	8,12	7,01	5,22
Darłowo	15,80	15,12	12,26	7,86	5,83	7,60	7,84	7,65	9,05	8,23	7,06	6,65	5,74
Kamień Pomorski	12,49	12,07	10,02	7,53	6,89	7,50	7,87	7,16	7,35	7,15	6,52	6,29	5,90
Maszewo	11,86	11,91	8,35	6,46	5,81	8,04	7,88	6,70	6,82	5,69	4,39	3,74	3,75
Nowe Warpno	12,43	10,97	8,32	7,62	8,32	7,74	8,17	8,17	7,80	7,95	7,19	6,40	6,48
Połczyn-Zdrój	15,33	14,33	11,11	8,92	6,18	7,68	7,56	8,05	7,97	8,55	7,58	6,79	5,78
Pyrzyce	11,26	9,72	8,25	6,65	6,27	8,53	8,06	7,78	7,78	7,63	6,11	5,07	4,17
Trzebiatów	13,14	12,62	11,33	8,12	7,30	7,64	7,87	7,60	7,20	7,82	6,34	5,81	4,16

Tabela 91 Wskaźnik przeciętnego wynagrodzenia (RP-2) Źródło: opracowanie autora na podstawie BDL

	200 4	200 5	200 6	200 7	200 8	200 9	201 0	201 1	201 2	201 3	201 4	201 5	201 6
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
BARLINEK	78	80	77	77	78	77	78	81	84	86	84	81	83
CHOJNA	106	104	102	102	101	103	85	85	86	86	85	85	86
CZAPLINEK	80	79	74	75	77	75	75	75	76	75	75	74	75
DARŁOWO	73	71	70	74	76	76	77	77	78	76	76	75	76
KAMIEŃ POM.	81	79	78	77	76	78	80	80	79	78	78	77	78
MASZEWO	84	84	84	85	85	87	88	87	87	88	88	89	90
NOWE WARPNO	110	112	111	106	110	104	104	103	105	103	103	104	105
POŁCZYN- ZDRÓJ	73	75	73	72	72	73	72	76	77	75	76	76	75
PYRZYCE	79	77	76	74	75	79	77	75	74	76	77	77	80
TRZEBIATÓW	77	76	75	77	77	76	78	75	76	76	76	77	78

Tabela 92 Wskaźnik dostępności obiektów noclegowych (T-1) Źródło: opracowanie autora na podstawie BDL

	200 4	200 5	200 6	200 7	200 8	200 9	201 0	201 1	201 2	201 3	201 4	201 5	201 6
Barlinek	4	6	5	4	5	5	5	6	5	5	5	4	4
Chojna	1	1	1	1	1	1	2	2	3	2	2	1	1
Czaplinek	5	6	6	5	5	5	6	6	7	9	7	7	8
Darłowo	30	29	29	32	33	32	30	27	66	64	63	67	67
Kamień Pomor- ski	7	5	5	4	4	3	2	2	3	3	3	3	3
Maszewo	0	0	0	0	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Nowe Warpno	1	1	1	1	1	1	1	1	2	2	2	1	1
Połczyn-Zdrój	6	6	5	5	6	5	5	6	6	7	6	6	5
Pyrzyce	1	1	1	1	1	0	0	0	0	0	1	1	2
Trzebiatów	1	1	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2

Tabela 93 Wskaźnik ilości udzielonych noclegów (T-2) Źródło: opracowanie autora na podstawie BDL

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Barlinek	1,3	1,8	1,7	1,6	1,8	1,8	1,7	2,1	1,8	1,8	2,2	2,0	1,9
Chojna	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	2,0	1,0	2,1	1,4	1,4	0,4	0,4
Czaplinek	8,6	7,2	9,0	10,2	7,3	9,0	6,3	5,3	7,3	6,3	6,6	6,9	7,5
Darłowo	31,4	28,5	28,1	31,0	31,6	32,8	31,0	27,4	37,9	36,5	35,6	37,1	36,7
Kamień Pomorski	6,6	2,5	2,5	2,1	2,0	1,2	0,8	1,0	10,1	7,4	6,5	6,7	7,3
Maszewo	0,0	0,0	0,0	0,0	2,3	2,2	3,4	3,4	3,4	3,4	3,3	3,3	3,3
Nowe Warpno	9,9	12,5	12,7	12,5	16,5	16,2	19,3	19,2	20,5	20,7	20,8	19,8	19,7
Połczyn-Zdrój	7,3	7,4	5,8	4,6	6,5	5,0	4,1	6,9	7,0	7,4	7,7	7,8	6,8
Pyrzyce	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,4	0,4	0,5
Trzebiatów	0,3	0,3	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,8

Tabela 94 Wskaźnik ilości udzielonych noclegów turystom zagranicznym (T-3) Źródło: opracowanie autora na podstawie BDL

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Barlinek	56	52	37	31	28	21	35	33	57	52	51	60
Chojna	0	0	0	0	0	16	8	16	11	5	1	22
Czaplinek	68	52	50	4	12	3	4	7	6	7	4	9
Darłowo	143	153	223	389	367	342	336	348	342	349	354	388
Kamień Pomorski	72	47	51	43	9	7	4	2	3	6	6	6
Maszewo	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Nowe Warpno	219	46	57	33	12	71	26	16	36	0	2	25
Połczyn-Zdrój	162	144	179	220	189	127	116	64	51	69	68	69
Pyrzyce	8	4	4	4	0	0	0	0	0	0	1	2
Trzebiatów	0	0	0	1	0	0	1	1	0	0	0	10

Tabela 95 Porównanie wskaźników na poziomie lokalnym. Źródło: opracowanie autora

	WSKAŹNIK IGiPZ PAN	WSKAŹNIK SAS	WSKAŹNIK EUROSTAT	WSKAŹNIKI ESPON
OBSZARY TEMATYCZNE	• ład urbanistyczny • ład społeczny • ład ekonomiczny • ład ekologiczny • ład estetyczny • ład transportowy	• ład społeczny • ład gospodarczy • ład środowiskowo przestrzenny	• rozwój społeczno-ekonomiczny • zrównoważona produkcja i konsumpcja • włączenie społeczne • zmiany demograficzne • zdrowie publiczne • zmiany klimatu oraz energia • zrównoważony transport • zasoby naturalne • globalne partnerstwo • dobre zarządzanie	• rozwój gospodarczy • transport • ochrona środowiska i odpowiedzialność na zmiany klimatu • kształtowanie przestrzeni • rewitalizacja • zarządzanie obszarami miejskimi
ŁAD PRZESTRZENNY	ŁAD URBANISTYCZNY • powierzchnia geodezyjna wg kierunków wykorzystania • gęstość sieci drogowej • gęstość sieci ścieżek rowerowych • liczba miejsc w transporcie publicznym w relacji do liczby ludności • jakość nawierzchni ulic i chodników • zagospodarowanie przestrzenne wzdłuż ulic • udział mieszkań wyposażonych w wodociąg, w gaz sieciowy, w łazienkę, ciepłą bieżącą wodę, centralne ogrzewanie ŁAD ESTETYCZNY • zabudowa jednorodzinna i wielorodzinna • zabudowa niska i wysoka • typy osiedli (otwarte, zamknięte) • zagospodarowanie przestrzeni publicznych • TRANSPORT DROGOWY • długość i gęstość dróg poszczególnych kategorii • natężenie ruchu poszczególnych dróg • dominujący stan nawierzchni (na drogach krajowych)			

	• liczba kolizji, wypadków, osób rannych i zabitych w wypadkach <u>OSADNICZO INFRASTRUKTURALNE</u> • zaludnienie • struktura osadnicza • struktura sieci infrastruktury • spójność sieci <u>FUNKCJONALNE</u> • udział terenów o danej funkcji • różnorodność funkcji użytkowania • potencjalna konflikto-genność <u>PRAWNO - PLANISTYCZNE</u> • udział terenów objętych obowiązującym planem miejscowym • rozdrobnienie planów miejscowych			
ŁĄD SPOŁECZNY	<u>WARUNKI MIESZKANIOWE</u> • przeciętna powierzchnia mieszkalniowa na osobę • rozwarstwienie mieszkaniowe <u>DOSTĘPNOŚĆ PRZESTRZENNA</u> • dostępność potencjału • dostępność czasowa ośrodków osadniczych wyższego szczebla hierarchicznego • dostępność piesza do obiektu (np. przystanku) • efektywność dojazdu • ilość ludności w izolacji idealnej • <u>UWARUNKOWANIA INWESTYCYJNE</u> • przeciętna cena gruntu • powierzchnia budowlana brutto i netto, całkowita i dostępna	<u>DEMOGRAFIA</u> • urodzenia żywe na 1000 ludności • przyrost naturalny na 1000 mieszkańców <u>EDUKACJA</u> • liczba dzieci w przedszkolach w wieku 3-6 lat na 100 dzieci w wieku 3-6 lat • współczynnik skolaryzacji brutto dla gimnazjów • współczynnik skolaryzacji brutto dla szkół podstawowych • wydatki na oświatę ogółem na 1 mieszkańca <u>POMOC SPOŁECZNA</u> • wydatki na opiekę społeczną na 1 mieszkańca • wydatki majątkowe na opiekę społeczną w przeliczeniu na 1 mieszkańca <u>ZDROWIE</u> • liczba przychodni, ośrodków zdrowia i poradni na 10000 mieszkańców • praktyki lekarskie na 1000 mieszkańców <u>BEZPIECZEŃSTWO PUBLICZNE</u> • wydatki na drogi publiczne gminne na 1 mieszkańca • wydatki na oświetlenie ulic, placów i dróg	<u>ZMIANY DEMOGRAFICZNE</u> <u>WSPÓŁCZYNNIK PRZYROSTU NATURALNEGO</u> • Współczynnik dzietności. • Przeciętne dalsze trwanie życia osób w wieku 65 lat • Wskaźnik migracji zagranicznych <u>ZDROWIE PUBLICZNE</u> • Trwanie życia noworodka w zdrowiu • Zgony niemowląt • Oczekiwane trwanie życia osób w wieku 65 lat w zdrowiu • Standaryzowane współczynniki umieralności z powodu chorób układu krążenia oraz nowotworów złośliwych • Europejski Konsument Indeks Zdrowia EHCI Integracja społeczna <u>INTEGRACJA SPOŁECZNA</u> • Zagrożenie ubóstwem trwałym • Zagrożenie ubóstwem lub wykluczeniem społecznym	•

	w przeliczeniu na 1 mieszkańca <u>MIESZKALNICTWO</u> - wydatki na gospodarkę mieszkaniową ogółem na 1 mieszkańca - udział mieszkań wyposażonych w wodociągi w ogólnej liczbie mieszkań - udział mieszkań wyposażonych w ustęp spłukiwany w ogólnej liczbie mieszkań - udział mieszkań wyposażonych w łazienki w ogólnej liczbie mieszkań - udział mieszkań wyposażonych w gaz z sieci ogólnej w ogólnej liczbie mieszkań <u>KULTURA, SPORT</u> <u>REKREACJA (STYL ŻYCIA)</u> - wydatki na kulturę fizyczną i sport na 1 mieszkańca - wydatki na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego na 1 mieszkańca <u>PARTYCYPACJA SPOŁECZNA</u> - radni do 29 lat w stosunku do ilości radnych ogółem - udział kobiet w radzie - referenda w sprawie samoopodatkowania mieszkańców <u>AKTYWNOŚĆ NA RYNKU PRACY</u> - Udział pracujących w liczbie mieszkańców w wieku produkcyjnym - liczba podmiotów gospodarczych na 1000 mieszkańców - bezrobotni na 100 osób w wieku produkcyjnym <u>ŁĄD INSTYTUCJONALNO - POLITYCZNY</u> - dotacje otrzymane z funduszy celowych oraz środki ze źródeł pozabudżetowych w stosunku	- Nierówność rozkładu dochodów - Zadłużenie gospodarstw domowych <u>EDUKACJA</u> - Kształcenie ustawiczne dorosłych - Dzieci w wieku 3-5 lat objęte wychowaniem przedszkolnym na wsi - Wydatki publiczne na edukację w relacji do PKB <u>DOSTĘP DO RYNKU PRACY</u> - Osoby w gospodarstwach domowych bez osób pracujących - Stopa bezrobocia długotrwałego - Stopa bezrobocia - Wskaźnik zatrudnienia osób niepełnosprawnych - Zróźnicowanie wynagrodzeń ze względu na płeć <u>BEZPIECZEŃSTWO PUBLICZNE</u> - Wskaźnik wykrywalności sprawców przestępstw - Ofiary śmiertelne wypadków drogowych na 1 mln ludności <u>ZRÓWNOWAŻONE WZORCE KONSUMPCJI</u> - Liczba samochodów osobowych na 1000 ludności - Zużycie energii elektrycznej w gospodarstwach domowych na 1 mieszkańca - Spożycie wraży na 1 osobę w gospodarstwach domowych	
--	---	--	--

ŁĄD EKONOMICZNY		do dochodów budżetu ogółem		
		<u>FINANSE GMINY</u> • dochody budżetu gminy ogółem na 1 mieszkańca • środki uzyskane z budżetu UE w przeliczeniu na 1000 mieszkańców • dochody własne budżetu gminy na 1 mieszkańca • wydatki budżetu gminy na 1 mieszkańca <u>PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ</u> • liczba podmiotów gospodarczych na 1000 mieszkańców • stopa zatrudnienia - liczba pracujących na 1000 mieszkańców <u>STRUKTURA PODMIOTÓW GOSPODARCZYCH</u> • osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą sektora prywatnego na 1000 mieszkańców • udział osób fizycznych w liczbie jednostek ogółem sektora prywatnego <u>POZIOM</u> <u>I STRUKTURA ZATRUDNIENIA</u> • ogólny wskaźnik aktywności zawodowej - udział czynnych zawodowo w liczbie mieszkańców w wieku 15 lat i więcej • wskaźnik serwicyzacji gospodarki - udział pracujących w usługach • wskaźnik obciążenia demograficznego - - liczba mieszkańców w wieku nieprodukcyjnym w stosunku do liczby mieszkańców <u>BUDOWNICTWO MIESZKANIOWE</u> • przeciętna liczba osób na mieszkanie • przeciętna powierzchnia mieszkania na osobę • mieszkania oddane do użytku (ogółem) na 1000 mieszkańców	<u>ROZWÓJ GOSPODARCZY</u> • Wzrost produktu krajowego brutto na 1 mieszkańca Nałłady brutto na środki trwałe w relacji do PKB • Dyspersja regionalnego PKB na 1 mieszkańca (NTS 3) • Relacja długu publicznego do PKB • Energochłonność gospodarki • Wodochłonność gospodarki • Transportochłonność PKB (transport towarowy oraz transport pasażerski) • Energochłonność transportu w relacji do PKB <u>ZATRUDNIENIE</u> • Wskaźnik zatrudnienia osób w wieku 20-64 lata • Średni wiek dezaktywizacji zawodowej • Wskaźnik zatrudnienia osób w wieku 55-64 lata <u>INNOWACYJNOŚĆ</u> • Produkty innowacyjne • Zasoby ludzkie dla nauki i techniki • Wydajność pracy • Nakłady na działalność badawczo - rozwojową w relacji do PKB <u>TRANSPORT</u> • Przewozy intermodalne ładunków transportem kolejowym normalnotorowym <u>ZRÓWNOWAŻONE WZORCE PRODUKCJI</u> • Wydajność zasobów • Powierzchnia gospodarstw ekologicznych	•

		TURYSTYKA • liczba miejsc noclegowych na 1000 osób korzystających z noclegów ROLNICTWO • dochody z podatku rolnego na 1 mieszkańca gminy • wpływ z podatku rolnego do dochodów budżetu ogółem INFRASTRUKTURA TECHNICZNA • długość w km wodociągów czynnej sieci rozdzielczej na 100 km² powierzchni • długość w km sieci kanalizacyjnej czynnej sieci rozdzielczej na 100 km² powierzchni • udział powierzchni terenów uzbrojonych przygotowanych pod inwestycje gospodarcze DOSTĘPNOŚĆ PRODUKTÓW I USŁUG • Udział ludności korzystającej z sieci kanalizacyjnej • Udział ludności wodociągowej z sieci kanalizacyjnej • zużycie gazu w gospodarstwach domowych na 1 mieszkańca rocznie	• Organizacje ze środowiskowym Systemem Ekozarządzania i Audytu EMAS	
--	--	--	--	--

ŁAD EKOLOGICZNY	<u>JAKOŚĆ ŻYCIA</u> • udział terenów zielonych • dostępność terenów zielonych <u>FRAGMENTACJA KRAJOBRAZU</u> • gęstość granic użytkowania <u>ZANIECZYSZCZENIA ŚRODOWISKA</u> • umowny poziom emisji zanieczyszczeń • umowny poziom zanieczyszczenia środowiska • przeciętny poziom hałasu • udział ludności w zasięgu krytycznej izolinii hałasu • dostępność kanalizacji • udział terenów obszarowej ochrony przyrody	<u>EKOLOGIZACJA PLANOWANIA PRZESTRZENNEGO</u> • powierzchnia obszarów prawnie chronionych jako % powierzchni gminy • powierzchnia użytków rolnych na jednego mieszkańca • powierzchnia parków spacerowo-wypoczynkowych na jednego mieszkańca • powierzchnia zieleńców, zieleni ulicznej i osiedlowej na 100 000 mieszkańców • gęstość zaludnienia <u>OCHRONA PRZYRODY I KRAJOBRAZU</u> • wydatki majątkowe na gospodarkę komunalną i ochronę środowiska na 1 mieszkańca gminy • nakłady inwestycyjne na ochronę różnorodności biologicznej i krajobrazu ogółem na 1000 mieszkańców <u>OCHRONA I ZRÓWNOWAŻONY ROZWÓJ LASÓW</u> • odnowienia leśne i zalesienia do 100 ha powierzchni lasu na terenie gminy • odnowienia i zalesienia na powierzchnię ogółem <u>OCHRONA GLEB I ODPADY</u> • wydatki na oczyszczanie gminy do wydatków budżetu ogółem • wydatki na gospodarkę odpadami na 1 mieszkańca gminy ochrona zasobów kopalin • zużycie gazu z sieci na 1 mieszkańca w ciągu roku ochrona wód • ludność obsługiwana przez oczyszczalnię w stosunku do ludności ogółem • nakłady inwestycyjne na oczyszczanie ścieków w odniesieniu do przepustowości oddanych oczyszczalni ścieków ogółem	<u>ZMIANY KLIMATU</u> • Emisja gazów cieplarnianych (w ekwiwalencie CO₂) do roku bazowego protokołu z Kioto • Emisja gazów cieplarnianych według sektorów • Emisja gazów cieplarnianych na jednostkę zużytej energii <u>ENERGIA</u> • Energia ze źródeł odnawialnych w końcowym zużyciu energii brutto • Biopaliwa w zużyciu paliw w transporcie • Samowystarczalność energetyczna • Nakłady na środki trwałe w zakresie niekonwencjonalnych źródeł energii <u>OCHRONA POWIETRZA</u> • Stopień redukcji zanieczyszczeń gazowych (bez CO₂) w urządzeniach oczyszczających zakładów szczególnie uciążliwych dla czystości powietrza • Stopień redukcji zanieczyszczeń pyłowych w urządzeniach oczyszczających zakładów szczególnie uciążliwych dla czystości powietrza • Emisja zanieczyszczeń powietrza przez środki transportu • Średnia emisja CO₂ na kilometr z nowych samochodów <u>EKOSYSTEMY MORSKIE</u> • Wielkość floty rybackiej <u>ZASOBY SŁODKIEJ WODY</u> • Wodochłonność przemysłu • Zużycie wody na potrzeby gospodarki narodowej i ludności • Ludność korzystająca z oczyszczalni ścieków <u>UŻYTKOWANIE GRUNTÓW</u> • Powierzchnia zabudowana i zurbanizowana • Grunty zdewastowane i zdegradowane • Lesistość <u>BIORÓZNORODNOŚĆ</u> • Powierzchnia obszarów chronionych • Uszkodzenia drzewostanów <u>GOSPODARKA ODPADAMI</u> • Odpady niemineralne wytworzone na 1 mieszkańca • Odpady komunalne wytworzone na 1 mieszkańca	•
-----------------	--	---	--	---

		• udział ścieków komunalnych i przemysłowych w ogólnej ilości ścieków wymagających oczyszczenia odprowadzonych do wód lub do ziemi • udział ścieków nieoczyszczonych w ogólnej ilości ścieków • ilość odprowadzonych ilości ścieków w przeliczeniu na jednego mieszkańca <u>OCHRONA POWIETRZA ATMOSFERYCZNEGO</u> • wydatki na ochronę powietrza atmosferycznego i klimatu na 1 mieszkańca gminy • całkowita emisja dwutlenku węgla na 1 km² • zużycie energii elektrycznej na jednego mieszkańca w ciągu roku <u>OCHRONA KLIMATU AKUSTYCZNEGO</u> • nakłady inwestycyjne na zmniejszenie hałasu i wibracji na 1000 mieszkańców • nakłady na oszczędzanie energii w zł na mieszkańca	• Odpady komunalne unieszkodliwiane poprzez składowanie na 1 mieszkańca • Recykling odpadów opakowaniowych	
--	--	--	---	--

Tabela 96 Wykorzystanie Funduszy UE z podziałem na działania. Źródło: opracowanie autora

WSKAŹNIK	ZACHODNIOPOMORSKIE	BARLINEK	CHOJNA	CZAPLINEK	DARŁOWO	KAMIEŃ POMORSKI	MASZEWÓ	NOWE WARPNO	POLCZYN ZDRÓJ	PYRZYCE	TRZEBIATÓW
ilość projektów współfinansowanych ze środków europejskich w ramach wspólnotowej polityki spójności											
perspektywa finansowa 2004-2006	1522	4	9	1	10	6	0	1	4	2	3
perspektywa finansowa 2007-2013	2198	10	3	4	8	2	6	8	7	3	5
perspektywa finansowa 2014-2020	448	10	3	4	8	2	6	8	7	3	5
łączna wartość tych przedsięwzięć	448	5	0	2	5	1	1	0	2	0	3
perspektywa finansowa 2004-2006	908788,6	7149252,09	712494,2	13079621,8	1936890,07	249795,3	4416134	792158,66	2280308	11500270	
perspektywa finansowa 2007-2013	18850539,6	6458803,91	6634757,8	14322702,4	3064582,05	13541643	10770924	26519039	16541717,5	11314436	
perspektywa finansowa 2014-2020	16289128		6150000	16712670,3	5308107,03	247737,7		4040019		6740820	
poszczególnych programów											
Regionalny Program Operacyjny Województwa Zachodniopomorskiego (Europejski Fundusz Rozwoju)	2,4352E+10	36048456,16	13608056	13497252	44114994,47	10309579	13789381	11020720	34975192,14	17333876	20335564
ilość projektów	4168	19	12	7	23	9	7	9	13	5	11
kwota dofinansowania	1,161E+10	19481582,57	9504657	8126111	24710202,15	5645878	8060234	5405516	16439203,24	8026730	11500270
poziom dofinansowania (%)	47,7	54,04	69,85	60,21	56,01	54,76	58,45	49,05	47	46,3	56,55
perspektywa finansowa 2004-2006	1522	4	9	1	10	6	0	1	4	2	3
wartość projektów		908788,6	7149252,1	712494,2	13079621,84	1936890	249795,3	4416133,91	792158,7	2280308	
kwota dofinansowania		438426,6	5395280	511348,65	9804446,29	1383370	186422,2	3121234,03	535871,3	1571641	
% dofinansowania		48,24	75,47	71,77	74,96	71,42	74,63	70,68	67,65	68,92	
perspektywa finansowa 2007-2013	2198	10	3	4	8	2	6	8	7	3	5
wartość projektów		18850539,56	6458803,9	6634757,8	14322702,36	3064582	13541643	10770924	26519038,83	16541718	11314436
kwota dofinansowania		8704973,33	4109377	3494187,35	6180737,86	1873859	7947524	5219094	10875528,81	7490859	5588168
% dofinansowania		46,18	63,62	52,66	43,15	61,15	58,69	48,46	41,01	45,28	49,39
perspektywa finansowa 2014-2020	448	5	0	2	5	1	1	0	2	0	3
wartość projektów		16289128		6150000	16712670,27	5308107	247737,7		4040019,4		6740820
kwota dofinansowania		10338182,64		4120575	2388648	112710			2442440,4		4340461
% dofinansowania		63,47		67,00	52,21	45,00	45,50		60,46		64,39
Europejski Fundusz Społeczny	7783617,7	7149901	962884,22	2616303,4	9279481	558348,4	0	8166380,46	397073,9	4242487	
ilość projektów	13	12	3	8	11	3		10	3	7	
kwota dofinansowania	6262707,65	6077415,8	818451,58	2223856,87	7637071	472921,2	0	5717763,8	337512,8	3520387	
poziom dofinansowania (%)	80,46	85,00	85,00	85,00	82,30	84,70		70,02	85,00	82,98	
perspektywa finansowa 2004-2006		0	0	0	0	0	0	0	0	0	
wartość projektów											
kwota dofinansowania											
% dofinansowania											
perspektywa finansowa 2007-2013	6	9	2	6	9	1		8	3	5	
wartość projektów	4931318,97	4545601,7	453650,4	1069414,6	7286618	133434,6		6712254,27	397073,9	2895782	
kwota dofinansowania	3845779,12	3863761,4	385602,84	909002,41	5943584	113419,4		5705416,14	337512,8	2376671	
% dofinansowania	77,99	85,00	85,00	85,00	81,57	85,00		85,00	85,00	82,07	
perspektywa finansowa 2014-2020	7	3	1	2	2	2		2	0	2	
wartość projektów	2852298,73	2604299,3	509233,82	1546888,8	1992863	424913,8		1454126,19		1346705	
kwota dofinansowania	2416928,53	2213654,4	432848,74	1314854,46	1693487	359501,8		12347,66		1143717	
% dofinansowania	84,74	85,00	85,00	85,00	84,98	84,61	#DZIELO!	0,85		84,93	
Europejski Fundusz Spójności	75000	29111	81180	34032628,84	65190	0	0	0	0	35416604	
ilość projektów	213	1	1	1	2					3	
kwota dofinansowania	63750	24744,35	69003	24445355,56	55411,5	0	0	0	0	17210144	
poziom dofinansowania (%)	85	85	85	71,82917216	85					48,59343	
perspektywa finansowa 2004-2006	2										
wartość projektów											
kwota dofinansowania											
% dofinansowania											
perspektywa finansowa 2007-2013	146	1		1						2	
wartość projektów	75000	29111	81180	26265886,43	65190					15756655	
kwota dofinansowania	63750	24744,35	69003	20002753,69	55411,5					7080617	
% dofinansowania	85	85	85	76,15	85					44,93731	
perspektywa finansowa 2014-2020	65			1						1	
wartość projektów				7766742,41						19659949	
kwota dofinansowania				4442601,87						10129527	
% dofinansowania				57,20						51,52	
Rybołówstwo											
ilość projektów	1589										1
kwota dofinansowania											
poziom dofinansowania (%)											
perspektywa finansowa 2004-2006	1589				2						1
wartość projektów					10878611,93						572345
kwota dofinansowania					8158958,95						429258,8
% dofinansowania					75,00						75